

**FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ DÎVANI'NDA
KELİME VE CÜMLE BİLGİSİ**

Pelin Seval ÇAĞLAYAN ESEN

**Doktora Tezi
Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
2017**

Her hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FARS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Pelin Seval ÇAĞLAYAN ESEN

FAHREDDİN-İ IRÂKÎ DİVANI'NDA KELİME VE CÜMLE BİLGİSİ

DOKTORA TEZİ

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY**

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

29/09/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “FAHREDDİN-İ IRÂKÎ DİVAN’INDA KELİME VE CÜMLE BİLGİSİ” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

29.09.2017

Pelin Seval ÇAĞLAYAN ESEN

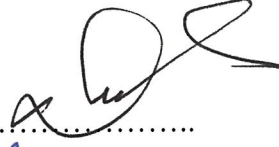
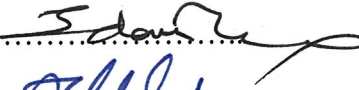
T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY danışmanlığında, Pelin Seval ÇAĞLAYAN ESEN tarafından hazırlanan bu çalışma 29/09/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan		İmza:
Jüri Üyesi :	Prof. Dr. Veyis Değirmençay	İmza:
Jüri Üyesi :	Prof. Dr. Fikri Ece	İmza:
Jüri Üyesi :	Doç. Dr. Ali Temizel	İmza:
Jüri Üyesi :	Yrd. Doç. Dr. Berna Karagözoglu	İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 29 / 09 / 2017.

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XII
ABSTRACT	XIII
KISALTMALAR DİZİNİ	XIV
ÖNSÖZ.....	XV

GİRİŞ

I. FAHREDDİN-İ IRÂKÎ HAYATI.....	1
A. Adı, Mahlası ve Künyesi	1
B. Doğum Tarihi, Yeri ve Ailesi	1
C. Çocukluk ve Gençlik Dönemi	2
D. Seyahatleri	4
E. Ölümü, Ölüm Tarihi ve Yeri.....	6
F. Edebî Kişiliği	7
II. ESERLERİ	11
A. Dîvân	11
B. Uşşâknâme.....	11
C. Lema‘ât	12
D. Istılâhât-ı Sûfiyye	12
E Mektubât	13
F. Irâkî’ye Nispet Edilen Risaleler	13

BİRİNCİ BÖLÜM KELİME TÜRLERİ

1.1. İSİM اسم	14
1.1.1. Anlamları Bakımından İsimler	14
1.1.1.1. Özel İsim اسم خاص	14
1.1.1.2. Cins İsim اسم عام	15
1.1.1.3. Somut İsim اسم ذات	17
1.1.1.4. Soyut İsim اسم معنى	18
1.1.1.5. Belirli İsim اسم معرفه	19
1.1.1.6. Belirsiz İsim اسم نكرة	23

1.1.1.7. Alet İsmi آلت اسم	25
1.1.1.8. Küçültme İsmi مصغر اسم	26
1.1.2. Yapıları Bakımından İsimler	28
1.1.2.1. Basit İsim ساده/بسيط اسم	28
1.1.2.2. Birleşik İsim مركب اسم	29
1.1.2.3. Türetilmemiş İsim جامد اسم	30
1.1.2.4. Türemiş İsim مشتق اسم	32
1.1.2.5. Birleşik Türemiş İsim مركب مشتق اسم	33
1.1.3. Sayıları Bakımından İsimler	35
1.1.3.1. Tekil İsim مفرد اسم	35
1.1.3.2. İkili İsim تثنيه اسم	36
1.1.3.3. Çoğul İsim جمع اسم	38
1.1.3.4. Topluluk İsmi جمع اسم	40
1.2. İSMİN HALLERİ حالات اسم	41
1.2.1. Yalın hali	41
1.2.2. -i hali	42
1.2.3. -e hali	42
1.2.4. -de hali	42
1.2.5. -den hali	43
1.2.6. ile hali	43
1.2.7. -nin hali	43
1.2.8. Çağırma/ünlem hali	44
1.2.9. için hali	44
1.3. TAMLAMALAR ترکیبها	45
1.3.1. İsim Tamlaması ترکیب اضافی	45
1.3.2. Sıfat Tamlaması ترکیب وصفی	47
1.3.3. Zincirleme İsim Tamlaması تتابع اضافات	48
1.3.4. Karma Tamlama اضافتهای تتابع مخلوطی	49
1.4. YAPILARI BAKIMINDAN TAMLAMALAR	51
1.4.1. Ters Çevrilmiş Tamlama اضافه مقلوب	51
1.4.2. Kesik Tamlama اضافه مقطوع	52
1.4.3. “lı” Tamlama اضافه منفصل “لی”	53

1.4.5. Parçaları Ayrılmış Tamlama	اضافه گسته	55
1.5. ANLAMLARI BAKIMINDAN TAMLAMALAR		55
1.5.1. İyelik Bildiren Tamlama	اضافه ملكى	55
1.5.2. İhtisas Bildiren Tamlama	اضافه تخصیصی	56
1.5.3. Belirleyici Tamlama	اضافه توضیحی	58
1.5.4. Açıklayıcı Tamlama	اضافه بیانی	59
1.5.5. Benzetme Bildiren Tamlama	اضافه تشبیهی	60
1.5.6. İstiâre Bildiren Tamlama	اضافه استعارى	62
1.5.7. Baba-Oğul İlgisi Bildiren Tamlama	اضافه بنوت	63
1.6. SIFAT	صفت	63
1.6.1. Yapıları Bakımından Sıfatlar		64
1.6.1.1. Basit Sıfat	صفت ساده/بسیط	64
1.6.1.2. Birleşik Sıfat	صفت مرکب	65
1.6.1.3. Türetilmemiş Sıfat	صفت جامد	67
1.6.1.4. Türemiş Sıfat	صفت مشتق	68
1.6.1.5. Birleşik Türemiş Sıfat	صفت مشتق ترکیبی	69
1.6.1.6. Sıfat Grubu	گروه وصفی	71
1.6.1.7. Sıfat Görevli Yan Cümle	فراکرد پیرو وصفی	72
1.6.2. Görevleri Bakımından Sıfatlar		73
1.6.2.1. Niteleme Sıfatı	صفت بیانی/توصیفی	73
1.6.2.1.1. Yalın Sıfat	صفت ساده	74
1.6.2.1.2. Etken Ortaç	صفت فاعلی/اسم فاعل	75
1.6.2.1.3. Edilgen Ortaç	صفت مفعولی	76
1.6.2.1.4. Aitlik Sıfatı	صفت نسبی	78
1.6.2.1.5. Liyakat Sıfatı	صفت لیاقت	79
1.6.2.2. Belirtme Sıfatı	صفت تعیینی	80
1.6.2.2.1. İşaret Sıfatı	صفت اشاره	80
1.6.2.2.2. Sayı Sıfatı	صفت شمارشی	82
1.6.2.2.3. Soru Sıfatı	صفت پرسشی	83
1.6.2.2.4. Belgisiz Sıfat	صفت مبهم	85
1.6.3. Sıfatlarda Derecelenme		86
1.6.3.1. Yalın Sıfat	صفت مطلق	86

1.6.3.2. Eşitlik Sıfatı صفت برابری	87
1.6.3.3. Üstünlük Sıfatı صفت برتری	88
1.6.3.4. En Üstünlük Sıfatı صفت برترین	90
1.7. ZAMİR ضمير	91
1.7.1. Şahıs Zamiri ضمير شخصی	92
1.7.1.1. Ayrı şahıs zamiri جدا ضمير شخصی	92
1.7.1.2. Bitişik şahıs zamiri پیوسته ضمير شخصی	93
1.7.2. Pekiştirme Zamiri مشترک ضمير شخصی	94
1.7.3. İşaret Zamiri اشاره ضمير	96
1.7.4. Soru Zamiri پرسشی ضمير	97
1.7.5. Belgisiz Zamir مبهم ضمير	98
1.7.6. İyelik Zamiri ملکیت ضمير	99
1.8. FİİL فعل	101
1.8.1. Yapılarına Göre Fiiller	101
1.8.1.1. Basit Fiil ساده فعل	101
1.8.1.2. Ön Edatlı Fiil پیشوندی فعل	102
1.8.1.3. Birleşik Fiil مرکب فعل	103
1.8.1.4. Ön Edatlı Birleşik Fiil مرکب پیشوندی فعل	105
1.8.2. Nesnelere Göre Fiiller	106
1.8.2.1. Geçişli Fiil متعدی فعل	106
1.8.2.2. Geçişsiz Fiil لازم فعل	107
1.8.2.3. İki Yönlü Fiiller فعلهای دو وجهی	108
1.8.2.4. Ettirgen Fiil ve Oldurgan Fiil فعل سببی	110
1.8.3. Öznelere Göre Fiiller	111
1.8.3.1. Etken Fiil معلوم فعل	111
1.8.3.2. Edilgen Fiil ve Dönüşlü Fiil فعل مجهول	112
1.8.3.3. Ek Fiil ربطی/اسنادی فعل	114
1.9. FİİLLERDE KİP.....	115
1.9.1. Bildirme Kipi وجه اخباری	115
1.9.2. İstek Kipi وجه التزامی	116
1.9.3. Emir Kipi وجه امری	117
1.9.4. Fiilimsi فعل شبه	119

1.9.4.1. İsim-Fiiler مصدرها	119
1.9.4.1.2. Mastar مصدر	119
1.9.4.1.3. İsim-fiil اسم مصدر	120
1.9.4.1.4 İsim-fiil حاصل مصدر	121
1.9.5.1. Sıfat-Fiil صفت فاعلى-صفت مفعولى	122
1.9.5.1.1. Etken Ortaç صفت فاعلى/اسم فاعل	122
1.9.5.1.2. Edilgen Ortaç صفت مفعولى	122
1.9.6.1. Bağ-Fiil/Ulaç فعل وصفى	123
1.10. FİİLLERDE ZAMAN.....	123
1.10.1. Mazî Zamanlar	123
1.10.1.1. Görülen Geçmiş Zaman ماضى مطلق	123
1.10.1.2. Şimdiki ve Geniş Zamanın Hikâyesi ماضى استمرارى	124
1.10.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman ماضى نقلی	124
1.10.1.4. Şimdiki Zamanın Rivayeti ماضى نقلی مستمر	125
1.10.1.5. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi ماضى بعید	125
1.10.1.6. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti ماضى ابعـد	126
1.10.1.7. İstek Kipinin Geçmiş Zamanı ماضى التزامی	126
1.10.1.8. Sürmekte Olan Şimdiki Zamanın Hikâyesi ماضى ملموس	126
1.10.1.9. Sürmekte Olan Şimdiki Zamanın Rivayeti ماضى ملموس نقلی	127
1.10.2. Muzâri Zamanlar	127
1.10.2.1. Geniş Zaman مضارع ساده	127
1.10.2.2. Şimdiki ve Geniş Zaman مضارع اخباری	128
1.10.2.3. Sürmekte Olan Şimdiki Zaman مضارع ملموس	128
1.10.2.4. İstek Kipinin Şimdiki Zamanı مضارع التزامی	128
1.10.2.5. Gelecek Zaman آینده	129
1.10.2.6. Gelecek Zamanın Hikâyesi گذشته آيندگی	129
1.10.2.7. Emir امر	129
1.10.3. Gereklik Fiili فعل وجوبی	130
1.10.4. Mutlak Gereklik مطلق وجوبی	131
1.10.5. Yeterlik Fiili فعل اقتدارى	131
1.10.6. Mutlak Yeterlik مطلق اقتدارى	132
1.11. ZARF قيد	132

1.11.1. Görevleri Bakımından Zarflar	132
1.11.1.1. Fiilin Zarfı قيد فعل	132
1.11.1.2. Sıfatın Zarfı قيد صفت	133
1.11.1.3. Zarfın Zarfı قيد قيد	134
1.11.1.4. Müsnedin Zarfı قيد مسند	134
1.11.1.5. Mastarın Zarfı قيد مصدر	135
1.11.1.6. Cümlenin Zarfı قيد جمله	136
1.11.2. Kuruluşları Bakımından Zarflar	136
1.11.2.1. Özel Zarf قيد مختص	136
1.11.2.2. Ortak Zarf قيد مشترك	137
1.11.3. Yapıları Bakımından Zarflar	138
1.11.3.1. Basit Zarf قيد ساده	138
1.11.3.2. Birleşik Zarf قيد مرکب	138
1.11.3.3. Türemiş Zarf قيد مشتق	139
1.11.3.4. Tenvinli Zarf قيد تنويندار	140
1.11.3.5. Zarf Grubu قيد گروه	140
1.11.3.6. Cümle Halinde Zarf قيد مؤول	141
1.11.4. Anlamları Bakımından Zarflar	142
1.11.4.1. Zaman Zarfı قيد زمان	142
1.11.4.2. Yer/Yön Zarfı قيد مكان	142
1.11.4.3. Miktar Zarfı قيد مقدار	143
1.11.4.4. Hal Zarfı قيد حالت	144
1.11.4.5. Nitelik Zarfı قيد كيفيت	145
1.11.4.6. Onaylama/Kesinlik Zarfı قيد تصديق	145
1.11.4.7. Temenni/Arzu Zarfı قيد تمنى/آرزو	146
1.11.4.8. Üzüntü Zarfı قيد تأسف	146
1.11.4.9. Şaşırma Zarfı قيد تعجب	147
1.11.4.10. Olasılık/Kuşku Zarfı قيد تردید	148
1.11.4.11. Sebep Zarfı قيد علت	148
1.11.4.12. Sınırlama Zarfı قيد انحصار	149
1.11.4.13. Özetleme Zarfı قيد اختصار	150
1.11.4.14. Benzetme Zarfı قيد تشبيه	150

1.11.4.15. Olumsuzluk Zarfı قيد نفی	151
1.11.4.16. İstisna Zarfı قيد استثناء	152
1.11.4.17. Soru Zarfı قيد پرسش	152
1.11.4.18. Sıralama Zarfı قيد ترتيب	153
1.11.4.19. Açıklama/Yorumlama Zarfı قيد تفسير/توضيح	153
1.11.4.20. Tedricilik Zarfı قيد تدريج	154
1.11.4.21. Tekrarlama Zarfı قيد تكرار	155
1.12. EDAT حرف اضافه	155
1.12.1. Basit Edat حرف اضافه ساده	155
1.12.2. Birleşik Edat حرف اضافه مرکب	157
1.12.3. Belirlilik Edatı حرف نشانه	158
1.13. BAĞLAÇ حرف ربط	159
1.13.1. Görevleri Bakımından Bağlaçlar	159
1.13.1.1. Kelimeler Arasında İlgı Kuranlar	159
1.13.1.2. Cümleler Arasında İlgı Kuranlar	160
1.13.2. Yapıları Bakımından Bağlaçlar	162
1.13.2.1. Basit Bağlaç حرف ربط ساده	162
1.13.2.2. İkili Bağlaç حرف ربط مزدوج	164
1.13.2.3. Birleşik Bağlaç حرف ربط مرکب	165
1.14. ÜNLEM صوت/شبه جمله	166
1.14.1. Ümit, Arzu ve Dua Ünlemleri اصوات امید، آرزو و دعا	166
1.14.2. Beğenme Ve Teşvik Ünlemleri اصوات تحسین و تشویق	166
1.14.3. Üzüntü Ünlemleri اصوات تأسف	167
1.14.4. Şaşıрма Ünlemleri اصوات تعجب	168
1.14.5. Uyarı Ünlemleri اصوات تحذیر و تنبيه	168
1.14.6. Emir Ünlemleri اصوات امر	169
1.14.7. Onaylama Ünlemleri اصوات تصدیق	169
1.14.8. Yalanlama Ünlemleri اصوات تکذیب	170

İKİNCİ BÖLÜM

CÜMLE جملہ

2.1. CÜMLENİN ÖGELERİ اعضای جملہ	171
2.1.1. Cümlelerin Temel Öğeleri ارکان جملہ	172
2.1.1.1. Özne نهاد	172
2.1.1.1.1. Özne/Gerçek Özne فاعل	172
2.1.1.1.2. Sözde Özne نایب فاعل	173
2.1.1.1.3. İsim Cümlesinin Öznesi مبتدا/مسنند الیه	174
2.1.1.2. Fiil/Yüklem فعل, Yüklem Grubu گزاره	174
2.1.1.3. Nesne مفعول بی واسطه/مفعول صریح	177
2.1.1.4. İkinci Nesne مکمل/متمم فعل ناقص	178
2.1.1.5. İsim Cümlesinin Yüklemini مسند	179
2.2.1. Cümlelerin Yardımcı Öğeleri اجزای جملہ	181
2.2.1.1. Dolaylı Tümleç مفعول با واسطه/مفعول غیر صریح	181
2.2.1.2. Zarf Tümlecisi قید	182
2.2.1.3. Açıklayıcı Öge بدل	183
2.2.1.4. Ünlem منادی	185
2.3. CÜMLE TÜRLERİ	186
2.3.1. Anlamları Bakımından Cümleler	186
2.3.1.1. Haber Cümlesi جملہ خبری	186
2.3.1.2. Soru Cümlesi جملہ پرسشی	188
2.3.1.3. Emir Cümlesi جملہ امری	189
2.3.1.4. Ünlem Cümlesi جملہ تعجبی/عاطفی	190
2.3.1.5. Dua Cümlesi جملہ دعا	191
2.3.1.6. Ara Cümle جملہ معترضه	192
2.3.1.7. Olumlu Cümle جملہ مثبت	194
2.3.1.8. Olumsuz Cümle جملہ منفی	195
2.3.2. Yüklemleri Bakımından Cümleler	196
2.3.2.1. İsim Cümlesi جملہ اسمی	196
2.3.2.2. Fiil Cümlesi جملہ فعلی	197
2.3.3. Kuruluşları Bakımından Cümleler	199
2.3.3.1. Düz Cümle جملہ مستقیم	199

2.3.3.2. Devrik Cümle جمله غیر مستقیم	200
2.3.4. Yapıları Bakımından Cümleler	202
2.3.4.1. Basit Cümle جمله ساده	202
2.3.4.1.1. İki Ögeli Basit Cümle جمله ساده دو ترکیبی	203
2.3.4.1.1.1. İki Ögeli Basit Kısa Cümle جمله ساده دو ترکیبی کوتاه	203
2.3.4.1.1.2. İki Ögeli Basit Uzun Cümle جمله ساده دو ترکیبی گسترده	205
2.3.4.1.2. Tek Ögeli Basit Cümleler جمله ساده یک ترکیبی	206
2.3.4.1.2.1. Şahıssız Cümleler جمله‌های بی شخص	206
2.3.4.1.2.2. Belirsiz Şahıslı Cümleler جمله‌های با شخص غیر معین	208
2.3.4.1.2.3. Genel Şahıslı Cümleler جمله‌های با شخص عمومی	209
2.3.4.1.3. Kesik Cümle جمله ناقص	211
2.3.4.1.3.1. Öznesi Düşen Kesik Cümleler	211
2.3.4.1.3.2. Yüklemleri Düşen Kesik Cümleler	212
2.3.4.1.4. Ortak Ögeli Cümle جمله با اعضای همجنس	214
2.3.4.1.4.1. Ortak Yüklemlili Öznelere Kurulu Cümleler	214
2.3.4.1.4.2. Ortak Özneli Yüklemlilerle Kurulu Cümleler	215
2.3.4.1.4.3. Ortak Yüklemlili Nesnelere Kurulu Cümleler	216
2.3.4.1.4.4. Ortak Yüklemlili Dolaylı Tümleçlerle Kurulu Cümleler	217
2.3.4.2. Birleşik Cümle جمله مرکب	219
2.3.4.2.1. Sıralı Birleşik Cümleler جمله‌های مرکب پیوسته	220
2.3.4.2.1.1. Zaman İlgisi علاقه زمانی	220
2.3.4.2.1.2. Mantık İlgisi علاقه منطقی	222
2.3.4.2.1.3. Uygunluk İlgisi علاقه مطابقت	223
2.3.4.2.1.4. Eşitlik İlgisi علاقه تساوی	224
2.3.4.2.1.5. Nöbetleşme İlgisi علاقه تناوب	226
2.3.4.2.1.6. Zıtlık İlgisi علاقه تضاد	227
2.3.4.2.1.7. Olumluluk-Olumsuzluk İlgisi علاقه اثبات و نفی	229
2.3.4.2.1.8. Olumlulukta Ortaklık İlgisi علاقه مشارکت در اثبات	230
2.3.4.2.1.9. Olumsuzlukta Ortaklık İlgisi علاقه مشارکت در نفی	230
2.3.4.2.1.10. Sebep-Sonuç İlgisi علاقه بیان علت	232
2.3.4.2.1.11. Sonuç Bildirme İlgisi علاقه بیان نتیجه	233
2.3.4.2.2. Bağımlı Birleşik Cümleler جمله‌های مرکب وابسته	234

2.3.4.2.2.1. Belirleyici Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو تعیینی/وصفی	235
2.3.4.2.2.2. Nesne Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد مفعول/متمم بی واسطه	238
2.3.4.2.2.3. Dolaylı Tümleç Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı	
Birleşik Cümleler	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد مفعول با واسطه/متمم با واسطه	239
2.3.4.2.2.4. Özne Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو نهادی	240
2.3.4.2.2.5. Yüklem Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو گزاره‌ای	243
2.3.4.2.2.6. Zaman Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو زمانی	244
2.3.4.2.2.7. Yer Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو مکانی	246
2.3.4.2.2.8. Sebep Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو سببی	247
2.3.4.2.2.9. Maksat Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو مقصدی	248
2.3.4.2.2.10. Sonuç Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو نتیجه‌ای	250
2.3.4.2.2.11. Nitelik Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو چگونگی	252
2.3.4.2.2.12. Zıtlık Bildiren Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو خلافی	254
2.3.4.2.2.13. Miktar Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو مقداری	254
2.3.4.2.2.14. Karşılaştırma Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı	
Birleşik Cümleler	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو مقایسه‌ای	255
2.3.4.2.2.15. Açıklayıcı Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو بیانی	257
2.3.4.2.2.16. Bedel Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik	
جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو بدلی	258

2.3.4.2.2.17. Şart Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو شرطی 260

SONUÇ.....263

KAYNAKÇA 265

DİZİN 269

ÖZGEÇMİŞ.....273

ÖZET

DOKTORA TEZİ

FAHREDDİN-İ IRÂKÎ DİVANI'NDA KELİME VE CÜMLE BİLGİSİ

Pelin Seval ÇAĞLAYAN ESEN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

2017, 262 Sayfa

Jüri : Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

Prof. Dr. Nîmet YILDIRIM

Prof. Dr. Selami ECE

Doç. Dr. Ali TEMİZEL

Yrd. Doç. Dr. Berna KARAGÖZOĞLU

Fahreddîn-i Irâkî, 610 (1213)-688 (1289) yılları arasında yaşamış, âlim ve sufi şairlerdendir. *Uşşâknâme*, *Lema'ât* ve *Dîvân*'dan oluşan manzum ve mensur eserleri vardır. Eserlerini tasavvufun etkisi altında, âşıkane ve arifane bir dille kaleme almış, tevhid sırlarını, hakiki aşkı ve mutlak güzelliği anlatmıştır.

Bu çalışmada Irâkî'nin Nesrîn-i Muhteşem (Hezâî)'in *Mecmûa-i Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî* (Tahran 1372 hş.) adıyla neşretmiş olduğu *Dîvân*'ı üzerinde kelime ve cümle bilgisi uygulaması yapılmıştır.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Fahreddîn-i Irâkî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri anlatılmıştır. Birinci bölümde, dilbilgisindeki sekiz kelime türü örnekleriyle birlikte ele alınmış; tamlamalar, fiillerde kip ve zaman konuları ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. İkinci bölümde ise şiirler cümle bilgisi açısından incelenmiş; cümle, cümlenin ögeleri ve cümle türleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fahreddîn-i Irâkî, *Uşşâknâme*, *Lema'ât*, *Dîvân*, kelime ve cümle bilgisi.

ABSTRACT

PhD DISSERTATION

VOCABULARY AND SENTENCE IN THE DIVAN OF FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ

Pelin Seval ÇAĞLAYAN ESEN

Supervisor: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

2017, 262 pages

Jury: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Prof. Dr. Selami ECE

Doç. Dr. Ali TEMİZEL

Yrd. Doç. Dr. Berna KARAGÖZOĞLU

Fahreddîn-i Irâkî is one of the mystic poets who lived between the years of 610 (1213)-688 (1289). He has written works in prose and verse such as *Uşşâknâme*, *Lema'ât* and *Dîvân*. He has written his works under the influence of mysticism through amatory and sagacious language; narrated the secrets of monotheism, true love and absolute beauty.

Vocabulary and sentence analysis has been applied in this study upon Irâkî'nin Nesrîn-i Muhteşem (Hezâî)'s *Mecmûa-i Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî* (Tahran 1372 hş.) also known as *Dîvân*.

The study includes an introductory section and two chapters. In the introductory section the life, literary career and works of Fahreddîn-i Irâkî have been told. In the first chapter, eight types of words in grammar have been analysed with examples; propositional phrases, modals and tenses have been analysed under different titles. In the second chapter, the poems have been analysed in terms of sentence structure; sentence, elements of sentence and types of sentences have been explained in details.

Key Words: Fahreddîn-i Irâkî, *Uşşâknâme*, *Lema'ât*, *Dîvân*, word and sentence structure.

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
b.	: Bin, ibn (oğlu)
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
hş.	: Hicrî-Şemsî
Hız.	: Hazreti
Nr.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
Tsh.	: Tashih eden
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Âlim ve sufi şairlerden olan Fahreddîn-i Irâkî, 610 (1213) yılında Hemedan iline bağlı Kumcân köyünde doğmuş; bilgin, kültürlü, saygın bir ailede yetişmiştir. Küçük yaşta *Kur'ân-ı Kerim*'i ezberlemiş, on yedi yaşında nahiv, sarf, bedî, beyan, meânî, belâgat, münâzara, tefsir, hadis, fıkıh, astronomi gibi tüm aklî ve naklî ilimleri ders verecek derecede öğrenmiştir.

Şairin seyr u sülûk yoluna girmesi, bir gün medresede ders okuturken içeriye kalenderî tarikatına mensup dervişlerin girip, gazel okuyarak semaya başlamasıyla olmuştur. Bu durum şairi derinden etkilemiş ve kalenderîlere katılarak onlarla birlikte yola konulmuştur. Hindistan, Mısır ve Anadolu'da birçok bölgeye seyahat eden Irâkî, Konya'da Mevlâna Celâleddîn ile görüşmüş, onunla yakın dostluk kurmuş, sema törenlerine katılmıştır; ayrıca Konya'da bulunan Sadreddîn Konevî'nin derslerini takip etmiş, dönemin ünlü mutasavvıf şahsiyetleri Şemsuddîn-i Mardinî, Şeyh Saîd-i Fergânî, Şerefeddîn-i Mavsilî ve Mueyyeduddîn-i Cendî ile de tanışmıştır.

Irâkî, eserlerini tasavvufun etkisi altında, âşıkane ve arifane bir dille kaleme almış, tevhid sırlarını, hakiki aşkı ve mutlak güzelliği anlatmıştır. Şiirlerinin güç ve anlaşılmaz tarafı az olup kelimeler genellikle bilinen anlamlarıyla kullanılmıştır. Senâî, Attâr, Mevlâna ve Sadî gibi şairlerin etkisi altında kalmış, onların şiirlerinden tazminlerde bulunmuştur. Hâfız ve Câmî gibi kendinden sonra gelen bazı şairlere de örnek olmuştur.

Uşşâknâme, *Lema'ât*, *Dîvân* gibi ünlü eserlerin sahibi olan şair 688 (1289) yılında Şam'ın Sâlihîyye bölgesinde vefat etmiştir, aynı yerde medfundur.

Farsça dilbilgisi konusunda daha önce Nimet Yıldırım tarafından *Sa'di-yi Şîrâzî'nin Bostân ve Gülistân'ında Sözdizimi* (1996 Erzurum) adıyla doktora tezi, Adem Uzun tarafından *Baharistan'a Göre Sözdizimi* (1998 Kırıkkale) adıyla yüksek lisans tez çalışmaları yapılmıştır. Her iki çalışmada sadece söz dizimi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın kaynağını oluşturan *Dîvân*, kaside, gazel, terkiibent, terciibent, rubâî ve kıta nazım türlerinden oluşmaktadır. Eser ilk olarak Saîd-i Nefîsî tarafından *Kullîyât-ı Şeyh Fahreddîn-i Irâkî* adıyla yayınlanmış (Tahran 1335 hş. ve 1362 hş.), daha sonra Nesrîn-i Muhteşem (Hezâî) tarafından *Mecmûa-i Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî* (Tahran 1372 hş.), Muhammed Derviş (Tahran 1362 hş.) ve Ekber Hânî-yi Cezenî tarafından da *Dîvân-*

i Irâkî adlarıyla neşredilmiştir (Tahran 1391 hş.). Bu çalışmada Nesrîn-i Muhteşem tarafından neşredilen divan esas alınmıştır.

Çalışma, dilbilgisi açısından incelenmeden önce 4527 beyitten oluşan Fahreddîn-i Irâkî divanı tarafımızdan Türkçeye çevrildi; daha sonra dilbilgisi konuları tespit edildi ve bu konulara uygun örnekler seçilerek, ana başlıklara yedişer, ana başlıkların altındaki alt başlıklara ise üçer örnek verildi. Çalışmada mevcut divandan 1257 beyit örnek olarak kullanıldı.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Fahreddîn-i Irâkî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri anlatılmıştır. Birinci bölümde, dilbilgisindeki sekiz kelime türü örnekleriyle birlikte ele alınmış; tamlamalar, fiillerde kip ve zaman konuları ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. İkinci bölümde ise şiirler cümle bilgisi açısından incelenmiş; cümle, cümlelerin öğeleri ve cümle türleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Dipnot numaraları her bölümde yeniden verilmiştir.

Çalışma boyunca ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY'a ve bölümümüzün saygıdeğer diğer hocalarına teşekkürü borç bilirim.

Pelin Seval ÇAĞLAYAN ESEN

Erzurum-2017

GİRİŞ

I. FAHREDDİN-İ IRÂKÎ HAYATI

A. Adı, Mahlası ve Künyesi

Fahreddîn-i Irâkî adıyla meşhur olan şair Fâhru'l-millet ve'd-dîn İbrâhîm b. Buzurcmihr¹, Fahreddîn b. Buzurcmihr b. Abdulgaffâr el-Cevâlikî², Şeyh Fahreddîn İbrâhîm³, İbrâhîm b. Şehrîyârü'l-Irâkî⁴, Irâkî-yi Hemedânî⁵, Şeyh Fahreddîn İbrâhîm b. Şehrîyâr⁶, Fahreddîn İbrâhîm b. Şehrîyâr-i Hemedânî-yi Irâkî⁷ şeklinde anılmaktadır. Fakat Irâkî'nin kendisinin ağabeyi Kâdı Ahmed'e yazdığı mektupta verdiği künye "İbrâhîm b. Buzurcmihr b. Abdulgaffâr el-Irâkî" şeklindedir.⁸ Bu bilgilerden şairin adının "İbrâhîm", lakabının "Fahreddîn", nisbesinin "Irâkî", doğduğu şehrin "Hemedan" olduğu anlaşılmaktadır. Şair şiirlerinde "Irâkî" nisbesini de mahlas olarak kullanmıştır.

B. Doğum Tarihi, Yeri ve Ailesi

Fahreddîn-i Irâkî, 610 (1213) yılında Hemedan iline bağlı Kumcân köyünde doğmuştur.⁹ Köyün adı bazı kaynaklarda¹⁰ Kûncân veya Kumîcân şeklinde geçse de şair divanında¹¹ doğduğu köyden Kumcân olarak bahsetmiştir.

Ailesi Hemedan'ın bilgin, kültürlü, saygın ve ileri gelen ailelerindendir. Ailesi hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte babasının adının Buzurcmihr, dedesinin adının

¹ Fahreddîn-i Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, (nşr. Sâid-i Nefîsî), Tahran 1377 hş., 47; Fahreddîn-i Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, (tsh. Nesrîn-i Muhteşem (Hezâî)), Tahran 1392 hş., 6 (giriş kısmı).

² Hamdullah Mustevfî-yi Kâzvînî, *Târih-i Guzîde*, (tsh. Abdülhuseyn-i Nevâî), Tahran 1387 hş., 738.

³ Nûreddîn Abdurrahmân-i Câmî, *Nefâhâtü'l-uns*, Tahran 1386 hş., 599.

⁴ Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretu's-Suarâ*, Tahran 1366 hş., 161.

⁵ Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Mecmau'l-Fusahâ*, Tahran 1339 hş., 868; Abdurresûl-i Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sohenverân*, Tahran 1368 hş., 627.

⁶ Zebîhullah-i Safâ, *Genc-i Sohen*, Tahran 1354 hş., II, 175.

⁷ Abbâs İkbâl-i Âştîyânî, *Târih-i Moğol*, Tahran, 1387 hş., 543.

⁸ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 538.

⁹ Safâ, *Genc-i Sohen*, II, 175; Semerkandî, 161; Muhammed-i Muîn, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1375 hş., V, 1167; Irâkî, *Kullîyât-i Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 48; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 7 (giriş kısmı).

¹⁰ Zebîhullah-i Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, Tahran 1386 hş., III/I, 549; Kâzvînî, 738.

¹¹ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 69, 273.

Abdulgaffâr olduğu bilinmektedir. Amcası Şerafeddîn Abdusselâm, ağabeyi Kâdı Ahmed, kardeşi Şemseddîn Muhammed'dir.¹² Eşi, müridi olduğu Şeyh Bahâeddîn Zekerîyyâ'nın kızı Nûrbîbî/Nûrbânû'dur. Bu evlilikten Kebîruddîn adında bir oğlu olmuştur.¹³ Şeyh İbrâhîm ise onun torunudur.¹⁴

C. Çocukluk ve Gençlik Dönemi

İrâkî, sütannesinden aldığı ilk terbiye ve eğitimin ardından beş yaşında okula başlamıştır. Dokuz ay içerisinde *Kur'ân*'ı ezberlemiştir, henüz sekiz yaşında duyanları etkileyen güzel sesiyle tecvidle *Kur'ân* okuması, onun Hemedan'da meşhur olmasına sebep olmuştur.¹⁵

İyi bir medrese eğitimi almış ve Fahreddîn er-Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr*'i, İbn-i Sînâ'nın *İşârât*'ı, Muhammed b. Zekerîyyâ er-Râzî'nin *el-Hâvi*'si, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd b. el-Begavî'nin *Meâlimü't-tenzîl*'i, Şehmerdân b. Ebi'l-hâyr'ın *Ravzatu'l-muneccimîn*'i, Necmeddîn Ebû Hasan Ali b. Ömer Kâtibî'nin *Câmiu'd-dekâik fî Keşfi'l-hekâyik*'i gibi eserleri okumuştur.¹⁶

On yedi yaşında nahiv, sarf, bedî, beyan, meânî, belâgat, münâzara, tefsir, hadis, fıkıh, astronomi gibi tüm aklî ve naklî ilimleri ders verecek derecede öğrenmiştir.¹⁷

Bir gün İrâkî medresede ders okuturken içeriye kalenderî tarikatına mensup derişler girip aşağıdaki gazeli okuyarak semaya başlamışlar:¹⁸

ما رخت ز مسجد به خرابات کشیدیم	خط بر ورق زهد و کرامات کشیدیم
در کوی مغان در صف عشاق نشستیم	جام از کف رندان خرابات کشیدیم
گر دل بزند کوس شرف شاید ازین پس	چون رایت دولت به سماوات کشیدیم

¹² İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 7 (giriş kısmı), 538.

¹³ İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 14 (giriş kısmı); Fahreddîn-i Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, (nşr. Ekber Hâni-yi Cezenî), Tahran 1391 hş., 23; Hamid Algar, "Bahâeddîn Zekerîyyâ", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 463.

¹⁴ İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 30 (giriş kısmı).

¹⁵ İrâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 48; Câmî, 599; İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 8 (giriş kısmı); İrâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 19.

¹⁶ İrâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 50; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/I, 570; İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 9 (giriş kısmı).

¹⁷ İrâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 48; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/I, 570; İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 8 (giriş kısmı).

¹⁸ İrâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 49; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/I, 570; İrâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 20; Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1986, I, 21-22.

از زهد و مقامات گذاشتیم که بسیار کاس تعب از زهد و مقامات کشیدیم

Biz mescitten [çıkıp] meyhaneye göç ettik, züht ve keramet kâğıdının üzerine çizgi çektik,

Muğlar sokağında âşıkların safında oturduk, meyhane rintlerinin elinden şarap içtik,

Eğer gönül şeref davulunu çalarsa yaraşır bundan böyle; çünkü devlet sancağını göklere çektik,

Züht ve makamlardan vazgeçtik; çünkü züht ve makamlardan dolayı çokça sıkıntı kadehi yudumladık.¹⁹

Bu gazeli duyan Irâkî'yi büyük bir coşku ve heyecan sarmıştır; kalenderîlerin dünyayı ve ahireti umursamadıklarını, hiçbir manaya ve sırra önem vermediklerini anlatan bu gazel onu derinden etkilemiştir. Kalenderîlerin arasında bulunan güzel yüzlü bir çocuk Irâkî'nin ilgisini çekmiş, cübbesini ve sarığını bir kenara bırakıp aşağıdaki gazeli okuyarak onların arasına katılmıştır.²⁰

چه خوش باشد که دلدارم تو باشی	ندیم و مونس و یارم تو باشی
دل پر درد را درمان تو سازی	شفای جان بیمارم تو باشی
ز شادی در همه عالم نگنجم	اگر یک لحظه غم خوارم تو باشی
اگرچه سخت دشوارست کارم	شود آسان چو در کارم تو باشی

...

...

Ne güzel olur; sevgilim sen olsan, dostum, arkadaşım ve yârim sen olsan

Dertli gönlüme sen derman bulsan, hasta canımın şifası sen olsan

Mutluluktan bütün âleme sığmam bir an dert ortağım sen olsan

Her ne kadar işim çok zor olsa da kolay olur işim sen olsan

...²¹

¹⁹ Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 49; Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 20.

²⁰ Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 49; Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 20; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 8 (giriş kısmı); Eflâkî, I, 22.

²¹ Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 49; Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 20; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 8 (giriş kısmı), 316.

Bu olayın akabinde Irâkî 617 (1220) yılında, on yedi yaşındayken kalenderîlerle birlikte Hemedan'dan ayrılarak uzun yıllar süren ve Şam'da sona eren bir yolculuğa çıkmıştır.²²

D. Seyahatleri

Irâkî, kalenderîlerle birlikte önce Irâk-ı Acem'e, oradan 620-621 (1223-1224) yılları arasında Hindistan'ın Multan vilayetine gitmiştir. Multan'da bir süre Sühreverdiyye tarikatının ikinci büyük şeyhi Şehâbeddîn Ömer es-Sühreverdi'nin halifesi Şeyh Bahâeddîn Zekerîyyâ'nın hankahında kalmıştır.²³

Irâkî, Şeyh Bahâeddîn Zekerîyyâ'nın dikkatini çekmiş ve Irâkî'ye bakarak yakın arkadaşı İmâduddîn'e "bu gençte tam bir yetenek buldum, onun burada kalması gerekiyor." demiştir; ancak Irâkî arkadaşlarına "mıknatısın demiri çektiği gibi şeyh de beni kendine çekiyor, buradan hemen gitmeliyiz." diyerek arkadaşlarıyla birlikte oradan ayrılmıştır.²⁴

Multan'dan ayrılan Irâkî ve arkadaşları bir süre Delhi'de kaldıktan sonra Sumanat'a gitmek üzere yola çıkmışlardır. Yolda büyük bir fırtınaya tutulmuş, her biri başka bir yere dağılmıştır; Irâkî ise bir arkadaşıyla kalmış, onunla birlikte gece gündüz diğer arkadaşlarını aramıştır. Arkadaşlarını bulamayan Irâkî, önce Delhi'ye oradan da Multan'a Şeyh Bahâeddîn Zekerîyyâ'nın dergâhına geri dönmüştür.²⁵

Irâkî'nin hayatı ile ilgili yukarıda verilen bilgiler böyle olmakla birlikte kendisinin 671 (1276) yılında Tokat'ta iken ağabeyi Kâdı Ahmed'e yazdığı bir mektupta Bağdat'tan göç ettiğinden ve birçok sıkıntı çektikten sonra amcası Şerafeddîn Abdusselâm'ın yanına gittiğinden; orada yirmi günden fazla kalmadan Şam'a geçtiğinden, oradan da Irâk-ı

²² Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 49; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/I, 570; Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 20; Orhan Bilgin, "Fahreddîn-i Irâkî", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 85; Gökhan Çetinkaya, *Fahrüddîn-i Irâkî'nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, (Yüksek lisans tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2014, 12.

²³ Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 50; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 11 (giriş kısmı); Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 20; Eflâkî, I, 22; Algar, "Bahâeddîn Zekerîyyâ", 462.

²⁴ Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 50; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 13 (giriş kısmı); Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 21.

²⁵ Irâkî, *Kullîyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 51; Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 21-22.

Acem'e gittiğinden, daha sonra Bahâeddîn Zekerîyyâ'nın hizmetine girip on yedi yıl onun hizmetinde bulunduğundan bahsetmektedir.²⁶

Tezkiretu's-suârâ'da ise Irâkî'nin Hemedan'da kalenderîlerle tanışmadan önce Bağdat'a gidip Şehâbeddîn es-Sühreverdî'ye intisap ettiği, gençlere bakmaktan kendini alamadığı ve bunun üzerine şeyhi tarafından onun Multan'a Bahâeddîn Zekerîyyâ'nın yanına gönderildiği anlatılmaktadır.²⁷

Irâkî, 666 (1269) yılında Şeyh Bahâeddîn Zekerîyyâ öldükten sonra onun yerine geçmiştir; fakat bu durumdan hoşlanmayan diğer bazı dervişler, söz konusu tarikatın etkinliğinden korkan sultan Gıyaseddîn Belben'e²⁸ Irâkî'nin şeyhliğe layık olmadığını ve şiirler okuyup yazmakla meşgul olduğunu söyleyerek şikâyetlerde bulunmuşlardır.²⁹ Durumu öğrenen Irâkî dostlarından bir toplulukla Mekke'ye gitmek üzere Multan'dan ayrılmış, deniz yoluyla Umman'a, oradan Bahreyn'e, ardından Hicaz'a geçmiştir. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra Şam'a gitmiş, oradan Anadolu'ya geçmiş, yaklaşık elli yedi yaşında Konya'ya gelmiştir.³⁰ Konya'da İbnu'l-Arâbî'nin halifesi ve yakın dostu Sadreddîn Konevî ile tanışmış ve onun hizmetine girmiştir. Sadreddîn Konevî'nin İbnu'l-Arâbî'nin eserleri *Fususul-hikem* ve *Futâhâtul-Mekkiye* ile ilgili verdiği derslere katılmıştır. Aldığı derslerin feyziyle Sadreddîn Konevî'nin "Fusus'un özü" diye nitelediği "*Lema'at*" adlı eserini yazmıştır.³¹

Konya'da Mevlâna Celâleddîn ile tanışan Fahreddîn-i Irâkî onunla yakın dostluk kurmuş, Sadreddîn Konevî'nin derslerini takip etmiş, Mevlâna'nın sema törenlerine katılmıştır.³² Yine dönemin ünlü mutasavvıf şahsiyetleri Şemsuddîn-i Mardinî, Şeyh Saîd-i Fergânî, Şerefeddîn-i Mavsîlî ve Mueyyeduddîn-i Cendî ile tanışmıştır.³³ Irâkî bu dönemde büyük bir mürit kitlesine sahip olmuştur. Müritlerinden olan ve şaire karşı özel bir sevgisi olan Tokat Emîrî Muînuddîn Pervâne onu Tokat'a davet etmiş ve onun için 671

²⁶ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 14 (giriş kısmı), 536.

²⁷ Semerkandî, 161; Bilgin, "Fahreddîn-i Irâkî", XII, 85.

²⁸ Gıyaseddîn Belben: Hint Memluk/Delhî sultanlarının dokuzuncusudur; Olgahan. www.loghatnameh.org.

²⁹ Irâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 52-53; Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 23; Câmî, 600.

³⁰ Irâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 53-54; Nergis Muhammedî-yi Beder, *Ferheng-vâre-yi Dîvân-i Fahreddîn İbrâhîm-i Irâkî*, Tahran 1386 hş., 10; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 18 (giriş kısmı); Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 24.

³¹ Irâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 55; Safâ, *Genc-i Sohen*, II, 175; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 21 (giriş kısmı); Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 21; Âştîyânî, 543; Muîn, V, 1167.

³² Reşat Öngören, "Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 445.

³³ Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî, *Menâkibu'l-ârifîn*, (tsh. Tahsin Yazıcı), Ankara 1976, II, 360; Çetinkaya, *Fahruddîn-i Irâkî'nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, 16.

(1274) yılında bir hankah yaptırmıştır.³⁴ Pervâne'nin ölümüne kadar yaklaşık 5 yıl orada kalmıştır.³⁵ Pervâne'nin ölümünden sonra Moğol şehzadelerinden Kongurtay, Pervâne'nin hapiste olan oğlunu kurtarması için Irâkî'ye bıraktığı servetin peşine düşmüştür. Tutuklanacağını anlayan Irâkî, Tokat'tan ayrılarak Sinop'a oradan da Mısır'a kaçmıştır.³⁶

Mısır'da Sâlihiyye hankahında kalmış ve bir süre sonra Pervâne'nin oğlunu kurtarması için kendisine verdiği mücevherleri Mısır sultanına vererek Pervâne'nin oğlunu esaretten kurtarmıştır. Mısır sultanı ile iyi ilişkiler kurmuştur. Sultan kendisine mürit olmuş; onu “şeyhu's-şuyuh” ilan etmiş ve onun için yüzlerce âlim ve sufînin katıldığı davetler düzenlemiştir. Irâkî böylesine saygı ve hürmetin karşısında nefsine mağlup olacağı düşüncesine kapılarak, buradan ayrılmaya karar vermiş ve Şam'a gitmiştir. Altı ay sonra oğlu Kebîruddîn Multan'dan gelerek babasının hizmetine girmiştir. Şam'da da büyük bir ilgiyle karşılanan Irâkî, ömrünün son zamanlarını burada geçirmiştir.³⁷

E. Ölümü, Ölüm Tarihi ve Yeri

Irâkî, ölümcül bir hastalığa yakalanmış, beş gün boyunca uyumuş ve altıncı gün uyandığında oğlunu ve dostlarını yanına çağırarak “*İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden ve babasından kaçır.*”³⁸ ayetini okuduktan sonra aşağıdaki rubâîyi söylemiştir:³⁹

در سابقه چون قرار عالم دادند مانا که نه بر مراد آدم دادند
زان قاعده و قرار کانروز افتاد نی بیش به کس دهند و نی کم دادند

*Ezelde âlem için karar verdiklerinde ne yazık ki insanın muradına göre vermediler
O gün verilen o karardan ve kaideden ne birine fazla ne de az verdiler.*⁴⁰

³⁴ Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 26; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 22 (giriş kısmı), 538; Muharrem Kesik, “Muînuddîn Süleyman Pervâne”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 93; Ş. Barîhüda Tanrıkorur, “Tokat Mevlevîhânesi”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXI, 227.

³⁵ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 23 (giriş kısmı).

³⁶ Irâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 59; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 2 (giriş kısmı); Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 30-31.

³⁷ Irâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 63-64; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 27-28 (giriş kısmı); Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 33; Câmî, 601-602.

³⁸ *Kur'ân-ı Kerim*, 80 Abese 34-35.

³⁹ Irâkî, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 64; Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 34.

⁴⁰ Irâkî, *Dîvân-i Irâkî*, 34; Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 357; Câmî, 602.

Bir süre onlarla konuştuktan sonra 8 Zilkade 688'de (23 Kasım 1289) 78 yaşında Şam'ın Sâlihîyye bölgesinde vefat etmiştir, Sâlihîyye mezarlığında İbnu'l-Arâbî'nin türbesinin yanında medfundur. Ölümünden sonra yerine geçen oğlu Kebîruddîn de babasının ölümünden kısa süre sonra 700 (1301) yılında vefat etmiştir. Mezarı aynı yerde babasının mezarının yanındadır.⁴¹ Ancak günümüzde her iki mezarın da yeri tespit edilememektedir.⁴²

F. Edebî Kişiliği

İrâkî VII/XIII. yy. âlim ve sufi şairlerdendir. Eserlerini tasavvufun etkisi altında, âşıkane ve arifane bir dille kaleme almış, tevhid sırlarını, hakiki aşkı ve mutlak güzelliği anlatmıştır.

Mutasavvıf şairlerin çoğu gibi İrâkî'nin de manevî eğitimi, seyr u sülûk yoluyla gerçekleşmiştir. Kalenderîlerle karşılaşması, Sühreverdiyye tarikatına girmesi, Mevlâna ve çevresiyle yakın ilişkiler kurması, Konevi'nin derslerine katılması, yolculukları gibi hususlar onun eserlerine yön veren önemli unsurlardandır.

Eserlerinde ilahi aşk konusu üzerinde ağırlıklı olarak durmuş; aşkı, aşığı ve mâşuku açık bir şekilde kendine has üslubuyla işlemiştir. Gerçek tek varlığın Allah olduğunu, var olan her şeyin Allah'ı hatırlattığını, güzel yüzlülerde Allah'ın güzelliğinin zuhur ettiğini, Allah'a ulaşma yolunda düşünceden çok, aşkın aracı olması gerektiği görüşünü savunmuştur.

Şiirlerinin güç ve anlaşılmaz tarafı azdır. Kelimeler genellikle bilinen anlamlarıyla kullanılmıştır. Klasik nazım şekillerinin çoğundan faydalanan şair, birçok ilmi ve felsefi mazmunları, aşığa ve mâşuka ait kavramları, sakiyi ve şarabı, meyhaneyi ve harabatı, kavuşmayı ve ayrılığı konu eden gazellerini aruz vezninin çeşitli bahirlerini kullanarak yazmıştır. Kaside, terkihibent ve terciibentlerine genellikle tevhidle başlamış tasavvufun esas kabul edilen marifet ve hakikat merhalelerine, vahdet-i vücud, talep, aşk, tevhid, hayret, beka ve fena gibi kavramlara sıkça yer vermiştir. Kasidelerinde Hz. Muhammed'i, Şeyh Zekerîyyâ, Şeyh Sadreddîn, ağabeyi Kâdî Ahmed, kardeşi Şeyh Şemseddîn

⁴¹ İrâkî, *Kullîyât-ı Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, 63-64; İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-ı Fahreddîn-i Irâkî*, 28 (giriş kısmı); İrâkî, *Dîvân-ı Irâkî*, 35; Câmî, 602; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Ârân*, III/I, 570, 576.

⁴² İrâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-ı Fahreddîn-i Irâkî*, 28 (giriş kısmı); Beder, 11.

Muhammed ve Azîzuddîn/Veliyyuddîn Muhammed el-Hâcî'yi övmüştür.⁴³ Rubailerinde işlediği konular, gazellerinde işlediği konularla hemen hemen aynıdır. Divanında yer alan şiirlerinin büyük bir kısmı rediflidir. Şiirlerinde teşbih, telmih, îham, mecaz, istiâre, cinas, tezat gibi birçok edebi sanata yer vermesine rağmen mana ve ifadeyi bu sanatlarla boğmamıştır. Şairin nazımdaki ustalığı ve kendine has üslubu mensur eserlerinde de görülmektedir. Birçok şair gibi Irâkî de kendinden önceki veya dönemindeki bazı şairlerin etkisi altında kalmış, onların şiirlerden tazminlerde bulunmuştur:⁴⁴

Senâî

مسلمانان مسلمانان، مسلمانی مسلمانی

ازین آیین بی دینان پشیمانی، پشیمانی

*Müslümanlar, Müslümanlar, Müslümanlık, Müslümanlık; dinsizlerin bu töresinden pişmanlık, pişmanlık.*⁴⁵

Irâkî

ترا آن به که با جان و روان گویی سنایی وار

مسلمانان مسلمانان، مسلمانی مسلمانی

*Senin Senâî gibi can ve ruhla konuşman daha iyidir; Müslümanlar, Müslümanlar, Müslümanlık, Müslümanlık.*⁴⁶

Attâr

یک روز بتم مست به بازار بر آمد گرد از دل عشاق بیکبار بر آمد

*Bir gün sevgilim sarhoş bir halde pazara geldi, âşıkların gönlünden bir anda gam yükseldi.*⁴⁷

⁴³ Bkz. Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, kasideler.

⁴⁴ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 40-48 (giriş kısmı); Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Ârân*, III/I, 577; Safâ, *Genc-i Sohen*, II, 175; Bilgin, "Fahreddîn-i Irâkî", 85.

⁴⁵ Senâî-yi Gaznevî, *Divân-i Hekîm-i Senâî-yi Gaznevî*, (nşr. Pervîz Bâbâî), Tahran 1375 hş., 326.

⁴⁶ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 39; Irâkî şiirlerinde Senâî'den birçok tazminde bulunmuştur. Başka tazminler için bkz. Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 43 (giriş kısmı).

⁴⁷ Attâr-i Nişâbûrî, *Dîvân-i Attâr*, (tsh. Takî-yi Tefezzulî), Tahran 1380 hş., 222.

Irâkî

ناگه بت من مست به بازار بر آمد شور از سر بازار بیکبار بر آمد

*Sevgilim ansızın sarhoş bir halde pazara geldi, pazarın başından bir anda kargaşa yükseldi.*⁴⁸

Mevlâna

بیا بیا که شدم در غم تو سودایی در آ در آ که به جان آمدم ز تنهایی

*Gel gel; çünkü senin gamında divane oldum. İçeri gir içeri gir; çünkü yalnızlıktan bıktım usandım.*⁴⁹

Irâkî

بیا که بی تو بجان آمدم ز تنهایی نماند صبر مرا بیش ازین شکیبایی

*Gel; çünkü sensiz yalnızlıktan bıktım usandım, benim bundan fazla beklemeye sabrım kalmadı.*⁵⁰

Sadî

شب فراق که داند که تا سحر چند است

مگر کسی که به زندان عشق در بند است؟

*Aşk zindanında tutsak olan kişiden başka, ayrılık gecesinin seher vaktine dek, ne kadar [uzun] olduğunu kim bilir?*⁵¹

Irâkî

کسی که همچو عراقی اسیر درد تو نیست

شب فراق چه داند که تا سحر چند است؟

⁴⁸ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 151; Irâkî şiirlerinde Attâr'dan birçok tazminde bulunmuştur. Başka tazminler için bkz. Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 44-45 (giriş kısmı).

⁴⁹ Mevlâna Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî, *Kulliyât-i Dîvân-i Şems-i Tebrîzî*, (nşr. Bedîuzzamân-i Furûzânfer), Tahran 1374 hş., II, 3099.

⁵⁰ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 159; Irâkî şiirlerinde Mevlâna'dan birçok tazminde bulunmuştur. Başka tazminler için bkz. Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 41-42 (giriş kısmı).

⁵¹ Sadî-yi Şîrâzî, *Kulliyât-i Sadî*, (nşr. Nasır-i Ahmedzâde), Tahran 1390 hş., 495.

*Irâkî gibi senin derdinin esiri olmayan kişi, ayrılık gecesinin seher vaktine dek, ne kadar [uzun] olduğunu ne bilir?*⁵²

Irâkî'den sonra gelen bazı şairler de Irâkî'den etkilenmiş ve şiirlerinden tazminlerde bulunmuştur:

Irâkî

گلیم بخت کسی را که بافتند سیاه سفید کردن آن نوعی از محالات است

*Bir kimsenin siyah dokunmuş baht kilimini beyazlatmak imkânsız bir şeydir.*⁵³

Hâfiz

به آب زمزم و کوثر سفید نتوان کرد گلیم بخت کسی را که بافتند سیاه

*Bir kimsenin siyah dokunmuş baht kilimi Zemzem ve Kevser suyuyla beyazlatılmaz.*⁵⁴

Irâkî

ای به تو روز و شب جهان روشن به رخت چشم عاشقان روشن

*Ey gündüz ve gece dünya seninle aydın, ey yüzünle âşıkların gözü aydın.*⁵⁵

Câmî

ای به روی تو چشم جان روشن وز فروغ رخت جهان روشن

*Ey senin yüzünle can gözü aydın ve ey yüzünün parlaklığından dünya aydın.*⁵⁶

Ayrıca Câmî, Irâkî'nin birçok defa şerh edilen *Lema 'at* adlı eserini *Eşi 'atü'l-Lema 'at* adıyla şerh etmiş,⁵⁷ Evhadüddîn-i Merâgî, onun *Uşşâknâme (Dehnâme, Dehfâsıl)*

⁵² Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 278.

⁵³ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 106.

⁵⁴ Şemseddîn Muhammed Hâfiz-i Şîrâzî, *Dîvân-i Hâfiz*, (nşr. Nizâmeddîn Nûrî), Tahran 1387 hş., 521; Hâfiz şiirlerinde Irâkî'den birçok tazminde bulunmuştur. Başka tazminler için bkz. Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 47 (giriş kısmı).

⁵⁵ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 227.

⁵⁶ Nûreddîn Abdurrahman-i Câmî, *Dîvân-i Câmî*, (tsh. Muhammed-i Rûşen), Tahran 1380 hş., 717; Câmî şiirlerinde Irâkî'den birçok tazminde bulunmuştur. Başka tazminler için bkz. Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 48 (giriş kısmı).

⁵⁷ Ömer Okumuş, "Abdurrahman-i Câmî", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 96; Safâ, *Genc-i Sohen*, II, 175; Muîn, V, 1167; Âştîyânî, 544.

adlı eserine *Mantıku'l-uşşâk (Dehnâme)* ismiyle nazire yazmıştır.⁵⁸ Aynı eser Ubeyd-i Zâkânî, İmâd Fâkih-i Kirmânî ve İmâd-i Şîrâzî'nin yazmış olduğu Dehnâmelere de örnek olmuştur.⁵⁹ Vahdet-i vücûd nazariyesini şiirlerinde son derece güzel bir şekilde açıklayıp yorumlayan Irâkî'yi Hüseyin Hârezmî, Bâbâ Figânî-yî Şîrâzî ve Hâtif-i İsfehânî gibi şairler de örnek almıştır.⁶⁰

II. ESERLERİ

A. Dîvân

Dîvân, kaside, gazel, terkiibent, terciibent, rubâî ve kıta nazım türlerinden oluşmaktadır. İlk olarak Saîd-i Nefîsî tarafından *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn-i Irâkî* adıyla yayınlanan eser (Tahran 1335 hş. ve 1362 hş.) daha sonra Nesrîn-i Muhteşem (Hezâî) tarafından *Mecmûa-i Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî* adıyla neşredilmiştir (Tahran 1372 hş.). Muhammed Derviş (Tahran 1362 hş.) ve Ekber Hânî-yi Cezenî tarafından da neşredilmiştir (*Dîvân-i Irâkî*, Tahran 1391 hş.). Her dört çalışmada şairin bütün eserleri yer almaktadır.⁶¹ Çalışmamıza esas alınan baskıya göre beyit sayısı 4527, Saîd-i Nefîsî neşrinde 4808, Cezenî neşrinde 4579'dur.

B. Uşşâknâme

Dehfâsıl, *Dehname* isimleriyle de bilinen eser, içinde yer yer gazellerin de yer aldığı mesnevi nazım şeklinde, aruzun hafif bahrinde kaleme alınmıştır. Şairin aşkla ilgili düşüncelerini yansıtan eser, bir giriş ve on fasıldan oluşmaktadır.

Yaklaşık 1053 beyit olan *Uşşâknâme*, Vezir Şemseddîn Cuveynî'ye ithaf edilmiştir. İlk olarak A.J. Alberry tarafından *The Song of Lovers* adıyla yayınlanmıştır (Oxford 1939). Eser üzerinde Gökhan Çetinkaya tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır

⁵⁸ A. Naci Tokmak, "Evhâdüddîn-i Merâgî", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 520; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/II, 634.

⁵⁹ Çetinkaya, *Fahrüddîn-i Irâkî'nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, 30.

⁶⁰ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 49 (giriş kısmı).

⁶¹ Muîn, V, 1167; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/I, 577; Bilgin, "Fahreddîn-i Irâkî", 85; Çetinkaya, *Fahrüddîn-i Irâkî'nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, 23.

(Kırıkkale Üniversitesi 2014). Çetinkaya bu çalışmasında eseri hem incelemiş hem de Türkçeye çevirmiştir.⁶²

C. Lema‘ât

Aşk, âşık, mâşuk kavramlarının açıklandığı nazım ve nesir karışımı olan eser yirmi sekiz bölümden oluşmaktadır. Her bölüme parıltı/ışılta anlamına gelen “lem‘a” adı verilmiştir. Şair, eserini 668/1267-670/1269 yılları arasında Konya’da, Ahmed-i Gazzâlî’nin *Sevânihu’l-uşşâk* adlı eserini örnek alarak kaleme almıştır.

Birçok neşri ve şerhi bulunan eser William C. Chittick ve Peter Lambon Wilson tarafından *Divine Flashes* ismiyle İngilizceye (London 1982) Ahmed Avni Konuk tarafından *Lema‘at (Aşka ve Âşıklara Dair)* (İstanbul 2011), Saffet Yetkin tarafından *Parıltılar* (İstanbul 1948), Ercan Alkan tarafından *Aşk Metafiziği* (İstanbul 2012) isimleriyle Türkçeye çevrilmiştir.⁶³

D. Istılâhât-ı Sûfiyye

Tasavvufta çok sık kullanılan aşkla ilgili üçyüzbir terimin kısaca açıklanmasından oluşan bir eserdir. Üç bölümdür. Eserde âşığın ve mâşukun isimleri, âşık ve mâşukun hallerine dair kavramlar üzerinde durulmuştur.

Külliyatın içerisinde yayınlanan eser Nurettin Bayburtlugil tarafından *Istılâhat-ı Ehl-i Tasavvuf* adıyla Türkçeye çevrilmiştir (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1985, sayı:3, s. 345-361).⁶⁴ Ayrıca eser üzerinde Ceylan Mollamehmetoğlu tarafından *Fahrüddîn-i Irâkî’nin Tasavvufî Istılahları ve Dîvân-ı Kebîr’den Şahit Beyitler* adıyla yüksek lisans tezi yapılmıştır (Kırıkkale 2014).

⁶² Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahrüddîn-i Irâkî*, 51 (giriş kısmı); Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/I, 577; Bilgin, “Fahrüddîn-i Irâkî”, 85; Çetinkaya, *Fahrüddîn-i Irâkî’nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, 26.

⁶³ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahrüddîn-i Irâkî*, 60-61 (giriş kısmı); Safâ, *Târih-i Edebiyyât der Îrân*, III/II, 1197-1198; Bilgin, “Fahrüddîn-i Irâkî”, 85-86; Çetinkaya, *Fahrüddîn-i Irâkî’nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, 23-24.

⁶⁴ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahrüddîn-i Irâkî*, 70-73 (giriş kısmı); Bilgin, “Fahrüddîn-i Irâkî”, 86; Çetinkaya, *Fahrüddîn-i Irâkî’nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, 24-25.

E Mektubât

Irâkî'nin hayatı hakkında önemli bilgiler veren mektuplarından günümüze beş mektubu kalmıştır. İlk üç mektup ağabeyi Kâdî Ahmed'e, dördüncü mektup kardeşi Şem-seddîn'e cevap olarak ve son mektubu Kâdî Bahâeddîn'e yazılmıştır. Mektuplarda akıcı, açık ve secili bir dil kullanılmış; ayetlere, hadislere, kıssalara, Arapça ve Farsça beyitlere ve şiirlere yer verilmiş, bazen Arapça ve Farsça cümleler içi içe kullanılmıştır.⁶⁵

F. Irâkî'ye Nispet Edilen Risaleler

Latife fi'z-zevkıyyât, Fî'l-hamdeleti ve Ma'nâha fî't-tasavvufi, Firdevsü'l-ârifîn, Gâyetü'l-immân fî Dirâyeti'l-mekân, Mecmuau'l-bahreyn risaleleri Irâkî'ye nispet edilmiştir.⁶⁶ Ancak bu eserlerin Irâkî'ye ait olup olmadığı kesin değildir.

⁶⁵ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 70-71 (giriş kısmı).

⁶⁶ Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, 73-75 (giriş kısmı).

BİRİNCİ BÖLÜM

KELİME TÜRLERİ

1.1. İSİM اسم

Canlı-cansız, özel-genel, somut-soyut tüm varlıkları ve kavramları karşılayan, onları anmaya, tanımaya, birbirinden ayırmaya yarayan kelimelere “اسم isim” denir.¹ İsimler, anlamları, yapıları ve sayıları bakımından sınıflandırılır.²

1.1.1. Anlamları Bakımından İsimler

1.1.1.1. Özel İsim اسم خاص

Evrende benzeri bulunmayan, tek ve özel olan varlıklara ve kavramlara verilen, bir tek varlığı gösteren adlardır.³

İnsan isimleri; kurum, kuruluş, makam, millet, kavim, din, dil, mezhep isimleri; il, ilçe, semt, mahalle, cadde, bulvar, sokak isimleri; ülke, bölge ve kıta isimleri; deniz, okyanus, göl, akarsu isimleri; dağ, tepe, ova, yayla isimleri; gezegen ve yıldız isimleri; kitap, gazete, dergi, eser isimleri ve hayvanlara takılan isimler vb. özel isim grubunda yer alır.⁴

وامق ار دیدی لب شیرین تو خود نجستی از لب عذرا شکر

Eğer **Vamık** senin tatlı dudağını görseydi, **Azra**’nın dudağından şeker aramazdı.⁵

¹ Ahmed-i Şifâî, *Mebânî-yi İlmî-yi Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1363 hş., 11-12; Pervîz Nâtil-i Hânlerî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1392 hş., 46; Husrev-i Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, Tahran 1392 hş., 181; Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul 2005, 104; H. İbrahim Delice, *Sözcük Türleri*, Sivas 2008, 9; Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara 2014, 229; Nimet Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, İstanbul 2015, 19.

² Şifâî, 17; M. Nazif Şahinoğlu, *Farsça Grameri (Sarf ve Nahiv)*, İstanbul 1997; 49.

³ Halîl Hatîb-i Rehber, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1380 hş., 21; Huseyin İmâd-i Efşâr, *Destûr-i Sâhtimân-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1380 hş., 9; Hânlerî, 48; Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara 2007, 116; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 19.

⁴ Neşe Atabay-İbrahim Kutluk-Sevgi Özel, *Sözcük Türleri*, Ankara 1983, 30; Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul 1996, 166-167.

⁵ Divan, 238/9.

همه جایی تو را خوش است ولیک بی تو خوش نیست اهل **ملتان** را

*Senin için her yer güzeldir; fakat **Multan** halkı sensiz mutlu değildir.*⁶

چهره پنهان کن که تاب حسن تو فتنه‌ای در **چین** و **ترکستان** نهاد

*Yüzünü gizle; çünkü senin yüzünün parlaklığı **Çin**'de ve **Türkistan**'da bir fitne çıkardı.*⁷

عشق **سیمرغ** است کو را دام نیست در دو عالم زو نشان و نام نیست

*Aşk, tuzak kurulamayan **Simurg**'tur, iki âlemde onun adı ve izi yoktur.*⁸

یا نسیم خوش بهار وزید یا صبا نafe **تتار** درید

*Ya baharın güzel esintisi esti ya da saba rüzgarı **Tatar**'ın misk torbasını yırttı.*⁹

صبا بوی **عراق** آورد گویی که خوش گشت از نسیم او **عراقی**

*Sanki saba rüzgarı **Irâk(-i Acem)** kokusunu getirmiş, **Irâkî** onun kokusundan mutlu olmuş.*¹⁰

با سوز بی دلانت **مالک** چه طاقت آرد با عیش عاشقانت **رضوان** چه کار دارد

*Senin âşıklarının yanmasına nasıl dayanır **Malik**? Senin âşıklarının eğlencesiyle ne işi olur **Rıdvan**'ın?*¹¹

1.1.1.2. Cins İsim عام اسم

Canlı-cansız, soyut-somut aynı türden birçok varlığı gösteren isimlere cins isim denir.¹²

⁶ Divan, 68/3.

⁷ Divan, 320/16.

⁸ Divan, 234/10.

⁹ Divan, 326/6.

¹⁰ Divan, 146/11.

¹¹ Divan, 203/4.

¹² Gulam Rıza Erjeng, *Destûr-i Zebân-i Fârsî-yi İmrûz*, Tahran 1374 hş., 10; Hasan Ahmedî-yi Givî-Hasan-i Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, Tahran 1391 hş., 63; Delice, 19; Korkmaz, 242.

Hayvan ve bitki isimleri, organ isimleri, akrabalık isimleri, araç, eşya ve alet isimleri, meslek isimleri, giyecek, yiyecek ve içecek isimleri vb. bütün isimler cins isim grubunda yer alır.¹³

سبحه بده و پیاله بستان خرقة بنه و پلاس در پوش

*Tesbihi ver, kadehi al; hırkayı bırak, çul giy.*¹⁴

چه شود گر بگذری تا من چون سگان بر سر کویست گذرم؟

*Ne olur köpekler gibi mahallenin başından geçmeme izin versen bana?*¹⁵

دایه لطف مرا در بر گرفت داد پیش از مادرم صد گونه شیر

*Senin lütfunun sütannesini beni kucakladı, annemden önce bana yüz çeşit süt verdi.*¹⁶

ما را چه ز باغ و لاله و گل از جام غرض می مصفاست

*Bahçe, lale ve gülden bize ne, kadehten maksat saf şaraptır.*¹⁷

این دیده تاریک من آخر روزی از خاک قدمهای تو پر نور شود

*Benim bu karanlıkta kalmış gözüm sonunda bir gün senin ayaklarının toprağıyla ışıkla dolar.*¹⁸

با شمع روی خوبان پروانه‌ای چه سنجد؟

با تاب موی جانان دیوانه‌ای چه سنجد؟

*Güzellerin mum gibi yüzüyle bir pervane nasıl bir olur? Bir divane âşık sevgililerin saçının kıvrımına nasıl yaraşır?*¹⁹

¹³ Atabay-Kutluk-Özel, 32; Koç, 167-168; Şahinoğlu, 49.

¹⁴ Divan, 84/10.

¹⁵ Divan, 171/3.

¹⁶ Divan, 215/15.

¹⁷ Divan, 77/3.

¹⁸ Divan, 345/6.

¹⁹ Divan, 89/11.

جو آفتاب رخت رخت بر جهان انداخت جهان کلاه ز شادی بر آسمان انداخت

Senin *güneş yüzün dünyaya gelince, dünya* mutluluktan *şapkasını gökyüzüne* attı.²⁰

1.1.1.3. Somut İsim اسم ذات

Duyu organlarının herhangi biriyle algılanabilen, kavranılabilen varlık ve kavramlara verilen isimlerdir.²¹

مانده‌ام در چاه هجران پای در دنبال مار دست در کام نهنگ جانستان انداخته

Ayrılık *kuyusunda çaresiz kalmış, yılanı sarılmış, elimi can alıcı timsahın ağzına* uzatmışım.²²

کشتی نوح از نظر من نجات یافت نار خلیل سوخت هم از تاب آذر

Nuh'un *gemisi benim bakışım*la kurtuldu, Halil'in *ateşi* de benim *ateşimin aleviyle* yandı.²³

تا نشانی دهد ز ابرویت ماه در هر مهی هلال شده

Ay, *kaşına işaret etmek için her ay hilal* olmuş.²⁴

دائم که روا ندارد آن خود کز باغ رخس گلای ببویم

Bilirim, onun *yüzünün bahçesinden bir gül* koklamamız reva değildir.²⁵

بیا، که خانه دل پاک کردم از خاشاک

درین خرابه تو خود کی قدم نهی؟ حاشاک

²⁰ Divan, 327/15.

²¹ Rehber, 23; Efşâr, 12; Ferîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 183; Koç, 168; Korkmaz, 229.

²² Divan, 138/14.

²³ Divan, 308/3.

²⁴ Divan, 41/5.

²⁵ Divan, 223/7.

*Gel; çünkü gönül evini çerçöpten temizledim. Haşa, bu harabeye nasıl girersin sen.*²⁶

ما بر در تو چو خاک ماندیم مقیم ورنه دگران چو باد آیند و روند

*Biz senin eşiğinde toprak gibi oturduk kaldık; halbuki diğerleri rüzgâr gibi gelirler, giderler.*²⁷

از خمستان نعره مستان به گوش من رسید

رفتم آنجا تا ببینم حال میخواری چه شد؟

*Meyhanneden sarhoşların narası benim kulağıma geldi, şarap içenin hali nasıldır göreyim diye oraya gittim?*²⁸

1.1.1.4. Soyut İsim اسم معنی

Duyu organlarıyla algılanamayan, ancak zihinsel olarak algılanabilen sözcüklere soyut isim denir.²⁹ Kin, iyilik, kötülük, nefret, kıskançlık, ayrılık, özlem, aşk, sevgi, üzüntü, mutluluk, umut, keder gibi kelimeler beş duyu organıyla algılanamaz; bu nedenle soyuttur.

عشق شوری در نهاد ما نهاد جان ما در کف غوغا نهاد

*Aşk bizim mizacımıza bir coşku bıraktı, bizim canımızı kavganın eline attı.*³⁰

چو یاد او شود مونس ز جان اندوه بنشیند

چو اندوهش شود غمخور ز دل تیمار برخیزد

*Onun düşüncesi dost olunca candan üzüntü kalkar, üzüntüsü dert ortağı olunca gönülden düşünce kalkar.*³¹

²⁶ Divan, 181/12.

²⁷ Divan, 357/12.

²⁸ Divan, 236/12.

²⁹ Rehber, 23; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 183; Korkmaz, 229; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 19.

³⁰ Divan, 74/5.

³¹ Divan, 88/1.

نیست امید بهی ای بخت بد تا کی از دست تو درمانم؟ دریغ!

Ey kötü talih, yazık, iyilik ümidim yok, senin elinden daha ne kadar çekeceğim?

*Yazık!*³²

گل از شادی همی خندد من از غم زار می گریم

که از رنگش مرا یاد رخ دلدار می آید

*Gül mutluluktan gülüyor, bense gamdan hüngür hüngür ağlıyorum; çünkü onun rengi bana sevgilinin yanağını hatırlatıyor.*³³

شب در دل می زدم گفتمی در آی اندر آن بودم که غیرت گفت نی

*Gece gönül kapısını çalıyordum, “içeri gir” dedi, tam girecekken kıskançlık “hayır” dedi.*³⁴

گر یک نظر کنی به دل سوخته جگر بازش رهانی از تف هجران جان گداز

*Eğer ciğeri yanık gönle bir bakacak olsan, yine kurtarırısın onu can yakan ayrılık ateşinden.*³⁵

کشیدم رنج بسیاری دریغا به کام من نشد کاری دریغا

*Birçok acı çektim yazık! Benim arzuma [kavuşmama] etki etmedi yazık!*³⁶

1.1.1.5. Belirli İsim اسم معرفه

Söylendiği zaman muhatap tarafından, kimden veya neyden bahsedildiği tam olarak anlaşılan, belirli bir kimseyi veya şeyi gösteren isimlerdir.³⁷ Özel isimler, işaret sıfatının niteledikleri isimler, sonunda “işaret ی”sı bulunan isimler, “ا edatı” ile birlikte

³² Divan, 116/15.

³³ Divan, 144/9.

³⁴ Divan, 185/15.

³⁵ Divan, 23/4.

³⁶ Divan, 127/12.

³⁷ Şifâî, 15-16; Rehber, 32; Abdulazîm-i Karîb-Celâl-i Humâyî-Reşîd-i Yâsemî-Melikuşşuarâ-yi Behâr-Bedîuzzamân Furûzânfer, *Destûr-i Zebân-i Fârsî (Penc Ustâd)*, Tahran 1392 hş., 32; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 64.

bulunan isimler, muzâfun ileyhi belirli, muzâf rolündeki isimler, cümlede ikinci defa geçen belirsiz isimler, zamirler belirli isim grubunda yer alır.³⁸

1. Özel isimler:

عراقی خوش بموی و زار بگری که در هندوستان از جفت طاقی

*Irâkî! Feryat et, hümgür hümgür ağla; çünkü Hindistan 'da eşinden ayrılmış, tek kalmışsın.*³⁹

زان یوسف گم شده به عالم در پیدا و نهان نشان نمی‌یابم

*O kaybolmuş Yusuf'tan âlemde açık veya gizli bir iz bulamıyorum.*⁴⁰

بر مثال خویشتن حرفی نوشت نام آن حرف آدم و حوا نهاد

*Kendine örnek olarak bir harf yazdı, o harfin adını Âdem ve Havva koydu.*⁴¹

2. İşaret sıfatının niteledikleri isimler:

افتاده دو صد شیون از جور تو هرجایی این جور و جفا با من تنهات نمی افتد

*Senin zulmünden her yere iki yüz feryat düştü, bu zulüm ve cefayı sadece bana yapmıyorsun.*⁴²

بگذاشتم این حدیث کز من دارند سگان کوی تو عار

*Senin sokağının köpekleri benden utandıkları için bu sözü bıraktım.*⁴³

دلم آن گاه خوش گردد که تو دلدار من باشی

مرا جان آن زمان باشد که تو جانان من باشی

³⁸ Rehber, 33; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 65; Ferîdver, *Destûr-i Muḥṣṣal-i İmrûz*, 189-192; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 23.

³⁹ Divan, 147/8.

⁴⁰ Divan, 113/3.

⁴¹ Divan, 234/2.

⁴² Divan, 181/11.

⁴³ Divan, 142/6.

*Gönlüm, senin benim sevgilim olduğun an mutlu olur. Sen, benim sevgilim olduğun zaman ben yaşarım.*⁴⁴

3. “işaret ی”sı bulunan isimler:

دلی که با غم عشق تو در میان آمد به هر گنه ز کنارش کنار نتوان کرد

*Senin aşkının gamıyla ortaya çıkan gönül, her günahla onun yanından uzaklaştırılmaz.*⁴⁵

در گلشن عشق تو عراقی مرغی است که نیستش نوایی

*Senin aşkının gül bahçesinde Irâkî, sesi olmayan bir kuştur.*⁴⁶

بویی که صبا ز کوی جانان آورد وقت سحر آن را به من زار دهند

*Saba rüzgârının sevgilinin sokağından getirdiği kokuyu seher vakti ben perişana verirler.*⁴⁷

4. “edatı را” ile birlikte bulunan isimler:

تا درین عالم نگرده آشکارا راز ما

ناگهی رخ را ازین عالم نهان خواهیم کرد

*Bu âlemde bizim sırrımız ortaya çıkmasın diye, yüzümüzü bu âlemden gizleyeceğiz bir anda.*⁴⁸

سر زلف بتان به رقص درآر تا فشانیم بر سرت جان را

*Sevgililerin zülfünü hareket ettir de canımızı ona feda edelim.*⁴⁹

هر غریبی که در جهان بینی عاقبت باز یابد اوطان را

⁴⁴ Divan, 251/2.

⁴⁵ Divan, 86/14.

⁴⁶ Divan, 254/14.

⁴⁷ Divan, 346/16.

⁴⁸ Divan, 104/8.

⁴⁹ Divan, 67/8.

*Dünyada gördüğün her garip sonunda **vatanını** bulur yine.*⁵⁰

5. Belirli isme muzâf olan isimler:

عقل مجنون در کف لیلی سپرد جان وامق در لب عذرا نهاد

*Mecnun'un **aklını** Leyla'nın **eline** teslim etti, Vamık'ın **canını** Azrâ'nın **dudağına** bıraktı.*⁵¹

رنج من می‌بین و فریادم مرس درد من می‌بین و درمانم مکن

*Benim **acımı** gör de feryadıma yetişme! Benim **derdimi** bil de bana derman bulma!*⁵²

ز مرغزار عراق آمده به وادی هند از آن ریاض نسیمی برابر آورده

*Irak(-ı Acem) **çayırılığından** Hindistan **vadisine** gelmiş, beraberinde o bahçelerden bir esinti getirmiş.*⁵³

6. Zamirler:

اگر تو زندگی خواهی دل از جان و جهان بگسل

نیابی زندگی تا تو ز بهر این و آن میری

*Eğer **sen** yaşamak istiyorsan, gönlünü candan ve dünyadan çek; **sen** onun bunun için öldüğün sürece bir hayat bulamazsın.*⁵⁴

باشد که یک نفس نظری سوی ما کند دزدیده آن نفس به رخ او نظر کنیم

*Belki bir an **bize** doğru bakar da, o an hırsızlık eder **onun** yüzüne bakarız.*⁵⁵

هر سحر ناله و زاری کنم پیش صبا تا ز من پیغامی آرد بر سر کوی شما

⁵⁰ Divan, 69/8.

⁵¹ Divan, 74/11.

⁵² Divan, 198/15.

⁵³ Divan, 71/1.

⁵⁴ Divan, 154/8.

⁵⁵ Divan, 89/2.

*Sizin sokağınıza **benden** bir haber götürür diye her seher vakti ağlayıp inlerim seher yeline.*⁵⁶

1.1.1.6. Belirsiz İsim اسم نکره

Söylendiği zaman, kimden veya neyden bahsedildiği tam olarak anlaşılamayan, belirsiz bir kimseyi veya şeyi gösteren isimlerdir.⁵⁷

Sonunda “belirsizlik ی”sı bulunan isimler, başında “یک” sayı sıfatı” bulunan isimler, başında “یک” sonunda “ی” bulunan isimler, “همه، هر، هیچ” vb. belgisiz kelimelerle birlikte bulunan isimler belirsiz isimlerdir.⁵⁸

1. Sonunda “belirsizlik ی”sı bulunan isimler:

در حقیقت هستی عالم خیالی بیش نیست

وین خیالی چند ما را در گمان انداخته

*Aslında âlemin varlığı **bir** hayalden başka birşey değildir; ama bu hayal bizi ne kadar da şüpheye sevk etti.*⁵⁹

کرده عکس روی تو آیینه دل گلشنی

بلبل جان غلغلی در گلستان انداخته

*Senin yüzünün yansıması gönül aynasını **gül bahçesi** yapmış, can bülbülü gül bahçesinde **gürültü patırtı** çıkarmış.*⁶⁰

جذبه‌ای از نور نارش گشته موسی را دلیل

قطره‌ای از آب رویش خضر را کرده بصیر

*Nurunun ateşinden **bir cezbe** Musa'ya delil olmuş, yüzsuyundan **bir damla** Hızır'ı bilge yapmış.*⁶¹

⁵⁶ Divan, 145/1.

⁵⁷ Şifâî, 14-15; Erjeng, 17; Efşâr, 14; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 33.

⁵⁸ İbrahim-i Caferbeglu, *Destûr-i Zebân*, Tahran 1373 hş., 47; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 65-66; Ferşîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 191-192; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 25-26.

⁵⁹ Divan, 8/5.

⁶⁰ Divan, 6/2.

⁶¹ Divan, 14/2.

2. Başında “يك” sayı sıfatı” bulunan isimler:

یک ذره گرد از آن خاک در چشم جانت افتد

با صدهزار خورشید افتد تو را ملاقات

*Eğer o topraktan kalp gözüne **bir zerre** toz toprak düşecek olsa, yüz binlerce güneşle buluşursun.*⁶²

یک لحظه دیدن رخ جانانم آرزوست

یک دم وصال آن مه تابانم آرزوست

***Bir an** sevgilimin yüzünü görmektir arzum, **bir an** parlak ay yüzü sevgiliye kavuşmaktır arzum.*⁶³

نچیده یک گل از بستان شادی ز غم صد خار در جانم خلیدی

*Mutluluk bahçesinden **bir gül** dermeden, canıma gamdan yüzlerce diken batırdın.*⁶⁴

3. Başında “یک”, sonunda “ی” bulunan isimler:

ز حیرت هم همه گم گشته از خود ولی در عشق هر یک رهنمایی

*Şaşkınlıktan herkes kendinden geçmiş; fakat aşkta herbiri **bir rehber**dir.*⁶⁵

شدم صد بار بر درگاه وصلش ندادم بار یک باری دریغا

*Yüz binlerce kez ona kavuşmak için kapısına gittim, ne yazık ki **bir kez** olsun bana giriş izni vermedi.*⁶⁶

یک شبی با خیال او گفتم چند مسکین در انتظار بود؟

***Bir gece** onun hayaline “daha kaç zavallı [seni] bekleyecek?” dedim.*⁶⁷

⁶² Divan, 78/12.

⁶³ Divan, 273/1.

⁶⁴ Divan, 207/9.

⁶⁵ Divan, 83/12.

⁶⁶ Divan, 128/5.

⁶⁷ Divan, 90/14.

4. “همه، هر، هیچ” vb. belgisiz kelimelerle birlikte bulunan isimler:

چون ترک مراد خویش کردی گیری همه آرزو در آغوش

*Kendi muradını terk edince, bütün arzuna kavuşursun.*⁶⁸

ندیدم هیچ گلزاری به عالم که در چشمم نزد خاری دریغا

*Âlemde hiç bir gül bahçesi görmedim ki gözüme diken batmasın, yazık!*⁶⁹

کی درآویزم به دام زلف یار تا نهم هر لحظه سر بر پای دوست؟

*Sevgilinin zülfünün tuzağında nasıl asılı kahrım da her an başımı dostun ayağına koyarım?*⁷⁰

1.1.1.7. اسم آلت Alet İsmi

Her hangi bir iş için kullanılan aleti gösteren isimlerdir.⁷¹ Alet isimleri basit isim olabileceği gibi eylemin yapıldığı fiillerin muzâri gövdelerine ـین، ـن، ـال، ـند، ـه، ـی gibi çeşitli ekler alarak da yapılabilir.⁷²

درین وادی فرو شد کاروان‌ها که کس نشنید آواز درایی

*Kervanlar bu vadiye girdi; ama kimse bir çan sesi duymadı.*⁷³

پس در زان چو جاروبی که پیوست میان در بسته بهر رفت و روی

*Sürekli çerçöp topladığın için bir süpürge gibi kapının arkasındasın.*⁷⁴

در مدح تو چون زخم که ز عجز خاطر قفل بر دهان دارد

⁶⁸ Divan, 85/3.

⁶⁹ Divan, 128/2.

⁷⁰ Divan, 222/1.

⁷¹ Rehber, 47; Şahinoğlu, 50-51; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 27.

⁷² Rehber, 47-48; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 109; Şahinoğlu, 50-51.

⁷³ Divan, 185/7.

⁷⁴ Divan, 82/2.

*Senin övgü kapını nasıl çalarım [seni nasıl överim]; çünkü acizlikten kalbimin ağzında **kilit** var.*⁷⁵

مفتاح جهانگشا بدست آر بگشا در این طلسم محکم

*Dünyayı açan **anahtarı** ele geçir, bu sağlam tılsımın kapısını aç [tılsımı çöz].*⁷⁶

از صیقل آه می زداییم درون تا عکس رخت فتد در آیینه ما

*Ah **cilasıyla** içimizi parlatalım da yüzünün yansıması **aynımıza** düşsün.*⁷⁷

تن چو سوزن کردهام تا روز و شب مهر او در رشته جان می کشم

*Gece ve gündüz onun sevgisini can **ipine** çekeyim diye bedenimi **iğne** gibi yapmışım.*⁷⁸

خواهی که بیابی دل گم گشته عراقی

خاک در میخانه به غربیل فرو بیز

*Irâkî, kaybolmuş gönlü bulmak istersin, meyhane kapısının toprağını **kalburdan** geçir.*⁷⁹

1.1.1.8. Küçültme İsmi **مصغر اسم**

İsim soylu kelimelere küçüklük, sevgi, şefkat, azlık, yakınlık, acıma gibi anlamlar yükleyen ekler getirilerek yapılan isim türüne küçültme ismi denir.⁸⁰ Farsçada küçültme isimleri, küçük, küçücük, ufak, minik gibi sıfatların yerini tutan⁸¹ ve “-cık, -cağız” küçültme eklerini karşılayan “-چه, -ک, -و, -یچه, -ه, -که, -که” küçültme ekleri ile yapılır.⁸²

به زبانی که بیدلان گویند رمزکی چند آشکار کنیم

⁷⁵ Divan, 66/8.

⁷⁶ Divan, 284/4.

⁷⁷ Divan, 340/12.

⁷⁸ Divan, 324/1.

⁷⁹ Divan, 276/1.

⁸⁰ Caferbeglu, 52; Efşâr, Abdurresûl-i Hayyâmpûr, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tebriz 1392 hş., 35.

⁸¹ Ediskun, 109.

⁸² Hasan Ahmedî-yi Givî-Hasan-i Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, Tahran 1392 hş., 110-111; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 33; Atabay-Kutluk-Özel, 59; Hengirmen, 121, Korkmaz, 270-271.

*Âşıkların konuştuğu dille birkaç **küçük sır** ortaya çıkaralım.*⁸³

با هم بودیم روزکی چند آن عیش کجا و آن زمان کو؟

*Birkaç **gün** birlikte olduk, o neşe nerede ve o zaman nerede?*⁸⁴

خاک روییم از سر کویش به جاروب مژه

ور بماند گردکی از دیده آن را نم زنیم

*Kirpik süpürgesiyle onun sokağındaki tozu toprağı süpürelim ve eğer **azıcık bir toz** kalsa onu göz yaşımızla ıslatalım.*⁸⁵

بر در قرب تو چگونه پرد مرغکی پر شکسته بال شده؟

*Kolu ve kanadı kırılmış **kuşcağız** senin kapının yakınında nasıl uçar?*⁸⁶

بگذار که بر در تو باشد کمتر سگی درت عراقی

*İzin ver de Irâkî kapında **en hakir köpeğın** olsun senin.*⁸⁷

خیزم سر از دریچه عالم برون کنم باشد که آفتاب در آید ز روزم

*Kalkayım da âlem **penceresinden** başımı dışarı çıkarayım, belki pencereden güneş içeri girer.*⁸⁸

ترک رخت که هندوک اوست آفتاب

آورده خطّ به خون من و در عمل شده

*Güneşin **en hakir kölesi** olduğu güzel yüzün, kanımla süslenip bezenmiş.*⁸⁹

بازیچه مدان تو خواجه ما را ما از صفت جلال اویم

⁸³ Divan, 77/7.

⁸⁴ Divan, 247/10.

⁸⁵ Divan, 56/6.

⁸⁶ Divan, 42/7.

⁸⁷ Divan, 97/7.

⁸⁸ Divan, 18/12.

⁸⁹ Divan, 292/12.

Sen, efendi, bizi **oyuncak** sanma, biz O'nun yüce sıfatındanız.⁹⁰

1.1.2. Yapıları Bakımından İsimler

1.1.2.1. Basit İsim **اسم ساده/بسیط**

Herhangi bir ek ile türetilmemiş, başka bir sözcükle birleşerek yeni anlamda birleşik bir sözcük oluşturmamış, daha küçük ve anlamlı parçalara ayrılamayan adlardır.⁹¹

از پرده برون آمد ساقی قدحی در دست

هم پرده ما بدید، هم توبه ما بشکست

*Saki elinde bir kadeh perdeden dışarı çıktı, hem bizim perdemizi yırttı hem bizim tövbemizi bozdu.*⁹²

دارم گله‌ها ولی نه از دوست از دشمن پر فسون و نیرنگ

*Şikâyetlerim var, dosttan dolayı değil, büyülu ve hileli düşman yüzünden.*⁹³

باز هجر یار دامانم گرفت باز دست غم گریبانم گرفت

*Yine sevgilinin ayrılığı eteğimden tuttu, yine gam eli yakamdan tuttu.*⁹⁴

بر خوان جهان به هرزه چه نشینم؟ چون لقمه جز استخوان نمی یابم

*Dünya sofrasında boş yere niye oturayım? Kemikten başka lokma bulamıyorum ki.*⁹⁵

غلام روی توام ای غلام باده بیار

که فارغ آمدم از ننگ و نام، باده بیار

⁹⁰ Divan, 300/2.

⁹¹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 100; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 40; Şahinoğlu, 69; Ediskun, 124.

⁹² Divan, 137/3.

⁹³ Divan, 123/10.

⁹⁴ Divan, 64/9.

⁹⁵ Divan, 101/2.

Senin *yüzünün kölesiyim*, ey *köle şarap* getir; çünkü *şan* ve *şerefi* terk etmişim *şarap* getir.⁹⁶

خود نره چو آفتاب بیند در سایه دلش نگیرد آرام

Zerre kendisini *güneş* gibi görür, *gönlü gölgede* sakin durmaz.⁹⁷

هر زمان بهر دل مجروح من مرهمی از درد معجون کرده‌ای

Her an ben yaralının gönlü için dertten bir merhem yapmışsın.⁹⁸

1.1.2.2. Birleşik İsim اسم مرکب

Birleşik isimler, birden fazla kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan, yeni bir varlığı veya kavramı karşılayan kalıplaşmış isimlerdir.⁹⁹

Farsçada birleşik isimler genellikle en az iki ismin (کارخانه), iki fiilin (کشمکش), isim ve sıfatın (نوروز), benzeyenle benzetilenin (سیمتن) birleşmesiyle oluşur. İklimeler (بزن بزن), ters çevirilmiş tamlamalar (چشمپزشک), kesik tamlamalar (مادرزن) birleşik isim kabul edilir.¹⁰⁰

درین ره هر دمی صد خون بریزد نیارد خواستن کس خونبهای

Bu yolda her an yüzlerce kan döker, kimse kan parası istemeye cesaret edemez.¹⁰¹

نه دل را جز تحیر پای بندی نه جان را جز تمنای دلگشایی

Gönlün şaşkınlıktan başka bir ayak bağı yoktur, *canın istekten başka bir huzuru* yoktur.¹⁰²

شبمندی بر زمین چکید سحر روی خورشید دید و دروا شد

⁹⁶ Divan, 113/16.

⁹⁷ Divan, 91/5.

⁹⁸ Divan, 204/7.

⁹⁹ Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 29; Hayyâmpûr, 36; Rehber, 39; Efşâr, 28; Koç, 172; Delice, 16.

¹⁰⁰ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 103; Efşâr, 28-29; Husrev-i Ferîdverd, *Goftâr-hâyî Der Bâre-yi Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1348 hş., 8; Mahmûd-i Şefîi, *Şâhnâme ve Destûr*, Tahran 1377 hş., 43-45.

¹⁰¹ Divan, 204/9.

¹⁰² Divan, 185/6.

*Seher vakti yeryüzüne bir çiğ düştü, güneşin yüzünü gördü ve perişan oldu.*¹⁰³

به قمارخانه رفتم همه پاکباز دیدم

چو به صومعه گذشتم همه یافتم دغایی

*Kumarhaneye gittim, herkesi her şeyini kaybetmiş gördüm; manastıra uğradım, herkesi hilekâr buldum.*¹⁰⁴

آب چون رنگ و بوی گل گیرد لاجرم نام او کنند گلاب

*Su, gülün rengini ve kokusunu alınca ona gülsuyu derler şüphesiz.*¹⁰⁵

در صبحدم برای صبح از نسیم می مستان خفته را همه بیدار کرده اند

*Sabah vakti, sabah şarabı için şarap kokusuyla uyumuş sarhoşların hepsini uyardırmışlar.*¹⁰⁶

طرب ای دل که نوبهار آمد از صبا بوی زلف یار آمد

*Mutlu ol ey gönül; çünkü ilkbahar geldi, saba rüzgarıyla sevgilinin saçının kokusu geldi.*¹⁰⁷

1.1.2.3. Türetilmemiş İsim اسم جامد

Herhangi bir isimden ya da fiilden türememiş isimlere denir.¹⁰⁸

درین میدان همی خور زخم چون تو فتاده در خم چوگان چو گویی

*Bu meydanda hep darbe ye; çünkü sen top gibi çevgenin kıvrımına düşmüşsün.*¹⁰⁹

سوختم ز آتش جدایی او دود سوزم به آسمان برسان

¹⁰³ Divan, 225/14.

¹⁰⁴ Divan, 109/5.

¹⁰⁵ Divan, 229/12.

¹⁰⁶ Divan, 21/2.

¹⁰⁷ Divan, 142/10.

¹⁰⁸ Efşâr, 31; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 41; Şahinoğlu, 68.

¹⁰⁹ Divan, 82/5.

*Onun ayrılık ateşinden yandım; ateşimin dumanını gökyüzüne ulaştır.*¹¹⁰

جو آفتاب به هر ذره می نمای رخ ولیک چشم عراقی نمی کند ادراک

*Güneş gibi her zerreye görünürsün; fakat Irâkî'nin gözü görmüyor.*¹¹¹

زهی! جمال تو رشک بتان یغمایی

وصال تو هوس عاشقان شیدایی

*Ne güzel! Senin güzelliğin Yağmalî güzellerin kiskancı, sana kavuşmak divane âşıkların arzusu.*¹¹²

ببرد این دل و اندر میان بحر غم افکند

سپرد آن به کف صد بلا و رنج روانم

*Bu, gönlü götürdü ve gam denizinin içine attı, o, ruhumu yüzlerce belanın ve ıstıرابın eline bıraktı.*¹¹³

بر من همای وصلت سایه از آن نیفکند

کز محنت فراقیت پوسیده استخوانم

*Senin ayrılığının derdinden kemiğim çürüdüğü için, kavuşma Hüma'sı benim üzerime gölge salmadı.*¹¹⁴

ای رخت آفتاب عالمتاب در فضای تو کاینات سراب

*Ey yüzü âlemi aydınlatan güneş, senin evreninde kâinat serap.*¹¹⁵

¹¹⁰ Divan, 221/8.

¹¹¹ Divan, 243/10.

¹¹² Divan, 240/3.

¹¹³ Divan, 196/4.

¹¹⁴ Divan, 258/14.

¹¹⁵ Divan, 229/4.

1.1.2.4. Türemiş İsim اسم مشتق

Bir kelime köküne ek getirilerek türetilmiş ve yeni anlam kazanmış sözcüğe türemiş isim denir. Türetilmiş sözcüğün kazandığı anlam kök sözcüğün anlamıyla ilgilidir; ancak farklı anlam kazanmıştır.¹¹⁶

Farsçada - گاه، -ستان، -کده، -دان، -زار، -ش، -ه، -ار، -چی، -ی، -لاخ، -چه، -مان، -انه، -اک، - Farsçada - گاه، -ستان، -کده، -دان، -زار، -ش، -ه، -ار، -چی، -ی، -لاخ، -چه، -مان، -انه، -اک، - Farsçada - گاه، -ستان، -کده، -دان، -زار، -ش، -ه، -ار، -چی، -ی، -لاخ، -چه، -مان، -انه، -اک، - Farsçada - گاه، -ستان، -کده، -دان، -زار، -ش، -ه، -ار، -چی، -ی، -لاخ، -چه، -مان، -انه، -اک، - Farsçada - گاه، -ستان، -کده، -دان، -زار، -ش، -ه، -ار، -چی، -ی، -لاخ، -چه، -مان، -انه، -اک، -

برون کردند از کعبه به خواری درون بتکده کردند جایم

*Küçümseyerek beni Kâbe'den çıkardılar, puthaneye yerleştirdiler.*¹¹⁸

در گلشن عشق تو عراقی مرغی است که نیستش نوایی

*Irâkî senin aşkının gül bahçesinde bir sesi olmayan kuştur.*¹¹⁹

به هش نه پا درین وادی خون خوار

که ره پر سنگلاخ و تو سبویی

*Bu kan içen vadide akıllıca adım at; çünkü yol çok taşlık ve sense testisin.*¹²⁰

خبر از حال من بدان دیده صبح گاهی به گلستان برسان

*O gözle bir seher vakti gül bahçesine benim halimden haber ulaştır.*¹²¹

همه از بیخودی در های و هوئی همه ز آشفتگی در هوی و هائی

*Hepsi kendinden geçmişlikten hay huy içinde, hepsi perişanlıktan hay huy içinde.*¹²²

¹¹⁶ Efşâr, 31; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 193; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 41; Hayyâmpûr, 35; Şahinoğlu, 69.

¹¹⁷ Caferbeglu, 50; Şefî, 46-47; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 194; Şahinoğlu, 371-396; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 31.

¹¹⁸ Divan, 107/2.

¹¹⁹ Divan, 254/14.

¹²⁰ Divan, 82/4.

¹²¹ Divan, 221/2.

¹²² Divan, 83/7.

از وفا و دوستی کم کرده‌ای در جفا و دشمنی افزوده‌ای

*Vefayı ve dostluğu azaltmışsın, cefayı ve düşmanlığı artırmışsın.*¹²³

بلبل آسا همه شب تا به سحر ناله زَم

بو که بویی به مشام ز گلستان آید

*Belki gül bahçesinden burnuma bir koku gelir diye bülbul gibi bütün gece sabaha kadar inlerim.*¹²⁴

1.1.2.5. Birleşik Türemiş İsim مرکب اسم مشتق

Türkçede birleşik ismi oluşturan kelimeler arasına herhangi bir ek, bağlaç veya kelime giremez; girerse bu kelime grubu birleşik isim olmaktan çıkar, belirtili isim tamlaması veya başka bir kelime grubu olur.¹²⁵ Farsçada ise bu tür isimler, birleşik ismin kuruluş özellikleri adı altında incelenmiş ve özel bir isim verilmemiştir.¹²⁶ Örneğin *سخنرانی، آبدیده، آبخیزگاه، بی آبرو، سراسر، پیشاپیش، دلتنگی، سرمستی* gibi daha çok fiil kökünden türetilen isimlere hem birleşik hem de türemiş olmasından dolayı birleşik türemiş isim adı verilir.

فارغ شوم ز شعبده‌بازی روزگار

زین حقه دو رنگ جهان مهره برچنم

*Zamanın hokkabazlığından kurtulayım, dünyanın bu iki renkli tavrasından pulları toplayayım.*¹²⁷

نظری کن که بجان آمدم از دلتنگی

گذری کن که خیالی شدم از تنهایی

¹²³ Divan, 207/12.

¹²⁴ Divan, 270/5.

¹²⁵ Ediskun, 129.

¹²⁶ Rehber, 39-41; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 100-102; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 193; 200-202; Şahinoğlu, 366-371.

¹²⁷ Divan, 18/9.

*Bir bak; çünkü sıkıntıdan canım ağzıma geldi. Bir uğra; çünkü yalnızlıktan hayaller kurmaya başladım.*¹²⁸

چون بگردانیم رو زین عالم بی‌آبرو

روی در روی نگار مهربان خواهیم کرد

*Bu alçak alemde yüz çevirdiğimiz için şefkatli sevgiliyle yüz yüze gelip görüşeceğiz.*¹²⁹

تا وارهم ز هستی و ز ننگ خودپرستی

برهم زنم ز مستی نیک و بد زمانه

*Varlık ve bencillik utancından kurtulayım diye zamanın iyi ve kötüsünü sarhoşluktan birbirine katar karıştırırım.*¹³⁰

بساز با من مسکین که ساز بزم توام

ز پرده ساز نباشد غریب دمسازی

*Ben zavallıyla anlaş; çünkü ben senin meclisinin sazıyım, çalgıcıyla arkadaşlık etmek tuhaf değil.*¹³¹

خوش بوده روزگاری بر بوی وصل یاری

هم خوشداییش رفته هم روزگار هیئات

*Bir zamanlar bir sevgiliye kavuşma ümidiyle hoş olmuş, hem mutluluğu gitmiş hem zamanı, yazık!*¹³²

مشعلهداری کویش هر مهی ماهی کنند

سایه‌بان درگهش زین مهر چترآسا زنند

¹²⁸ Divan, 252/6.

¹²⁹ Divan, 105/1.

¹³⁰ Divan, 246/8.

¹³¹ Divan, 259/12.

¹³² Divan, 103/9.

*Her ay bir ayı sokağının meşalecisi yapar, şemsiye gibi olan güneşten dergâhına gölgelik yaparlar.*¹³³

1.1.3. Sayıları Bakımından İsimler

1.1.3.1. Tekil İsim اسم مفرد

Yalnızca bir varlığı, nesneyi, kişiyi, eşyayı veya kavramı karşılayan isimlere tekil isim denir. Asla “-lar/-ler” çokluk ekini almazlar.¹³⁴

از صبا حال کوی یار بپرس که سحرگاه از آن دیار آمد

*Sabadan sevgilinin sokağının halini sor; çünkü o diyardan geldi seher vakti.*¹³⁵

وصل چو تو پادشاه کی به گدایی رسد؟

جستن وصلت مرا مایه نادانی است

*Senin gibi bir padişaha bir dilenci nasıl kavuşabilir? Benim sana kavuşmayı istemem cahillik olur.*¹³⁶

صید دلم به دام تو توسن چرخ رام تو

ای دو جهان غلام تو جان و جهان کیستی

*Gönlüm senin tuzağına av olmuş, feleğin serkeş atı ise sana ram olmuş; ey iki dünya kendisine köle olan kimin canısın, cihanısın.*¹³⁷

حال دل ضعیف چنین زار کی شدی؟ گر یافتی نسیم گلستان کوی تو

*Eğer sokağının gül bahçesinin esintisini bulsaydı, nasıl böyle perişan olurdu zayıf gönlüm?*¹³⁸

¹³³ Divan, 45/9.

¹³⁴ Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 35; Hânlerî, 51; Hayyâmpûr, 35; Korkmaz, 274.

¹³⁵ Divan, 143/1.

¹³⁶ Divan, 188/13.

¹³⁷ Divan, 172/11.

¹³⁸ Divan, 163/2.

مرغ دل من بی پر و بی بال بماندست در دام فراق تو نگونسار ببخشای

Benim *gönül kuşum kolsuz kanatsız kalmış*, senin *ayrılık tuzağı*nda altüst olmuş, *bağışla*.¹³⁹

وگر جهان سخن سر تو برون انداخت

سزد که راز نگه داشتن نه کار صداست

Eğer *dünya* senin gizli *sözünü aşık* etmişse yaraşır; çünkü *sır* saklamak sesin işi değildir.¹⁴⁰

خرم دل آن کس که دل ریش ندارد و اندیشه یار ستم‌اندیش ندارد

Gönül yarası olmayan, zalim *yar düşüncesi* bulunmayan *kişinin gönlüne* ne mutlu.¹⁴¹

1.1.3.2. اسم تشبیه İkıl İsim

İki varlığı gösteren isimlere ikil isim denir. Eski Türkçede -z (ikiz, diz, yüz) ve -k (yanak, dudak, bilek) ekleriyle karşılık bulan¹⁴² bu isim türü Arapçadan Farsçaya geçmiştir, Farsçada kullanım alanı çok az olan ikil isimler, tekil isimlerin sonuna -ین eklenerek yapılır.¹⁴³

نوای مطرب عشقش اگر در گوش جان آید

ز کونین دست بفشانند قلندروار برخیزد

Aşkın *çalgıcısının sesi* eğer *can kulağına* gelirse, *iki dünyayı* terk eder, kalender gibi kalkar gider.¹⁴⁴

دل در سر زلفین تو گم کردم جویای دل خودم مرا با تو چه کار؟

¹³⁹ Divan, 134/11.

¹⁴⁰ Divan, 260/14.

¹⁴¹ Divan, 278/8.

¹⁴² Delice, 20.

¹⁴³ Şahinoğlu, 57; Selami Bakırcı, *Arapça'ya Giriş (Temel Bilgiler)*, Erzurum 2011, 136; Korkmaz, 274; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 33.

¹⁴⁴ Divan, 87/7.

*Gönlümü senin **iki zülfün**ün ucunda kaybetmişim, kendi gönlümü arıyorum, benim seninle ne işim olur?*¹⁴⁵

چنان که چشم خمارین توست مست و خراب

بسوی ما نکند التفات چندانی

*Senin **mahmur iki gözün** sarhoş ve haraptır, o yüzden bize o kadar iltifat etmiyor.*¹⁴⁶

عشقی نبود چو عشق لولئ گدای افکنده کلاه از سر و نعلین ز پای

*Dilenci çingenenin aşkı gibi bir aşk yoktur, başından şapkasını atmış, ayağından ayakkabılarını.*¹⁴⁷

چه حاجت خود ترا اینجا به سیر و طیر چو کونین

همه در قبض تو جمع است و تو در قبض دیانی

*Burada senin kendinin gezip dolaşmaya ve uçmaya ne ihtiyacın var; çünkü iki âlem **her biri** senin emrin altında toplanmış sense Allah'ın emri altındasın.*¹⁴⁸

افتاد مرا با سر زلفین تو کار دیوانه شدم به حال خویشم مگذار

*Benim işim senin **iki zülfün**ün ucuna düşmüş, divane oldum, beni kendi halime bırakma.*¹⁴⁹

زنجیر سر زلف تو تاب از چه گرفت؟

و آن چشم خمارین تو خواب از چه گرفت؟

*Senin zülfünün ucu zincir gibi neden kıvrıldı ve senin o **iki mahmur gözünü** neden uyku tuttu?*¹⁵⁰

¹⁴⁵ Divan, 359/2.

¹⁴⁶ Divan, 222/13.

¹⁴⁷ Divan, 337/11.

¹⁴⁸ Divan, 37/3.

¹⁴⁹ Divan, 359/1.

¹⁵⁰ Divan, 347/9.

1.1.3.3. اسم جمع Çoğul İsim

Birden fazla varlığı, nesneyi, kişiyi, eşyayı veya kavramı ifade eden ve mutlaka “-ler/-lar” çokluk ekini almış olan isimlere çoğul isim denir. Çoğul isimler, aynı türden birden fazla varlığı kapsayan ve adından anlaşılacağı üzere “çokluk” ifade eden isimlerdir.¹⁵¹

Farsçada canlıları gösteren isimler genellikle ان- ekiyle, cansızları gösteren isimler ise ها- ekiyle çoğul yapılır; ancak ها- ekiyle canlı-cansız bütün varlıklar çoğul yapılmaktadır.¹⁵²

از یاد لب تو عاشقان را هر لحظه هزار کامرانی

*Senin dudağının yâdiyla âşıklar her an binlerce mutluluk duymakta.*¹⁵³

به قامت خوش خوبان نگاه می کردم

لباس حسن تو دیدم به قد هریک راست

*Güzellerin güzel boyuna bakıyordum, senin güzel elbiseni her birinin boyuna yakışmış gördüm.*¹⁵⁴

از جور تو خرقه‌ها دیدیم وز دست تو توبه‌ها شکستیم

*Senin zulmünden hırkaları yırttık, senin elinden tövbeleri bozduk.*¹⁵⁵

در سر دارم که بعد از امروز دست از همه کارها بدارم

*Bugünden sonra bütün işlerden el çekmeyi düşünüyorum.*¹⁵⁶

ز سودای پریرویان عجب نیست

که گر دیوانه‌ای زنجیر بگسست

¹⁵¹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 67; Hânlerî, 51; Hayyâmpûr, 35; Hengirmen, 117.

¹⁵² Erjeng, 13; Şefîî, 11-31; Efşâr, 18-19; Hânlerî, 52.

¹⁵³ Divan, 264/4.

¹⁵⁴ Divan, 260/9.

¹⁵⁵ Divan, 97/13.

¹⁵⁶ Divan, 96/8.

*Peri yüzlülerin sevdasıyla bir divane zincir kırarsa tuhaf olmaz.*¹⁵⁷

مفسان را نظاره‌ای بخشی خستگان را دمی ببخشایی

*Müflislere bir bakış bağışla, yaralılara bir nefes bahşet.*¹⁵⁸

یاران شدند مست و مرا بخت خفته ماند

بیدار کن به بوی می این خفته را ز خواب

*Dostlar sarhoş oldular, benim bahtımsa uyuyup kaldı, bu uyumuşu şarap kokusuyla uykusundan uyandır.*¹⁵⁹

Farsçaya geçmiş birçok Arapça çoğul isim vardır ve bazen Farsça isimler Arapça çoğul kurallarına göre çoğul yapılır. Arapça isimler ismin yapısına göre üç şekilde çoğul yapılır.

Cemi Müzekker: Müzekker (Eril) kelimelere yapılan çoğuldur. Kelimenin sonuna -ین veya -ون getirilerek yapılır. Divanda örnekleri yoktur.

Cemi Müennes: Müennes (Dişil) kelimelere yapılan çoğuldur. Dişilik alemeti -ة kaldırılır ve sonuna -ات eki getirilir.

Cemi Mükesser (Düzensiz Çoğul): Kelimeye bir takım ekler getirilerek değil, kelimenin genel yapısının değiştirilmesiyle yapılan çoğuldur.¹⁶⁰

کی به انوار تو بینم آخر این ذرات را؟

باز در کتم تواری هم چنان انداخته؟

*Sen böyle perde arkasında saklayınca, bu zerreleri nasıl görebilirim senin ışıklarınla?*¹⁶¹

اشکال عراقی ار نبودی گشتی همه مشکلات منحل

¹⁵⁷ Divan, 245/5.

¹⁵⁸ Divan, 208/13.

¹⁵⁹ Divan, 18/3.

¹⁶⁰ Erjeng, 14-16; Efşâr, 21; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 70-72; Hânlerî, 54-58; Bakırcı, 141-146.

¹⁶¹ Divan, 8/6.

*Eğer Irâkî'nin sorunları olmasaydı bütün sorunlar çözüldü.*¹⁶²

1.1.3.4. Topluluk İsmi اسم جمع

Yapıca tekil, ancak anlam bakımından çoğul olan; aynı türe dâhil birden çok varlığı karşılayan isimlerdir. Topluluk isimleri çokluk eki alabilir. Bu durumda aynı topluluktan birden fazla olduğu ifade edilmiş olur.¹⁶³

لشکر عشق باز بیرون تاخت قلب عشاق را شکست افتاد

*Aşk ordusu yine saldırdı, âşıkların kalbini yenilgiye uğrattı.*¹⁶⁴

باد انفاس تو شفا ده خلق تا نفس می زند بنی آدم

*İnsanoğlu nefes alıp verdikçe senin nefeslerin halka şifa verir.*¹⁶⁵

نهراسد ز بیم گرگ عدو رمه‌ای کو چنین شبان دارد

*Böyle bir çobanı olan bir sürü, düşman kurttan korkmaz.*¹⁶⁶

قومی هستند کز کله موزه کنند قومی هستند که روزه با روزه کنند

*Bir kavim vardır kelleden çizme yapar, bir kavim vardır oruçla gün geçirir.*¹⁶⁷

سپاه عشق تو از گوشه‌ای کمین بگشود

هزار فتنه و آشوب در جهان انداخت

*Senin aşk ordun bir köşeden pusu kurunca, dünyada binlerce fitne ve kargaşa çıkardı.*¹⁶⁸

خوشدلان از رخس امروز بهشتی دارند

نه بهشتی که دگر طایفه فردا بینند

¹⁶² Divan, 262/11.

¹⁶³ Erjeng, 12; Şeffî, 31; Efşâr, 26; Hengirmen, 117; Delice, 20.

¹⁶⁴ Divan, 78/4.

¹⁶⁵ Divan, 217/9.

¹⁶⁶ Divan, 65/12.

¹⁶⁷ Divan, 358/3.

¹⁶⁸ Divan, 327/16.

*Bugün mutluların onun yüzünün sayesinde bir cenneti vardır, başka **tayfanın** yarının görecekları bir cennet değil.*¹⁶⁹

ز شادی همه عالم شدست بیگانه

دلم که با غم تو گشت آشنا ای دوست

*Ey dost, senin gamınla tanışan gönlüm bütün **âlemin** mutluluğuna yabancı olmuştur.*¹⁷⁰

1.2. İSMİN HALLERİ اسم حالات

İsimleri belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma açısından tanımlayan, isimlerin genellikle yüklem ile olan ilgilerine ve söz dizimi açısından cümle içerisindeki görevine göre bulundukları durumlara ismin halleri denir.¹⁷¹

1.2.1. Yalın hali

İsimlerin hal eki almamış yalın durumudur. Çoğul eki alabilirler, cümlede genellikle özne, belirtisiz nesne, zarf ve müsned görevinde bulunurlar.¹⁷²

دلم را شاد کن ساقی که نگذاشت جدایی بر من از غم هیچ باقی

***Saki** gönlümü mutlu et; çünkü **ayrılık** bende gamdan başka geriye hiç bir şey bırakmadı.*¹⁷³

1.2.2. -i hali

Kelimeler “را edatı” ile kullanıldıklarında ismin –i halini yani belirtme durumunu oluşturur. İsmın belirtme durumu söz dizimi açısından ismin sonuna geldiğı kelimeyi belirtirli nesne yapar. Yüklemin neyi, neleri, kimi, kimleri belirttiğini gösterir.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Divan, 52/1.

¹⁷⁰ Divan, 195/3.

¹⁷¹ Erjeng, 30-31; Efşâr, 37; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 234; Hayyâmpûr, 108; Ediskun, 110.

¹⁷² Efşâr, 37-38; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 118-121; 41; Atabay- Kutluk- Özel, 40.

¹⁷³ Divan, 147/2.

¹⁷⁴ Efşâr, 39-40; Hayyâmpûr, 108; Koç, 170; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 41.

ای راحت روانم دور از تو ناتوانم
باری بیا که جان را در روی تو فشانم

*Ey ruhumun huzuru! Senden uzakta acizim, bir kez olsun gel ki senin uğrunda
canımı feda edeyim.*¹⁷⁵

1.2.3. -e hali

Kelimelerin başına “به edatı” eklenerek oluşur. İsme yönelme anlamı yükleyen bu edat başına geldiği sözcüğü dolaylı tümleç yapar. Yüklemin bildirdiği eylemin neye, kime, nereye yöneldiğini gösterir.¹⁷⁶

آفتاب روی او خواهیم دید گر به مه رویی نظر خواهیم کرد

*Eğer bir ay yüzlüye bakacak olsak, onun güneş gibi yüzüne bakarız.*¹⁷⁷

1.2.4. -de hali

Kelimelerin başına “در edatı” getirilerek ifade edilen ismin –de hali başına geldiği sözcüğü dolaylı tümleç yapar. Yüklemin bildirdiği eylemin nerede yapıldığını veya olduğunu gösterir.¹⁷⁸

دل که با وصلت چنان خو کرده بود در کف هجرت کنون ماندست اسیر

*Senin vuslatına böyle alışmış olan gönül, şimdi ayrılığının elinde esir kalmış.*¹⁷⁹

¹⁷⁵ Divan, 258/8.

¹⁷⁶ Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 235; Hayyâmpûr, 130; Koç, 170.

¹⁷⁷ Divan, 237/9.

¹⁷⁸ Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 244; Hayyâmpûr, 131; Korkmaz, 112.

¹⁷⁹ Divan, 215/2.

1.2.5. -den hali

Kelimelerin başına “از edatı” getirilerek yapılır. İsimlere genel olarak bir yerden ayrılma anlamı yükleyen bu edat, başına geldiği sözcüğü dolaylı tümleç yapar. Yükleme sorulan “nereden?” sorusuna cevap verir.¹⁸⁰

آفتابم ز خانه بیرون شد من امروز و وحشت شب تار

*Güneşim evden dışarı çıktı, bugün ben ve korkunç karanlık gece.*¹⁸¹

1.2.6. ile hali

Yüklemin kiminle beraber veya birlikte, ne aracılığıyla veya vesilesiyle yapıldığını açıklayan haldir. Cümlede genel olarak edat tümleci/zarf tümleci olarak görev yapar.¹⁸²

من رفته از میانه و او در کنار من با آن نگار عیش بدینسانم آرزوست

*Ben aradan çıkmışım, o ise benim yanımda; o sevgiliyle böyle bir yaşam arzuluyorum.*¹⁸³

1.2.7. -nin hali

İsim tamlamasıyla, iyelik zamirleriyle, tamlama kesresi görevi yapan را edatı¹⁸⁴ ve izafet anlamı veren از edatıyla¹⁸⁵ ifade edilen haldir.

به یک نظاره به روی تو دیده خشنودست

به یک کرشمه دل از غمزه تو خرسندست

¹⁸⁰ Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 238; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 128; Şahinoğlu, 80; Korkmaz, 112.

¹⁸¹ Divan, 57/6.

¹⁸² Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 238; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 128; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 42.

¹⁸³ Divan, 273/3.

¹⁸⁴ Erjeng, 29; Rehber, 265; Yıldırım, 123.

¹⁸⁵ Şefî, 72; Efşâr, 195; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 241; Veyis Değirmençay, *Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü*, İstanbul 2010, 24.

Göz *senin yüzüne* bir bakışla mutlu olur, gönül *senin gamzenin* bir işvesiyle me-suttur.¹⁸⁶

بود آیا که خرامان ز درم بازایی گره از کار فروبسته من بگشایی

*Acaba kapıma tekrar salınarak gelip benim düğümlemiş işimin düğümünü çö-zer misin?*¹⁸⁷

من زان توام تو هم مرا باش خوش باشد عشق اتفاقی

*Ben **seninim** sen de **benim** ol, beklenmedik aşk güzel olur.*¹⁸⁸

1.2.8. Çağırma/ünlem hali

Kelimelerin başına آيا، يا، ايا، اي gibi seslenme edatlarından herhangi birinin getiril-mesi ile veya kelimelerin sonuna nida elifi (i) getirilerek yapılan haldir.¹⁸⁹

نگارا از سر کویت گذر کردن توان؟ نتوان

به خوبی جز تو عالم نظر کردن توان؟ نتوان

*Ey sevgili! Sokağının başından geçilebilir mi? Geçilemez; âlemde senden başka bir güzele bakılabilir mi? Bakılamaz.*¹⁹⁰

1.2.9. için hali

İçin anlamına gelen برای ve را edatı ile yapılan, yükleme sorulan ne için, niçin ve neden sorularına cevap veren ismin halleridir. Bu ve benzeri edatlar başına geldiği keli-meyi zarf tümleci yaparlar.¹⁹¹

کنون مقام عراقی مجوی در مسجد که او برای یکی جرعه در خراباتست

¹⁸⁶ Divan, 278/2.

¹⁸⁷ Divan, 252/5.

¹⁸⁸ Divan, 97/5.

¹⁸⁹ Efşâr, 49; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* II, 128; Hayyâmpûr, 126; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 43.

¹⁹⁰ Divan, 279/1.

¹⁹¹ Erjeng, 29; Şahinoğlu, 75, 83; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 43.

*Şimdi Irâkî'nin makamını mescitte arama; çünkü o bir yudum şarap için meyhaneye gitmiştir.*¹⁹²

در کنف لطف تو برد عراقی پناه درگه رحمان بود عاجزگان را مآب

*Irâkî senin lütfunun sığınağında sığındı, Rahman olan Allah'ın dergâhı, acizler için sığınaktır.*¹⁹³

1.3. ترکیبها TAMLAMALAR

İki ya da daha çok sözcüğün, birbirini değişik ilgilerle tamamladığı söz gruplarıdır. Cümle içerisinde yüklem, özne, tümleç görevinde bulunabilirler.¹⁹⁴ Tamlama esresi (-), ya'sı (ی) ve hemzesi (ء),¹⁹⁵ tamlama kesresi görevi yapan را edatı¹⁹⁶ ve izafet anlamı veren از edatı¹⁹⁷ isimleri isimlere bağlayarak tamlama kurar.

1.3.1. İsim Tamlaması ترکیب اضافی

Aralarında anlamca ilgi bulunan en az iki ismin yeni bir anlam meydana getirecek şekilde birleşmesiyle oluşan kelime grubudur. İsim tamlamalarında tamlayan مضاف الیه ve tamlanan مضاف olmak üzere iki unsur vardır. Tamlayan ismin anlamını değişik açılardan açıklar, tamlanan ise tamlayanın açıkladığı kelimedir.¹⁹⁸

در رخ گل جمال یار ببین که گل از یار یادگار آمد

*Gülün yüzünde sevgilinin güzelliğini gör; çünkü gül sevgiliden yadigâr kaldı.*¹⁹⁹

خون شد ز فراق یار و از یار جز خون جگر دگر چه حاصل

¹⁹² Divan, 107/4.

¹⁹³ Divan, 50/6.

¹⁹⁴ Nurullâh-ı İzzedperest, *Destûr-i Zebân-i Sadî*, Tahran 1359 hş., 270; Efşâr, 43; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 98; Koç, 419.

¹⁹⁵ Şifâî, 138; Şahinoğlu, 429.

¹⁹⁶ Erjeng, 29; Rehber, 265; Yıldırım, 123.

¹⁹⁷ Şefîî, 72; Efşâr, 195; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 240-241; Değirmençay, *Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü*, 24.

¹⁹⁸ Efşâr, 43; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 99; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 132; Ahmet Ateş-Abdulvehhâb Tarzî, *Farsça Grameri*, İstanbul 1962, 61-62; Koç, 429; Korkmaz, 285.

¹⁹⁹ Divan, 142/13.

*Sevgilinin ayrılığından [göz] kanla doldu; sevgiliden ciğer kanından başka ne geçti ki ele?*²⁰⁰

نعره ز جور عشق ز نیم همه روز تا به شب

نالہ ز درد دل همه شب تا سحر کنیم

*Sabahtan akşama kadar aşk zulmünden feryat edelim, gönül derdinden bütün gece gün ağarana kadar inleyelim.*²⁰¹

تا سر نهاده‌اند چو پا در ره طلب بس مرحبا که از لب جانان شنوده‌اند

*Arzu yolunda ayak yerine baş koydukları için sevgilinin dudağından nice merhabalar işittiler.*²⁰²

بوستان دلم فراق بسوخت هان نسیمی به بوستان برسان

*Ayrılık gönül bahçemi yaktı, haydi bahçeye bir esinti ulaştır.*²⁰³

این بلعجب رموز نگر کز همه جهان آب و گلی خزینه اسرار کرده‌اند

*Bu tuhaf remizlere bak, bütün dünyadan bir avuç çamuru sırlar hazinesi yapmışlar.*²⁰⁴

ذروه عرش و قسوه ملکوت زیر پای تو پایمال شده

*Arşın doruğu ve melekler aleminin zirvesi senin ayağının altında ezilmiş.*²⁰⁵

²⁰⁰ Divan, 140/4.

²⁰¹ Divan, 88/10.

²⁰² Divan, 20/6.

²⁰³ Divan, 221/14.

²⁰⁴ Divan, 21/1.

²⁰⁵ Divan, 39/6.

1.3.2. Sıfat Tamlaması ترکیب وصفی

Bir veya daha fazla sıfatın bir veya daha fazla ismi sayı, renk, biçim, hareket, durum veya yer bakımından vasıflandırdığı, nitelediği veya belirttiği kelime gruplarına sıfat tamlaması denir. Sıfat tamlamalarında sıfat موصوف yardımcı unsur, tamlanan موصوف yani isim اسم asıl unsurdur.²⁰⁶

در جام جهان‌نمای می بین سر دو جهان ولی مکن فاش

*Dünyayı gösteren kadehte iki dünyanın sırrına bak; fakat ifşa etme.*²⁰⁷

گر بوسه‌ای از آن لب شیرین طلب کنم

طیره مشو که چشمه حیوانم آرزوست

*Eğer o tatlı dudaktan bir öpücük istersem, kızma; çünkü hayat suyudur arzum.*²⁰⁸

دل بیچاره را به وصل دمی شادمان کن که بی تو غمگینست

*Çaresiz gönlü bir an kavuşmayla mutlu et; çünkü sensiz dertlidir.*²⁰⁹

یاد نارد آن نگار بی‌وفا از من بیچاره تا افتاده‌ام

*O vefasız sevgili düşene kadar ben çaresizi aramaz.*²¹⁰

گر کند فخر دو جهان رسدش که مربی مهربان دارد

*Eğer iki dünya övünse, ona layıktır; çünkü şefkatli bir eğiticisi vardır.*²¹¹

با چشم پرآب چون قنینه جان می دهم از برای ساقی

*Sürahi gibi yaşlı gözle saki için can veririm.*²¹²

²⁰⁶ Şifâî, 140; Şahinoğlu, 435; Koç, 439-440; Korkmaz, 347.

²⁰⁷ Divan, 81/3.

²⁰⁸ Divan, 273/5.

²⁰⁹ Divan, 160/13.

²¹⁰ Divan, 126/4.

²¹¹ Divan, 66/5.

²¹² Divan, 296/10.

İsim + sıfat şeklinde olan sıra düzeninde bazen isim ve sıfatın yer değiştirdiği görülmüş ve izafet-i maklûb adını alır; bu tamlamada izafet kesresi hazfedilir.²¹³

فرو شد روز عمر و بر نیامد شیرین لبش کامی دریغا

*Ömür günü batıp gitti ve onun o tatlı dudağından bir murat doğmadı yazık!*²¹⁴

1.3.3. Zincirleme İsim Tamlaması تتابع اضافات

En az üç ismin bir araya gelmesiyle oluşan tamlayanın, tamlananın veya her ikisinin kendi içinde başka bir isim tamlaması olduğu kelime gruplarıdır.²¹⁵

بگذار که مشیت خاک باشم زیر قدم سگ درت خوار

*Bırak da kapının köpeğinin ayağı altında hakir bir avuç toprak olayım.*²¹⁶

در دام سر زلفش ماندیم همه حیران

وز جام می لعلش گشتیم همه سرمست

*Zülfünün ucunun tuzağında hepimiz şaşkın kaldık ve onun kırmızı şarabının kadehinden hepimiz sarhoş olduk.*²¹⁷

باری بپرس حال دل ناتوان من بنگر چگونه می طید از آرزوی تو

*Bir kez olsun ben zavallının gönlünün halini sor, senin arzundan nasıl çırpındığına bak.*²¹⁸

اثری از نسیم خاک درش به من زار ناتوان برسان

*Onun kapısının toprağının esintisinden güçsüz ve perişan bana bir eser ulaştır.*²¹⁹

²¹³ Şifâî, 141; Şeffî, 23; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 99; Şahinoğlu, 435-436.

²¹⁴ Divan, 124/3.

²¹⁵ Şifâî, 155; Koç, 436; Şahinoğlu, 459; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 54-55; Korkmaz, 288-289.

²¹⁶ Divan, 146/7.

²¹⁷ Divan, 137/6.

²¹⁸ Divan, 162/13.

²¹⁹ Divan, 221/15.

دلا در بزم عشق یار هان تا جان برافشانی

که با خود در چنان خلوت نگنجی گر همه جانی

*Ey gönül sevgilinin aşk meclisinde haydi, canını feda et; çünkü hepten can olsan da kendinle böyle bir halvete sığamazsın.*²²⁰

مرغ دل من بی پر و بی بال بماندست

در دام فراق تو نگونسار ببخشای

*Benim gönül kuşum kolsuz ve kanatsız kalmıştır, senin ayrılık tuzağında tepetaklak [kalmıştır], bağışla.*²²¹

ساغر دل ز می عشق لبالب دارند دم به دم حسن رخ یار در آنجا بینند

*Aşk şarabından ağzına kadar dolu gönül kadehleri vardır, sevgilinin yüzünün güzelliğini anbean orada görürler.*²²²

1.3.4. KarmaTamlama اضافتهای تتابع مخلوطی

Bir isim tamlamasının tamlayanının, tamlananının veya her ikisinin bir sıfat tarafından nitelenmesi, belirtilmesi ile oluşan kelime gruplarıdır. Başka bir deyişle, tamlayan, tamlanan ya da her ikisi bir sıfat tamlamasıdır.²²³

در کار من بی دل نابوده به کام دل

یک لحظه درین عالم آخر نظری فرمای

*Bir an bu âlemde gönül arzusuyla yok olmuş ben âşğın işine artık bir bak.*²²⁴

کی ببینم چهره زیبای دوست کی بنوشم لعل جان افزای دوست

²²⁰ Divan, 26/5.

²²¹ Divan, 134/11.

²²² Divan, 52/6.

²²³ Şifâî, 156; Atabay-Kutluk-Özel, 58; Şahinoğlu, 463.

²²⁴ Divan, 192/11.

*Dostun güzel yüzünü nasıl görürüm? Dostun can bahşeden kırmızı şarabını nasıl içerim?*²²⁵

در تنگنای ظلمت هستی چه مانده‌ام؟

تا کی چو کرم پيله همی گرد خود تنم؟

*Varlığın karanlık dar geçidinde niçin kalmışım, ne zamana kadar ipek böceği gibi kendi bedenimin etrafını öreceğim?*²²⁶

هر دم هزار عاشق مسکین بداد جان در حسرت جمال رخ بی مثال او

*Onun eşsiz yüzünün hasretinde binlerce zavallı âşık can vermekte her an.*²²⁷

آخر این تیره شب هجر به پایان آید آخر این درد مرا نوبت درمان آید

*Artık ayrılığın bu karanlık gecesi sona erer, artık benim derdime derman sırası gelir.*²²⁸

باری بپرس حال دل ناتوان من بنگر چگونه می طپد از آرزوی تو

*Bir kez olsun ben zavallının gönlünün halini sor; senin arzundan nasıl çırpınıyor, bir bak.*²²⁹

در حال چو جام سجده بردم پیش رخ جانفزای ساقی

*Hemen kadeh gibi sakinin can bahşeden yüzünün önünde secde ettim.*²³⁰

²²⁵ Divan, 221/19.

²²⁶ Divan, 18/11.

²²⁷ Divan, 22/8.

²²⁸ Divan, 274/13.

²²⁹ Divan, 162/13.

²³⁰ Divan, 296/6.

1.4. YAPILARI BAKIMINDAN TAMLAMALAR

1.4.1. Ters Çevrilmiş Tamlama **اضافة مقلوب**

İsim tamlamasında tamlanan مضاف ile tamlayan مضاف الیه, sıfat tamlamasında ise isim اسم ile sıfat صفت yer değiştirilir ve tamlama esresi kaldırılır. Bu tamlamalar birleşik isim ya da birleşik sıfat olarak kullanılır.²³¹

زان نظر مسکین عراقی را حیاتی بخش نیز

چند باشد مرده‌ای در خاکدان انداخته؟

*O bakışla zavallı Irâkî'ye de bir hayat bahşet; ne zamana kadar dünyada atılmış bir ölü gibi kalacak?*²³²

دامن غنچه را پر از زر کن تا دهد بلبل خوش الحان را

*Goncanın eteğini altınla doldur da bülbül güzel ezgiler söylesin.*²³³

طرب ای دل که نوبهار آمد از صبا بوی زلف یار آمد

*Mutlu ol ey gönül; çünkü ilkbahar geldi, saba rüzgarıyla sevgilinin saçının koku geldi.*²³⁴

عشاق تو گرچه همه شیرین سخنانند

لیکن چو عراقیت شکرخای دگر نیست

*Gerçi senin âşıklarının hepsi tatlı dillidir; ama senin Irâkî'n gibi başka tatlı dilli yoktur.*²³⁵

عمری بطپید بر در یار آن خسته جگر، چو مرغ بسمل

²³¹ Şifâî, 141; Şeffî, 23; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 99; Şahinoğlu, 435-436.

²³² Divan, 9/7.

²³³ Divan, 67/3.

²³⁴ Divan, 142/10.

²³⁵ Divan, 241/5.

*Bir ömür o gönül yaralı [âşık] can çekişen kuş gibi sevgilinin kapısında çırpındı.*²³⁶

ماه رویا، رخ ز من پنهان مکن چشم من از هجر خود گریان مکن

*Ey ay yüzlü, yüzünü benden gizleme, ayrılığınla gözümü ağlatma.*²³⁷

چند آخر بر لب دریا نشینم خشک لب؟

تا کی از دون همتی گردهم به گرد آبیگر؟

*Ne zamana kadar susuz deniz kıyısında oturacağım? Ne zamana kadar himmet-sizlikten gölün etrafında dolaşacağım?*²³⁸

1.4.2. Kesik Tamlama اضافه مقطوع

Tamlanan ile tamlayan arasındaki tamlama esresinin kaldırılarak yapılan tamlamadır. Bu tür tamlamalar genellikle birleşik isim olarak kullanılırlar.²³⁹ پس، پسر، جا، دختر، تاملانان ile tamlayan arasındaki tamlama esresinin kaldırılarak yapılan tamlamadır. Bu tür tamlamalar genellikle birleşik isim olarak kullanılırlar.²³⁹ پس، پسر، جا، دختر، تاملانان ile tamlayan arasındaki tamlama esresinin kaldırılarak yapılan tamlamadır. Bu tür tamlamalar genellikle birleşik isim olarak kullanılırlar.²³⁹ مادر، پدر، صاحب، نیم، سر، تاملانان ile tamlayan arasındaki tamlama esresinin kaldırılarak yapılan tamlamadır. Bu tür tamlamalar genellikle birleşik isim olarak kullanılırlar.²³⁹ مادر، پدر، صاحب، نیم، سر، تاملانان ile tamlayan arasındaki tamlama esresinin kaldırılarak yapılan tamlamadır. Bu tür tamlamalar genellikle birleşik isim olarak kullanılırlar.²³⁹

پای چون روح القدس بر ذروه سدره نهیم

دست در فتراک صاحب همت اعظم زنیم

*Cebrail gibi Sidre'nin zirvesine ayak basarız, yüce himmet sahibinin terkine el uzatırız.*²⁴¹

غمت خون دل صاحب دلان ریخت وزان خون لعل و مرجان آفریدند

*Senin gamın gönül sahiplerinin kanını döktü; o kandan yakut ve mercan yarattılar.*²⁴²

²³⁶ Divan, 140/5.

²³⁷ Divan, 198/8.

²³⁸ Divan, 10/1.

²³⁹ Şeffî, 28; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 99; Hasan Çiftçi, *Uygulamalı Farsça Grameri (Gramer-Metin-Sözlük)*, Erzurum 2013, 148; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 54-55.

²⁴⁰ Mürsel Öztürk, *Farsça Dilbilgisi*, Ankara 2013, 98.

²⁴¹ Divan, 57/1.

²⁴² Divan, 329/15.

چون درد نداری ای دل سرگردان رفتن به بر طبیب بی فایده دان

*Ey avare gönül, derdin yoksa doktora gitmeyi faydasız bil.*²⁴³

نالۀ و زاری من هر نیم شب بر در وصلت تقاضایی خوشست

*Sana kavuşma kapısında her gece yarısı ağlayıp inlemem güzel bir ricadır.*²⁴⁴

سرمایه برفته سود می جویم زانست که جز زیان نمی یابم

*Sermayemi kaybetmişim, kâr arıyorum; çünkü zarardan başka [bir şey] bulamıyorum.*²⁴⁵

عراقی بار دیگر توبه بشکست ز جام عشق شد شیدا و سرمست

*Irâkî yine tövbesini bozdu, aşk şarabıyla kendinden geçti, sarhoş oldu.*²⁴⁶

ز آب رویت خلیل را آتش گلشن و منبع زلال شده

*Senin şerefinden Halil'e ateş gül bahçesi ve berrak pınar olmuş.*²⁴⁷

1.4.3. اضافه منفصل "را" Tamlama

Tamlanan ile tamlayan yer değiştirilir, tamlama esresi kaldırılır ve tamlayanın sonuna edatı getirilir.²⁴⁸

لاله را دل بسوخت بر نرگس که نصیبش ز می خمار آمد

*Lalenin gönlü nergise yandı; çünkü onun nasibi şaraptan mahmurluk oldu.*²⁴⁹

راه ده بر درت عراقی را ای درت جمله را مال شده

²⁴³ Divan, 335/5.

²⁴⁴ Divan, 198/8.

²⁴⁵ Divan, 113/8.

²⁴⁶ Divan, 245/2.

²⁴⁷ Divan, 41/12.

²⁴⁸ Erjeng, 29; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 48.

²⁴⁹ Divan, 143/15.

*Ey kapısı herkesin arzusu olmuş! Kapında bir yol ver Irâkî'ye.*²⁵⁰

پیش مرغان عرش لابه کنیم کاخر این تخت را سلیمان کو؟

*“Bu tahtın Süleyman’ı nerede?” diye arş kuşlarına yalvarıp yakarınız.*²⁵¹

شوریده دلی و روزگاری دارم کس را دل و روزگار شوریده مباد

*Perişan bir gönlüm ve bir zamanım var, kimsenin gönlü ve zamanı perişan olmasın.*²⁵²

مرا جانـی و می‌دارم تو را دوست عجب نبود که جان را دوست دارم

*Benim canımsın ve seni seviyorum, canı sevmem tuhaf değildir.*²⁵³

آورد به یک زخمه جهان را همه، در رقص

خود جان جهان نغمه این پرده نوازست

*Bir dokunuşla dünyanın hepsini raksa getirdi, dünyanın canı bu çalgıcının nağmesidir.*²⁵⁴

بیا که بی تو مرا زندگانی خوش نیست

بیا که بی تو ندارم سر بقا ای دوست

*Gel; çünkü sensiz benim hayatım hoş değildir. Gel; çünkü sensiz yaşamak istemiyorum ey dost!*²⁵⁵

²⁵⁰ Divan, 42/8.

²⁵¹ Divan, 60/2.

²⁵² Divan, 358/2.

²⁵³ Divan, 261/1.

²⁵⁴ Divan, 322/2.

²⁵⁵ Divan, 194/10.

1.4.5. Parçaları Ayrılmış Tamlama **اضافه گسسته**

Tamlayanın önemini vurgulamak amacıyla tamlayan hem tamlanandan önce asıl şekliyle hem de tamlanandan sonra bitişik şahıs zamiri olarak tamlamada yer alır.²⁵⁶ Aralarında izafet kesresi bulunmaz, her ikisi birden tek bir öge konumundadır.²⁵⁷

فریدون پدرش در تهران است

*Feridun'un babası Tahran'dadır.*²⁵⁸

Divanda bu başlığa uygun beyit bulunamamıştır.

1.5. ANLAMLARI BAKIMINDAN TAMLAMALAR

1.5.1. İyelik Bildiren Tamlama **اضافه ملکی**

Tamlananın tamlayana ait olduğunu gösteren tamlamadır. Tamlayan ruh sahibi canlı varlıktır, zamir de olabilir.²⁵⁹

در دیده هر عاشق او بود همه لایق

و ندر نظر و امق عذرا همه او دیدم

*Her âşığın gözüne O'dur hep layık, Vamık'ın gözünde Azra'nın hep O olduğunu gördüm.*²⁶⁰

گفتی از لب بدهم کام عراقی روزی

وقت آنست که آن وعده وفا فرمایی

*Bir gün dudağından Irâkî'nin arzusunı veririm dedin. O sözü yerine getirmenin zamanıdır şimdi.*²⁶¹

²⁵⁶ Erjeng, 80; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* II, 137; Şahinoğlu, 458; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 49.

²⁵⁷ Şahinoğlu, 458.

²⁵⁸ Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 49.

²⁵⁹ Efşâr, 44; Rehber, 66; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 100; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 50; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 56.

²⁶⁰ Divan, 319/8.

²⁶¹ Divan, 253/3.

بگذر سحری به کوی جانان دریاب حیات جاودانی

*Bir seher vakti sevgilinin sokağına uğra, sonsuz bir hayat elde et.*²⁶²

در بحر بی نهایت اوصافِ مصطفیٰ

گفتم که آشنا کنم و غوطه‌ای خورم

*“Mustafa’nın sıfatlarının sonsuz denizinde yüzeyim, bir dalayım” dedim.*²⁶³

گر یاد کنی جمال ساقی جان و دل و دین کنی فراموش

*Eğer sakinin güzelliğini hatırlarsan canı, gönlü ve dini unutursun.*²⁶⁴

گر خوشدلیی درین جهان هست باری دل آدمی ندارد

*Eğer bu dünyada bir mutluluk varsa o da insanoğlunun gönlünde değildir.*²⁶⁵

رخ تو در خور چشم من است، لیک چه سود

که برقع از رخ تو بر نمی توان انداخت

*Senin yüzün benim gözüme layıktır; fakat ne fayda! Senin yüzünden peçe çekilemez ki.*²⁶⁶

1.5.2. إضافة تخصیصی İhtisas Bildiren Tamlama

Tamlananın, tamlayana mahsus olduğu tamlamadır. Tamlayan hayvan veya cansız varlıktır.²⁶⁷

ز آرزوی قرب تو مرغانِ عرشی هر نفس

های و هوی فتنه‌ای در آشیان انداخته

²⁶² Divan, 263/10.

²⁶³ Divan, 308/9.

²⁶⁴ Divan, 84/13.

²⁶⁵ Divan, 128/15.

²⁶⁶ Divan, 272/8.

²⁶⁷ Efşâr, 44; Rehber, 66; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 101; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 50; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 56.

*Sana yakın olma arzusundan arş kuşları her an yuvalarında feryat figan edip kargaşa çıkarmış.*²⁶⁸

تا معطر کند ریاض بهشت از سر کوی تو شمال شده

*Cennet bahçeleri güzel koksun diye kuzey rüzgârı senin sokağından geçmiş.*²⁶⁹

یار غارم ز دست رفت دریغ مانده ام باز پای بر دم مار

*En yakın dostumu kaybettim yazık! Kalmışım yine ayağım yılanın kuyruğu üzerinde.*²⁷⁰

اسبابِ طرب همه مهیاست ای زاهد خشک جان فشان کو؟

*Eğlence eşyalarının hepsi hazırdır, ey ikiyüzlü zahit! Canını feda eden nerede?*²⁷¹

پی به کوی او همانا کس نبرد کاندر آن صحرا نشانِ گام نیست

*Kimse onun sokağına yol bulamadı; çünkü o sahrada bir ayak izi yoktur.*²⁷²

ور نسیم لطف تو بر آتش دوزخ وزد

خوشر از خلد برین گردد درکهای سعیر

*Eğer senin lütfunun esintisi cehennem ateşine eserse cehennemin derekeleri ulu cennetten daha iyi olur.*²⁷³

دلم که خونِ جگر می خورد ز دست غمت

در انتظار تو صد زهر خورد بی تریاک

*Gamının elinden ciğer kanı içen gönlüm, seni beklemede panzehri olmadan yüzlerce zehir içer.*²⁷⁴

²⁶⁸ Divan, 6/5.

²⁶⁹ Divan, 41/6.

²⁷⁰ Divan, 57/5.

²⁷¹ Divan, 99/2.

²⁷² Divan, 234/11.

²⁷³ Divan, 164/2.

²⁷⁴ Divan, 181/15.

1.5.3. Belirleyici Tamlama *اضافه توضیحی*

Tamlayanın, tamlananı açıkladığı, tamlananın genellikle cins isim, tamlayanın ise özel isim olduğu tamlamadır. Bu tamlamalarda tamlananın düşmesiyle bir anlatım bozukluğu olmaz.²⁷⁵

چون عراقی پیرو او شد سزد گر روز **حشر**

طارم قدرش و رای ذروه اعلی زنند

*Irākī onun izinden gittiği için **Kıyamet gününde**, değerli çadırını en üst zirveye kursalar yeridir.*²⁷⁶

سرشان بر سر زانو و روانشان بر دوست

قله زانوی خود را که **سینا** بینند

*Başları dizlerinin üzerinde, ruhları sevgilinin yanında, kendi dizlerinin ucunu **Sina dağı** görürler.*²⁷⁷

و گر خواهی که در یابی به عقل آن رمز، نتوانی

که اندر ساغر موری نگنجد بحر **عمانی**

*Eğer o sırrı akılla çözmek istersen, çözemezsin; çünkü **Umman denizi** küçücük kadehe sığmaz.*²⁷⁸

رسوا شدگان **شهر ملتان** مائیم شیدا شدگان زلف جانان مائیم

***Multan şehrinin** rüsva olanları biziz, sevgilinin zülfüne âşık olanlar biziz.*²⁷⁹

امروز آنک سلطنت و جاه من ندید بیند چو آفتاب عیان روز **محرم**

²⁷⁵ Efşâr, 45; Rehber, 66; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 101; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 56.

²⁷⁶ Divan, 46/7.

²⁷⁷ Divan, 52/8.

²⁷⁸ Divan, 39/1.

²⁷⁹ Divan, 341/3.

*Bugün benim saltanatımı ve makamımı görmeyen güneş gibi apaçık görür beni mahşer günü.*²⁸⁰

چون بود حال ناتوان موری که کند قصد کوه قاف ز چین؟

*Çin'den Kaf dağına kasteden güçsüz bir karıncanın hali nasıl olur?*²⁸¹

1.5.4. اضافه بیانی Tamlama

Tamlayanın, tamlananın cinsini ve türünü açıkladığı tamlamadır.²⁸²

خیمه اطلس برای دودگیر مطبخش بر سر این هفت طاق آینه سیما زنند

*Mutfağının bacası için atlas çadırı, ayna gibi parlak bu yedi katlı göğün üzerine kurarlar.*²⁸³

گرچه نگرفت از جهان زر خاک بیزان درش

توده زر ذره بر خورشید زر پالا زنند

*Kapısında toprak eleyenler dünyadan altın elde etmese de, altın yığını zerresini altın saçan güneşe saçarlar.*²⁸⁴

دو کون به پشت پا در زیر دو گام آرند

خاک سر کویت را صد کان گهر گیرند

*İki dünyayı iki ayaklarının altına alırlar, senin sokağının toprağını yüzlerce inci madeni ile alırlar.*²⁸⁵

دو کون به یک منزل حقّا که براندازند

آن دم که ره وصلت در وقت سحر گیرند

²⁸⁰ Divan, 308/5.

²⁸¹ Divan, 58/5.

²⁸² Efşâr, 45; Rehber, 66; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 101; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 33; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 57.

²⁸³ Divan, 45/8.

²⁸⁴ Divan, 45/10.

²⁸⁵ Divan, 78/5.

*Seher vaktinde kavuşma yolunu tuttukları an, gerçekten bir menzilde iki dünyayı ortadan kaldırırlar.*²⁸⁶

کانِ نمکی، به ملح ای شاخ نبات

معشوقه ندیده‌ام چنین خوش حرکات

*Ey akide şekeri! Tatlılıkta **tuz madeni** gibisin, böyle cilveli bir sevgili görmedim.*²⁸⁷

می رفت و همی گریست و می بست نقاب

وز دیده نرگس همی ریخت گلاب

*Gidiyor, ağlıyor, örtüsünü bağlıyor ve nergis gözlerinden **gül suyu** [kanlı yaşlar] döküyordu hep.*²⁸⁸

1.5.5. Benzetme Bildiren Tamlama **اضافة تشبيهی**

Tamlanan ile tamlayanın benzerlik ilgisiyle birbirine bağlandığı tamlamadır. Ya tamlanan tamlayana ya da tamlayan tamlanana benzetilmektedir.²⁸⁹

هم ببینم عاقبت این کشتی افلاک را

موج دریای ظهورت بادبان انداخته

*Sonunda senin zuhur denizinin dalgasında yelken açmış olan **gemi gibi** gökleri göreyim.*²⁹⁰

از سرمستی همه دریای هستی در کشیم

فارغ آییم از خود و هر دو جهان را کم زنیم

*Sarhoşluktan **deniz gibi olan varlığı** tamamen içer, kendimizden feragat eder ve her iki dünyayı da yok sayarız.*²⁹¹

²⁸⁶ Divan, 78/4.

²⁸⁷ Divan, 341/13.

²⁸⁸ Divan, 350/13.

²⁸⁹ Efsâr, 46; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 101; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 51; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 57.

²⁹⁰ Divan, 9/1.

²⁹¹ Divan, 56/1.

دیده هر خس به جاروبِ مژه خاک درگاهت تواند رفت؟ نی

Her alçağın gözü süpürge gibi kirpiklerle dergâhının toprağını süpürebilir mi?

*Hayır.*²⁹²

منگر بدان که روز فروشد، تو می بیار

کز آسمان جام برآید صد آفتاب

Günün battığına bakma sen şarap getir; çünkü kadeh gibi olan gökyüzünden yüz-

*lerce güneş doğar.*²⁹³

دلم را خسته می داری ز تیرِ غم روا باشد

به تیغِ هجر جانم را چرا افکار می داری

Gönlümü ok gibi gamla yaralıyorsun, reva mı? Kılıç gibi ayrılıkla neden canımı

*yaralıyorsun.*²⁹⁴

یارب آن لعلِ شکرین چه خوشست؟

یارب آن روی نازنین چه خوشست

Ya Rab, o şeker gibi tatlı kırmızı dudak ne güzeldir! Ya Rab, o nazlı güzelin yüzü

*ne tatlıdır!*²⁹⁵

چون بدیدیم آفتابِ رخس از طرب نرّهوار بر جستیم

*Güneş gibi olan yanağını görünce sevinçten zerre gibi uçtuk.*²⁹⁶

²⁹² Divan, 185/14.

²⁹³ Divan, 18/1.

²⁹⁴ Divan, 176/7.

²⁹⁵ Divan, 230/12.

²⁹⁶ Divan, 183/11.

1.5.6. İstiâre Bildiren Tamlama *اضافة استعارى*

İstiâre bildiren tamlamalarda tamlanan gerçek anlamında kullanılmaz, tamlayan bir varlığa benzetilir. Benzetilen, tamlamada yer almaz onun yerine benzetilen varlığın bir parçası tamlanan görevinde kullanılır.²⁹⁷

İstiâre bildiren tamlama sıfat tamlaması şeklinde olabilir; bu durumda tamlayan olan kelime sıfattır. Tamlayanı isim olan tamlamada benzetilen tamlayan, tamlayanın sıfat olduğu tamlamada benzetilen tamlanandır.²⁹⁸

باز در دام بلا افتاده‌ام باز در چنگِ **عنا** افتاده‌ام

*Yine bela tuzağına düşmüşüm, yine **acının pençesine** düşmüşüm.*²⁹⁹

دامنِ **غنچه** را پر از زر کن تا دهد بلبل خوش الحان را

*Goncanın eteğini altınla doldur da bülbül **güzel ezgiler** söylesin.*³⁰⁰

من از وصال تو دل برگرفته بودم، لیک

زبانِ **لطف** توام باز در گمان انداخت

*Sana kavuşmaktan vazgeçmiştim; fakat senin **lütuf dilin** beni şüpheyeye düşürdü yine.*³⁰¹

ساقی مدار چشمِ امیدم در انتظار

صاقی و درد هرچه بود جرعه‌ای بیار

*Ey saki, **ümit gözümü** bekletme; ister saf ister tortu olsun bir yudum [şarap] getir.*³⁰²

²⁹⁷ Efşâr, 46; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 101; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 51; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 57.

²⁹⁸ Veyis Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî*, Ankara 2014, 169.

²⁹⁹ Divan, 126/2.

³⁰⁰ Divan, 67/2.

³⁰¹ Divan, 272/10.

³⁰² Divan, 18/7.

فی الجملة عروس غیب همسایه ماست

وین طرفه که همسایه ما سایه ماست

Özetle **gayp gelini** bizim komşumuzdur. Tuhaf olan şu ki bizim komşumuz bizim gölgemizdir.³⁰³

هجر او را که جان ما خون کرد به کف وصل در سپار کنیم

Onun bizim canımızı kan eden ayrılığını **vuslat eline** teslim edelim.³⁰⁴

خیزم سر از دریچه عالم برون کنم باشد که آفتاب در آید ز روزنم

Kalkayım, **âlem penceresinden** başımı çıkarayım; belki güneş girer penceremden.³⁰⁵

1.5.7. **اضافه بنوت** Baba-Oğul İlgisi Bildiren Tamlama

Tamlananın oğul ya da kız adı, tamlayanın baba ya da anne adı olduğu tamlama-
dır.³⁰⁶

محمد زکیا از دانشمندان نامی ایران است

Muhammed-i Zekeriya (Zekeriya oğlu Muhammed) İran'ın ünlü bilginlerinden-
dir.³⁰⁷

Divanda bu başlığa uygun beyit bulunamamıştır.

1.6. **صفت** SIFAT

İsimleri niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Bu sözcükler isimlerin önüne gelerek onları renk, şekil, durum, sayı vb. yönlerden niteler veya belirtirler.³⁰⁸

³⁰³ Divan, 354/10.

³⁰⁴ Divan, 77/8.

³⁰⁵ Divan, 18/12.

³⁰⁶ Şeffî, 28; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 102; Öztürk, 100.

³⁰⁷ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 102.

³⁰⁸ Şifâî, 17; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 252; Hânlerî, 179; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 64; Delice, 41.

Sıfatların anlamını pekiştirdiği isimlere mevsuf موصوف denir. Mevsuflardan sonra gelen sıfatlar izafet kesresi ile mevsufa bağlanır, sıfatlar nitelediği isimlerden önce de gelebilir, bu durumda izafet kesresi ortadan kalkar.

Bir mevsuf birden çok sıfat alabilir, bir sıfat da birden çok ismi niteleyebilir; bu durumda isimler ve sıfatlar izafet kesresiyle birbirine bağlanır. Sıfatlar her zaman tekil olmalıdır; çoğul yapıldıklarında sıfat değil, isim olurlar.³⁰⁹

1.6.1. Yapıları Bakımından Sıfatlar

1.6.1.1. Basit Sıfat صفت ساده/بسيط

Herhangi bir ek ile türetilmemiş, başka bir sözcükle birleşmemiş, daha küçük ve anlamlı parçalara ayrılamayan sıfatlardır.³¹⁰

حال دل ضعیف چنین زار کی شدی گر یافتی نسیم گلستان کوی تو

*Eğer sokağının gül bahçesinin esintisini bulsaydı, zayıf gönlümün hali ne zaman dertli olurdu böyle?*³¹¹

به حدیث تو کام دل شیرین به جمال تو چشم جان روشن

*Senin sözünle gönlün ağzı tathı senin yüzünle canın gözü aydın.*³¹²

همه گویند که آیا که تواند بودن

که جهان روشن از آن طلعت غرا بینند

*Hepsi der ki acaba o parlak yüz sayesinde kim dünyayı parlak görebilir?*³¹³

راه باریک است و شب تاریک و مرکب لنگ و پیر

ای سعادت رخ نمای و ای عنایت دست گیر

³⁰⁹ Efşâr, 59-61; Rehber, 74; Şahinoğlu, 107.

³¹⁰ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 122; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 276; Ediskun, 146; Şahinoğlu, 139.

³¹¹ Divan, 163/2.

³¹² Divan, 227/5.

³¹³ Divan, 53/3.

*Yol dardır, gece karanlık, merkep topal ve yaşlı; ey mutluluk, yüzünü göster, ey inayet, elimden tut.*³¹⁴

چو رایگان است آب حیات در جویت
چرا بود دل مسکین چو ریگ در جیحون

*Irmağında hayat suyu bedava olunca neden zavallı gönül Ceyhun'da kum tanesi olur?*³¹⁵

آن دم که جام باده نگونسار کرده اند
بر خاک تیره جرعه ای ایثار کرده اند

*Şarap kadehini ters çevirdikleri o an, kara toprağa bir yudum saçmışlar.*³¹⁶

چندین هزار عاشق شیدا ز یک نظر
نظارگی خویش بدیدار کرده اند

*Binlerce divane âşık bir bakış için kendi bakışlarını sevgilinin cemaline çevirmişler.*³¹⁷

1.6.1.2. Birleşik Sıfat صفت مرکب

En az iki isimden, iki sıfattan veya isim ve sıfattan oluşan; fiil gövdesine isim, sıfat, zarf, zamir getirilerek meydana gelen yeni anlamlı sıfatlardır.³¹⁸

در صومعه چند خودپرستی رو بادهپرست شو چو اوباش

*Tapınakta daha ne kadar kendine tapan olacaksın? Git, ayak takımı gibi şaraba tapan ol.*³¹⁹

³¹⁴ Divan, 9/8.

³¹⁵ Divan, 193/10.

³¹⁶ Divan, 20/11.

³¹⁷ Divan, 21/3.

³¹⁸ Rehber, 115-122; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 122; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 282; Ediskun, 146.

³¹⁹ Divan, 81/2.

این چشم جهانگرد مرا در همه عالم
جز بر سر کوی تو تماشای دگر نیست

*Benim bu gezgin gözüm bütün âlemde senin sokağının başından başka bir yere bakmaz.*³²⁰

چون عراقی را ندادی ره به خود
گمراهی شد خودپرست اکنون تو دان

*Irâkî'ye kendine yol vermediğin için bir yolunu kaybeden, kendine tapan oldu, şimdi sen bil[irsin].*³²¹

بر بساط لامکان نقش مکان انداخته
نقشبند فطرتت نقش جهان انگیخته

*Senin ressam fitratın dünya resmini çizmiş, gayb âlemi tualinde mekân resmini çizmiş.*³²²

چه غم بودی؟ ار درین تیمار با غمش غمگسار داشتمی

*Eğer bu sıkıntıda onun gamı dert ortağım olsaydı, ne gamım olurdu ki?*³²³

تا بلبل خوشنوا ز باغم رفت بوی گل و گلستان نمی یابم

*Güzel sesli bülbül bahçemden gitti gideli gülün ve gül bahçesinin kokusunu bulamıyorum.*³²⁴

کردم هوس لببت ندیدم کامی چو از آن لب شکرریز

*Senin dudağını arzuladım; o tatlı dudaktan bir murat görmedim.*³²⁵

³²⁰ Divan, 240/13.

³²¹ Divan, 171/15.

³²² Divan, 5/1.

³²³ Divan, 269/3.

³²⁴ Divan, 113/5.

³²⁵ Divan, 267/1.

1.6.1.3. Türetilmemiş Sıfat صفت جامد

Herhangi bir isimden ya da fiilden türetilmemiş sıfatlara denir.³²⁶

عشقش آتش در دل ویران نهاد بی دلان را بار غم بر جان نهاد

*Senin aşkın **viran** gönle ateş attı, âşıklar için cana gam yükü bıraktı.*³²⁷

که گهم یاد کن به دشنامی سخن تلخ از تو شیرینست

*Bazen beni bir küfürle hatırla, senin **acı** sözün [bile] **tatlıdır**.*³²⁸

بر سر خوان درد او درد بسی کشیده‌ام

تا کشم از دو لعل او باده ناب می روم

*Onun dert sofrasının başında çokça şarap içmişim, onun iki **kırmızı** dudağından **saf** şarap içeyim diye gidiyorum.*³²⁹

بیمار توام روی توام درمانست جان داروی عاشقان رخ جانانست

*Senin **hastanım** ve senin yüziün benim dermanımdır; **âşıkların** canının ilacı sevgi-linin yüzüdür.*³³⁰

یاران نظر کنید که یارم چه می کند

آن جان شکار با دل زارم چه می کند

*Dostlar! Bir bakın sevgilimin ne yapıyor? O can avlayan benim **perişan** gönlüme ne yapıyor?*³³¹

ز باغ عارضت یک گل بخندید بهشت جاودان زان آفریدند

³²⁶ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 123; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 164; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 63.

³²⁷ Divan, 320/10.

³²⁸ Divan, 160/15.

³²⁹ Divan, 331/13.

³³⁰ Divan, 336/1.

³³¹ Divan, 324/11.

*Senin yüzünün bahçesinden bir gül güldü, sonsuz cenneti ondan yarattılar.*³³²

در چشم پرآب من جز دوست نمی آید
در جان خراب من جز یار نمی گنجد

*Benim gözyaşı dolu gözüme dosttan başkası gelmiyor, benim harap canıma sevgiliden başkası sığmıyor.*³³³

1.6.1.4. صفت مشتق

İsim, sıfat, fiil gibi kelime türlerinin köküne -ین، -گین، -نده، -ناک، -و، -ه، -فام، -گون، -یسیم، -ی، -بی، -با- gibi ekler getirilerek türetilen ve yeni anlam kazanan sıfattır.³³⁴

گاه خرم کند دل غمگین گاه غمگین کند دل خرم

*Bazen üzgün gönlü mutlu eder, bazen mutlu gönlü üzer.*³³⁵

یک لحظه دیدن رخ جانانم آرزوست
یکدم وصال آن مه تابانم آرزوست

*Bir an sevgilimin yüzünü görmektir arzum, bir an parlayan ay yüzlü sevgilime kavuşmaktır arzum.*³³⁶

وی دیده ببار اشک خونین بی کار چه مانده‌ای تو، باری

*Ey göz! Kanlı yaşlar dök, sen neden işsiz kalmışsın ki?*³³⁷

از آن نفس که جدا گشتی از من بی دل
فتاده‌ام به کف محنت و بلا ای دوست

³³² Divan, 329/13.

³³³ Divan, 248/3.

³³⁴ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 123; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 164; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 277; Ediskun, 146.

³³⁵ Divan, 228/12.

³³⁶ Divan, 273/1.

³³⁷ Divan, 141/2.

*Ben âşıktan ayrıldığın andan itibaren, derdin ve belanın eline düşmüşüm ey dost!*³³⁸

خسته دلم باز طرب می کند خسته طرب از چه سبب می کند

*Yaralı gönlüm yine eğleniyor, yorgun ne sebeple neşeleniyor?*³³⁹

آهی برآوریم سحرگه ز سوز دل
زین بخت خفته را دمی از خواب برکنیم

*Seher vakti gönül ateşinden bir ah çekelim, bu uyumuş bahtı bir an uykudan uyardıralım.*³⁴⁰

عجبر آنک می بینم جمال تو عیان لیکن
نمی دانم چه می بینم من نادان نمی دانم

*Tuhaf olan şu ki senin yüzünü açıkça görüyorum; fakat bilmiyorum ben cahil ne gördüğümü bilmiyorum.*³⁴¹

1.6.1.5. Birleşik Türemiş Sıfat ترکیبی صفت مشتق

Edilgen ortaçlar صفت مفعولی ve etken ortaçlar صفت فاعلی bazen isim, sıfat ya da başka bir kelimeyle birleşebilir ve yeni anlamlı başka bir sıfat meydana getirir.³⁴² Bu konu kaynaklarda birleşik sıfat ترکیبی صفت başlığı altında incelenmektedir.³⁴³ Fakat bu konunun birleşik türemiş sıfat adı altında ayrı bir başlıkta incelenmesi gerekir.

دلم سرگشته می دارد سر زلف پریشانیت
چه می خواهد ازین مسکین سرگردان نمی دانم

³³⁸ Divan, 194/15.

³³⁹ Divan, 207/1.

³⁴⁰ Divan, 88/15.

³⁴¹ Divan, 250/4.

³⁴² Efşâr, 73; Rehber, 91-94; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 177.

³⁴³ Rehber, 97; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 158-163; Hayyâmpûr, 57-58.

Senin **perişan** zülfünün ucu gönlümü avare eder, bu zavallı **şaşkından** ne ister bilmiyorum.³⁴⁴

تا دل گمشده را بر سر کویت یابیم

همه شب تا به سحر خاک درت می بیزیم

Kaybolmuş gönlü senin gönlünün başında buluruz diye bütün gece seher vaktine kadar senin kapının toprağını eliyoruz.³⁴⁵

ساقی ز **شکرخنده** شراب طرب انگیز

در ده، که بجان آمدم از توبه و پرهیز

Saki, **tatlı gülüşten** neşe veren şarap sun; çünkü tövbeden ve sakinmadan bıktım usandım.³⁴⁶

دل بنده تست در همه حال گر **غمزده** است و گر شکسته

İster **üzgün** olsun ister kırılgan her durumda gönül senin kölendir.³⁴⁷

با من دلشده گر یار نسازد چه کنم

دل غمگین مرا گر ننوازد چه کنم

Eğer sevgili ben **âşıkla** anlaşmazsa ne yapayım? Eğer benim **üzgün** gönlümü okşamazsa ne yapayım?³⁴⁸

بازم از غصه جگر خون کرده‌ای چشمم از **خونابه** جیحون کرده‌ای

Yine benim ciğerimi gamdan kan revan etmişsin, gözümü **kanlı** gözyaşından Ceyhun yapmışsın.³⁴⁹

ماتم خویشتن همی دارد چون **مصیبتزده** ز سور افتاد

³⁴⁴ Divan, 250/1.

³⁴⁵ Divan, 214/8.

³⁴⁶ Divan, 275/8.

³⁴⁷ Divan, 214/3.

³⁴⁸ Divan, 121/11.

³⁴⁹ Divan, 204/2.

*Her zaman kendine matem tutuyor; çünkü felaketzede eğlenceden düştü.*³⁵⁰

1.6.1.6. Sıfat Grubu گروه وصفی

Birkaç kelimeden oluşan ve sıfat görevinde bulunan kelime grubuna sıfat grubu denir.³⁵¹

حلقه‌داران چرخ بر در تو حلقه در گوش چون هلال شده

*Gökteki köleler senin kapında hilal gibi kulağına halka takmış.*³⁵²

سودای تو در سینه پر درد منست

وز دست غمت خون جگر خورد منست

*Senin sevdan benim dert dolu gönlümdedir ve senin gamının elinden ciğer kanı içen [çok üzülen] benim.*³⁵³

تا عراقی جان رسیده به لب باز رستی ز دست خود یک بار

*Canı ağzına gelen Irâkî'yi kurtardın kendi elinden bir anda.*³⁵⁴

چو مرغ نیم بسمل بی رخ یار میان خون تپانم، با که گویم

*Sevgilinin yüzü olmadan yarı canlı [can çekişen] kuş gibi kan içinde çırpınırım, kime söyleyeyim [derdimi]?*³⁵⁵

قدم بر فرق عالم نه، عراقی نمائی تا درینجا پای در گل

*Irâkî [bu] âlemin üstüne çık da ayağın çamurda kalmasın burada.*³⁵⁶

³⁵⁰ Divan, 192/1.

³⁵¹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 122; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 163; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 309; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 64.

³⁵² Divan, 41/9.

³⁵³ Divan, 354/3.

³⁵⁴ Divan, 26/4.

³⁵⁵ Divan, 118/4.

³⁵⁶ Divan, 150/1.

گرچه نگرفت از جهان زر، خاک بیزان درش

توده زر در ره خورشید زر پالا زنند

*Kapısında toprak eleyenler [garip] dünyadan altın elde etmese de, altını saflaştıran güneşin yoluna yığın yığın altın saçarlardı.*³⁵⁷

شدند حلقه گوش ترا چو حلقه بگوش

چه خوش دلند که مثل تو دلستان دارند

*Köle gibi senin kulağına küpe oldular; ne mutlu onlara senin gibi sevgilileri var.*³⁵⁸

1.6.1.7. Sıfat Görevli Yan Cümle فراکرد پیرو وصفی

Temel cümlelerin bir ögesine veya tamamına bağlı bulunan ve bağlı bulunduğu ögeyi değişik açılardan açıklayan, niteleyen, tamamlayan, belirleyen ve kendi içinde değişik tamamlayıcı ögeler alabilen cümlelere yan cümle denir.³⁵⁹ Bu yan cümleler eğer temel cümledeki isimsel ögeyi nitelemek, belirtmek amacıyla kullanılırsa sıfat görevli yan cümle olur.³⁶⁰

عاشقی کز سر جهان برخاست زود با دوستش نشست افتاد

*Dünyayı terk eden âşık, hemen sevgiliyle oturur.*³⁶¹

این جمله شکایت از عراقیست کو بر تن خود نگشت سرهنگ

*Bütün bunlar kendi bedenini komuta edemeyen Irâkî'yi şikâyetir.*³⁶²

فتح گردد ز فضل او آن در که جهان روی سوی آن دارد

*Dünyanın kendisine yöneldiği kapı onun faziletiyle açılır.*³⁶³

³⁵⁷ Divan, 45/10 (Dipnottaki nüsha esas alınmıştır).

³⁵⁸ Divan, 328/7.

³⁵⁹ Erjeng, 84; Hânlerî, 219; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 324.

³⁶⁰ Erjeng, 156-157; Kâmyâr, 117; Şahinoğlu, 567.

³⁶¹ Divan, 78/5.

³⁶² Divan, 123/12.

³⁶³ Divan, 65/13.

برون از شرع هر راهی که خواهی رفت گمراهی
خلاف دین هر آن علمی که خواهی خواند شیطانی

*Şeriatın dışında gideceğin her yol dalalet, dinin hilafına okuyacağın her ilim şeytanidir.*³⁶⁴

از آن لب کز در صد آفرین است نصیب بی دلان دشنام کردند

*Yüzlerce aferin yaraşan o dudaktan âşıklara kısmet [olarak] küfür ettiler.*³⁶⁵

به آب دیده دست از خود بشویم کنون کز دست بیرون شد نگارم

*Sevgilimin elden gittiği şimdi gözyaşıyla kendimden vazgeçerim.*³⁶⁶

دلم که از سر سودا به هر دری می شد

چو حلقه بین که بمانده است بر در تو کنون

*Sevda yüzünden her bir kapıya giden gönlümün şimdi senin kapıda halka gibi kaldığına bak.*³⁶⁷

1.6.2. Görevleri Bakımından Sıfatlar

1.6.2.1. Niteleme Sıfatı / توصیفی

Varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini gösteren, isme sorulan “nasıl” sorusuna cevap veren sıfatlardır.³⁶⁸

³⁶⁴ Divan, 29/1.

³⁶⁵ Divan, 73/6.

³⁶⁶ Divan, 260/17.

³⁶⁷ Divan, 193/7.

³⁶⁸ Rehber, 124; Hânlerî, 180; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 110; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 144; Delice, 41.

1.6.2.1.1 Yalın Sıfat صفت ساده

Mevsufun sadece özelliğini ve niteliğini gösteren sıfatlardır. Etken, edilgen ortaç, aitlik ve liyakat sıfatı dışında kalan niteleme sıfatları yalın sıfatlardır.³⁶⁹

فرو شد روز من بی مهر رویش چو شب تیره است روز و روزگارم

*Onun yüzünün güneşi olmadan benim günüm battı, günüm ve zamanım **karanlık** gece gibidir.*³⁷⁰

خوشا آندم که با من شاد و خرم میان انجمن خوش می چمیدی

*Benimle **mutlu** ve **mesut** olduğun, meclisin arasında güzelce salındığın an ne güzel.*³⁷¹

آوازه حسنات ز جهان می شنوم شرخ غمت از پیر و جوان می شنوم

*Güzelliğinin ününü dünyadan duyuyorum, gamının açıklamasını **yaşlı**lardan ve **genç**lerden duyuyorum.*³⁷²

ای عمر عزیز برده بی یار به سر ناکرده دمی بر در دلداری گذر

*Ey **değerli** ömrünü sevgilisiz geçiren, bir an bile sevgilinin kapısından geçmeyen.*³⁷³

می داند آن نگار که من صید لاغرم

آخر به دام طره شکارم چه می کنم

*O sevgili benim **zayıf** bir av olduğumu biliyor da kâkûl tuzağında beni ne diye avlıyor?*³⁷⁴

³⁶⁹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 110; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 146; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 66.

³⁷⁰ Divan, 114/8.

³⁷¹ Divan, 334/8.

³⁷² Divan, 337/7.

³⁷³ Divan, 338/5.

³⁷⁴ Divan, 324/13.

از می ناب جزع او گرچه خراب گشته‌ام
تا دهد از کرشمه ام باز شراب می روم

*Onun gözünün saf şarabından her ne kadar körkütük sarhoş olsam da cilveden bana tekrar şarap verir diye gidiyorum.*³⁷⁵

لب من رسیدی آخر ز لبش به کام روزی
تنم ار ندید روزی اثر از دهان تنگش

*Her ne kadar bedenim bir gün onun küçük ağzından bir eser görmediyse de sonunda benim dudağım onun dudağından arzusuna kavuştu.*³⁷⁶

1.6.2.1.2. Etken Ortaç / اسم فاعل / صفت فاعلی

Eylemin sıfat olarak kullanılıp eylemi yapanı ya da bir durumda bulunanı gösteren, sıfat anlamı içeren kelimelerdir.³⁷⁷

Genellikle fiillerin muzâri (geniş zaman) gövdesine -گر، -ار، -کار، -گار، -ان، -انده، -ان، -ا، -گار، -کار، -ار، -گر (geniş zaman) gövdesine gibi ekler getirilerek elde edilir.³⁷⁸

گردنده فلک دلیر دیرست که هست
غرنده بسان شیر دیرست که هست

*Dönen felek, epeyden beri yiğittir, uzun zamandır aslan gibi kükremektedir.*³⁷⁹

چون عراقی نیستم فارغ ز تو روز و شب جویای دیدار توام

*Irâkî gibi senden uzak değilim, gece gündüz sana kavuşmayı ararım.*³⁸⁰

چون نیستم مرا کسی خریدار مولای توام، تو نیز مفروش

³⁷⁵ Divan, 331/11.

³⁷⁶ Divan, 320/6.

³⁷⁷ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 111; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 146; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 56-57; Ediskun, 146.

³⁷⁸ Efşâr, 62; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 48; Hayyâmpûr, 56; Mustafâ-yi Mukarrebî, *Terkîb Der Zebân-i Fârsî*, Tahran 1372 hş., 51-54; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 174.

³⁷⁹ Divan, 354/7.

³⁸⁰ Divan, 193/5.

*Mademki kimse benim **alıcım** değil ve ben senin kölenim, sen de satma.*³⁸¹

همی دانم که روز و شب جهان روشن بروی تست
ولکن آفتابی یا مه تابان نمی دانم

*Gündüz ve gece dünyanın senin yüzünden aydınlık olduğunu biliyorum; fakat bir güneş mi yoksa **parlayan** ay mısın bilmiyorum.*³⁸²

ملک دو جهان را به طلبکار دهند
وین سود و زیان را به خریدار دهند

*İki dünyanın mülkünü **alacaklıya** verirler ve bu fayda ve zararı alıcıya verirler.*³⁸³

ای در طلب تو عالمی در شر و شور
نزدیک تو درویش و توانگر همه عور

*Ey bir âlem seni istemedede fitneye düşmüş, senin yanında fakir ve **zengin** herkes çıplak.*³⁸⁴

1.6.2.1.3. Edilgen Ortaç صفت مفعولی

Eylemi yapanın eyleminden etkilenen kimseye ya da şeye işaret eden, sıfat anlamı taşıyan kelimelerdir.

Fiillerin mazî (geçmiş zaman) gövdesine “ه” eki getirilerek elde edilir.³⁸⁵

گر زانکه عراقی نیست شایسته زار تو
چون هست دلش محرم آخر نظری فرمای

*Gerçi Irâkî senin sırrına **layık** değildir; ama mademki onun gönlü mahremindir senin, artık bir bak.*³⁸⁶

³⁸¹ Divan, 94/8.

³⁸² Divan, 250/5.

³⁸³ Divan, 346/15.

³⁸⁴ Divan, 358/13.

³⁸⁵ Rehber, 84-86; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 114; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 149; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 62; Hayyâmpûr, 56; Ediskun, 146.

³⁸⁶ Divan, 192/12.

ز دل که می گذرد بر درت بپرس آخر
که آن شکسته برین در چکار می گذرد

*Senin kapına uğrayan gönle artık bu **kırgın** bu kapıya ne diye uğruyor diye bir sor.*³⁸⁷

بود آیا که خرامان ز درم بازایی گره از کار فروبسته من بگشایی

*Acaba kapıma tekrar salınarak gelip benim **düğümlemiş** işimin düğümünü çözer misin?*³⁸⁸

خسته تا خواند نظم تو، ز طرب پای بر فرق فرقان دارد

*Yaralı senin şiirini okuduğu zaman mutluluktan yıldızların üstüne çıkar, oturur.*³⁸⁹

شب خفته ماند بخت عراقی، از آن سبب

محروم شد ز روح فراوان صبحگاه

*Irâkî'nin bahtı gece **uyuya** kaldı, o sebepten sabah vakti çoğu ruhtan mahrum kaldı.*³⁹⁰

تا سوخته‌ای دمی بنالد تا شایفته‌ای شود سرافراز

*Bir **yanmış** bir an inlesin diye, bir **tutkun** şaşkınlıkla başını sallasın diye.*³⁹¹

ای دل شده دم مزن ز عشقش گر عاشق صادقی نشان کو؟

*Ey **âşık**, ona aşktan bahsetme; eğer sadık bir âşıksan, nişanın nerede?*³⁹²

³⁸⁷ Divan, 194/5.

³⁸⁸ Divan, 252/5.

³⁸⁹ Divan, 66/4.

³⁹⁰ Divan, 142/9.

³⁹¹ Divan, 148/10.

³⁹² Divan, 89/8.

1.6.2.1.4. Aitlik Sıfatı صفت نسبى

Bir kimsenin veya bir şeyin kime veya neye ait olduğunu bildiren sıfatlardır.³⁹³ En çok kullanılan aitlik sıfatı ekleri “-ی، -ین، -ینه، -انه، -انی، -گار، -گانه، -چی، -و” dir.³⁹⁴

چو عیسی عزم بالا کن برون بر لاشه زین پستی
میا اینجا که خر گیرند دجالان یونانی

*İsa gibi yükseklere çıkmaya niyet et, bu cesedi bu çukurdan dışarı çıkar, buraya gelme; çünkü Yunanlı filozoflar eşek tutarlar.*³⁹⁵

طره مشکین عنبر پاش از یاسین چنند
حلقه روی بهشت آساش از طاهای زنند

*Amber saçan misk kokulu zülfünü "Yâsîn" ile temizlerler, cennet gibi yüzünün süsünü "Tâhâ" ile süslerler.*³⁹⁶

ولی بی پیر تو آنی مرو در ره که این غولانند
بگردانند از راحت به تخیلات نفسانی

*Fakat senin pirin olmadan bir an bu yolda gitme; çünkü gulyabaniler var, nefsanî hayallerle seni yoldan çıkarırlar.*³⁹⁷

بر سر کوی هر یکی گردون چون عراقی کمینه چاکر باد

*Her birinin sokağının başında dolaşan, Irâkî gibi hakir köle olsun.*³⁹⁸

شاید که کنون نعره مستانه برآریم
کز جام می وصل تو مستیم دگر بار

³⁹³ Şeffî, 113-124; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 115; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 152; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 68.

³⁹⁴ Efsâr, 66-67; Hayyâmpûr, 57.

³⁹⁵ Divan, 28/4.

³⁹⁶ Divan, 44/5.

³⁹⁷ Divan, 28/5.

³⁹⁸ Divan, 63/9.

*Şimdi sarhoşça nara atsam yaraşır; çünkü senin vuslat şarabınla sarhoşuz yine.*³⁹⁹

ما را به تو اتصال روحانی هست سهل است گر اتفاق جسمانی نیست

*Her ne kadar cismani bir bağımız olmasa da önemli değil, bizim seninle ruhani bir bağımız var.*⁴⁰⁰

درمان اگر نداری باری به درد یاد آر

کز دوست هرچه آید آن یادگار باشد

*Eğer dermanın yoksa bari dertle hatırla; çünkü dosttan her ne gelirse yadigâr olur.*⁴⁰¹

ساقی، بده آب زندگانی اکسیر حیات جاودانی

*Saki! Hayat suyunu, sonsuz hayat iksirini ver.*⁴⁰²

1.6.2.1.5. Liyakat Sıfatı صفت لیاقت

Niteliklerin ve özelliklerin bir şeye, bir kimseye uygun olduğunu, yaraştığını, layık olduğunu bildiren sıfatlardır. Genellikle mastarın sonuna “liyakat ya’sı” olarak bilinen ye harfinin getirilmesi ile oluşan liyakat sıfatları ismin sonuna -وار، -سان، -آسا، -نه gibi eklerin getirilmesiyle de meydana gelir.⁴⁰³

از تو چیزی دیده‌ام ناگفتنی وین همه محنت پی آن می کشم

*Senden söylenemez bir şey görmüşüm, bütün bu sıkıntıyı onun için çekiyorum.*⁴⁰⁴

از سر خشم گفت خیز برو نه کسی بوسه رایگان دارد

*Öfkesinden “hayır, git, öpücük kimseye bedava değildir” dedi.*⁴⁰⁵

³⁹⁹ Divan, 258/3.

⁴⁰⁰ Divan, 347/6.

⁴⁰¹ Divan, 175/4.

⁴⁰² Divan, 93/1.

⁴⁰³ Rehber, 114; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 116; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 157; Ateş-Tarzî, 103; Şahinoğlu, 102; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 70.

⁴⁰⁴ Divan, 324/3.

⁴⁰⁵ Divan, 64/4.

چنگ به فتراک تو در زدهام بنده وار

تا کنیم روز عرض با خدمت هم رکاب

*Kıyamet günü beni senin hizmetçilerinle yoldaş yaparsın diye **köle gibi** senin ter-kine el atmışım.*⁴⁰⁶

بنالم بلبل آسا چون نیابم ز باغ دلبران بوی وفایی

*Sevgililerin bahçesinden bir vefa kokusu bulamayınca **bülbül gibi** inlerim.*⁴⁰⁷

نومید چگونه باز گردد از درگهت آن کامیدوار است

*Dergâhından **ümitli**, nasıl ümitsiz geri döner.*⁴⁰⁸

ز آفتابی که مهر ذره اوست بر فروزیم ذرهوار عذار

*Mihrin [güneşin] bir zerresi olduğu güneşten **zerre gibi** yüzümüzü parlatırız.*⁴⁰⁹

ای دل، پس زنجیر چو دیوانه نشین

در دامن درد خویش مردانه نشین

*Ey gönül, zincirin ardında divane gibi otur, kendi derdinle **erkekçe** otur.*⁴¹⁰

می ده که ز باده شبانه در سر بودم خمار امروز

*Şarap ver; çünkü **gece** şarabından başımda mahmurluk var bugün.*⁴¹¹

1.6.2.2. Belirtme Sıfatı **صفت تعیینی**

Varlıkları işaret, sayı, belirsizlik ve soru yoluyla tanıtan sıfatlara belirtme sıfatı denir.⁴¹² Bunlar:

⁴⁰⁶ Divan, 50/5.

⁴⁰⁷ Divan, 185/4.

⁴⁰⁸ Divan, 159/5.

⁴⁰⁹ Divan, 224/1.

⁴¹⁰ Divan, 343/9.

⁴¹¹ Divan, 95/4.

⁴¹² Efşâr, 79; Delice, 42; Korkmaz, 375.

1.6.2.2.1. Şifaret Sıfatı اشاره صفت

gibi⁴¹³ varlıkları uzaklık derecelerine göre işaret ederek belirten sıfatlardır. Nitelenen ismin önünde yer alır ve isme sorulan “hangi?” sorusuna cevap verir.⁴¹⁴

با هم بودیم خوش زمانی آن عیش کجا و آن زمان کو

*Bir zaman mutluyduk birlikte; o neşe nerede, o zaman nerede?*⁴¹⁵

چون عراقی را در این ره خام یافت جان او بر آتش سودا نهاد

*Irâkî'yi bu yolda pişmemiş bulunca, onun canını aşk ateşine attı.*⁴¹⁶

چنین دولت ترا ممکن تو از بی دولتی غافل

چو دوان اندرین منزل زبون نفس شهوانی

*Böylesi bir baht sana mümkünken sen şanssızlıktan habersizsin, alçaklar gibi bu dünyada şehvet düşkününü nefse yenik düşmüşsün.*⁴¹⁷

دلا در بزم عشق یار هان تا جان برافشانی

که با خود در چنان خلوت نگنجی، گر همه جانی

*Ey gönül sevgilinin aşk meclisinde haydi, canı feda et; çünkü eğer baştanbaşa can olsan da kendi kendine böyle bir halvete sığamazsın.*⁴¹⁸

اندر آینه جهان بنگر تا ببینی همین زمان روشن

*Dünya aynasına bak da bu anı açıkça gör.*⁴¹⁹

⁴¹³ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 170.

⁴¹⁴ Rehber, 123; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 118; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 330; Hânlerî, 180; Delice, 42.

⁴¹⁵ Divan, 89/7.

⁴¹⁶ Divan, 75/2.

⁴¹⁷ Divan, 30/2.

⁴¹⁸ Divan, 26/5.

⁴¹⁹ Divan, 227/12.

و آن جان که به دام سر زلف تو درافتاد

صیدش کن و بسپار بدان غمزه خونریز

*Senin zülfünün ucundaki tuzağa düşen o canı avla ve o zalim gamzeye teslim et.*⁴²⁰

ای عراقی چو تو نمی دانند این چنین درد را دوا عشاق

*Ey Irākī senin gibi âşıklar böyle bir derde derman bilmezler.*⁴²¹

1.6.2.2.2. Sayı Sıfatı صفت شمارشی

Varlıkları sayı göstererek belirten sıfatlardır. Genel olarak nitelenen isimden önce gelir ve ismi sayı, sıra, bölüm, parça ya da kesir olarak belirlerler. İsme sorulan “kaç?” sorusuna cevap verir.⁴²²

به طره صید کنی صد هزار دل هر دم

به غمزه پیش کشی هر نفس دو صد غمناک

*Kâkûlünle avlarsın her an yüz binlerce gönül, gamzenle her an iki yüz dertliyi yanına çekersin.*⁴²³

به غمزه صد سخن با جان بگفتند به دل ز ابرو دو صد پیغام کردند

*Nazla yüzlerce söz söylediler cana, kaşla iki yüz haber gönderdiler gönle.*⁴²⁴

در آب دو دیده غرق گشتم دستم نگرفت آشنایی

*İki gözden akan suda boğuldum, elimden tutmadı bir dost.*⁴²⁵

⁴²⁰ Divan, 275/12.

⁴²¹ Divan, 333/20.

⁴²² Rehber, 127; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 315; Hânlerî, 180; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 118; Delice, 43.

⁴²³ Divan, 182/2.

⁴²⁴ Divan, 73/7.

⁴²⁵ Divan, 254/9.

هزار و یک مقام آنجا اگرچه بگذری لیکن

ز حد جملهٔ اسما تجاوز کرد نتوانی

*Orada her ne kadar **bin bir makamdan** geçsen de isimlerin sınırından geçemezsin.*⁴²⁶

با عشق توست جان را صد سرّ سر نهفته

لیکن دل عراقی با جان چه کار دارد

*Senin aşkınla canın **yüzlerce** gizli sırrı vardır; fakat Irākī'nin gönlünün canla ne işi vardır ki?*⁴²⁷

جانا به یکی گناه از بنده مگرد من آدمیم گناه نخست آدم کرد

*Ey sevgili benden bir günahla yüz çevirme, ben Ademoğluyum, **ilk** günahı Adem işledi.*⁴²⁸

در نقش دوم اگر ببینی رخسارهٔ نقش‌بند اول

*İkinci nakışta **ilk** nakkaşın yüzünü görürsen eğer...*⁴²⁹

1.6.2.2.3. Soru Sıfatı صفت پرسشی

tüm nesneleri gibi⁴³⁰ چگونه؟، چطور؟، چقدر؟، چندان؟، کدام؟، کدامین؟، چه گونه؟، کی؟ چند؟، چه؟
soru yoluyla belirten sıfatlardır. Mevsuftan önce gelir.⁴³¹

چند اشارات خود صریح کنیم غوث دین، قطب چرخ ایمان کو

*Kaç işaret? Kendimiz açıkça söyleriz: Dinin gavsı, iman göğünün kutbu nerede?*⁴³²

⁴²⁶ Divan, 34/1.

⁴²⁷ Divan, 199/13.

⁴²⁸ Divan, 358/6.

⁴²⁹ Divan, 262/9.

⁴³⁰ Rehber, 125; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 97.

⁴³¹ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 329; Hânlerî, 181; Rehber, 125-126; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 119.

⁴³² Divan, 60/5.

ما چو گوی و قضا چو چوگانی چه غم حال گوست چوگان را

*Biz top gibiyiz ve kader ise çevgen gibi; çevgene topun halinden ne gam?*⁴³³

تو چه چیزی چه بلائی چه کسی فتنه‌ای شنقصه‌ای فتنائی

*Sen nasıl bir şeysin, ne belasın, nasıl birisin? Fitne misin? Zulüm müsün? Fitne çıkaran mısın?*⁴³⁴

به کدام مذهب است این به کدام ملت است این

که کشند عاشقی را که تو عاشقم چرایی

*“Sen bana neden âşıksın?” diye bir âşığı öldürmeleri hangi mezhepte var, hangi dinde var?*⁴³⁵

گویی به کدامین گنهم کرد سزا توبه ز گناهی که سزایش اینست

*Sanki hangi günaha layık gördü beni! Layığı bu olan günahdan tövbe.*⁴³⁶

ما که دور از تو ز هجرانت به جان آمده‌ایم از فراق تو بگو چند بلاها بینیم

*Senden uzakta senin ayrılığından canı ağza gelmiş biz, söyle, senin ayrılığından daha kaç bela görürüz?*⁴³⁷

در زلف بتان تا چه فریبست که پیوست محمود پریشان سر زلف ایاز است

*Sevgililerin zülfünde bağlı olan nasıl bir tuzaktır ki perişan Mahmud’u Ayaz’ın zülfüne tutsak etti.*⁴³⁸

⁴³³ Divan, 69/4.

⁴³⁴ Divan, 294/8.

⁴³⁵ Divan, 304/6.

⁴³⁶ Divan, 353/4.

⁴³⁷ Divan, 195/8.

⁴³⁸ Divan, 80/8.

1.6.2.2.4. Belgisiz Sıfat صفت مبهم

Varlıkların sayı ve miktarlarını belirsiz olarak belirten sıfatlardır.⁴³⁹ En çok kullanılan belgisiz sıfatlar همه، هر، چندان، دیگر، فلان، هر، همه are.⁴⁴⁰

فلک به مشعله داری درگهم هر شب دو صد هزار مشاعل ز اختر آورده

*Felek her gece dergâhuma meşale tutmak için yıldızdan iki yüz bin meşale getirmiş.*⁴⁴¹

بوسه جای همه پاکان جهان باد درت که همه درگه تو مهرب و ملجا بینند

*Dünyadaki bütün temizlerin öptüğü yer senin kapın olsun; çünkü hepsi senin dergâhını kendilerine sığınak ve barınak görürler.*⁴⁴²

ساقیا یک دم حریفی کن کین دم جز تو هیچ همد نیست

*Ey saki, bir an arkadaşlık et bana; çünkü şu an senden başka hiç dostum yoktur benim.*⁴⁴³

درون رفتم ندیمی چند دیدم همه سرمست عشق دلربایی

*İçeri girdim, birkaç nedim gördüm, hepsi bir sevgilinin aşkıyla sarhoş.*⁴⁴⁴

دارم بسی شکایت چون نشنوی چه گویم

بیهوده قصه خود در پیش تو چه خوانم

*Çok şikayetim var; ne dediğimi duymadıktan sonra boş yere kendi hikayemi niye anlatayım sana?*⁴⁴⁵

هستند ترا جمله جهان واله و شیدا لیکن چو منت واله و شیدای دگر نیست

⁴³⁹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 120-121; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 325; Hânlerî, 182; Delice, 43.

⁴⁴⁰ Rehber, 129-131.

⁴⁴¹ Divan, 70/6.

⁴⁴² Divan, 55/6.

⁴⁴³ Divan, 100/3.

⁴⁴⁴ Divan, 83/6.

⁴⁴⁵ Divan, 186/7.

*Bütün dünya sana âşık ve tutkun; fakat benim gibi sana âşık ve tutkun başkası yoktur.*⁴⁴⁶

هر ساعتی از غمزه فریبی دگر آغاز
هر دم ز کرشمه شر و شوری دگر انگیز

*Her an gamzenle başka bir aldatmaya koyul, her an işvenle başka bir karmaşa ve kargaşa çıkar.*⁴⁴⁷

1.6.3. Sıfatlarda Derecelenme

Sıfatlar صفت مطلق yalın sıfat, صفت برابری, صفت eşitlik sıfatı, صفت برتری, üstünlük sıfatı ve صفت برترین en üstünlük sıfatı şeklinde derecelendirilir.⁴⁴⁸ Bunlar:

1.6.3.1. Yalın Sıfat صفت مطلق

Üstünlük ve en üstünlük sıfatları dışındaki bütün niteleme sıfatları yalın sıfat grubuna girer.⁴⁴⁹

نگویی تا چه بد کرد بجایت؟ که روی نیکو از من در کشیدی

*Sana ne kötülük yaptım da güzel yüzünü benden gizledin söylemezsin.*⁴⁵⁰

از خط عنبرین او خواندن سخن لعل شکرین چه خوش است

*Onun amber hattından okumak, tatlı, lal dudağının sözü ne güzeldir.*⁴⁵¹

زان یوسف گم گشته به عالم در پیدا و نهان نشان نمی یابم

*O kaybolmuş Yusuf'tan âlemde açık ve gizli bir iz bulamıyorum.*⁴⁵²

⁴⁴⁶ Divan, 241/4.

⁴⁴⁷ Divan, 275/10.

⁴⁴⁸ Efşâr, 69; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 261; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 166.

⁴⁴⁹ Efşâr, 69; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 261; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 166; Hayyâmpûr, 59; Şahinoğlu, 113.

⁴⁵⁰ Divan, 208/3.

⁴⁵¹ Divan, 230/14.

⁴⁵² Divan, 113/3.

تو ز برقه چو آفتاب منیر اندر ابر لطیف پیدایی

*Sen örtünden **latif** bulutun içinden çıkan **parlak** güneş gibi çıkmışsın.*⁴⁵³

ناگاه ز رخسار شبی پرده برانداخت

صد مهر ز هر سو به شب تار بر آمد

*Bir gece ansızın yüzünden peçeyi attı; **karanlık** gecede her taraftan yüzlerce güneş doğdu.*⁴⁵⁴

بر کن از خواب چشم نرگس را تا نظاره کند گلستان را

*Nergis gözüni uyandır da gül bahçesini seyretsin.*⁴⁵⁵

یکی اندر دل زار ضعیفان نظر کن تا غم و تیمار بینی

*Bir kez zayıfların **perişan** gönlüne bak da gamı ve düşünceyi göresin.*⁴⁵⁶

1.6.3.2. صفت برابری Eşitlik Sıfatı

İki varlık arasındaki niteliğin benzer ya da eşit olduğunu gösterir. Kelimelerin, sıfatların, zamirlerin önüne gibi veya kadar anlamlarını taşıyan، مثل، به قدر، چون، مانند، نظیر، مانده، پرگار به گرد سر خویش، می گرد و به طبع پای بر جامی باش gibi kelimelerin getirilmesiyle yapılır.⁴⁵⁷

شدند حلقه گوش ترا چو حلقه بگوش

چه خوش دلند که مثل تو دلستان دارند

*Köle **gibi** senin kulağına küpe oldular; ne mutlu onlara senin **gibi** sevgilileri var.*⁴⁵⁸

مانده پرگار به گرد سر خویش می گرد و به طبع پای بر جامی باش

⁴⁵³ Divan, 332/12.

⁴⁵⁴ Divan, 151/9.

⁴⁵⁵ Divan, 67/1.

⁴⁵⁶ Divan, 160/7.

⁴⁵⁷ Rehber, 100; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 261; Şahinoğlu, 117; Korkmaz, 363; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 72.

⁴⁵⁸ Divan, 328/7.

*Kendi başının etrafında pergel gibi dön ve olduğun yerde dur.*⁴⁵⁹

ببوی آنکه گیرم دامان تو نشسته بر سر ره چون غبارم

*Senin eteğini tutmak arzusuyla toz toprak gibi yolun başında oturmuşum.*⁴⁶⁰

نه به اندازه من هست سخن عشق می گوید این سخن را باز

*Söz benim haddimce değildir; aşk bu sözü tekrar söylüyor.*⁴⁶¹

معنی حرف کون روشن کن تا بدانی بقدر خویش تو هم

*“Kevn” [varlık] sözünün anlamını aydınlat da kendi kadarınca anlayasın sen de.*⁴⁶²

سرمست شوم چو چشم مستت گر هیچ بیابم از لبث نوش

*Eğer senin dudağından birazcık tatsam senin sarhoş gözün gibi sarhoş olurum.*⁴⁶³

این طرفه تر که دایم تو با منی و من باز

چون سایه در پی تو گرد جهان دوانم

*Daha ilginç olan şu ki sen daima benimlesin, bense bir gölge gibi senin peşinde dünyanın etrafında koşmaktayım.*⁴⁶⁴

1.6.3.3. **صفت برتری** **Üstünlük Sıfatı**

Bir varlığın özelliğinin başka bir varlıktan daha çok, daha üstün, daha az, daha düşük olduğunu gösteren sıfattır. Sıfatlardan sonra gelen ve daha anlamını veren **تر** ekiyle yapılır.⁴⁶⁵

⁴⁵⁹ Divan, 361/2.

⁴⁶⁰ Divan, 261/3.

⁴⁶¹ Divan, 228/6.

⁴⁶² Divan, 229/2.

⁴⁶³ Divan, 94/4.

⁴⁶⁴ Divan, 259/1.

⁴⁶⁵ Rehber, 110; Efşâr, 69; Hânlerî, 190; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 128; Hayyâmpûr, 59.

Karşılaştırma yapılan kelimeler arasında genellikle -den anlamına gelen از edatı kullanılır. yerine تا ve که de kullanılır.⁴⁶⁶ Üstünlük sıfatı bazen en üstünlük anlamı verir.⁴⁶⁷

غمش گوید مرا جان در میان نه ازین خوشتر شنیدی ماجرای

*Onun gamı bana canını ortaya koy der, bundan daha güzel bir macera duydun mu?*⁴⁶⁸

مردن و خاکی شدن بهتر که بی تو زیستن

سوختن خوشتر بسی کز روی تو بودن جدا

*Ölüp bir toprak [parçası] olmak sensiz yaşamaktan daha iyidir; yanmak, senin yüzünden ayrılmaktan çok daha güzeldir.*⁴⁶⁹

نیک نومی دم ز اومید بهی حال از بد بدترست اکنون تو دان

*İyi ümitten tamamen ümitsizim, halim kötüden daha kötüdür, şimdi sen bil.*⁴⁷⁰

عاجز شدم از بیان وصفت زیرا که تو برتر از بیانی

*Senin vasfını açıklamada aciz kaldım; çünkü sen bir beyandan daha yücesin.*⁴⁷¹

هان عراقی ببر ز هستی خویش نیستی به ترا ز هست افتاد

*Ey Irākī kendi varlığından uzaklaş, senin için yokluk varlıktan daha iyidir.*⁴⁷²

لعل تو شیرین تر از آب حیات و آنچه زان خوشتر نباشد روی تو

*Senin kırmızı dudağın hayat suyundan daha tatlı, kendisinden daha güzeli olmayan senin yüzün.*⁴⁷³

⁴⁶⁶ Rehber, 112; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 66-67; Hayyâmpûr, 59; Şahinoğlu, 113.

⁴⁶⁷ Rehber, 111.

⁴⁶⁸ Divan, 84/7.

⁴⁶⁹ Divan, 145/6.

⁴⁷⁰ Divan, 171/13.

⁴⁷¹ Divan, 264/7.

⁴⁷² Divan, 78/9.

⁴⁷³ Divan, 244/9.

عجبتر آنک می بینم جمال تو عیان، لیکن

نمی دانم چه می بینم، من نادان نمی دانم

*Daha tuhaf olan şudur ki senin yüzünü açıkça görüyorum; fakat ben cahil ne gördüğümü bilmiyorum, bilmiyorum.*⁴⁷⁴

1.6.3.4. En Üstünlük Sıfatı برترین صفت

Birçok isim arasındaki sıfatın en üst, en çok, en az, en düşük düzeyini gösteren sıfattır. Sıfatın sonuna en anlamını veren -ترین ekinin getirilmesiyle yapılır.⁴⁷⁵

En üstünlük sıfatı genellikle mevsuftan önce gelir, mevsuf eğer çoğul isimse izafet kesresi ile en üstünlük sıfatına bağlanır, tekil isim ise izafet kesresi kalkar.⁴⁷⁶

کهن (en iyi), بهترین (en küçük), کهترین (en büyük), مهترین (en az), کمترین (en iyi), yerine کهن, بهترین (en küçük), کهترین (en büyük), مهترین (en az), کمترین (en iyi) kullanılabilir.⁴⁷⁷

مرا چو می برهاند ز دست خویشتم

به میکده شدنم بهترین طاعتست

*Mademki şarap beni kendimden kurtarıyor, meyhaneye gitmem ibadetlerin en iyi-sidir.*⁴⁷⁸

حبذا صقّة بهشت مثال برترین آسمانش صفّ نعال

*Cennet gibi olan sofası ne güzel, en yüksek gökyüzü onun ayakkabılığı.*⁴⁷⁹

عالیترین معراج ارواح کاملان

نازلترین مدارج والای منبرم

⁴⁷⁴ Divan, 250/4.

⁴⁷⁵ Hânlerî, 190; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 128; Hayyâmpûr, 60.

⁴⁷⁶ Rehber, 111; Efşâr, 70; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 67-68.

⁴⁷⁷ Efşâr, 70.

⁴⁷⁸ Divan, 106/8.

⁴⁷⁹ Divan, 270/1.

*Kamillerin ruhlarının en yüce miracı, benim minberimin üstün basamaklarının en aşağıdakileridir.*⁴⁸⁰

بهار و باغ و گلزار عراقی روی جانان است

ز صد خلد برین خوشتر بهار و باغ و گلزارش

*Irâkî'nin baharı, bağı ve gül bahçesi sevgilinin yüzüdür, onun baharı, bağı ve gül bahçesi yüzlerce yüce cennetten daha güzeldir.*⁴⁸¹

ترین-ترین⁴⁸² (üstünlük ve karşılaştırma sıfatı) Arapçadan Farsçaya geçmiş ism-i tafdiller (üstünlük ve karşılaştırma sıfatı) ekini almadan da üstünlük ve en üstünlük anlamını verir.⁴⁸³

چون عراقی پیرو او شد سزد گر روز حشر

خیمه قدرش و رای ذروه اعلى زنند

*Irâkî onun izinden gittiği için kıyamet gününde, değerli çadırını en üst zirveye kursalar yeridir.*⁴⁸⁴

خود اوست حقیقت اسم اعظم زو ظاهر شد صفات و اسما

*Aslında ism-i azam [en yüce isim] onun kendisidir, sıfatlar ve isimler ondan ortaya çıktı.*⁴⁸⁵

پس هم به دو چشم مست ساقی می کن نظری، خود اینت افضل

*Sonra da sakinin iki sarhoş gözüne bir bak işte kendinsin en üstün*⁴⁸⁶

⁴⁸⁰ Divan, 307/8.

⁴⁸¹ Divan, 276/8.

⁴⁸² Şahinoğlu, 114

⁴⁸³ Rehber, 112; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 76.

⁴⁸⁴ Divan, 46/7.

⁴⁸⁵ Divan, 291/7.

⁴⁸⁶ Divan, 282/7.

1.7. ZAMİR ضمير

Kişi, soru, belirsizlik ve işaret anlamı taşıyarak ismin yerine kullanılan sözcüklere zamir denir.⁴⁸⁷ İsimler gibi ismin aldıkları tüm ekleri alır, cümle içerisinde özne, nesne, tümleş görevinde bulunurlar.⁴⁸⁸

Zamirler, ismin yerini tuttukları için mutlaka kendinden önce kullanılmış bir varlık isminden sonra gelir. Zamirden önce kullanılan bu isimlere “مرجع ضمير” (öncül) adı verilir.⁴⁸⁹

Zamirler, yerini tuttukları varlıklara ve özelliklerine göre gruplandırılır.⁴⁹⁰

1.7.1. Şahıs Zamiri ضمير شخصي

Sadece insan isimlerinin yerini tutan zamirlerdir. Şahıs zamirleri ayrı şahıs zamiri ve bitişik şahıs zamiri olmak üzere ikiye ayrılır.⁴⁹¹

1.7.1.1. Ayrı şahıs zamiri جدا ضمير شخصي

Üç tekil (من، تو، او/وی) üç de çoğul (ما، شما، آنها/ایشان) olmak üzere altı ayrı şahıs zamiri vardır. Tek başlarına anlam ifade edebilen bu zamirler hiçbir kelime ile birleşmez.⁴⁹²

من ز جهان بی خبر، کرد دل من نظر دید جهانی دگر برتر ازین نه نقاب

*Ben dünyadan habersiz, benim gönlüme baktı, dokuz kubbeden daha yüksek başka bir dünya gördü.*⁴⁹³

تو آنگه زو خبر یابی که از خود بی خبر گردی

تو آنگه روی او بینی که از خود رو بگردانی

⁴⁸⁷ Beglû, 52; Efşâr, 83; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 192; Hânlerî, 66.

⁴⁸⁸ Atabay-Kutluk-Özel, 117.

⁴⁸⁹ Şeffî, 159; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 89; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara 2011, 356.

⁴⁹⁰ Rehber, 136; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 192.

⁴⁹¹ Efşâr, 83-85; Rehber, 136-137; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 192-193; Korkmaz, 391.

⁴⁹² Efşâr, 83-85; Rehber, 136-137; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 192-193; Şahinoğlu, 147.

⁴⁹³ Divan, 27/1.

*Sen kendinden haberin olmadığında ondan haberdar olursun; sen kendinden yüz çevirdiğinde onu görürsün.*⁴⁹⁴

چهره زیبای او برده ز من صبر و هوش جام طرب زای او کرده نهادم خراب

*Onun güzel çehresi benden sabrı ve akli götürdü, onun neşe veren kadehi benim yaratılışımı yok etti.*⁴⁹⁵

خدمت ما بدو رسان و بگو کای فراموش کرده یاران را

*Bizim selamımızı ona ulaştır ve “ey sevgilileri unutmuş” de.*⁴⁹⁶

هر سحر صد لابه و زاری کنم پیش صبا

تا ز من پیغامی آرد بر سر کوی شما

*Her seher vakti ağlayıp inlerim seher yelinin karşısında, benden bir haber getirir diye sizin sokağınızın başına.*⁴⁹⁷

اگرچه اهل خرابات را ز من ننگ است

مرا به صحبت ایشان بسی مباحاتست

*Her ne kadar meyhane ehli benden utansa da onlarla sohbet [arkadaşlık] etmek benim için birçok övünçtür.*⁴⁹⁸

1.7.1.2. ضمیر شخصی پیوسته *Bitişik şahıs zamiri*

ضمیر شخصی پیوسته *dan* oluşan *bitişik şahıs zamirleri* tek başlarına kullanıldıklarında bir anlam ifade etmez, kendinden önce gelen kelimelere birleşerek kullanılır.⁴⁹⁹

خواهدم دور کرد از یاران خود همین عادت است دوران را

*Sevgilileri benden uzaklaştırmak ister, feleğin âdeti böyledir.*⁵⁰⁰

⁴⁹⁴ Divan, 26/7.

⁴⁹⁵ Divan, 46/10.

⁴⁹⁶ Divan, 68/2.

⁴⁹⁷ Divan, 145/1.

⁴⁹⁸ Divan, 107/2.

⁴⁹⁹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* II, 194; Rehber, 139; Korkmaz, 276-277.

⁵⁰⁰ Divan, 69/3.

در طربخانه وصال قدیم هر زمانت سرور دیگر باد

*Ezeli kavuşmanın neşe yurdunda her an başka bir mutluluğun olsun **senin**.*⁵⁰¹

تا نسوزد آفتاب از پرتو نور رخش

سایه بانی ز ابر بر فرق سرش در وا زنند

*Güneş, yüzünün nurunun parıltısından yanmasın diye başının üstüne buluttan bir gölgelik açarlar.*⁵⁰²

چون یار نخواست بخت با ما از بهر چه می سرشتـمان گل

*Sevgili bahtın bizimle olmasını istemediyse neden balçığımızı yoğuruyordu?*⁵⁰³

دیده روح بین به دست آرید گرتان آرزوی مولاناست

*Eğer Mevla 'yı arzu ediyorsanız, ruhu gören gözü elde edin.*⁵⁰⁴

ز رنگ نیستیـشان رنگ و بویی ز برگ بی نوائیـشان نوایی

*Onların itibarı yokluk boyasından, onların nevası da yoksulluk azığındandır.*⁵⁰⁵

1.7.2. Pekiştirme Zamiri مشتركى شخصى ضمير

Dönüşlülük zamiri olarak da bilinen خویشن (kendi) pekiştirme zamiri işi yapan kişinin aynı zamanda işten etkilenendiğini gösterir ve pekiştirme görevinde kullanılır. Şahıs zamirleriyle aynı özelliği gösterir ve onların yerine kullanılabilir.⁵⁰⁶

مشو چون گوی سرگردان فگن خود را درین میدان

رساند خود تو را چوگان به جولانگاه سلطانی

⁵⁰¹ Divan, 63/1.

⁵⁰² Divan, 45/1.

⁵⁰³ Divan, 140/9.

⁵⁰⁴ Divan, 61/9.

⁵⁰⁵ Divan, 83/8.

⁵⁰⁶ Şefîî, 170; Rehber, 149; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 105; Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi (Osmanlı Türkçesi)*, (Çev. Ahmet Benzer), İstanbul 2012, 200.

*Top gibi avare olma **kendini** bu meydana at, çevgen **bizzat** seni sultanın at koş-turduğu meydana götürür.*⁵⁰⁷

چون بدیدند جمالش دل **خود** را پس از آن
ز آرزوی رخ او واله و شیدا بینند

*Güzelliğini gördüklerinde, **kendi** gönüllerini ondan sonra onun yüzünün arzu-suyla tutkun ve âşık görürler.*⁵⁰⁸

خود همه خون گریستی بر من بودی ار دوستی مرا غمخوار

*Eğer bir dost benim dert ortağım olsaydı, **kendisi** bana kan ağlardı hep.*⁵⁰⁹

این جمله شکایت از عراقیست کو بر تن **خود** نگشت سرهنگ

*Bunca şikayet **kendi** bedenine sahip olamayan Irâkî'dendir.*⁵¹⁰

شاهد سرمست من دید مرا در خمار داد ز لعل **خودم** در عقیق مذاب

*Benim sarhoş sevgilim beni mahmurlukta gördü, **kendi** lal dudağından bana eritilmiş akikten kadeh verdi.*⁵¹¹

تا مگر یابیم از عشق تو بوی زندگانی
خویشتن را در میان عاشقان انداخته

*Olur da senin aşkından hayat kokusu buluruz diye **kendimizi** âşıkların arasına atmışız.*⁵¹²

مشین با **خویشتن** بر خیز در فتراک عشق آویز
مگر **خود** را ز دست **خود** طفیل عشق! برهانی

⁵⁰⁷ Divan, 27/2.

⁵⁰⁸ Divan, 51/5.

⁵⁰⁹ Divan, 58/1.

⁵¹⁰ Divan, 121/12.

⁵¹¹ Divan, 46/9.

⁵¹² Divan, 9/5.

*Kendi başına oturma; kalk, aşk eyerine asıl, aşkın davetsiz misafiri, belki kendini kendi elinden kurtarırsın.*⁵¹³

1.7.3. ضمير اشاره İşaret Zamiri

İsimlerin yerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir. İsim gibi görev yapar ve hal eklerini alırlar.⁵¹⁴ Asıl işaret zamirleri “این، آن، اینها، اینان، آنها، آنان”dır. Bunların dışında en sık kullanılan işaret zamirleri “این یکی، آن گونه، این سان، اینچنین، همچنان، اینچنین، چنان، چنین، همان، همین، همین، همین”dir.⁵¹⁵

خواه با من لطف کن خواهی جفا

من نیارم گفت کان کن این مکن

*İster bana lütfet istersen cefa ben “onu yap, bunu yapma” diyemem.*⁵¹⁶

دلی یا دلبری یا جان و یا جانان نمی دانم

همه هستی تویی فی الجمله این و آن نمی دانم

*Gönül müsün yoksa dilber mi, can mısın yoksa canan mı bilmiyorum! Bütün varlık sensin, kısacası bunu ve onu bilmiyorum.*⁵¹⁷

بدو او را چو خواهی دید پس دیده چه می داری

بدو چون زنده خواهی ماند پس جان را چه می مانی

*Madem onu onunla göreceksin göz neyine gerek? Madem onunla yaşayacaksın can neyine gerek?*⁵¹⁸

گر کند بر تو جان نثار مرنج چه کند دسترس بدان دارد

*Canı eğer sana feda ederse üzme, ne yapsın, elinden o gelir.*⁵¹⁹

⁵¹³ Divan, 27/4.

⁵¹⁴ Şefî, 170; Rehber, 147; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 103; Hayyâmpûr, 32; Hengirmen, 149.

⁵¹⁵ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* II, 197.

⁵¹⁶ Divan, 168/9.

⁵¹⁷ Divan, 249/7.

⁵¹⁸ Divan, 27/1.

⁵¹⁹ Divan, 63/11.

عاشق تو هم تویی بس نام عشق گه برین و گه برآن نتوان نهاد

*Senin aşğın da sensin, tamam, aşk adı bazen **buna** bazen **ona** verilemez.*⁵²⁰

اگر می زندگی خواهی دل از جان و جهان بگسل

نیابی زندگی تا تو ز بهر این و آن میری

*Eğer yaşamak istiyorsan gönlü candan ve dünyadan kurtar, sen **bunun** ve **onun** için öldüğün sürece bir hayat bulamazsın.*⁵²¹

در جهان غیر او نمی بینم دلم امروز هم بدین چه خوشست

*Dünyada ondan başkasını görmüyorum, gönlüm bugün de **böyle** ne güzeldir.*⁵²²

1.7.4. Soru Zamiri ضمیر پرسشی

İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. Esas soru zamirleri “که؟” ve “چه؟”dir. Bunun yanında soru bildiren کو؟، چند؟، چرا؟، چگونه؟، کی؟، کجا؟، کدام؟ gibi diğer sözcükler de soru zamiri olarak kullanılabilir.⁵²³

نهام بی تو دمی بی غم کجایی ندارم بی تو دل خرم کجایی

*Sensiz bir an bile gamsız değilim **neredesin?** Sensiz bir an bile mutlu değilim **neredesin?***⁵²⁴

باز گویم که این چه رنگ و چه بوست می کدام است و جام باده کدام

*Yine “bu ne renktir, bu ne kokudur; şarap **hani**, şarap kadehi **hangisi?**” derim.*⁵²⁵

چرا خواهد به کام دشمنانم چو می داند که او را دوست دارم

⁵²⁰ Divan, 261/16.

⁵²¹ Divan, 154/9.

⁵²² Divan, 231/2.

⁵²³ Beglû, 59; Rehber, 160; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 198; Hengirmen, 150.

⁵²⁴ Divan, 164/11.

⁵²⁵ Divan, 134/5.

*Mademki onu sevdiğimi biliyor neden bana düşmanlara arzuladığını arzulu-
yor?*⁵²⁶

سر بسر از لطف جانی ساقیا خوشتر از جان چيست آنی ساقیا

*Ey saki, baştanbaşa lütuf bakımından cansın. Ey saki, candan daha güzeli nedir?
Sen osun.*⁵²⁷

نمی دانم که دامن که گیرم که تا از جیب محنت سر بر آرم

*Kimin eteğini tutayım da mihnet yakasından başımı kurtarayım bilmiyorum.*⁵²⁸

کی باز رهم ز بیم و امید کی پاک شوم ز ننگ و از نام

*Nasıl tekrar korkudan ve ümitten kurtulurum? Ne zaman şan ve şöhretten temiz-
lenirim?*⁵²⁹

روز ار آید به شب بی رخ تو چه عجب روز چگونه بود چون نبود آفتاب

*Eğer senin yüzün olmadan gündüzüm geceye dönerse niçin şaşırılsın, güneş ol-
madan gündüz nasıl olur?*⁵³⁰

1.7.5. Belgisiz Zamir ضمير مبهم

همه، هیچ، یکی، دیگر، کسی، Hangi varlığın yerini tuttukları açık şekilde belli olmayan vb. zamirlerdir.⁵³¹ هر که، هیچ کدام، فلان، این و آن، قدری، بسی، اندکی، چند

شر و شوری فتاد در عالم های و هویی از این و آن بر خاست

*Âleme fitne fesat düştü, bundan ve ondan hay huy yükseldi.*⁵³²

ناگه از لطف زمانی سوی ایشان نگرند همه مدهوش شوند جانب بالا بینند

⁵²⁶ Divan, 114/6.

⁵²⁷ Divan, 243/11.

⁵²⁸ Divan, 114/10.

⁵²⁹ Divan, 91/9.

⁵³⁰ Divan, 164/7.

⁵³¹ Rehber, 152; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 199; Hayyâmpûr, 23; Atabay-Kutluk-Özel, 127.

⁵³² Divan, 73/11.

*Ansızın lütufla bir an onlara bakar, **hepsi** dehşete kapılır, yukarı doğru bakar-lar.*⁵³³

می برد از من دل و گوید به طنز باز فلانی چه طلب می کند؟

*Benden gönlü götürür ve alaycı bir şekilde “**falan** yine ne istiyor?” der.*⁵³⁴

یک بوسه ربودم ز لبّت دل دگری خواست

فرمود فراق تو که فرمای دگر نیست

*Senin dudağından bir öpücük çaldım, gönül bir **başka** istedi, senin ayrılığın **başkasının** emri değildir diye buyurdu.*⁵³⁵

اگر کسی به جهان در کسی دگر دارد من غریب ندارم مگر تو را ای دوست

*Eğer **birinin** dünyada **başka birisi** varsa, ben garibin senden başka kimsesi yoktur ey dost.*⁵³⁶

پا بر سر جان نهاده دل کرده فدای بگذاشته از بهر یکی هر دو سرای

*Canın başına ayağını koymuş, gönlünü feda etmiş ve **birisi** için her iki dünyadan vazgeçmiş.*⁵³⁷

نخستین گم کنند آنگاه جویند چو تو چیزی نکردی گم چه جویی

*Önce kaybederler sonra ararlar; mademki sen **bir şey** kaybetmedin ne ararsın?*⁵³⁸

1.7.6. ضمیر ملکیت İyelik Zamiri

از آن ve مالِ iyelik zamirleri kendinden sonra gelen isme tamlama esresi ile bağlanarak o ismin ait olduğu kişiyi bildirir.⁵³⁹

⁵³³ Divan, 53/4.

⁵³⁴ Divan, 263/6.

⁵³⁵ Divan, 241/3.

⁵³⁶ Divan, 194/11.

⁵³⁷ Divan, 337/12.

⁵³⁸ Divan, 81/13.

⁵³⁹ Şeffî, 171; Rehber, 161-162; Hayyâmpûr, 23; Korkmaz, 280.

نگارا، وقت آن آمد که یکدم ز آن من باشی

دلم بی تو به جان آمد، بیا، تا جان من باشی

*Ey sevgili, bir an benim olduğun zaman geldi, gönlümün sensiz canı ağzına geldi, gel de benim canım olasin.*⁵⁴⁰

همه آن خودی جانا ز خود با کس نپردازی

چه باشد ای ز جان خوشتر که یکدم آن من باشی

*Ey sevgili, hep kendininsin, başkasıyla ilgilenmezsin; ey candan daha tatlı, ne olur bir an benim olsan!*⁵⁴¹

اگر تو آن من باشی، ازین و آن نیندیشم

ز کفر آخر چرا ترسم، چو تو ایمان من باشی

*Eğer sen benim olursan, onu bunu düşünmem, sen benim imanım olduktan sonra küfürden neden korkayım ki?*⁵⁴²

با وصل هم بگو که عراقی از آن ماست

از لطف تو بوک یاد کند بار دیگرم

*Kavuşmaya da Irâkî bizimdir de, belki senin lütfunla tekrar anar beni.*⁵⁴³

من زان توام تو هم مرا باش خوش باشد عشق اتفاقی

*Ben seninim, sen de benim ol, beklenmedik aşk güzel olur.*⁵⁴⁴

هم زان توایم هر چه هستیم گر محتشمیم و گر گداییم

*İster efendi olalım, ister köle her ne isek seniniz.*⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ Divan, 251/1.

⁵⁴¹ Divan, 251/6.

⁵⁴² Divan, 251/7.

⁵⁴³ Divan, 243/3.

⁵⁴⁴ Divan, 97/5.

⁵⁴⁵ Divan, 166/2.

گر نیک و بدیم ور بد و نیک هم زان تویم هر چه هستیم

*İster iyi veya kötü olalım ister kötü veya iyi, her ne isek yine **seniniz**.*⁵⁴⁶

1.8. Fiil فعل

İş, oluş, kılış, durum ve hareketi zaman ve kişi kavramlarına bağlayarak anlatan, zaman ve kişi ekleriyle çekimlenmesi halinde cümle içinde yüklem görevi üstlenen sözcüklere fiil denir.⁵⁴⁷

1.8.1. Yapılarına Göre Fiiller

1.8.1.1. Basit Fiil فعل ساده

Herhangi bir ek ile türetilmemiş, başka bir sözcükle birleşmemiş, daha küçük ve anlamlı parçalara ayıramayan kök halinde bulunan fiillerdir. Fiil köklerine gelen zaman ve şahıs ekleri fiilin anlamını değiştirmez.⁵⁴⁸

جانم در دل می زد دل گفت برو کین دم

با یار درین خلوت دیار نمی گنجد

*Canım gönül kapısını **çalıyordu**; gönül “**git**; çünkü bu an sevgiliyle bu halvete kimse **sığmaz**” dedi.*⁵⁴⁹

بگذار که بر درت نشینم آخر نه ز کوی تو غبارم

*İzin ver de kapında **oturayım**; çünkü senin mahallenin tozutuprağı değil miyim?*⁵⁵⁰

با عشق تو می بازم شطرنج وفا لیکن

از بخت بدم بازی جز مات نمی افتد

⁵⁴⁶ Divan, 98/2.

⁵⁴⁷ Efşâr, 124; Rehber, 167; Hânleri, 17; Hayyâmpûr, 68; Ferşîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 376; Korkmaz, 487.

⁵⁴⁸ Rehber, 238; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 16; Atabay-Kutluk-Özel, 32.

⁵⁴⁹ Divan, 248/8.

⁵⁵⁰ Divan, 96/3.

*Senin aşkınla vefa satrancı oynuyorum; fakat kötü bahtımdan mat olmaktan başka bir oyun **düşmüyor**.*⁵⁵¹

یکبار بدیدیم رخس وز غم عشقش صد بار بمردیم و بزادیم دگر بار

*Bir kez yüzünü **gördük** ve aşkının gamından yüzlerce kez **öldük** ve tekrar **doğduk**.*⁵⁵²

بویی به نسیم کوی خود ده تا صبحدمی به دل رساند

*Kendi sokağının yeline bir koku **ver** de bir sabah vakti gönle **ulaştır**sin.*⁵⁵³

ببرد این دل و اندر میان بحر غم افکند

سپرد آن به کف صد بلا و رنج روانم

*Bu, gönlü **götürdü** ve gam denizinin içine **attı**; o, ruhumu yüzlerce bela ve dert eline **bıraktı**.*⁵⁵⁴

تا نیابم یکدم از محنت خلاص صد بلا بر جان من بگماشتی

*Bir an mihnetten kurtuluş **bulamayayım** diye benim canıma yüzlerce bela **gönderdin**.*⁵⁵⁵

1.8.1.2. Ön Edatlı Fiil فعل پیشوندی

وا، پیش، در، باز، فرا، فراز، فرود، و، ناله از جان عاشقان برخاست

ناگه از میکده فغان برخاست

*Ansızın meyhaneden bir figan **yükseldi**, âşıkların canından bir feryat **yükseldi**.*⁵⁵⁷

⁵⁵¹ Divan, 181/7.

⁵⁵² Divan, 105/11.

⁵⁵³ Divan, 180/17.

⁵⁵⁴ Divan, 196/4.

⁵⁵⁵ Divan, 212/12.

⁵⁵⁶ Erjeng, 102; Rehber, 238; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 16.

⁵⁵⁷ Divan, 73/10.

در آویزم به دامن تو یک شب مگر روزی سر از جیبت برآرم

*Bir gece senin eteğine **asılırım**, belki bir gün senin yakandan başımı **çıkartırım**.*⁵⁵⁸

در نیاید به چشم تو دو جهان خود به چشم تو کی در آید خواب

*Senin iki gözüne iki dünya **sığmaz**, senin gözüne ne zaman uyku **girer** ki?*⁵⁵⁹

تا به مستی ز خویشتن برود به جهان این سخن در اندازد

*Sarhoşluktan dolayı kendinden geçince dünyaya bu sözü **atar**.*⁵⁶⁰

جان پیش رخ تو برفشانم گر بنگرم آن رخ غم انجام

*Eğer sonu gam olan o yüze bakarsam, senin yüzünün önünde canımı **feda ederim**.*⁵⁶¹

ور از در من غمت درآید جان پیش کشم ز شادمانی

*Eğer benim kapımdan senin gamın girerse mutluluktan canımı **ortaya atarım**.*⁵⁶²

چون بدیدیم آفتاب رخس از طرب ذرهوار بر جستیم

*Güneş gibi olan yanağını görünce sevinçten zerre gibi **uçtuk**.*⁵⁶³

1.8.1.3. Birleşik Fiil فعل مرکب

کردن، زدن، دادن، گرفتن، کشیدن، داشتن، خوردن، ساختن، Isim, sıfat, mastar gibi kelimelerin birleşmesiyle meydana gelen fiillerdir.⁵⁶⁴

آن دم که جام باده نگوئسار کرده‌اند بر خاک تیره جرع‌ای ایثار کرده‌اند

⁵⁵⁸ Divan, 261/4.

⁵⁵⁹ Divan, 229/5.

⁵⁶⁰ Divan, 232/4.

⁵⁶¹ Divan, 91/4.

⁵⁶² Divan, 93/6.

⁵⁶³ Divan, 183/11.

⁵⁶⁴ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 413; Rehber, 239; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 17; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 147.

*Şarap kadehini ters çevirdikleri an, kara toprağa bir yudum saçmışlar.*⁵⁶⁵

فتح گردد ز فضل او آن در که جهان روی سوی آن دارد

*Dünyanın ona doğru yöneldiği kapı onun faziletiyle açılır.*⁵⁶⁶

روز و شب با هم آشتی کردند کار عالم از آن گرفت نظام

*Gece ve gündüz birbiriyle barıştı, âlemin işi ondan dolayı düzen buldu.*⁵⁶⁷

چه کرده‌ام که مرا مبتلای غم کردی

چه اوفتاد که گشتی ز من جدا ای دوست

*Ne yapmışım da beni gama müptela ettin? Ne oldu da benden ayrıldın ey dost?*⁵⁶⁸

چه خوش بودی، دریغا روزگارم

اگر در من نگه کردی نگارم

*Ah! Eğer sevgilim bana baksaydı, ne güzel olurdu günlerim.*⁵⁶⁹

از در یار گذر نتوان کرد رخ سوی یار دگر نتوان کرد

*Sevgilinin kapısından geçilemez, artık sevgiliye doğru dönülemez.*⁵⁷⁰

طبيب دست کشید از علاج درد دلم

چه سود درد اجل را علاج با معجون

*Doktor gönül derdinin tedavisinden el çekti, ecel derdine hazırlanmış ilacın ne faydası var?*⁵⁷¹

⁵⁶⁵ Divan, 20/11.

⁵⁶⁶ Divan, 65/15.

⁵⁶⁷ Divan, 225/4.

⁵⁶⁸ Divan, 194/12.

⁵⁶⁹ Divan, 114/3.

⁵⁷⁰ Divan, 150/2.

⁵⁷¹ Divan, 179/14.

1.8.1.4. Ön Edatlı Birleşik Fiil **فعل پیشوندی مرکب**

Bir ön edat, bir isim soylu kelime ve bir mastarın birleşmesiyle meydana gelen, kısmen ya da tamamen yeni bir anlam kazanan fiillerdir.⁵⁷²

خیز کز لعل یار نوشین لب به کف آریم جام نوش گوار

*Kalk da sevgilinin tatlı lal dudağından lezzetli şarap kadehini **elde edelim**.*⁵⁷³

من چو سر در پای تو انداختم بر سر آیم عاقبت چون موی تو

*Ben başımı senin ayağına koyunca senin saçın gibi **başımın üstüne düşerim** sonunda.*⁵⁷⁴

چند گرم چو فلک گرد جهان سرگردان

آخر این گردش من نیز به پایان آید

*Felek gibi dünyanın etrafında o kadar avare dolaşırım ki artık benim bu dolaşmam da **sona erer**.*⁵⁷⁵

در سر دارم که بعد از امروز دست از همه کارها بدارم

*Bugünden sonra bütün işlerden el çekmeyi **düşünüyorum**.*⁵⁷⁶

به پیران سر دل و دین داد بر باد شد از بند جهان آزاد و وارست

*Yaşlılık zamanında gönlünü ve dinini **yok etti**, dünya esaretinden kurtuldu, özgür oldu.*⁵⁷⁷

شنیدی آه و فریادم ندادی از کرم دادم

کنون کز پا در افتادم مرا بر دار دستم گیر

⁵⁷² Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 17; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 153.

⁵⁷³ Divan, 223/13.

⁵⁷⁴ Divan, 244/15.

⁵⁷⁵ Divan, 275/1.

⁵⁷⁶ Divan, 96/8.

⁵⁷⁷ Divan, 245/6.

*Ahımı ve feryadımı duydun, cömertlik edip bana adaletli davranmadın, şimdi el-den ayaktan kesildim beni kaldır, elimden tut.*⁵⁷⁸

دم در کش و خون گری عراقی فریاد چه، قیل و قال تا کی

*Sus, kan ağla Irâkî; nedir bu feryat, ne zamana kadar bu bağırp çağırma?*⁵⁷⁹

1.8.2. Nesnelere Göre Fiiller

1.8.2.1. Geçişli Fiil فعل متعدی

Öznenin yaptığı iş başka bir varlığı etkiliyorsa buna geçişli fiil denir yani nesne alan fiiller geçişli fiil grubuna girerler.⁵⁸⁰ Örnek:

گر یاد کنی جمال ساقی جان و دل و دین کنی فراموش

*Eğer sahinin güzelliğini hatırlarsan canı, gönlü ve dini unutursun.*⁵⁸¹

مهر چون سایه از میان برداشت ما چه باشیم در میان؟ دریاب

*Güneş gölgeyi ortadan kaldırınca biz ortada ne yaparız? Anla.*⁵⁸²

ز بهر راحت تن را مرنجان جان نکو نبود

که جان را در جگر داری و تن را در تن آسانی

*Bedenin rahatlığı için canını incitme; canın sıkıntıda ve bedenin rahatta olması iyi olmaz.*⁵⁸³

جام دو جهان پر ز می عشق تو دیدیم

خوردیم می و جام شکستیم دگر بار

⁵⁷⁸ Divan, 167/1.

⁵⁷⁹ Divan, 257/2.

⁵⁸⁰ Rehber, 233; Hayyâmpûr, 68; Ferîdverî, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 427; Delice, 76.

⁵⁸¹ Divan, 84/13.

⁵⁸² Divan, 229/8.

⁵⁸³ Divan, 28/1.

*İki dünyanın kadehini senin aşk şarabınla dolu **gördüm**, şarap **ıçtik** ve kadehi **kır-dık** yine.*⁵⁸⁴

ساقی بیار دردی درد تو یک زمان

بازم رهان که با غم بسیار مانده‌ام

*Saki, bir an senin derdinin tortulu şarabından **getir**, beni **kurtar** yine; çünkü çok **üzülmüşüm**.*⁵⁸⁵

فارغ شود ز هستی وز خویشتن پرستی

برهم زند ز مستی نیک و بد زمانه

*Varlıktan ve kendine tapmaktan kurtulur, sarhoşluktan dünyanın iyisini kötüsünü birbirine **kariştür**.*⁵⁸⁶

خرقه صوفیانه بدریدیم کمر عاشقانه بر بستیم

*Sufilik hırkasını **yırttık**, âşıklık kemerini **bağladık**.*⁵⁸⁷

1.8.2.2. Geçişsiz Fiil فعل لازم

Öznenin yaptığı iş başka bir varlığı etkilemiyorsa buna geçişsiz fiil denir yani nesne almayan fiiller geçişsiz fiilleri oluşturur.⁵⁸⁸ Örnek:

کاروان عمر ازین منزل روان شد ناگهی

چون روان شد کاروان، ما هم روان خواهیم کرد

*Ömür kervanı ansızın bu dünyadan **gitti**, kervan **gittiği** gibi biz de **gideceğiz**.*⁵⁸⁹

بگذاشتم این حدیث، کز من دارند سگان کوی تو عار

⁵⁸⁴ Divan, 258/2.

⁵⁸⁵ Divan, 102/9.

⁵⁸⁶ Divan, 100/9.

⁵⁸⁷ Divan, 183/7.

⁵⁸⁸ Rehber, 233; Hayyâmpûr, 68; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 427; Ediskun, 220.

⁵⁸⁹ Divan, 104/3.

*Senin sokağının köpekleri benden **utandıkları** için bu sözden **vazgeçtim**.*⁵⁹⁰

کردم گذری به میکده دوش سبجه به کف و سجاده بر دوش

*Dün gece meyhaneye **uğradım**, tesbih elde, seccade omuzda.*⁵⁹¹

بخشای برین دل جگرخوار رحم آر برین تن غم‌اندوز

*Bu üzgün gönlü affet, bu dertli bedene **merhamet et**.*⁵⁹²

بی لطف تو کی درست گردد جان، دل سربسر شکسته

*Senin lütfun olmadan ey can, tamamen kırılmış gönlüm nasıl **iyileşir**.*⁵⁹³

پیش که رود کجا گریزد از دست غمت شکسته پای

*Gaminın elinden ayağı kırılmış kimin yanına **gider** nereye **kaçar**?*⁵⁹⁴

من چه دالم در میان دوستان دشمن بد گو کدام افتاد باز

*Ben ne bilirim dostların arasına kötü sözlü düşman nasıl **düştü** yine.*⁵⁹⁵

1.8.2.3. فعل‌های دو وجهی **İki Yönlü Fiiller**

vb. fiiller taşıdıkları anlam gereği hem geçişli hem geçişsiz fiil grubunda yer alır.⁵⁹⁶ Geçişli ve geçişsiz olan bu fiillere (iki türlü veya iki yönlü fiiller) de denilmektedir.⁵⁹⁷ Örnek:

تیمار تو گرچه جان بکاهد در جانش چو جان به ناز داریم

⁵⁹⁰ Divan, 146/6.

⁵⁹¹ Divan, 84/8.

⁵⁹² Divan, 95/9.

⁵⁹³ Divan, 213/15.

⁵⁹⁴ Divan, 254/2.

⁵⁹⁵ Divan, 117/2.

⁵⁹⁶ Rehber, 234; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 69; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 435; Takî Vahîdiyân-i Kâmyâr, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1392 hş., 49.

⁵⁹⁷ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 69.

*Senin gamın her ne kadar canı **azaltsa** da onu canımızda can gibi nazlarız.*⁵⁹⁸

تا تو در حسن و جمال افزوده‌ای دل ز دست عالمی بریده‌ای

*Sen iyiliği ve güzelliği **artırınca**, bir âlemin elinden gönlü çalmışsın.*⁵⁹⁹

دل که سودای تو می پخت آرزویش خام ماند
کو تنور آرزو تا جان در او بندم فطیر

*Senin sevdanın **pişirdiği** gönlün arzusu ham kaldı, arzu tandırı nerede ki canı onda pişireyim.*⁶⁰⁰

همچو طفلان به مکتب حسنت ابجد عشق را بیاموزیم

*Çocuklar gibi senin güzellik mektebinde aşk ebcedini **öğrenelim.***⁶⁰¹

هر لحظه ز چهره آتشی افروزی تا جان من خسته دل را سوزی

*Ben gönlü hasta canını **yakman** için her an yüzünden bir ateş **yakarsın.***⁶⁰²

چرا ز غم دل پر حسرتم بیازردی
چه شد که جان حزینم ز غصّه خون کردی

*Neden hasret dolu gönlümü gamla **incittin?** Ne oldu da kederli ruhumu dertle kana boğdun.*⁶⁰³

ور سوختن من است رایت من ساختم بسوز و بگداز

*Eğer senin görüşün benim **yanmamsa/beni yakmaksa**, ben hazırım, **yak** ve **erit.***⁶⁰⁴

⁵⁹⁸ Divan, 145/4.

⁵⁹⁹ Divan, 203/9.

⁶⁰⁰ Divan, 163/10.

⁶⁰¹ Divan, 332/7.

⁶⁰² Divan, 346/7.

⁶⁰³ Divan, 202/7.

⁶⁰⁴ Divan, 149/3.

1.8.2.4. Ettirgen Fiil ve Oldurgan Fiil فعل سببی

Ettirgen fiiller öznenin işi yapan değil, yaptıran olduğu; geçişli fiillerdeki geçişlilik derecelerinin arttırıldığı fiillerdir.⁶⁰⁵ Oldurgan fiil ise geçişsiz olan fiillerin geçişli hale getirilmesiyle oluşan fiillerdir.⁶⁰⁶

Ettirgen fiil geçişli fiillerin, oldurgan fiil ise geçişsiz fiillerin muzâri gövdesine -انیدن veya -انیدن ekleri eklenerek yapılır.⁶⁰⁷ Bu fiiller فعل‌های دو مفعولی (iki tümleç alan fiiller) olarak da bilinir.⁶⁰⁸ Örnek:

خوراندن/ خوردن: yedirmek (geçişli, ettirgen)

خندانیدن/ خنداندن: güldürmek (geçişsiz, oldurgan)

آنرا که غمت ز در براند بختش همه در بدر دواند

*Senin gamının kapıdan kovduğunu onun bahtı daima kapı kapı koşturur.*⁶⁰⁹

مگذار که خسته دل عراقی بی عشق تو عمر بگذراند

*Senin aşkın olmadan Irâkî'nin hasta gönlünün ömür geçirmesine [yaşamasına] izin verme.*⁶¹⁰

آیا بود آنکه بی دلی را لطف تو به کام دل رساند

*Acaba senin lütfün bir aşığı gönül arzusuna kavuşturur mu?*⁶¹¹

چو دوستان را بر تخت وصل بنشانی

ز من که خاک توام آستان دریغ مدار

⁶⁰⁵ Hayyâmpûr, 69; Rehber, 233; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 49; Atabay-Kutluk-Özel, 225.

⁶⁰⁶ Ediskun, 221-222; Hengirmen, 215.

⁶⁰⁷ Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 123; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 69; Hayyâmpûr, 69; Şahinoğlu, 264; Beglû, 30.

⁶⁰⁸ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 69.

⁶⁰⁹ Divan, 180/11.

⁶¹⁰ Divan, 181/2.

⁶¹¹ Divan, 178/4.

*Dostları kavuşma tahtına oturtunca senin toprağın olan benden eşliğini esir-geme.*⁶¹²

چو بینى جنبش عاشق مشو منکر که شوق او

دلش را چون بجنباند تنش ناچار در جنبد

*Aşığın kıpırdanışı görünce onun coşkusunu inkâr etme, gönlünü coşturunca be-deni de çaresiz coşar.*⁶¹³

1.8.3. Öznelerine Göre Fiiller

1.8.3.1. Etken Fiil فعل معلوم

Eylem tarafından bildirilen işin özne tarafından doğrudan yapıldığını gösteren fi-illerdir,⁶¹⁴ geçişli veya geçişsiz olabilirler.⁶¹⁵ Örnek:

ای یار بساز تا نسوزم یا با سوزم بساز و بنواز

*Ey sevgili, benimle uyum sağla ki yanmayayım yahut benim yanıp yakılmamla anlaş ve beni okşa.*⁶¹⁶

ساقی به یک کرشمه بشکن هزار توبه

برهان مرا ز من باز زان چشم جاودانه

*Saki bir cilveyle binlerce tövbe boz, beni benden yine o büyüğü gözle kurtar.*⁶¹⁷

دارد چو به لطف تو دلم چشم می دار تو هم به حال او گوش

*Mademki gönlüm senin lütfunu ümit etti, sen de onun haline kulak ver.*⁶¹⁸

چون نیست مرا کسی خریدار مولای توام، تو نیز مفروش

⁶¹² Divan, 161/8.

⁶¹³ Divan, 311/5.

⁶¹⁴ Rehber, 236; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 124; Ferîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 431.

⁶¹⁵ Atabay-Kutluk-Özel, 221.

⁶¹⁶ Divan, 149/1.

⁶¹⁷ Divan, 246/7.

⁶¹⁸ Divan, 94/7.

*Mademki kimse benim alıcım değil ve ben senin kölenim, sen de **satma**.*⁶¹⁹

کان مرده به بوت زنده گردد وز عشق رخت کفن دراند

*Çünkü o ölü senin kokunla **canlanır** ve senin yüzünün aşkından kefeni **yırtar**.*⁶²⁰

بوی جانافزای او خواهیم یافت گر بگلزاری گذر خواهیم کرد

*Eğer gül bahçesine **uğrarsak**, onun hayat veren kokusunu **bulacağız**.*⁶²¹

سالها جستم ندیدم روی تو از طلب اکنون باستادم تو دان

*Yıllarca **aradım**, senin yüzünü **görmedim**, şimdi arayıp sormayı **bıraktım**; sen **bil**.*⁶²²

1.8.3.2. Edilgen Fiil ve Dönüşlü Fiil فعل مجهول

Gerçek öznesi belli olmayan eylemlere edilgen fiil denir, işin kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.⁶²³ Öznenin yaptığı işin etkisi yine kendine dönüyorsa bu fiillere dönüşlü fiil denir.⁶²⁴

Bu fiiller Farsçada fiilin ism-i mef'ûlüne شدن eklenerek yapılır.⁶²⁵ fiili yerine شدن fiilleri de kullanılmaktadır.⁶²⁶ Örnek:

götürmek, برده شدن (edilgen): بردن

sevinmek (dönüşlü): خوشحال شدن, sevindirmek: خوشحال کردن

آمد به درت ندید رویت زان شد دل من مگر شکسته

*Senin kapına geldi, senin yüzünü görmedi, belki ondan dolayı benim gönlüm **kırıldı**.*⁶²⁷

⁶¹⁹ Divan, 94/8.

⁶²⁰ Divan, 181/10.

⁶²¹ Divan, 237/10.

⁶²² Divan, 190/5.

⁶²³ Efşâr, 159; Rehber, 236; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 431; Atabay-Kutluk-Özel, 222.

⁶²⁴ Atabay-Kutluk-Özel, 223.

⁶²⁵ Rehber, 237.

⁶²⁶ Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 125.

⁶²⁷ Divan, 214/1.

مبر ز من که رگ جان من بریده شود

بیا که با تو مرا صد هزار پیوندست

*Benden ayrılma; çünkü can damarım kesiliyor. Gel; çünkü seninle benim aramda yüzbinlerce bağ vardır.*⁶²⁸

وقت خوش است مرغ دل ار نعره ای زند

زیبد، که باز شد در بستان صبحگاه

*Güzel bir zaman eğer gönül kuşu bir nara atarsa, yaraşır; sabah vakti bahçesinin kapısı açıldı.*⁶²⁹

پیش از وجود خلق به هفصد هزار سال

شد علم آخرین و نخستین مقرر

*İnsanlar yaratılmadan yedi yüz bin yıl önce, öncekilerin ve sonrakilerin ilmi bana bildirildi.*⁶³⁰

بر هوا شد بخاری از دریا باز چون جمع گشت دریا شد

*Denizden bir buhar havaya yükseldi, tekrar toplanınca deniz oldu.*⁶³¹

روشن نشد این خانه تاریک دل ما

از شمع رخت زان همه بی نور بماندیم

*Bizim gönlümüzün bu karanlık evi senin yüzünün mumuyla aydınlanmadı, o yüzden hepimiz ışıksız kaldık.*⁶³²

کی صید جهان شویم؟ چون ما

در بند کمند زلف یاریم

⁶²⁸ Divan, 278/5.

⁶²⁹ Divan, 141/16.

⁶³⁰ Divan, 306/4.

⁶³¹ Divan, 226/1.

⁶³² Divan, 189/13.

*Dünyaya nasıl avlanırsınız? Çünkü biz sevgilinin kement gibi olan zülfünde bağılı-
yız.*⁶³³

1.8.3.3. Ek Fiil / اسنادی / ربطی

Ek fiil, tek başına bir anlamı olmayan ancak eklendiği isim ve isim soylu sözcük-
lere yüklem görevini yükleyen;⁶³⁴ ماضی نقلی duyulan geçmiş zaman, مستمر ماضی نقلی şim-
diki zamanın rivayeti, ماضی بعید duyulan geçmiş zamanın hikâyesi, ماضی ابعید duyulan geç-
miş zamanın rivayeti gibi bazı kiplerin çekimlenmesinde görevleri bulunan “هستن، استن،
بودن (imek)” fiilleridir.⁶³⁵

Bunlar, diğer fiiller gibi şahıs ekleri alabilir; fakat fiillerin tüm haber ve dilek kip-
lerini alamaz.⁶³⁶

Ek fiilin مضارع ساده geniş zaman, ماضی مطلق görülen geçmiş zaman, ماضی نقلی du-
yulan geçmiş zaman olmak üzere sadece üç kiple çekimi vardır.⁶³⁷ Örnek:

همه جهان ز می عشق یار سرمستند ولیک مستی هر مست هست دیگرسان

*Bütün dünya sevgilinin aşk şarabıyla sarhoştur; fakat her sarhoşun sarhoşluğu
farklıdır.*⁶³⁸

مقصود تویی مرا ز هستی کز جام غرض می مصفاست

*Benim varlıktan amacım sensin; çünkü kadehten amaç saf şaraptır.*⁶³⁹

غمخواره و مونسم تو بودی ای مونس و غمگسار رفتم

*Dert ortağım ve dostum sendin ey dostum, dert ortağım; gittim.*⁶⁴⁰

عقل در مکتب هدایت تو دیو بوده ملک خصال شده

⁶³³ Divan, 153/3.

⁶³⁴ Rehber, 231; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 53; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 72.

⁶³⁵ Şahinoğlu, 195; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 160.

⁶³⁶ Hengirmen, 239; Korkmaz, 620.

⁶³⁷ Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 160.

⁶³⁸ Divan, 310/13.

⁶³⁹ Divan, 235/16.

⁶⁴⁰ Divan, 317/5.

*Akıl senin hidayet mektebinde şeytanmış, şimdi melek huylu olmuş.*⁶⁴¹

Not: شدن، آمدن، افتادن، گردیدن، گشتن، gibi fiiller de ek fiil anlamında kullanılırlar.⁶⁴²

Örnek:

هان عراقی خون گری کامید تو آن چنان ناید که می پنداشتی

*Haydi Irâkî, kan ağla; çünkü senin ümidin sandığın gibi değil.*⁶⁴³

1.9. FİİLLERDE KİP

1.9.1. Bildirme Kipi وجه اخباری

Zaman kavramı taşımakla birlikte eylemin yapıldığını, yapılıyor olduğunu ya da yapılacağını bildiren kiplerdir. Taşındıkları bu zaman eklerine göre bildirme kipleri on üçe ayrılır.⁶⁴⁴

گزیدی هرکسی را بهر کاری عراقی را برای غم گزیدی

*Her bir kimseyi bir iş için seçtin, Irâkî'yi gam için seçtin.*⁶⁴⁵

بی ادبی کرد دلم لاجرم هجر تواس نیک ادب می کند

*Kuşkusuz gönlüm edepsizlik etti, senin ayrılığın onu iyi terbiye ediyor.*⁶⁴⁶

در خزان ار دلی به دست آرم در بهارم ز دست می برود

*Sonbaharda bir gönül elde etsem, baharda elimden gidiyor.*⁶⁴⁷

هر چه خواهی آن زمان یابی ازو خود کسی خواهد جز او را آن زمان

*O an ondan ne istersen elde edersin; o an ondan başkasını ister mi kimse?*⁶⁴⁸

⁶⁴¹ Divan, 41/1.

⁶⁴² Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 73; Şahinoğlu, 498.

⁶⁴³ Divan, 213/2.

⁶⁴⁴ Erjeng, 142; Efşâr, 145; Hânlerî, 29; Ediskun, 174.

⁶⁴⁵ Divan, 208/11.

⁶⁴⁶ Divan, 207/8.

⁶⁴⁷ Divan, 136/12.

⁶⁴⁸ Divan, 136/4.

یاد آن شیرین پسر خواهیم کرد کام جان را پر شکر خواهیم کرد

*O tatlı çocuğu **anacağız**, canın ağzını şekerle **dolduracağız**.*⁶⁴⁹

گل از شادی همی خندد، من از غم زار می گریم

که از رنگش مرا یاد رخ دلداری می آید

*Gül mutluluktan **gülüyor**, bense gamdan hüüngür hüüngür **ağlıyorum**; çünkü onun renginden bana sevgilinin yanağının hatırası **geliyor**.*⁶⁵⁰

ای بوی خوشست زندگی‌ای یافته بودیم

اکنون همه بی بوی تو رنجور بماندیم

*Senin güzel kokundan bir hayat **bulmuştuk**, şimdi hepimiz senin kokun olmadan hasta **olduk**.*⁶⁵¹

1.9.2. **İstek Kipi** وجه التزامی

Fiilin zamanını açıkça bildirmemekle birlikte sadece şimdiki ve geçmiş zamana göre çekimlenebilen bu kip bir işin, oluşun veya hareketin yapılmasının veya olmasının istendiğini belirtir ve fiillere dilek anlamı katar.⁶⁵² Örnek:

خاطر دوستانت غمگینست تا تو در خانه شاد بنشستی

*Sen evde mutlu **oturasın** diye dostlarının gönlü gamlıdır.*⁶⁵³

چه باشد از بنوازی نیازمندی را که با خیال رخت دم بدم به راز آمد؟

*Her an senin yüzünün hayaliyle ağlayıp inleyen bir muhtacı **okşasan** ne olur?*⁶⁵⁴

چون عراقی امید در بسته تا در بسته بوک بگشایی

⁶⁴⁹ Divan, 237/7.

⁶⁵⁰ Divan, 144/9.

⁶⁵¹ Divan, 189/11.

⁶⁵² Erjeng, 143; Efşâr, 146; Hânlerî, 29; Ediskun, 174.

⁶⁵³ Divan, 218/8.

⁶⁵⁴ Divan, 220/1.

*Irâkî gibi olurda kapalı kapıyı açarsın diye ümit bağlamış.*⁶⁵⁵

ای دیده بیا که خون بگیریم وی بخت بیا که خوش بمویم

*Ey göz, gel de kan ağlayalım ve ey baht, gel de için için ağlayalım.*⁶⁵⁶

آن جام جهان‌نما به من ده تا بنگرم اندرو سرانجام

*Dünyayı gösteren o kadehten bana ver de içinde sonu göreyim.*⁶⁵⁷

از خمستان نعره مستان به گوش من رسید

رفتم آنجا تا ببینم حال میخواری چه شد

*Âşıkların narası meyhaneden benim kulağıma geldi, bir şarap içenin halini göreyim diye oraya gittim, ne oldu ki?*⁶⁵⁸

ز رشک تا شناسد ترا کسی هر دم

جمال خود به لباس دگر بیارایی

*Kıskançlıktan kimse seni tanımasın diye her an kendi güzelliğini başka elbiseyle süslersin.*⁶⁵⁹

1.9.3. Emir Kipi وجه امری

Bir iş, oluş veya hareketin olmasını, yapılmasını veya yapılmamasını emretmek için kullanılır. İkinci tekil ve ikinci çoğul şahıs çekimi vardır.⁶⁶⁰ Örnek:

مشین با خویشتن برخیز در فتراک عشق آویز

مگر خود را ز دست خود طفیل عشق برهانی

⁶⁵⁵ Divan, 209/6.

⁶⁵⁶ Divan, 223/4.

⁶⁵⁷ Divan, 91/2.

⁶⁵⁸ Divan, 236/12.

⁶⁵⁹ Divan, 240/9.

⁶⁶⁰ Erjeng, 142; Efşâr, 147; Hânlerî, 29; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 46; Ediskun, 185.

*Kendi başına oturma; kalk, aşk eyerine asıl, aşkın davetsiz misafiri, belki kendini kendi elinden kurtarısın.*⁶⁶¹

بر دلم بار هجر بیش منه آخر این خسته نیز جان دارد

*Gönlüme ayrılık yükünü fazla yükleme; artık bu yorgunun da bir canı vardır.*⁶⁶²

بخشای برین دل جگرخوار رحم آر بدین تن غم‌اندوز

*Bu üzüntülü gönlü bağışla, bu dertli bedene merhamet et.*⁶⁶³

خود ز عشقت سینه‌ام خون کرده‌ای از فراق دیدهام خونین مکن

*Aşkınla gönlümü kana boyadın, ayrılığınla gözümü kan revan etme.*⁶⁶⁴

ساقی بنما رخ نکویت تا جام طرب کشم به بویت

*Saki! Güzel yüzünü göster de neşe kadehini yüzünün şerefine içelim.*⁶⁶⁵

به دست غم گرفتارم بیا ای یار دستم گیر

به رنج دل سزاوارم مرا مگذار دستم گیر

*Gam eline tutuldum, gel ey sevgili, elimden tut, her ne kadar acıya layık olsam da beni bırakma, elimden tut.*⁶⁶⁶

کار من جان کندن است و ناله و زاری و درد

بنگرید آخر به کارم مرگ به زین زندگی

*Benim işim can çekişme, feryat, ağlayıp inlemektir, bakınız artık benim işime; ölüm bu hayattan daha iyidir..*⁶⁶⁷

⁶⁶¹ Divan, 27/4.

⁶⁶² Divan, 63/13.

⁶⁶³ Divan, 95/9.

⁶⁶⁴ Divan, 168/3.

⁶⁶⁵ Divan, 91/12.

⁶⁶⁶ Divan, 166/4.

⁶⁶⁷ Divan, 122/11.

1.9.4. شبه فعل Fiilimsi

Fillerden türeyen anlam olarak fiillerin anlamlarını taşıyan ancak fiillerin aldığı şahıs eklerini almayan ve kipleri olmayan sözcüklerdir. Fiilimsiler, fiillere getirilen çeşitli ekler ile meydana gelir, bu ekler eklendiği fiili isim soylu sözcük yaparak o sözcüğün cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılmasını sağlar.⁶⁶⁸

1.9.4.1. مصدرها İsim-Fiiler

1.9.4.1.2. مصدر Mastar

Fiil anlamı taşıyan, şahıs ve kip çekimleri olmayan, ancak isim çekim eklerini alabilen cümlede isim, sıfat ya da zarf olarak görev yapan kelimelerdir.⁶⁶⁹ Örnek:

در خم زلف او، چه خوش باشد دل گم گشته ناگهان دیدن

*Onun zülfünün kıvrımında kaybolmuş gönlü ansızın **görmek** ne güzel olur.*⁶⁷⁰

نمی پزد تف غم آرزوی خام مرا برای پختن سودای خام باده بیار

*Gam ateşi benim ham arzumu pişirmez, ham sevdayı **pişirmek** için şarap getir.*⁶⁷¹

مردن و خاکی شدن بهتر که بی تو زیستن

سوختن خوشتر بسی کز روی تو بودن جدا

*Ölmek ve bir toprak olmak sensiz yaşamaktan daha iyidir; yanmak, senin yüzünden ayrılmaktan çok daha güzeldir.*⁶⁷²

⁶⁶⁸ Hayyâmpûr, 68; Atabay-Kutluk-Özel, 263-264; Şahinoğlu, 239.

⁶⁶⁹ Efşâr, 126; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 25; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 133; Hengirmen, 247.

⁶⁷⁰ Divan, 230/8.

⁶⁷¹ Divan, 102/1.

⁶⁷² Divan, 145/6.

1.9.4.1.3. İsim-fiil اسم مصدر

Fiillerin mazî veya muzâri gövdelerinden türeyerek isimleşen cümle içinde özne, nesne ya da tümleç gibi öğeler aldıklarında fiil görevinde bulunan kelimelerdir.⁶⁷³

İsim-fiiller şöyle oluşur:⁶⁷⁴

Muzâri gövde + ش-:

از تابش می دلم برافروز تا روی دل از جهان بتابم

*Şarabın parlaklığından gönlümü yak da dünyadan gönlün yüzüne ışıktı tatalım.*⁶⁷⁵

Muzâri gövde + ه-:

ای جان و جهان جهان و جان بنده تو

شیرین شده عالم ز شکر خنده تو

*Ey can ve dünya, dünya ve can senin kölen, senin tatlı gülüşünden dünya tatlı olmuş.*⁶⁷⁶

Mazî gövde + ار-:

ز لفظ دلربای تو به یک گفتار خوشنودم

ز وصل جانفزای تو به یک دیدار خرسندم

*Senin gönül çalan lütfundan bir sözle mutluyum, senin can bahşeden kavuşmandan bir bakışla mesudum.*⁶⁷⁷

Hafîfletilmiş mastar:

به گفت دشمن بدگو ز دوستان مگسل

به رگم دشمن، شاد از درم در آ ای دوست

⁶⁷³ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 241; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 41-43; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 132; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 174.

⁶⁷⁴ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 194-195; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 174-175.

⁶⁷⁵ Divan, 98/8.

⁶⁷⁶ Divan, 364/7.

⁶⁷⁷ Divan, 212/5.

*Kötü sözlü düşmanın sözüyle dostlardan ayrılma, düşmana rağmen kapımdan mutlu gir ey dost.*⁶⁷⁸

İsim/kelime + Mazî gövde:

آنچه بینی که ندارم ز جهان بر جگر آب چشم من بین که چگونه گهرافشان آمد

*Dünya yüzünden ciğerimde su kalmadığını görürsün, benim gözümün nasıl inci saçığına bak.*⁶⁷⁹

Muzâri gövde + و + muzâri gövde, mazî gövde + و + mazî gövde, mazî gövde + و + muzâri gövde:

با داغ غمت درون سینه جز سوز و گداز در نگنجد

*Gönüldeki gamının ateşine yanma ve erimeden başkası sığmaz.*⁶⁸⁰

گفت و گویی در زبان ما فکند جست و جویی در درون ما نهاد

*Bizim dilimize bir konuşma attı, bizim içimize bir arayış bıraktı.*⁶⁸¹

İsim + Muzâri gövde:

ور نشد این سخن تو را روشن جام گیتی‌نمای را به کف آر

*Eğer bu söz sana açık olmadıysa dünyayı gösteren kadehi eline al.*⁶⁸²

1.9.4.1.4 حاصل مصدر İsim-fiil

Cümle içerisinde hem isim hem fiil görevi yapan, Farsça isim, sıfat, zamir ve diğer kelime türlerinin sonuna mastar yapma ى'sinin, Arapça isim ve sıfatların sonuna -یت eki'nin eklenmesiyle elde edilen kelimelerdir.⁶⁸³ Örnek:

⁶⁷⁸ Divan, 194/14.

⁶⁷⁹ Divan, 274/11.

⁶⁸⁰ Divan, 173/8.

⁶⁸¹ Divan, 233/2.

⁶⁸² Divan, 224/4.

⁶⁸³ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 78; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 146; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 176-177.

افسوس که ایام جوانی بگذشت سرمایه عیش جاودانی بگذشت

*Yazık ki gençlik günleri geçti, sonsuz hayat sermayesi bitti.*⁶⁸⁴

ساقیا یک دم حریفی کن کین دم جز تو هیچ همد نیست

*Ey saki, bana bir an dostluk yap; çünkü bu an bana senden başka hiç dost yok.*⁶⁸⁵

این زهد و پارسایی چون نیست جز ریایی

ما و شراب و شاهد کنج شرابخانه

*Bu züht ve dindarlık ikiyüzlülüktür; ancak onun için biz, şarap, güzel ve meyhane köşesi [birlikteyiz].*⁶⁸⁶

منشین همه وقت با عراقی کاهلیت محرمی ندارد

*Her zaman Irâkî'yle oturma, bir sırdaşın ehliyetine sahip değildir.*⁶⁸⁷

1.9.5.1. صفت فاعلی-صفت مفعولی Sıfat-Fiil

1.9.5.1.1. صفت فاعلی/اسم فاعل Etken Ortaç

Etken ortaçlarla ilgili daha önce bilgi verilmiştir. Bkz., Sıfat صفت , Görevleri bakımından sıfatlar, Niteleme Sıfatı صفت بیانی , Etken Ortaç اسم فاعل/صفت فاعلی, s. 75.

1.9.5.1.2. صفت مفعولی Edilgen Ortaç

Edilgen ortaçlarla ilgili daha önce bilgi verilmiştir. Bkz., Sıfat صفت , Görevleri bakımından sıfatlar, Niteleme Sıfatı صفت بیانی , Edilgen Ortaç صفت مفعولی, s. 76.

⁶⁸⁴ Divan, 335/3.

⁶⁸⁵ Divan, 100/3.

⁶⁸⁶ Divan, 246/9.

⁶⁸⁷ Divan, 124/12.

1.9.6.1. Bağ-Fiil/Ulaç فعل وصفی

Bağ fiil eki -ه-'nin fiillerin mazî gövdesine eklenmesiyle oluşan yani edilgen ortaç şeklinde bulunan, birleşik cümlede iki cümlecîği birbirine bağladıkları için bağlaç; özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil, durum, zaman, yer belirttikleri için zarf görevinde kullanılan kelimelerdir.⁶⁸⁸ Örnek:

روی بنموده جمالت باز پنهان کرده رخ

در دل بیچارگان شور و فغان انداخته

*Güzelliğin yüz gösterip, tekrar yüzünü saklayarak çaresizlerin gönlüne feryat fi-gan atmış.*⁶⁸⁹

نهاده پای طرب بر سر بساط مراد گرفته دست تمنا و در بر آورده

*Murat yaygısının üzerine talep ayağını atıp, temenni elini tutarak, inci çıkarmış.*⁶⁹⁰

از خانگاه رفته در بتکده نشسته

صد سجده کرده هر دم در دیر عزّی و لات

*Hankahtan çıkıp, puthanede oturarak, Uzza ve Lat kilisesinde her an yüzlerce secde etmiş.*⁶⁹¹

1.10. FİİLLERDE ZAMAN

1.10.1. Mazî Zamanlar

1.10.1.1. Görülen Geçmiş Zaman ماضی مطلق

Fiilin belirttiği iş ve oluşun, içinde bulunulan zamandan önce, uzak veya yakın geçmişte yapıldığını ve bittiğini ifade eder.⁶⁹²

⁶⁸⁸ Efşâr, 153-155; Rehber, 171-172; Ferşidverd, 389-390; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 78; Koç, 397; Ediskun, 252; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 181.

⁶⁸⁹ Divan, 138/10.

⁶⁹⁰ Divan, 69/12.

⁶⁹¹ Divan, 103/4.

⁶⁹² Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 192; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 51; Ediskun, 175.

حیران همه مانده‌اند و واله کان یار لطیف مهربان کو؟

*O latif ve şefkatli sevgili nerede diye herkes şaşkına dönmüş, şaşırıp kalmış.*⁷⁰¹

1.10.1.4. Şimdiki Zamanın Rivayeti ماضی نقلی مستمر

Duyulan geçmiş zamanda gerçekleşen eylemlerin sürekliliğini ve tekrarlandığını anlatmada kullanılan kiptir.⁷⁰² Mazî-yi naklî çekiminin başına می edatı getirilerek yapılır.⁷⁰³

می داده ام veriyormuşum

Not: Divanda bu zamanla ilgili herhangi bir örnek bulunamamıştır.

1.10.1.5. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi ماضی بعید

Geçmişte meydana gelmiş eylemlerden daha önce meydana gelmiş eylemlerin anlatımında kullanılır. Bilginin sonradan öğrenilmişliğini aynı zamanda öğrenilenin geçmişte kalmış bir şey olduğunu ifade eder.⁷⁰⁴ Fiillerin edilgen ortaç haline بودن fiilinin mazî-yi mutlak çekiminin eklenmesiyle meydana gelir.⁷⁰⁵

نگفته بودی بیداد کم کنم روزی

چو کم نکردی باری چرا فزون کردی

*Bir gün olsun “zulmü azaltayım” dememiştin, azaltmadın bari ne diye artırdın?*⁷⁰⁶

⁷⁰¹ Divan, 79/6.

⁷⁰² Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 401; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 55; Rehber, 222.

⁷⁰³ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 55; Rehber, 221.

⁷⁰⁴ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 403; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 195; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 56.

⁷⁰⁵ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 403; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 56.

⁷⁰⁶ Divan, 252/7.

1.10.1.6. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti ماضى ابعء

Geçmiş zamanda gerçekleşmiş eylemlerin duyulma yoluyla anlatımıdır.⁷⁰⁷ Fiillerin edilgen ortaç haline بودن fiilinin mazî-yi naklî çekiminin eklenmesiyle meydana gelir.⁷⁰⁸

داده vermişmişim

Not: Divanda bu zamanla ilgili herhangi bir örnek bulunamamıştır.

1.10.1.7. İstek Kipinin Geçmiş Zamanı ماضى التزامى

Geçmişte ihtimal, şart, istek, temenni, şüphe gibi kesin olmayan eylemlerin anlatımında kullanılır.⁷⁰⁹ Fiillerin edilgen ortaç haline بودن fiilinin muzârî-i sâde çekiminin eklenmesiyle meydana gelir.⁷¹⁰

داده vermiş olayım

Not: Divanda bu zamanla ilgili herhangi bir örnek bulunamamıştır.

1.10.1.8. Sürmekte Olan Şimdiki Zamanın Hikâyesi ماضى ملموس

Modern dilde kullanılan bu zaman geçmişte tekrarlanan ve süreklilik arzeden olayların hikaye edilme şeklidir.⁷¹¹ Fiilinin mazî-yi mutlak çekimine, çekimlenecek fiilin mazî-yi istimrârî çekiminin eklenmesiyle elde edilir.⁷¹²

داشتم می دادم vermektedirdim

Not: Divanda bu zamanla ilgili herhangi bir örnek bulunamamıştır.

⁷⁰⁷ Ferîdverî, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 406; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 57; Koç, 324; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 213.

⁷⁰⁸ Ferîdverî, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 406; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 57; Şahinoğlu, 218.

⁷⁰⁹ Ferîdverî, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 405; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 194; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 59; Rehber, 223.

⁷¹⁰ Ferîdverî, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 405; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 58; Rehber, 223-224.

⁷¹¹ Ferîdverî, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 408; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 60; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 219.

⁷¹² Ferîdverî, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 408; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 60; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 219.

1.10.1.9. Sürmekte Olan Şimdiki Zamanın Rivayeti ماضی ملموس نقلی

Modern dilde kullanılan bu zaman eylemin geçmişte meydana gelmek üzere olduğunu anlatır.⁷¹³ fiilinin mazî-yi naklî çekimine, çekimlenecek fiilin mazî-yi naklî-yi mustemir çekiminin eklenmesiyle elde edilir.⁷¹⁴

داشته ام می داده ام vermekteymişim

Not: Divanda bu zamanla ilgili herhangi bir örnek bulunamamıştır.

1.10.2. Muzâri Zamanlar

1.10.2.1. Geniş Zaman مضارع ساده

Sürekli yapılan ve alışkanlık haline gelmiş eylemlerin, gerçek olayların ve doğruların anlatımında kullanılan, eylemin başlayıp devam ettiğini ve devam edeceğini gösteren zamandır. En çok şimdiki zaman yerine kullanılan geniş zaman, geçmiş ve gelecek zamanı da kapsar.⁷¹⁵

Muzâri-i sade, fiillerin muzâri gövdesinin sonuna fiil çekim ekleri -م، -ی، -د، -یم، -ند getirilerek yapılır.⁷¹⁶

مست خراب یابد هر لحظه در خرابات

گنجی که آن نیابد صد پیر در مناجات

*Körkütük sarhoş, yüzlerce pirin münacatta bulamadığı hazineyi her an meyhanede bulur.*⁷¹⁷

⁷¹³ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 408; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 61; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 222.

⁷¹⁴ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 408; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 61.

⁷¹⁵ Erjeng, 122; Efşâr, 140; Hengirmen, 217; Korkmaz, 569; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 224.

⁷¹⁶ Şahinoğlu, 218; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 224.

⁷¹⁷ Divan, 78/10.

1.10.2.2. Şimdiki ve Geniş Zaman مضارع اخبارى

Eylemin söylenildiği zamanda gerçekleştiği fiilin belirttiği işin sürekli ve içinde bulunulan zamanda başlamak üzere olduğunu, başladığını, başlayacağını veya devam etmekte olduğunu bildirir.⁷¹⁸ Muzâri-i sâde çekiminin başına می edatı eklenerek oluşur.⁷¹⁹

می گریم روز در فراق می نالم شب در آرزویت

*Gündüz ayrılığınla ağlıyorum, gece arzunla inliyorum.*⁷²⁰

1.10.2.3. Sürmekte Olan Şimdiki Zaman مضارع ملموس

Klasik dilde kullanılmayan bu zaman, içinde bulunulan zamanda sürmekte veya meydana gelmekte olan eylemleri anlatamada kullanılır.⁷²¹ Fiilin muzâri-i sâde çekimine, çekimlenecek fiilin muzâri-i ihbârî çekiminin eklenmesiyle elde edilir.⁷²²

دارم می دهم vermektedirim

Not: Divanda bu zamanla ilgili herhangi bir örnek bulunamamıştır.

1.10.2.4. İstek Kipinin Şimdiki Zamanı مضارع التزامى

Belirli bir zaman anlamı olmayan ve eyleme istek ve niyet kavramı katan kiptir.⁷²³ Fiillerin muzâri-i sâde çekimlerinin başına ب edatı getirilerek yapılır.⁷²⁴

گردیست به راه در عراقی آن گرد ز راه خود برویم

*Îrâkî yolda toz topraktır, o toprağı yoldan süpürelim.*⁷²⁵

⁷¹⁸ Erjeng, 125; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 398; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 62; Hengirmen, 217.

⁷¹⁹ Beglû, 32; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 399; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 61.

⁷²⁰ Divan, 92/7.

⁷²¹ Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 407; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 65; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 233.

⁷²² Beglû, 32; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 407; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 65; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 233.

⁷²³ Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 404; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 63; Şahinoğlu, 222.

⁷²⁴ Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 404; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 63; Şahinoğlu, 222.

⁷²⁵ Divan, 223/9.

1.10.2.5. Gelecek Zaman آینده

Eylemin içinde bulunulan zamandan sonra yakın ya da uzak gelecekte gerçekleşeceğini bildiren kiptir.⁷²⁶ خواستن fiilinin muzâri-i sâde çekimine fiillerin mazî gövdesinin eklenmesiyle oluşur. Mazî gövde yerine mastar kullanıldığı ve خواستن fiilinin başına ب edatı getirilerek yapıldığı görülür.⁷²⁷

نزد زلف دلربایش تحفه دل خواهیم برد

پیش روی جانفزایش جانفشان خواهیم کرد

Sevgilisinin zülfüne gönü hediye götüreceğiz, can bahşeden yüzüne can saçaca-

*ğız.*⁷²⁸

1.10.2.6. Gelecek Zamanın Hikâyesi گذشته آیندگی

Geçmiş zamanda, gelecekte gerçekleşeceği bildirilmiş fakat gerçekleşmemiş olaylar için kullanılır.⁷²⁹ خواستن fiilinin mâzi-yi istirâri çekimine fiillerin muzâri-i iltizâmî çekiminin eklenmesiyle oluşur.⁷³⁰

می خواستم بدهم verecektim

Not: Divanda bu zamanla ilgili herhangi bir örnek bulunamamıştır.

1.10.2.7. Emir امر

Bir iş, oluş veya hareketin olmasını, yapılmasını veya yapılmamasını emretmek için kullanılır. İkinci tekil ve ikinci çoğul şahıs çekimi vardır.⁷³¹ Muzâri gövdenin başına ب edatı eklenerek yapılır.⁷³² ب edatı olmadan da kullanılır. Emir kipinin başına می ve می önedatları gelebilir, bu önedatlar emre devamlılık anlamı kazandırır.⁷³³

⁷²⁶ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 401; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 196; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 66; Rehber, 225.

⁷²⁷ Beglû, 32; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 65-66; Rehber, 225.

⁷²⁸ Divan, 105/2.

⁷²⁹ Şahinoğlu, 224; Koç, 321; Yıldırım, 243.

⁷³⁰ Şahinoğlu, 225; Yıldırım, 243.

⁷³¹ Erjeng, 142; Efşâr, 147; Hânlerî, 29; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 46; Ediskun, 185.

⁷³² Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 405; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 66.

⁷³³ Rehber, 185, 188; Şahinoğlu, 227.

*Âşıkların toprakta ve kanda nasıl uyuduklarını görmüyor musun? Sen de âşıksan, kan içerisinde çırpınarak ölmelisin.*⁷³⁹

1.10.4. Mutlak Gereklik وجوبی مطلق

yardımcı fiili ile aynı anlama gelen سزیدن, شایستن, سزیدن yardımcı fiillerinin istenilen zamanda yapılan çekimi ile asıl fiilin mazî gövdesinin veya mastar halinin bir araya gelerek oluşturduğu yapıdır. Belli bir şahsı göstermez, Türkçeye edilgen yapıda çevrilir.⁷⁴⁰

پیش شمع رخس چو پروانه سوختن اختیار باید کرد

*Onun yanağının mumunun yanında kelebek gibi yanmak tercih edilmeli.*⁷⁴¹

1.10.5. Yeterlik Fiili فعل اقتداری

Birleştiği asıl fiile bir işi yapabilme, gücü yetme, rica, izin verme ve ihtimal gibi anlamları kazandırır. Yeterlilik kipi Türkçe *-abil*, *-ebil* eklerinin karşılığı olarak توانستن yardımcı fiili ile yapılır. Fiilin bütün zamanların herhangi birinde çekimi yapılarak asıl fiil, istek kipinde çekimlenir veya mazî gövdesi yahut mastarı kullanılır.⁷⁴² Ayrıca asıl fiilin edilgen ortaç şeklinin sonuna توانستن fiilinin istenilen zamanda çekimi yapılarak da kurulur.⁷⁴³ (خوانده توانستم)

Fiili yerine دانستن, دانستن fiilleri de kullanılır. Bu fiillerin istenilen zamanda çekimi yapılır, asıl fiilin hafifletilmiş mastarı veya mastarı kullanılır.⁷⁴⁴ (دانستم) (داد، می یارستی داد)

Not: ممکن است, ممکن بود, امکان داشتن, احتمال داشتن gibi anlamında olasılık içeren fiillerden sonra istenilen fiilin istek kipinde çekimi yapılır.

کجا به درگه وصل تو ره توانم یافت چو تو مرا به در هجر رهنمون کردی

⁷³⁹ Divan, 154/8.

⁷⁴⁰ Şefî, 277; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 75; Şahinoğlu, 228; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 185-186.

⁷⁴¹ Divan, 152/5.

⁷⁴² Erjeng, 120; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 75; Şahinoğlu, 231-233.

⁷⁴³ Şahinoğlu, 232.

⁷⁴⁴ Şefî, 279; Şahinoğlu, 233; Yıldırım, *Farsça'da Fiiller Kipler ve Zamanlar*, 203.

*Sen ayrılık kapısını bana gösterdiğin sürece sana kavuşma dergâhına nasıl yol bulabilirim?*⁷⁴⁵

1.10.6. Mutlak Yeterlik **اقتداری مطلق**

yardımcı fiilinin **می توان** شدن yardımcı fiilinden biri ile veya **شدن** yardımcı fiilinin **می شد** شدن, **می شود**, **شد**, **می شود** çekimlerinden biriyle asıl fiilin mazî gövdesinin veya mastar halinin bir araya gelerek oluşturduğu yapıdır. Belli bir şahsı göstermez, Türkçeye edilgen çevirilir.⁷⁴⁶

بر رخ تو توان فشاندن جان راستی را رخ تو آن دارد

*Senin yüziine can **feda edilebilir**, doğrusu senin yüzün ana [güzellik cazibesi] sahiptir.*⁷⁴⁷

1.11. ZARF **قید**

Fiillerin, fiilimsilerin, sıfaların ya da zarfların anlamlarını yer-yön, ölçü-miktar, durum, zaman, soru gibi çeşitli yönlerden açıklayan, belirten veya sınırlayan sözcüklerdir.⁷⁴⁸

1.11.1. Görevleri Bakımından Zarflar

1.11.1.1. Fiilin Zarfı **قید فعل**

Fiillerin anlamını çeşitli yönlerden açıklayan, belirten veya sınırlayan zarflardır.⁷⁴⁹

بیا که بهر تو جان از جهان کرانه گرفت

بیا که بی تو دلم **جمله** در میان آمد

⁷⁴⁵ Divan, 202/17.

⁷⁴⁶ Erjeng, 120; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 75; Şahinoğlu, 233-234; Yıldırım *Farsça Dilbilgisi*, 189.

⁷⁴⁷ Divan, 64/1.

⁷⁴⁸ Beglû, 59; Efşâr, 170; Rehber, 249; Hayyâmpûr, 88-89; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 459; Ediskun, 18.

⁷⁴⁹ Rehber, 250; Umîd-i Tabîbzâde, *Destûr-i Zebân-i Farsî*, Tahran 1393 hş., 118; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 264.

*Gel; çünkü senin için canım dünyadan elini çekti. Gel; çünkü seninle gönlüm hep ortaya çıktı.*⁷⁵⁰

دوستان منتظر مَقدم میمون تواند

بیش ازین می نشکینند بیا زودتری

*Dostlar senin kutlu gelişini bekliyorlar, bundan fazla sabretmezler, daha çabuk gel.*⁷⁵¹

در جهان گر خوشی کم است مرا

خوش بدانم که ناخوشی کم نیست

*Dünyada benim için hoşluk azsa hoşnutsuzluğun da az olmadığını iyi bilirim.*⁷⁵²

1.11.1.2. Sıfatın Zarfı قید صفت

Sıfatların anlamına açıklık getiren zarflardır.⁷⁵³

چو از باد هوا دریا بجنبد بس عجب نبود

کزان باد هوای او دل ابرار در جنبد

*Deniz havanın rüzgârından hareket ediyorsa, onun hevesinin rüzgârından iyi insanların gönlünün yerinden kalkması çok tuhaf olmaz.*⁷⁵⁴

عیش من بس ناخوش است و زندگانی نیک تلخ

بی لب شیرین یارم مرگ به زین زندگی

*Benim yaşamım çok iyi değildir ve hayat pek acı, sevgilimin tatlı dudağı olmadan ölüm bu hayattan daha iyidir.*⁷⁵⁵

چه راهی بس خطرناکست و تاریک که کاری سخت دشوارست و مشکل

⁷⁵⁰ Divan, 179/4.

⁷⁵¹ Divan, 218/2.

⁷⁵² Divan, 100/1.

⁷⁵³ Rehber, 249; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 228.

⁷⁵⁴ Divan, 311/6.

⁷⁵⁵ Divan, 122/7.

Çünkü *çok* tehlikeli ve dar bir yoldur ve *oldukça* zor ve sorunlu bir iştir.⁷⁵⁶

1.11.1.3. Zarfın Zarfı قيد قيد

Zarfın zarfını açıklayan zarflardır.⁷⁵⁷

گویند ز سنگ نقش مشکل برود بس زود برفت نقش مهرم ز دلت

*Taştan nakış zor silinir derler; senin gönlünden benim mührüm çok çabuk gitti.*⁷⁵⁸

نعره ز جور عشق زنیم روز تا به شب

نالہ ز درد دل همه شب تا سحر کنیم

*Sabahtan akşama kadar aşk zulmünden feryat edelim, gönül derdinden gün ağa-rana kadar bütün gece inleyelim.*⁷⁵⁹

در می‌کده نیز روزکی چند بنشین تو ز وقت صبح تا شام

*Sen meyhanede de birkaç gün sabahtan akşama kadar otur.*⁷⁶⁰

1.11.1.4. Müsnedin Zarfı قيد مسند

İsim cümlelerinde cümlenin yüklem grubunu oluşturan isim soylu kelimelerin anlamlarını belirten zarflardır.⁷⁶¹

نیک نزدیک بود بر تو تا چه بد کرد کز تو دور افتاد

*Senin kapına iyice yaklaştı, ne kötülük yaptı da senden uzak düştü?*⁷⁶²

در شهر ز عشق تو بسی فتنه و غوغاست

از خانه برون آ بنشان شور شغب خیز

⁷⁵⁶ Divan, 149/11.

⁷⁵⁷ Rehber, 250; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 229.

⁷⁵⁸ Divan, 227/10.

⁷⁵⁹ Divan, 88/10.

⁷⁶⁰ Divan, 283/6.

⁷⁶¹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 229; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 267.

⁷⁶² Divan, 191/16.

*Şehirde senin aşkıdan dolayı çok fazla fitne ve kavga var, evden çık, kargaşayı yatıştır, haydi.*⁷⁶³

خوش نغمه ایست نغمه مرغان صبح دم

خوش نعره ایست نعره مستان صبحگاه

*Sabah vakti kuşların nağmesi hoş bir sestir, sabah vakti sarhoşların narası hoş naradır.*⁷⁶⁴

1.11.1.5. Mastarın Zarfı قید مصدر

Mastarları niteleyen zarflardır.⁷⁶⁵

روی جانان به چشم جان دیدن

خوش بود خاصه جاودان دیدن

*Sevgilinin yüzünü can gözüyle görmek hele hele sürekli görmek hoş olur.*⁷⁶⁶

عاشقی دانی چه باشد بی دل و جان زیستن

جان و دل در باختن بر بوی جانان زیستن

*Âşıklık nedir bilir misin? Gönülsüz ve cansız yaşamak; canı ve gönlü kaybetmek, sevgilinin arzusıyla yaşamak.*⁷⁶⁷

پیش شمع رخسار چو پروانه سوختن اختیار باید کرد

*Onun yanağının mumunun yanında kelebek gibi yanmak tercih edilmeli.*⁷⁶⁸

⁷⁶³ Divan, 275/14.

⁷⁶⁴ Divan, 141/15.

⁷⁶⁵ Rehber, 250; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 470; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 229.

⁷⁶⁶ Divan, 230/2.

⁷⁶⁷ Divan, 155/2.

⁷⁶⁸ Divan, 155/6.

1.11.1.6. Cümlelerin Zarfı قید جمله

Cümlelerin tamamına anlamca bağlı olarak kullanılan zarflardır.⁷⁶⁹

زهی خلق کریم تو معطر کرده عالم را
خجل گشته ازو بادی که از گلزار در جنبد

*Ne hoş senin cömert yaratılışın âlemi güzel kokulu yapmış, gül bahçesinden kalan rüzgâr ondan utanmış.*⁷⁷⁰

دردا که درون آدمی زاد آسایش و خرّمی ندارد

*Ne yazık ki insanoğlunda huzur ve mutluluk yoktur.*⁷⁷¹

آه که در طالع باز پراکندگیست بخت بد آخر بگو کین چه پریشانی

*Ne yazık ki yine talihimde dağınıklık var, ey kötü baht, söyle artık bu ne perişanlıktır.*⁷⁷²

1.11.2. Kuruluşları Bakımından Zarflar

1.11.2.1. Özel Zarf قید مختص

Herگز نگفتی ای جان کان خسته را بیرسم
وز محنت فراقش یک لحظه وا رهانم

*Ey can, asla “bu hastayı sorayım ve onu ayrılık sıkıntısından bir an kurtarayım” demedin.*⁷⁷⁴

⁷⁶⁹ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 229; Tabîbzâde, 448; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 275.

⁷⁷⁰ Divan, 314/1.

⁷⁷¹ Divan, 124/7.

⁷⁷² Divan, 188/10.

⁷⁷³ Beglû, 59; Efşâr, 170; Rehber, 251; Hayyâmpûr, 89; Ferşidverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 463.

⁷⁷⁴ Divan, 186/9.

صبح وصل او نشد روشن **هنوز** در شب تاریک هجرانم دریغ

*Ona kavuşma sabahı **henüz** aydınlanmadı, ayrılığın karanlık gecesindeyim yazık!*⁷⁷⁵

با دوست مرا **همیشه** صلحت با خود بود ار بود مرا جنگ

*Ben dostla barışığım **her zaman**, eğer benim savaşım olsa, kendimle olur.*⁷⁷⁶

1.11.2.2. Ortak Zarf قید مشترك

İsim, sıfat, fiil بیشتر گویی، شتابان، فراوان، بسیار، بد، خوب، gibi gerçekte zarf olmayan fakat cümle içerisinde zarf görevinde bulunan kelimelerdir.⁷⁷⁷

با درد **خوش** توان بود عمری به بوی درمان

با غم به سر توان برد گر غمگسار باشد

*Deva arzusıyla bir ömür dertle **güzel** olabilir; dert ortağı olsa gamla yaşanabilir.*⁷⁷⁸

چنین دایم که حسنت کم نگردد اگر **کمتر** کند ناز تو بیداد

*Senin nazın **daha az** zulmetse de senin güzelliğinin azalmayacağını biliyorum.*

نفسی از دم مسیح دمی به من آور که نیک ناشادم

*Bir an Mesih'in nefesinden bir nefes üflersen bana getir; çünkü **çok** mutsuzum.*⁷⁷⁹

⁷⁷⁵ Divan, 215/15.

⁷⁷⁶ Divan, 123/11.

⁷⁷⁷ Beglû, 59; Efşâr, 170; Rehber, 251-252; Hayyâmpûr, 89; Ferşidverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 461.

⁷⁷⁸ Divan, 175/5.

⁷⁷⁹ Divan, 216/9.

1.11.3. Yapıları Bakımından Zarflar

1.11.3.1. Basit Zarf ساده قید

Bir ek ile türetilmemiş, başka bir sözcükle birleşmemiş, daha küçük ve anlamlı parçalara ayrılamayan zarflardır.⁷⁸⁰

زود پا در بساط وصل نهیم دست با دوست در کنار کنیم

*Hemen vuslat köşesine ayak basalım, sevgiliyle kucaklaşalım.*⁷⁸¹

دل من با خیالت دوش می گفت که این درد مرا درمان که دارد

*Benim gönlüm dün gece senin hayaline “kim benim bu derdimin dermanına sahiptir?” diyordu.*⁷⁸²

ور در ره راستی روم راست چون در نگر، روم چو خرچنگ

*Her ne kadar doğru yolda düz gitsem de bakınca yengeç gibi giderim.*⁷⁸³

1.11.3.2. Birleşik Zarf مرکب قید

İki ya da daha fazla kelimenin birleşmesiyle oluşan zarflardır.⁷⁸⁴

رخ سوی خرابات نهادیم دگر بار در کوی خرابات فتادیم دگر بار

*Meyhaneye yüz tuttuk yine, meyhane sokağına düştük yine.*⁷⁸⁵

هر شب دل مسکنم بر خاک درت افتد

تا بوک برون آیی آخر نظارت افتد

⁷⁸⁰ Efşâr, 183; Hayyâmpûr, 88; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 237; Koç, 227.

⁷⁸¹ Divan, 77/11.

⁷⁸² Divan, 249/2.

⁷⁸³ Divan, 249/2.

⁷⁸⁴ Efşâr, 185-186; Hayyâmpûr, 91; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 475-478; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 237; Koç, 227.

⁷⁸⁵ Divan, 105/7.

*Her gece zavallı gönlüm olur da dışarı çıkar, bakarsın diye senin kapının toprağına yüz sürer.*⁷⁸⁶

افتادم در خلاب محنت افغان خیزان چو لاشه ای لنگ

*Topal bir eşek gibi düşe kalka mihnet bataklığına düştüm.*⁷⁸⁷

1.11.3.3. Türemiş Zarf قید مشتق

Ek ile türetilmiş zarflardır.⁷⁸⁸

دل و جان مرا هر لحظه بی جرمی بیازاری

چه می خواهی ازین مسکین سرگردان، نمی دانم

*Benim gönlümü ve canımı her an suçsuz yere incitirsin, “bu zavallı avareden ne istiyorsun?” bilmiyorum.*⁷⁸⁹

ناگه از رخ گر براندازد نقاب سر بسر عالم شود ناکام نیست

*Eğer ansızın yüzünden peçeyi atacak olsa, bütün âlem mahrum kalır, yok olur.*⁷⁹⁰

جو دانه دل تو که جوجو ز غم شد دست

انداز پیش مرغ نواخوان صبحگاه

*Gamdan dolayı az az biten arpa tanesi gibi olan gönlünü, sabah vakti öten kuşun önüne at.*⁷⁹¹

⁷⁸⁶ Divan, 209/7.

⁷⁸⁷ Divan, 123/5.

⁷⁸⁸ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 471; Koç, 227.

⁷⁸⁹ Divan, 300/9.

⁷⁹⁰ Divan, 235/1.

⁷⁹¹ Divan, 142/9.

1.11.3.4. Tenvinli Zarf قید تنویندار

Özel zarflar grubunda yer alan Arapça isim ya da sıfatlardan yapılan tenvinli zarflardır.⁷⁹² Bazen tenvinli zarfların sonlarındaki tenvin atılıp başlarına در gibi edatlar eklenerek zarf görevinde bulunurlar.⁷⁹³

دو کون به یک منزل **حقاً** که براندازند

آن دم که ره وصلت در وقت سحر گیرند

Seher vaktinde kavuşma yolunu tuttukları an, **gerçekten** bir menzilde iki dünyayı kat ederler.⁷⁹⁴

ظاهر گردد تو را به **تفصیل** این راز که گفته شد به **اجمال**

*Özet olarak söyledikleri o sır, sana **ayrıntılı** olarak görünür.*⁷⁹⁵

هر که رویت دید و دل را در سر زلفت نبست

در **حقیقت** آدمی نبود که حیوانی بود

Senin yüzünü görüpte gönlünü senin zülfüne bağlamayan **gerçekte** bir insan değil, aksine bir hayvandır.⁷⁹⁶

1.11.3.5. Zarf Grubu گروه قیدی

Birden fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturdukları zarftır.⁷⁹⁷

تا به **اکنون** مرا نبود خبر بر من امروز آشکارا شد

Şimdiye kadar benim bir haberim yoktu, bana bugün malum oldu.⁷⁹⁸

⁷⁹² Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 479-480; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 230.

⁷⁹³ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 232; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 271.

⁷⁹⁴ Divan, 323/4.

⁷⁹⁵ Divan, 289/7.

⁷⁹⁶ Divan, 277/3.

⁷⁹⁷ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 484-488; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 238; Koç, 227.

⁷⁹⁸ Divan, 226/5.

به تیر غمزه ازین بیش خون خلق مریز
که رستخیز به یکباره از جهان برخاست

*Gamze okuyla halkın kanını **bundan fazla** dökme; çünkü dünyada bir anda kıyamet koptu.*⁷⁹⁹

نالہ و زاری من ہر نیم شب بر در وصلت تقاضایی خوشست

*Her gece yarısı benim ağlayıp inlemem, sana kavuşma kapısında güzel bir ricadır.*⁸⁰⁰

1.11.3.6. Cümle Halinde Zarf قید مؤول

Temel cümleyi zaman, durum, sebep, miktar gibi çeşitli yönlerden tamamlayan yan cümlelerdir.⁸⁰¹

ربودی دل ز من چون رخ نمودی
شکستی پشت من چون بر شکستی

*Yüzünü gösterince gönlümü çaldın benden, yüzünü çevirince belimi büktün benim.*⁸⁰²

تا تو در بند خویشتن باشی کی تو را نزد دوست بار بود

*Sen kendine bağlı kaldığın sürece dostun yanına nasıl girebilirsin?*⁸⁰³

از پس آئینه دزدیده برویش نگرند جان فشانند برو کان رخ زیبا بینند

*Aynanın arkasından onun yüzüne kaçamaklı bakarlar, o güzel yüzü görebilmek için ona canlarını feda ederler.*⁸⁰⁴

⁷⁹⁹ Divan, 255/3.

⁸⁰⁰ Divan, 198/8.

⁸⁰¹ Efsâr, 189; Hayyâmpûr, 91; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 239.

⁸⁰² Divan, 201/7.

⁸⁰³ Divan, 90/16.

⁸⁰⁴ Divan, 51/4.

1.11.4. Anlamları Bakımından Zarflar

1.11.4.1. Zaman Zarfı قید زمان

خود سخن گفت و خود شنید همه کردم اینک سخن ایجاز gibi eylemlerin anlamını zaman kavramıyla belirten kelimelerdir.⁸⁰⁵

خود سخن گفت و خود شنید همه کردم اینک سخن ایجاز

*Hep kendi söyledi ve kendi duydu. Şimdi kısaca söz ettim.*⁸⁰⁶

چون دل من در سر زلف تو شد هم شود گهگاه هم زانوی تو

*Benim gönlüm senin zülfünde olunca, hem her an birlikte olur hem de diz dize olur.*⁸⁰⁷

همی نالم چو بلبل در سحرگاه ببوی آنکه گلزارم تو باشی

*Gül bahçem sen olursun ümidiyle seher vakti bülbül gibi inlerim hep.*⁸⁰⁸

1.11.4.2. Yer/Yön Zarfı قید مکان

نخست ار چه به صد زاریم درون خواندی gibi eylemlerin anlamını yer ve yön bakımından belirten kelimelerdir.⁸⁰⁹

نخست ار چه به صد زاریم درون خواندی

به آخر از چه به صد خواریم برون کردی

*Neden önce beni yüzlerce yakarışla içeri çağırdın, sonra neden beni yüzlerce hakirlikle dışarı attın.*⁸¹⁰

⁸⁰⁵ Efşâr, 171; Rehber, 256; Hayyâmpûr, 91; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 461; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 232; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 240.

⁸⁰⁶ Divan, 228/3.

⁸⁰⁷ Divan, 244/16.

⁸⁰⁸ Divan, 316/11.

⁸⁰⁹ Efşâr, 171-172; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 460,461; Hayyâmpûr, 92; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 232; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 241.

⁸¹⁰ Divan, 202/8.

ناگه از لطف زمانی سوی ایشان نگرند

همه مدهوش شوند جانب بالا بینند

*Ansızın lütufla bir müddet onlara doğru bakarlar, hepsi dehşete kapılıp yukarı bakarlar.*⁸¹¹

ور هیچ پس و پیش و چپ و راست بینی

پیش و پس و راست و چپ و بالا همه او دان

*Eğer öne arkaya, sağa sola bir bakacak olsan, önü arkayı, sağı solu hep O bil.*⁸¹²

1.11.4.3. Miktar Zarfı قید مقدار

gibi eylemin, eylemsinin, sıfatın veya zarfın anlamını azlık çokluk bakımından etkileyen kelimelerdir.⁸¹³

دل از جان و جهان بردار کلی نخست آنگه قدم نه در مراحل

*Önce candan ve dünyadan tamamen vazgeç, sonra mertebelere adım at.*⁸¹⁴

کام دلم ز لب بده وعده بیش و کم مده زانکه وفا نمی کند عمر من و وفای تو

*Gönlümün arzusunu dudaktan ver, az veya çok söz verme; çünkü benim ömrüm ve senin vefan vefa etmez.*⁸¹⁵

ز لطف گرد در بی‌غمان بسی گشتی

دمی به گرد دل پرغمان برآ ای دوست

*Lütfundan dertsizlerin kapısının etrafında çok dolaştın, bir an gamlıların gönlünün etrafına gel ey dost.*⁸¹⁶

⁸¹¹ Divan, 53/3.

⁸¹² Divan, 154/1.

⁸¹³ Efşâr, 172; Rehber, 257; Hayyâmpûr, 93; Ferîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 461; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 232; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 242.

⁸¹⁴ Divan, 149/10.

⁸¹⁵ Divan, 240/1.

⁸¹⁶ Divan, 195/1.

1.11.4.4. Hal Zarfı قید حالت

gibi öznenin veya nesnenin ey-lemi nasıl yaptığını belirleyen kelimelerdir.⁸¹⁷

ز خواب نرگس مست تو سرگران برخاست

خروش و ولوله از جان عاشقان برخاست

*Senin sarhoş nergis gözün uykudan öfkeli kalktı, âşıkların canından gürültü partırtı yükseldi.*⁸¹⁸

زاری کنان به درگه دلداری خود رویم

نعره زنان به پیش سرایش گذر کنیم

*Ağlayarak sevgilimizin dergâhına gideriz, feryat ederek onun sarayına uğrarız.*⁸¹⁹

گر عراقی زبان فرو بستی آشکارا نگشتی این اسرار

*Eğer Irâkî sussaydı, bu sırlar açıkça ortaya çıkmazdı.*⁸²⁰

1.11.4.5. Nitelik Zarfı قید کیفیت

gibi fiilin nasıl yapıldığını gösteren kelimelerdir.⁸²¹

من نیک بدم، تو نیکویی کن ای نیک، بدم به نیک بردار

*Ben çok kötüyüm, sen iyilik yap; ey iyi kötümü iyi kabul et.*⁸²²

بی دوست که را خوش آید آخر بوی گل و رنگ لاله‌زاری

⁸¹⁷ Efşâr, 174; Rehber, 258-259; Hayyâmpûr, 92; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 461; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 232; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 242; Koç, 218.

⁸¹⁸ Divan, 255/1.

⁸¹⁹ Divan, 89/1.

⁸²⁰ Divan, 224/7.

⁸²¹ Efşâr, 173; Rehber, 257; Hayyâmpûr, 94; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 482; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 242.

⁸²² Divan, 146/4.

*Dostsuz gülün kokusu ve lale bahçesinin rengi kime güzel gelir artık?*⁸²³

بی روی تو ای دوست بجان در خترم
در من نظری اگرچه بد از بترم

*Ey dost senin yüzün olmadan canım tehlikede. Her ne kadar kötüden daha kötü olsam da bana bir bak.*⁸²⁴

1.11.4.6. Onaylama/Kesinlik Zarfı قید تصدیق

یقین، بدستی، واقعاً، راستی، حتماً، البته، بلی، gibi eylemin anlamını onaylama ve kesinlik yönünden etkileyen kelimelerdir.⁸²⁵

دشمنم با دوستان گوید فلانی عاشقست
عاشقم بر روی خوبان عاشقم آری چه شد

*Düşmanım dostlara “falanca âşıktır” der, güzellerin yüzüne âşığım, evet âşığım, ne oldu?*⁸²⁶

در صورت او حق ار ندیدی اینجا به یقین نبینی آنجا

*Eğer burada onun yüzünde Hakk'ı görmezsen, orada kesinlikle göremezsin.*⁸²⁷

بر رخ تو توان فشاندن جان راستی را رخ تو آن دارد

*Senin yüzüne can feda edilebilir, doğrusu senin yüzün ona teşvik eder.*⁸²⁸

⁸²³ Divan, 141/10.

⁸²⁴ Divan, 339/5.

⁸²⁵ Efşâr, 176; Rehber, 258; Hayyâmpûr, 96; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 462; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 232; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 246; Koç, 222.

⁸²⁶ Divan, 236/6.

⁸²⁷ Divan, 292/4.

⁸²⁸ Divan, 64/1.

1.11.4.7. Temenni/Arzu Zarfı قید تمنی/آرزو

gibi eylemin anlamına dilek ve istek katan kelimelerdir.⁸²⁹

ای کاش سوی وصل تو راهی بودی یا در دلم از صبر پناهی بودی

*Keşke sana kavuşmak için bir yol olsaydı yahut gönlümde sabırdan bir sığınak olsaydı.*⁸³⁰

دلربایی دل ز من ناگه ربودی کاشکی آشنایی قصه دردم شنودی کاشکی

*Bir sevgili ansızın benim gönlümü çalsaydı keşke; bir dost derdimin hikâyesini duysaydı keşke.*⁸³¹

چون من بی‌خبر از دوست ندارم خبری

باری از بی‌خبری کاش خبر داشتمی

*Mademki ben habersiz dosttan bir haberi yok, hiç olmazsa habersizlikten haberrim olsaydı keşke.*⁸³²

1.11.4.8. Üzüntü Zarfı قید تأسف

gibi üzüntü ifade eden zarflardır.⁸³³

یاد نارد از من مسکین، نپرسد حال من

این چنین یاریست یارم الغیث ای دوستان

*Ben zavallıyı anmadı, benim halimi sormadı, benim sevgilim böyle sevgilidir, im-dat ey dostlar.*⁸³⁴

⁸²⁹ Efşâr, 181; Rehber, 260; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 233; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 243.

⁸³⁰ Divan, 366/5.

⁸³¹ Divan, 132/5.

⁸³² Divan, 241/7.

⁸³³ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 243; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 280.

⁸³⁴ Divan, 125/6.

آه به یکبارگی یار کم ما گرفت
چون دل ما تنگ دید خانه دگر جا گرفت

*Ah sevgili ansızın terk etti bizi; bizim gönlümüzü dar görünce başka bir evi mesken tuttu.*⁸³⁵

ما قبله خود روی چو خورشید تو کردیم
هیئات که خورشید پرستیم دگر بار

*Biz senin güneş gibi yüzünü kendi kablemiz yaptık, yazık ki güneşe taptık yine.*⁸³⁶

1.11.4.9. قید تعجب Şaşırma Zarfı

gibi şaşkınlık ifade eden zarflardır.⁸³⁷ عجب، ای عجب، ای شگفت، وه، شگفتا، سبحان الله، بلعجب

سبحانی آن نفس ز من ار بشنوی بدانک
آن او بود نه من، نشوی هیچ منکرم

*Subhanallah eğer o an benden işitecek olursan, bil ki o O'dur ben değil, beni asla inkâr edemezsin.*⁸³⁸

از لب لعلت چه عجب گر مرا آرزوی قند و رطب می کند

*Lal dudağından ne tuhaf olur şeker ve hurma arzu etsem.*⁸³⁹

ز عکس می چه عجب گر جهان منور شد
که مه ز تابش خورشید می شود رخشان

*Eğer dünya şarabın yansımasından aydınlandıysa, niye tuhaf olsun ki; çünkü ay güneşin ışıyla parlıyor.*⁸⁴⁰

⁸³⁵ Divan, 115/9.

⁸³⁶ Divan, 197/2.

⁸³⁷ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 244; Tabîbzâde, 121; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 282-283.

⁸³⁸ Divan, 20/1.

⁸³⁹ Divan, 263/7.

⁸⁴⁰ Divan, 310/11.

1.11.4.10. Olasılık/Kuşku Zarfı قید تردید

gibi fiillerin anlamına olasılık, kuşku katan zarflardır.⁸⁴¹ مگر

ای دل دشمن چه می شوی به غم شاد

گر شود آن یار دوستار، که داند

*Ey düşman gönül, ne diye gamımla mutlu olursun? Belki o sevgili dost olur, kim bilir?*⁸⁴²

آمد در کوی اومید تو باز تا مگر بینم رخ نیکوی تو

*Belki senin güzel yüzünü görürüm diye senin ümit sokağına geldim yine.*⁸⁴³

در گلستان چشمم ز چه رو همیشه باز است

به امید آنکه شاید تو به چشم من درآیی

*Gözüm gül bahçesine neden açıktır hep? Belki sen benim gözüme görünürsün ümidiyle.*⁸⁴⁴

1.11.4.11. Sebep Zarfı قید علت

gibi fiillerin anlamını sebep yönünden tamamlayan zarflardır.⁸⁴⁵ از این رو

کرشمه‌ای بکند صدهزار دل ببرد

ازین سبب دل عشاق در جهان تنگست

⁸⁴¹ Efşâr, 177; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 462; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 233; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 246.

⁸⁴² Divan, 328/20.

⁸⁴³ Divan, 191/3.

⁸⁴⁴ Divan, 304/4.

⁸⁴⁵ Rehber, 259; Hayyâmpûr, 94-96; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 462; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 247.

*Bir işve yapar, yüz binlerce gönlü götürür, **bu yüzden** âşıkların gönlü dünyada sıkıntılıdır.*⁸⁴⁶

جهان خوابست و من در وی جمال یار می بینم
ازینجا خواب در چشمم مگر بسیار می آید

*Dünya rüyadır ve ben onda sevgilinin yüzünü görüyorum; belki de **bu nedenle** çok fazla uykum geliyor.*⁸⁴⁷

بر نقش و نگار فتنه گشتم زین روی نمی رسم به نقاش

*Nakşa ve resme vuruldum, **bu yüzden** ressama ulaşamıyorum.*⁸⁴⁸

1.11.4.12. سیمرلما زارفی قید انحصار

سبب انحصار و تنها، فقط، گیبی فیملرین انلامینی سببیرلاندیران زارفیلریدیر.⁸⁴⁹

افتاد دو صد شیون از جور تو هرجایی
این جور و جفا با من تنهات نمی افتد

*Senin zulmünden her bir yere iki yüz feryat düştü. Bu zulüm ve cefayı **sadece** bana yapmıyorsun.*⁸⁵⁰

در غم هجر تو تنها نه منم کز یاران
هر کسی راست بقدر خود ازین غم قدری

*Senin ayrılığının gamında olan **sadece** ben değilim; dostlardan her birinde kendi kadrince bu gamdan bir miktar vardır.*⁸⁵¹

یاری ده محنت زده مشناس جز او کس
فریادرس بی کس تنها همه او دان

⁸⁴⁶ Divan, 237/1.

⁸⁴⁷ Divan, 280/9.

⁸⁴⁸ Divan, 264/10.

⁸⁴⁹ Rehber, 262; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 462; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 284.

⁸⁵⁰ Divan, 181/10.

⁸⁵¹ Divan, 218/1.

*O'ndan başka kimseyi dertliye yardım eden olarak bilme, kimsesizin yardımına ulaşan sadece O['dur] bil.*⁸⁵²

1.11.4.13. Özetleme Zarfı قيد اختصار

*gibi zarflardır.*⁸⁵³ القصة، الغرض، باری، خلاصه، القصه

القصّه به جانم از عراقی مگذار کزو نماند آثار

*Kısacası Irākī'nin yüzünden canım ağzıma gelmiş, ondan iz kalmasına izin verme.*⁸⁵⁴

ذره بی تاب مهر چون باشد همچنانیم بی رخت والسلام

*Zerre güneşin ışığı olmadan nasıl olur? Senin yüzün olmadan bizde öyleyiz, ves-selam.*⁸⁵⁵

فی الجملة ندید دیده من از تیرگی جهان صفایی

*Özetle benim gözüüm dünyanın karanlığından berraklık görmemiş.*⁸⁵⁶

1.11.4.14. Benzetme Zarfı قيد تشبيه

*gibi benzetme anlamı taşıyan zarflardır.*⁸⁵⁷ چنان، چنانچون، چو، چون، همچو، گویی، گفتی، مثل، پنداری

یک لحظه غمت از دل من می نشود دور

گویی که غمت را جز ازین جای دگر نیست

⁸⁵² Divan, 153/15.

⁸⁵³ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 461; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 248; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 284.

⁸⁵⁴ Divan, 146/8.

⁸⁵⁵ Divan, 62/7.

⁸⁵⁶ Divan, 254/12.

⁸⁵⁷ Efşâr, 182; Rehber, 260; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 246.

*Bir an gamın benim gönlümden uzaklaşmıyor, **sanki** gamının bu yerden başka [yeri] yoktur.*⁸⁵⁸

شدند حلقه گوش ترا چو حلقه بگوش

چه خوشدل اند که مثل تو دلستان دارند

*Köle **gibi** senin halkanı kulaklarına taktılar. Ne mutlu onlara; çünkü senin **gibi** sevgilileri var.*⁸⁵⁹

بگذر ز سر جهان عراقی انگار نبودی و نزادی

*Irâkî dünyadan vazgeç, **sanki** olmadın ve doğmadın.*⁸⁶⁰

1.11.4.15. Olumsuzluk Zarfı قید نفی

*gibi zarflardır.*⁸⁶¹ نه، هیچ، هرگز، بهیچ وجه، اصلاً، ابداً، مطلقاً

چو از زیان منت هیچگونه سودی نیست

مخواه بیش زیان من گدا ای دوست

*Mademki senin benim zararımдан **hiçbir** kazancın olmayak, öyleyse ben dilencinin zararını isteme fazla ey dost.*⁸⁶²

هیچ نگویی صنما تا غمت از من مسکین چه طلب می کند

*Ey sevgili “senin gamın ben zavallıdan ne istiyor” diye **hiç** demezsin.*⁸⁶³

نبرند از وفا طمع هرگز نگریزند از جفا عشاق

*Âşıklar vefaya **asla** tamah etmezler, cefadan kaçmazlar.*⁸⁶⁴

⁸⁵⁸ Divan, 241/2.

⁸⁵⁹ Divan, 328/7.

⁸⁶⁰ Divan, 129/7.

⁸⁶¹ Rehber, 260; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 462; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 232; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 246.

⁸⁶² Divan, 194/17.

⁸⁶³ Divan, 207/7.

⁸⁶⁴ Divan, 330/16.

1.11.4.16. İstisna Zarfı قید استثنا

gibi ayrıcalık, istisna anlamı katan zarflardır.⁸⁶⁵ الا، استثنائاً

وطن گاه دل خود را به جز روی تو نگزینم

تماشاگاه جسم و جان به جز روی تو نپسندم

*Kendi gönül yurdumu senin sokağından başka seçmem, bedenimin ve canımın manzarası olarak senin yüzünden başkasını beğenmem.*⁸⁶⁶

بیا، که غیر تو در چشم من نیامد هیچ جز آب دیده که بر چشم من روان آمد

*Gel; çünkü senden başkası asla benim gözüme girmez, benim gözümünden gözyaşından başka [bir şey] akmaz.*⁸⁶⁷

هر بی دل و شیدایی افتاده به سودایی

واندر دل من آلا سودات نمی افتد

*Her âşık ve sevdalı bir aşka düşmüş, benim gönlümde senin sevdandan başka [bir şey] kalmıyor.*⁸⁶⁸

1.11.4.17. Soru Zarfı قید پرسش

gibi fiillerin anlamını soru yoluyla açıklayan zarflardır.⁸⁶⁹ چرا، چسان، چگونه، چند، چون، کجا، کی، مگر

بر در قرب تو چگونه پرد مرغی پر شکسته بال شده

*Kolu ve kanadı kırılmış kuşcağz sana yaklaşma kapısına nasıl uçar?*⁸⁷⁰

⁸⁶⁵ Efşâr, 178; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 233; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 246.

⁸⁶⁶ Divan, 212/7.

⁸⁶⁷ Divan, 179/6.

⁸⁶⁸ Divan, 181/6.

⁸⁶⁹ Efşâr, 179; Rehber, 261; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 233; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 245.

⁸⁷⁰ Divan, 42/7.

رخ ز مستان خود نهان چه کنی آنچنان رخ کسی نهان دارد

*Kendi sarhoşlarından yüzünü **niçin** saklarsın? Öyle bir yüzü bir kimse saklar mı?*⁸⁷¹

دانم که سوختی ز غم عشق خود مرا لیکن ندانم آنکه چه سانسم بسوختی

*Bilirim ki kendi aşkının gamından beni yaktın yandırdın; fakat beni **nasıl** yaktığını bilmiyorum.*⁸⁷²

1.11.4.18. سیرالاما زارفی قید ترتیب

*gibi zarflardır.*⁸⁷³ پی در پی، یک یک، دو تا دو تا، پیایی

ور ندانی که من چه می‌گویم یک به یک می‌کنم بیان، برسان

*Eğer benim ne dediğimi bilmiyorsan, **bir bir** açıklarım, gönder.*⁸⁷⁴

می‌توان آنچه هست و بود و بود در رخ او یکان یکان دیدن

*Var olanı, olmuşu ve olacağı onun yüzünde **birer birer** görmek mümkündür.*⁸⁷⁵

می‌کند خاطر من پیایی عزم که کند یک نظاره همدان را

*Gönlüm bir kez bile olsa peşpeşe Hemedan'a bakmak istiyor.*⁸⁷⁶

1.11.4.19. توضیح/تفسیر زارفی سیرالاما/توضیح

*gibi zarflardır.*⁸⁷⁷ یعنی، به عبارت دیگر، به این معنی که، به عبارت آخری

در دل نکنی مقام یعنی با قلب عیار در نگنجد

⁸⁷¹ Divan, 63/14.

⁸⁷² Divan, 172/2.

⁸⁷³ Efşâr, 175; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 461-462; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 232; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 245.

⁸⁷⁴ Divan, 221/4.

⁸⁷⁵ Divan, 230/7.

⁸⁷⁶ Divan, 69/5.

⁸⁷⁷ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 245; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 286.

*Gönülde ikamet etmezsin **yani** sahte paraya ayar sığmaz [dersin].*⁸⁷⁸

برتر از کون و مکان جایست یعنی درگهش
خشت قصر کاینات از خاک او ملجا زنند

*Varlık âleminden daha değerli olan bir yerdir **yani** onun dergâhı; kâinat köşkünün kerpicini o sığınağın toprağından yaparlar.*⁸⁷⁹

عمریست که می زخم در دل یعنی که در سرای ساقی

*Bir ömür gönül kapısını çalarım **yani** sakinin evinin kapısını.*⁸⁸⁰

1.11.4.20. Tedricilik Zarfı قید تدریج

gibi fiillere zamanla gerçekleşme anlamı katan zarflardır.⁸⁸¹

بر زبان فصیح هر ذره می کند عشق لحظه لحظه خطاب

*Her zerre fasih bir dille **anbean** aşka hitap ediyor.*⁸⁸²

جو دانه دل تو که جوجو ز غم شد دست
انداز پیش مرغ نواخوان صبحگاه

*Gamdan dolayı **az az** biten arpa tanesi gibi olan gönlünü, sabah vakti öten kuşun önüne at.*⁸⁸³

دم بدم در هر لباسی رخ نمود لحظه لحظه جای دیگر پا نهاد

***Anbean** her bir elbisede göründü, **anbean** başka bir yere ayak bastı.*⁸⁸⁴

⁸⁷⁸ Divan, 201/2.

⁸⁷⁹ Divan, 45/6.

⁸⁸⁰ Divan, 296/12.

⁸⁸¹ Rehber, 258; Hayyâmpûr, 98; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 244.

⁸⁸² Divan, 229/13.

⁸⁸³ Divan, 142/8.

⁸⁸⁴ Divan, 233/3.

1.11.4.21. Tekrarlama Zarfı قید تکرار

⁸⁸⁵ gibi fiillere süreklilik anlamı katan zarflardır. ⁸⁸⁵ مجدداً

فتادم باز در وادی خونخوار نمی بینم رهی نه رهنمایی

*Yine zalim vadiye düştüm, ne bir yol görüyorum, ne de bir rehber.*⁸⁸⁶

جانم ز لب تو وام خواهد هر لحظه به تازگی بقایی

*Canım senin dudağından her an yeniden borç ister sonsuzluğu.*⁸⁸⁷

ز راه لطف به صحرا خرام یک نفسی

که عیش تازه کنم چون بهار می گذرد

*Lütfet, ovada bir an salınarak yürü de yeniden hayat bulayım; çünkü bahar gidiyor.*⁸⁸⁸

1.12. EDAT حرف اضافه

Cümle içinde isim ya da isim soylu kelimelerden önce ya da sonra gelerek, bağlı olduğu kelimeler ile fiiller arasında çeşitli anlam ilgileri kuran, cümleye değişik anlamlar katan, tek başına bir anlamı olmayan sözcüklerdir.⁸⁸⁹

1.12.1. Basit Edat حرف اضافه ساده

gibi tek kelimeden oluşan edatlardır.⁸⁹⁰ از می حسن ارچه سرمستی، مکن

با حریفان سرگرانی ساقیا

⁸⁸⁵ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 244; Tabîbzâde, 118; Koç, 221; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 287.

⁸⁸⁶ Divan, 185/4.

⁸⁸⁷ Divan, 254/5.

⁸⁸⁸ Divan, 219/5.

⁸⁸⁹ Hânlerî, 73; Rehber, 265; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 234; Ferîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 447.

⁸⁹⁰ Erjeng, 24-25; Efşâr, 193; Rehber, 267; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 267.

*Her ne kadar güzellik şarabından sarhoş olsan da dostlardan yüz çevirme ey saki.*⁸⁹¹

نیست جز آب دیده در دستم زان نگارم ز دست می برود
*Elimde gözyaşından başka [bir şey] yoktur, o yüzden sevgilim elden gidiyor.*⁸⁹²

عاشق که گذر کند به کویت جان پیش سگ درت فشانند
*Senin sokağından geçen âşık canını senin kapının köpeğinin önüne saçar.*⁸⁹³

زیبده که ز درگاهت نومید نگرده باز
 آن کس که به امید بر خاک درت افت
*Bir ümitle senin kapının toprağına düşen kimsenin senin dergâhından ümitsiz dönmemesi yaraşır.*⁸⁹⁴

در همه هستی حقیقت نیست هستی غیر او
 هرچه هست از هستی اوست از قلیل و از کثیر
*Bütün varlık âleminde, aslında, O'ndan başka bir varlık yoktur. Her ne varsa O'nun varlığındandır, az veya çok.*⁸⁹⁵

این هم روا ندارم کایی برای جانی
 بگذار تا برآید در آرزوت جانم
*Bir can için gelmeni de uygun görmem, bırak da senin arzundan canım çıksın.*⁸⁹⁶

هر بی دل و شیدایی افتاده به سودایی
 واندر دل من الا سودات نمی افتد

⁸⁹¹ Divan, 243/14.

⁸⁹² Divan, 132/15.

⁸⁹³ Divan, 180/14.

⁸⁹⁴ Divan, 209/8.

⁸⁹⁵ Divan, 11/5.

⁸⁹⁶ Divan, 186/5.

*Her âşık ve sevdalı bir aşka düşmüş, benim gönlümde senin sevdandan başka [bir şey] kalmıyor.*⁸⁹⁷

1.12.2. Birleşik Edat حرف اضافه مرکب

به جز، جز از، مگر از، جز که، چون که، مگر که، همچو، از بهر، به خاطر، به غیر از، در خصوص
gibi basit edatların isim, sıfat, bağlaç gibi kelimelerle birleşmesiyle meydana gelen edat-
lardır.⁸⁹⁸

چاکران او بدون حق فرو نارند سر

بندگان او قدم بر اولی و آخری زنند

*Onun hizmetçileri Hakk'tan başkasına boyun eğmezler, onun kulları başlangıca ve sona adım atarlar.*⁸⁹⁹

مبند ای دل بجز در یار خود دل امید از هر که جز یارست بگسل

*Ey gönül kendi yârinden başkasına gönül bağlama, sevgiliden başka herkesten ümidini kes.*⁹⁰⁰

این همه از بهر او او فارغ از هر دو سرای

در سرای خاص هر دم با یکی بر یک سریر

*Bunca şey onun için; o iki dünyadan da kurtulmuş, özel sarayda her an biriyle bir taht üzerinde.*⁹⁰¹

از پیش ره وصل چو برخاست عراقی با تو دمکی خوش بنشستیم دگر بار

*Irâkî vuslat yolunun önünden kalkınca, seninle bir an olsun hoş oturduk yine.*⁹⁰²

⁸⁹⁷ Divan, 181/6.

⁸⁹⁸ Erjeng, 25-26; Efşâr, 195; Rehber, 269; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 268.

⁸⁹⁹ Divan, 46/1.

⁹⁰⁰ Divan, 149/6.

⁹⁰¹ Divan, 16/5.

⁹⁰² Divan, 197/7.

من بنده موحدّم و لیکن محروم در باب من خسته چه می فرمایی

*Ben muvahhid kulunum; fakat mahrumum, ben yorgun hakkında ne buyurursun?*⁹⁰³

چو ساقی مه نو ساغر تهی بر کف

هم از برای می مهر می دود چندان

*Hilal gibi bir saki ve elde boş bir kadeh de aşk şarabı için koşar sürekli.*⁹⁰⁴

از پی یک نظاره بر در او سالها انتظار باید کرد

*Onun kapısına bir kere bakmak için yıllarca beklemek gerekir.*⁹⁰⁵

1.12.3. حرف نشانه Belirlilik Edatı

Kelimelerin sonundaki çağırma 'i, başındaki çağırma ünlemi ve ra edatı cümle içerisinde birlikte bulunduğu kelimeye belirlilik kazandırır. Kelimelere belirlilik kazandıran bu harflere belirlilik edatı denir.⁹⁰⁶

تا درین عالم نگرده آشکارا راز ما

ناگهی رخ را ازین عالم نهان خواهیم کرد

*Bu âlemde bizim sırrımızın ortaya çıkmaması için, ansızın yüzümüzü bu âlemden gizleyeceğiz.*⁹⁰⁷

بی‌دلی را بی سبب آزرده گیر خاکساری را به خاک اسپرده گیر

*Bir âşığı sebepsiz incinmiş say, bir düşkünü toprağa verilmiş say.*⁹⁰⁸

مفسان را نظاره‌ای بخشی خستگان را دمی ببخشایی

⁹⁰³ Divan, 344/10.

⁹⁰⁴ Divan, 310/16.

⁹⁰⁵ Divan, 152/5.

⁹⁰⁶ Efşâr, 201-202; Rehber, 270; Hânlerî, 73; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 280-282.

⁹⁰⁷ Divan, 104/8.

⁹⁰⁸ Divan, 196/6.

*Müflislere bir bakış bahşeder misin? Yorgunları bir an bağışlar mısın?*⁹⁰⁹

ای دیده بدار ماتم دل کو در خطری فتاد مشکل

*Ey göz, gönül matemine sahip ol; çünkü o çetin bir tehlikeye düştü.*⁹¹⁰

ای دلشده دم مزن ز عشقش گر عاشق صادقی نشان کو

*Ey âşık, onun aşkıdan bahsetme. Eğer sadık âşıkısan, nişanesi nerede?*⁹¹¹

نیست در عالم عراقی را دمی بی لب تو کامرانی ساقیا

*Âlemde Irâkî'nin bir an senin dudağın olmadan mutluluğu yoktur, ey saki.*⁹¹²

1.13. BAĞLAÇ حرف ربط

Tek başına kullanıldıklarında anlamı olmayan, kelimeler, kelime grupları ve cümleler arasında anlam ve biçim bakımından bağlantı kuran kelimelerdir.⁹¹³

1.13.1. Görevleri Bakımından Bağlaçlar

1.13.1.1. Kelimeler Arasında İlgî Kuranlar

Kelimeleri birbirine bağlayan bağlaçlardır. Birbirine bağlanan kelimeler cümle içerisinde aynı görevde kullanılır.⁹¹⁴

ما دگر بار توبه بشکستیم وز غم ننگ و نام و راستیم

*Biz yine tövbemizi bozduk ve şan şöret gamından kurtulduk.*⁹¹⁵

ز من هر دم برآید ناله و آه چو یاد آید رخت هر دم، کجایی؟

⁹⁰⁹ Divan, 208/12.

⁹¹⁰ Divan, 140/3.

⁹¹¹ Divan, 89/8.

⁹¹² Divan, 244/7.

⁹¹³ Efşâr, 196; Rehber, 281; Hânlerî, 77; Hayyâmpûr, 111; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 258.

⁹¹⁴ Rehber, 281; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 305.

⁹¹⁵ Divan, 183/6.

*Yüzünü hatırladığımda benden feryad ve figan yükselir her an, neredesin?*⁹¹⁶

بگذر ای غافل ز یاد این و آن یاد حق کن تا بمانی جاودان

*Ey gafil, bunu ve onu anmayı bırak; Hakk'ı an ki ebedi kalasın.*⁹¹⁷

بویی به مشام ما رسیده است ما زنده بدان نسیم و بوییم

*Bizim burnumuza bir koku geldi, biz o [güzel] esinti ve kokuyla yaşıyoruz.*⁹¹⁸

دلی یا دلبری یا جان یا جانان نمی دانم

همه هستی تویی فی الجمله این و آن نمی دانم

*Gönül müsün yoksa dilber mi, can mısın yoksa canan mı bilmiyorum! Bütün varlık sensin, kısacası bunu ve onu bilmiyorum.*⁹¹⁹

روزی به سلام یا پیغامی آن یار نکرد یاد ما را

*O sevgili bir gün olsun, selam veya mesajla anmadı bizi.*⁹²⁰

نه از وجد و نه از فقدان نه از وصل و نه از هجران

نه از درد و نه از درمان نه از دشوار و آسانی

*Ne varlıktan ne yokluktan, ne kavuşmadan ne ayrılıktan, ne dertten ne dermandan, ne zorluktan ne kolaylıktan.*⁹²¹

1.13.1.2. Cümleler Arasında İlgili Kuranlar

Cümleler arasında konu ve anlatım bütünlüğü sağlamak için kullanılan bağlaçlardır.⁹²²

⁹¹⁶ Divan, 164/13.

⁹¹⁷ Divan, 135/11.

⁹¹⁸ Divan, 300/1.

⁹¹⁹ Divan, 249/7.

⁹²⁰ Divan, 126/12.

⁹²¹ Divan, 38/2.

⁹²² Rehber, 282.

کنون مقام عراقی مجوی در مسجد که او برای یکی جرعه در خراباتست

*Şimdi Irâkî'nin makamını mescitte arama; çünkü o bir yudum [şarap] için meyhanededir.*⁹²³

ما خود خجلیم از رخ یار با آنک ز عشق زار زاریم

*Biz aşktan dolayı inim inim inlememize rağmen sevgilinin yüzünden de utanmaktayız.*⁹²⁴

اگر می زندگی خواهی دل از جان و جهان بگسل

نیایی زندگی تا تو ز بهر این و آن میری

*Eğer yaşamak istiyorsan, candan ve dünyadan vazgeç, sen bunun ve onun için öldüğün sürece bir hayat bulamazsın.*⁹²⁵

گرچه ز جهان جوی نداریم هم سر به جهان فرو نیاریم

*Her ne kadar dünyada bir arpamız yoksa da dünyaya baş eğmeyiz.*⁹²⁶

چه خوش باشد دلا کز عشق یار مهربان میری

شراب شوق او در کام و نامش در زبان میری

*Ey gönül şefkatli sevgilinin aşkından ölürsen, onun aşk şarabı ağzında ve onun adı dilinde ölürsen ne iyi olur.*⁹²⁷

چو روی تو نبینم هر سحرگاه بنالم زار کای همدم کجایی

*Senin yüzünü görmediğim zaman, her seher vakti "ey dost neredesin?" diye ağlar dururum.*⁹²⁸

⁹²³ Divan, 107/4.

⁹²⁴ Divan, 153/6.

⁹²⁵ Divan, 154/9.

⁹²⁶ Divan, 152/13.

⁹²⁷ Divan, 154/3.

⁹²⁸ Divan, 164/14.

چون ز خود وز یاد خود فارغ شوی شاهد مذکور گردی بی گمان

*Kendinden ve kendi yâdından kurtulursan şüphesiz zikredilen sevgili olursun.*⁹²⁹

1.13.2. Yapıları Bakımından Bağlaçlar

1.13.2.1. Basit Bağlaç حرف ربط ساده

gibi tek kelimeden oluşan bağlaçlardır.⁹³⁰ ولی، پس، تا، چون، زیرا، لیکن، و، یا، نه، ولی

در جهان غیر او نمی بینم دلم امروز هم بدین چه خوشست

*Dünyada ondan başkasını görmüyorum, gönlüm bugün de böyle ne güzeldir.*⁹³¹

دارم هوس آنکه ببینیم رخ خوبت پس جان بدهم نیست تمنای جز اینم

*Senin güzel yüzünü görmeyi arzuluyorum, sonra da can vermeyi, bundan başka bir arzum yoktur.*⁹³²

درمان اگر نداری باری به درد یاد آر کز دوست هر چه آید آن یادگار باشد

*Eğer dermanın yoksa, bari dertle hatırla; çünkü dosttan her ne gelirse yadigâr olur.*⁹³³

تا بر قرار حسنی دل بی قرار باشد تا روی تو نبیند دل سوگوار باشد

*Bir güzel huzurlu olsun diye gönül huzursuz olur, senin yüzünü görmedikçe gönül yash olur.*⁹³⁴

شاید ار شور در جهان فکنیم کز می لعل یار سرمستیم

⁹²⁹ Divan, 135/15.

⁹³⁰ Efşâr, 196; Rehber, 282; Hayyâmpûr, 111; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 259.

⁹³¹ Divan, 231/2.

⁹³² Divan, 213/6.

⁹³³ Divan, 175/4.

⁹³⁴ Divan, 174/15.

*Şayet eğer dünyada kargaşa çıkarırsak, sevgilin kırmızı dudaklarından sarhoş olduğumuz içindir.*⁹³⁵

با عشق تست جان را صد سرّ سر نهفته

لیکن دل عراقی با آن چه کار دارد

*Senin aşkınla canın yüzlerce gizli sırrı vardır; **fakat** Irākī'nin gönlünün onunla ne işi vardır ki?*⁹³⁶

تا کی کشم جفای تو این نیز بگذرد

بسیار شد بلای تو این نیز بگذرد

*Ne zamana kadar senin cefanı çekerim? Bu **da** geçer. Senin belan çoğaldı! Bu **da** geçer.*⁹³⁷

1.13.2.2. İkili Bağlaç حرف ربط مزدوج

Cümleler arasında eşitlik, uygunluk, zıtlık, olumsuzluk gibi ortaklık ilgisi kuran bağlaçlardır.⁹³⁸

نی از تو بمن رسید بویی نی وصل توام نمود رویی

*Ne senden bana bir koku geldi **ne de** sana kavuşma bana yüz gösterdi.*⁹³⁹

دل زان تست، بر سر کویت فکندهام

خواهی ز چشمش افکن و خواهی همی نواز

*Gönül senindir, sokağının başına atmışım, **ister** gözünden uzaklaştı, **ister** okşa.*⁹⁴⁰

آب حیوان است آن لب یا شکر یا سرشته آب حیوان با شکر

⁹³⁵ Divan, 183/10.

⁹³⁶ Divan, 199/13.

⁹³⁷ Divan, 135/3.

⁹³⁸ Çiftçi, 197; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 310.

⁹³⁹ Divan, 172/14.

⁹⁴⁰ Divan, 23/3.

O dudak hayat suyudur **yahut** şeker **ya da** hayat suyunun şekerle karışımıdır.⁹⁴¹

تا ببینی درو که جمله یکیست خواه یکصد شمار خواه هزار

Her şeyin bir olduğunu onda göresin, **ister** yüzlerce say **ister** binlerce.⁹⁴²

هم از لطافت می می گرفت رنگ قدح هم از صفای قدح می نمود باده عیان

Hem kadeh şarabın berraklığından renk alıyor **hem** kadehin berraklığından şarap açıkça görünüyordu.⁹⁴³

نه همدمی که با او یکدم می برآرد

نه کرده پایمردی با او دمی مراعات؟

Ne kendisiyle bir an konuşacağım dost var **ne de** kendisine bir an ilgi duyduğum sırdaş var.⁹⁴⁴

دل بنده تست در همه حال گر غم زده است و گر شکسته

İster gamlı olsun **ister** kırık her durumda gönlüm senin kölen.⁹⁴⁵

1.13.2.3. Birleşik Bağlaç حرف ربط مرکب

gibi bağlaçların başka bir bağlaçla veya isim, sıfat, edat gibi kelimelerle birleşmesi sonucu oluşan bağlaçlardır.⁹⁴⁶

کام دلم ز لب بده، وعده بیش و کم مده

زانکه وفا نمی کند عمر من و وفای تو

Gönlümün arzusunu dudaktan ver, az veya çok söz verme; **çünkü** benim ömrüm ve senin vefan vefa etmez.⁹⁴⁷

⁹⁴¹ Divan, 238/4.

⁹⁴² Divan, 224/5.

⁹⁴³ Divan, 310/3.

⁹⁴⁴ Divan, 103/6.

⁹⁴⁵ Divan, 214/3.

⁹⁴⁶ Efşâr, 199; Rehber, 281; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 259.

⁹⁴⁷ Divan, 240/1.

عاجز شدم از بیان وصفت زیرا که تو برتر از بیانی

*Senin vasfını açıklamada aciz kaldım; çünkü sen bir beyandan daha yücesin.*⁹⁴⁸

عشاق تو گرچه همه شیرین سخنانند

اما چو عراقیت شکرخای دگر نیست

*Her ne kadar senin âşıklarının hepsi tatlı dilli olsalar da Irâkî gibi senin başka tatlı dillin yoktur.*⁹⁴⁹

در صومعه چو مرد مناجات نیستم

در میکده ز بهر چه هشیار مانده‌ام

*Mademki manastırda münacatta bulunan bir adam değilim, öyleyse meyhanede niçin ayık kalayım?*⁹⁵⁰

کرشمه‌ای بکند، صدهزار دل ببرد

ازین سبب دل عشاق در جهان تنگست

*Bir cilve yapar, yüz binlerce gönlü götürür, bu yüzden âşıkların gönlü dünyada sıkıntılıdır.*⁹⁵¹

با آنکه خوش آمد از تو، ای یار، جفا لیکن هرگز جفا نباشد چو وفا

*Ey sevgili, senden ceфа hoş gelse de ceфа vefa gibi olamaz.*⁹⁵²

تن ماند کنون و نیم جانی آن هم ز غمت چنانکه دانی

*Şimdi bir beden kaldı; o da senin gamından dolayı bildiğin gibi yarım canlı.*⁹⁵³

⁹⁴⁸ Divan, 264/7.

⁹⁴⁹ Divan, 241/5.

⁹⁵⁰ Divan, 102/6.

⁹⁵¹ Divan, 237/1.

⁹⁵² Divan, 350/7.

⁹⁵³ Divan, 162/6.

1.14. صوت/شبه جمله ÜNLEM

Sevinme, beğenme, ümit, arzu, dua, korku, heyecan, acıma, şaşma, öfke gibi duyguları anlatan çağrı, buyruk, yasaklama gibi durumları belirten kelime veya kelime gruplarına ünlem denir.⁹⁵⁴ 'صوات' Çoğulu tır.

1.14.1. Ümit, Arzu ve Dua Ünlemleri اصوات امید، آرزو و دعا

gibi.⁹⁵⁵ ... کاش، ای کاش، کاشکی، انشاءالله، الهی، آمین، بوک

زان فراموش عهد دشنامی کاشکی یادگار داشتمی

*O sözünü unutandan keşke bir küfür bana yadigâr kalsaydı!*⁹⁵⁶

چون لایق وصل نیست بودت ای کاش نبود ای عراقی

*Mademki varlığın kavuşmaya layık değil, keşke olmasaydın ey Irâkî!*⁹⁵⁷

دلربایی دل ز من ناگه ربودی کاشکی

آشنایی قصه دردم شنودی کاشکی

*Bir sevgili ansızın benim gönlümü çalsaydı keşke; bir dost derdimin hikâyesini duysaydı keşke!*⁹⁵⁸

1.14.2. Beğenme ve Teşvik Ünlemleri اصوات تحسین و تشویق

... به به، زه، زهی، خه، آفرین، خنک، خوشا، فه، فهی، خرما، اینت، مرحبا، بارک الله، ماشاءالله، حبذا
gibi.⁹⁵⁹

چه به که پیش سگان درش فشانی جان

که این متاع برآن رخ نثار نتوان کرد

⁹⁵⁴ Efşâr, 208; Rehber, 295; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 250; Ediskun, 322.

⁹⁵⁵ Rehber, 295; Rehber, 304; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 251.

⁹⁵⁶ Divan, 120/5.

⁹⁵⁷ Divan, 119/11.

⁹⁵⁸ Divan, 132/5.

⁹⁵⁹ Efşâr, 208; Rehber, 295; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 251.

*Kapısının köpeklerinin önüne canını feda edersen **ne ala**; çünkü bu mal, o yüze saçılmaz.*⁹⁶⁰

خوشا شراب و خوشا ساقی و خوشا بزمی

که غمزه خوش ساقی بود خمستانش

*Ne güzel şarap, ne güzel saki, ne güzel sakinin güzel gamzesinin meyhanesi olduğı meclis.*⁹⁶¹

زهی خلق کریم تو معطر کرده عالم را

خجل گشته ازو بادی که از گلزار در جنبد

*Ne hoş, senin cömert yaratılışın âlemi güzel kokulu yapmış, gül bahçesinden kal-kan rüzgâr ondan utanmış.*⁹⁶²

1.14.3. اصوات تأسف Ünlemleri

*gibi.*⁹⁶³ آه، وای، دریغا، آوخ، افسوس، دریغ، دردا، فریاد، حیف، واویلا، اسفا

چه خوش بودی، دریغا روزگارم اگر با من خوشستی غمگسارم

*Ah! Ne güzel olurdu günlerim, eğer dert ortağım benimle mutlu olsaydı!*⁹⁶⁴

هیئات کزین دیار رفتم ناکرده وداع یار رفتم

*Yazıklar olsun! Bu diyardan gittim, sevgiliye veda etmeden gittim!*⁹⁶⁵

به روی خرم تو شادمان نشد افسوس

دل عراقی از آن دم که عشقباز آمد

*Irâkî'nin gönlü âşık olalıdan beri senin mutlu yüzünle mutlu olmadı, yazık!*⁹⁶⁶

⁹⁶⁰ Divan, 86/10.

⁹⁶¹ Divan, 330/3.

⁹⁶² Divan, 314/1.

⁹⁶³ Efsâr, 209; Rehber, 295; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 252.

⁹⁶⁴ Divan, 260/16.

⁹⁶⁵ Divan, 316/15.

⁹⁶⁶ Divan, 220/6.

1.14.4. اصوات تعجب Şaşırma Ünlemleri

gibi... وه، اوه، شگفتا، ای شگفتا، عجب، عجباً، یا للعجب، الله اكبر، سبحان الله⁹⁶⁷

عجب چرا به عراقی سپرد امانت را
مگر نبود به عالم کسی نگهبانش

*Tuhaf, neden emaneti Irākī'ye teslim etti! Yoksa âlemde onu koruyan başka bir kimse yok muydu?*⁹⁶⁸

گل اگر زر فشان کند چه عجب کز شمالش بسی یسار آمد

*Gül eğer altın saçarsa, niye acayip olsun! Çünkü kuzey rüzgârından ona çok mal mülk geldi.*⁹⁶⁹

چه عجب گر بگوش جان همه آید از سرّ غیب این کلمه

*Eğer can kulağına gayb sırrından daima bu söz gelirse niye tuhaf olsun!*⁹⁷⁰

1.14.5. اصوات تحذیر و تنبيه Uyarı Ünlemleri

gibi... زینهار، ها، هان، هین، هلا، مبادا، هشدار، مگر، بهوش، الا، امان، الحذر⁹⁷¹

زینهار ز دست ناکسان آب حیات بر لب ننهی گرچه در آتش باشی

*Her ne kadar ateşte olsan da sakın alçakların elinden hayat suyu [bile olsa] ağzına koyma!*⁹⁷²

هان عراقی غم مخور کز بهر تو بر در لطف خدا افتادهام

*Sakın üzülme Irākī! Çünkü senin için Allah'ın lutuf kapısına düşmüşüm.*⁹⁷³

⁹⁶⁷ Efşâr, 209; Rehber, 295; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 252.

⁹⁶⁸ Divan, 330/12.

⁹⁶⁹ Divan, 143/10.

⁹⁷⁰ Divan, 60/9.

⁹⁷¹ Efşâr, 208; Rehber, 296; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 252.

⁹⁷² Divan, 367/6.

⁹⁷³ Divan, 126/8.

هین عراقی ببر ز هستی خود نیستی به ترا ز هست افتاد

*Haydi ey Irâkî! Kendi varlığından uzaklaş, senin için yokluk varlıktan daha iyidir.*⁹⁷⁴

1.14.6. اصوات امر Ünlemleri

... gibi.⁹⁷⁵ بسم الله، یا الله، زودتر، آزاد، ساکت، آرام، خاموش، خفه، ایست، پیش، به راست

از من مسکین مبر یکبارگی من ندارم طاقت هجران مکن

*Ben zavallıdan ayrılma ansızın, benim ayrılığa takatim yok, etme!*⁹⁷⁶

خوش برآشفست زلف تو که خموش زندگانی ترا زیان دارد

*Senin zülfün iyice öfkeleni ve “sus yaşamak senin için zararlıdır” dedi.*⁹⁷⁷

دل که دایم عشق می ورزید رفت گفتمش جانا مرو نشنید رفت

*Daima aşk besleyen gönül gitti, ona “ey can gitme” dedim, dinlemedi, gitti.*⁹⁷⁸

1.14.7. اصوات تصدیق Ünlemleri

... gibi.⁹⁷⁹ آری، بلی، البته، ای والله، عالی، خوب

رخ تو راز همه عالم آشکارا کرد بلی عجب نبود ز آفتاب غمّازی

*Senin yüzün bütün âlemin sırrını ortaya çıkardı. Evet, güneşin gammazlık etmesi tuhaf olmaz!*⁹⁸⁰

بنمای به من رویت یارات نمی افتد

⁹⁷⁴ Divan, 78/9.

⁹⁷⁵ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 514; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 253.

⁹⁷⁶ Divan, 197/10.

⁹⁷⁷ Divan, 64/5.

⁹⁷⁸ Divan, 315/9.

⁹⁷⁹ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 512; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 253.

⁹⁸⁰ Divan, 259/7.

آری چه توان کردن با مات نمی افتد

*Bana yüzünü göster, yapamıyor musun? **Evet**, ne yapılabilir? Olmuyor.*⁹⁸¹

عاجز شدم از بیان وصفت آری که تو برتر از بیانی

*Senin vasfını açıklamada aciz kaldım, **evet**; çünkü sen bir beyandan daha yücesin.*⁹⁸²

1.14.8. Yalanlama Ünlemleri اصوات تکذیب

*... gibi.*⁹⁸³ هرگز، نه، خیر، استغفرالله، نه والله، حاشا، ابدأ

گر خاک رهش گردم هم پا ننهد بر من

کی پای نهد حاشا بر مور سلیمانی

*Onun yolunun toprağı olsam da benim üzerime ayak basmaz. **Haşa**, ayağını nasıl basar Süleyman karıncanın üzerine!*⁹⁸⁴

نه همانا که درین واقعه من از کف اندوه تو جان نبرم

***Hayır**, sanki ben bu olayda senin kederli elinden canımı kurtaramam.*⁹⁸⁵

حاشا که دل از خاک درت دور شود یا جان ز سر کوی تو مهجور شود

***Haşa**, gönül senin kapının toprağından uzak olur ya da senin sokağının başından uzak düşer!*⁹⁸⁶

⁹⁸¹ Divan, 181/3.

⁹⁸² Divan, 264/7.

⁹⁸³ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 515; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 253.

⁹⁸⁴ Divan, 333/15.

⁹⁸⁵ Divan, 171/2.

⁹⁸⁶ Divan, 345/5.

İKİNCİ BÖLÜM

CÜMLE جمله

Aralarında anlam, yapı ve görev ilişkisi bulunan, bazı kurallara göre bir araya gelerek bir ya da birden çok düşünceyi, duyguyu, hareketi, olayı, isteği tam bir ifade ile belirten kelime dizisine cümle denir. Cümlenin var olabilmesi için çekimli bir fiil ya da ek fiil almış bir isim gereklidir.¹ Cümle nihad (özne) ve guzare (yüklem) olmak üzere iki kısımdan oluşur, isim ve isim görevindeki kelimeler nihad grubunda; tümleçler, nesneler, zarflar ve mäsned gibi fiilin anlamını desteklemek üzere kullanılan ögeler ise guzare grubunda yer alır.²

2.1. CÜMLENİN ÖGELERİ اعضاء جمله

Cümlenin oluşmasında ve anlaşılmasında görev alan kelime veya kelime gruplarına öge denir.³ Cümlenin ögeleri temel ögeler ve yardımcı ögeler olmak üzere ikiye ayrılır. Cümlenin kurulmasını sağlayan ve cümlede bulunması gereken iki öge yani özne ve yüklem temel ögeleri; özne ve yüklem dışında kalan cümlenin anlamını genişleten, zenginleştiren veya daha da belirginleştiren ögeler ise yardımcı ögeleri oluşturur.⁴

Ancak anlamlı ve eksiksiz bir cümle kurulması bakımından geçişli fiillerle kurulu cümlelerde özne ve yüklem dışında nesne, nâkıs fiillerle kurulu cümlelerde nesne ve ikinci nesne, isim cümlelerinde ise mäsned olmak zorundadır.⁵

¹ Şifâî, 159; Husrev-i Ferşidverd, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, Tahran 1375 hş., 85; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 261; Hikmet Dizdaroğlu, *Tümce Bilgisi*, Ankara, 1976; 10.

² Şahinoğlu, 466-467.

³ Efşâr, 213; Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara 2013, 179.

⁴ Erjeng, 31; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 311; Hânlerî, 62; Dizdaroğlu, 13.

⁵ Şifâî, 206, 229; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 197; Hânlerî, 62-63; Şahinoğlu, 483; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 17.

2.1.1.1. Cümlelerin Temel Öğeleri اركان جمله

2.1.1.1.1. Özne نهاد

Nihad grubunun asıl ögesi olan özne; yüklem bildirdiği işi, oluşu, hareketi, durumu, kılışı yani eylemi yapanı veya oluşu yerine getireni karşılayan ögedir.⁶ İsimler, isimleşmiş sıfatlar, isim ve sıfat tamlamaları, fiilimsiler, zamirler, soru kelimeleri özne görevinde kullanılabilirler. Özne olan kelimeler cümlede hiçbir edat almaz, yükleme sorulan “kim?” ve “ne?” sorularına cevap verir.⁷

Bir cümlede kelime/kelime grubu veya zamir şeklinde doğrudan yer verilmeyen ancak yüklem taşıdığı şahıs eklerinden anlaşılan özneye شناسه فاعلی gizli özne denir.⁸

Öznel yüklem etken fiil, edilgen fiil veya ek fiil ile kuruluşlarına göre üçe ayrılır.

2.1.1.1.1.1. Özne/Gerçek Özne فاعل

Etken fiiller ile kurulu cümlelerde yüklem bildirdiği işi, hareketi bizzat kendisi yapan varlıktır.⁹

من از عشقت گریبان چاک کردم

تو خوش خوش دامن از من در کشیدی

*Ben aşkımdan yakamı paçamı parçaladım, sen ise güzel güzel benden elini eteğini çektin.*¹⁰

عراقی بار دیگر توبه بشکست ز جام عشق شد شیدا و سرمست

*Irâkî yine tövbesini bozdu, aşk şarabıyla kendinden geçti, sarhoş oldu.*¹¹

⁶ Erjeng, 31; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 310; Hânlerî, 62; Demir, 184.

⁷ Erjeng, 32; Efşâr, 38; Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul, 2012; 229; Demir, 186.

⁸ Erjeng, 32; Tabîbzâde, 442; Karaağaç, 230.

⁹ Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 94; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 86; Tabîbzâde, 442.

¹⁰ Divan, 207/4.

¹¹ Divan, 245/2.

آخر این بخت من از خواب درآید سحری

روزی آخر **نظرم** بر رخ جانان آید

Sonunda **benim bu bahtım** bir seher vakti uykudan uyanır, bir gün artık **gözüm** sevgilinin yüzüne düşer [sevgilinin yüzünü görürüm].¹²

2.1.1.1.2. Sözde Özne نایب فاعل

Edilgen fiillerle kurulu cümlelerde yüklem bildirdiği eylemi yapan değil, yapılan eylemden etkilenen varlıktır. Gerçek öznenin olmadığı cümlelerde asıl görevi nesne olan kelime sözde özne görevini üstlenir.¹³

آمد به درت، ندید رویت زان شد دل من مگر شکسته

Senin kapına geldi, senin yüzünü görmedi, [belki] ondan dolayı **benim gönlüm** kırıldı.¹⁴

بی تو عمرم شد، دریغا و چه حاصل از دریغا

باز ناید چون که شد تیر از کمان انداخته

Sensiz ömrüm geçti, yazık ama yazıktan ne hâsıl? Geri gelmez; çünkü **ok** yaydan çıktı.¹⁵

فتح گردد ز فضل او آن در که جهان روی سوی آن دارد

Dünyanın kendisine yöneldiği kapı onun faziletiyle açılır.¹⁶

¹² Divan, 274/13.

¹³ Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 94; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 86; Ediskun, 333.

¹⁴ Divan, 214/1.

¹⁵ Divan, 141/16.

¹⁶ Divan, 65/13.

2.1.1.1.3. İsim Cümlesinin Öznesi مبتدا/مسند اليه

Ek fiil ile kurulu cümlelerde gerçek özne olan varlıktır.¹⁷

هستند ترا جمله جهان واله و شیدا
لیکن چو منت واله و شیدای دگر نیست

*Bütün dünya sana âşık ve tutkundur; fakat benim gibi sana âşık ve tutkun başka [kimse] yoktur.*¹⁸

طره یار پریشان چه خوش است قامت دوست خرامان چه خوش است

*Sevgilinin perişan kâkülü ne güzeldir, dostun salınan boyu ne güzeldir.*¹⁹

درد ما را نیست درمان در جهان درد ما را روی او درمان بود

*Bizim derdimize yoktur dünyada **derman**, derdimize onun yüzüdü **derman**.*²⁰

2.1.1.2. Fiil/Yüklem فعل, Yüklem Grubu گزاره

Cümlede özne tarafından gerçekleştirilen işi, kılışı, oluşu, hareketi, durumu bildiren, haber veren, cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögeye yüklem denir. Cümle oluşturmaya yeterli olan tek öge yüklemidir. Bir cümlede birden fazla özne, zarf tümleci, dolaylı tümleç, nesne bulunabilir ancak yüklem tektir. Yüklemler fiil veya isim soylu olabilir.²¹

Özne dışında, yüklem ve yüklemün anlamını desteklemek üzere cümlede bulunan nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci gibi diğer öğeleri içine alan kısım ise yüklem grubunu oluşturur.²²

¹⁷ Efşâr, 213; Ferîdver, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 94; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 209.

¹⁸ Divan, 241/4.

¹⁹ Divan, 257/3.

²⁰ Divan, 121/9.

²¹ Erjeng, 30; Efşâr, 218; Hânlerî, 95; Özkan-Sevinçli, 119; Demir, 180.

²² Erjeng, 31; Efşâr, 218; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 310-311; Mehdî-yi Mişkâtuddînî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Meşhed 1392 hş., 101.

Yüklem grubu گزاره :

نرگس مستت ربوده عقل من برده خوابم نرگس جادوی تو

*Senin sarhoş nergis gözü'n benim aklımı çalmış, senin büyücü gamzen uykumu kaçırmış.*²³

در کف جور تو افتادم تو دان تن به بیداد تو در دادم تو دان

*Senin zalim eline düştüm, sen bil; senin zulmüne razı oldum, sen bil.*²⁴

میان خاک و خون افتاده حیران

ز هر جانب دو صد خونخوار بینی

*Toprak ve kan içinde şaşkın, her tarafta iki yüz zalim görürsün.*²⁵

باز هجر یار دامانم گرفت باز دست غم گریبانم گرفت

*Yine sevgilinin ayrılığı eteğimi tuttu, yine gam eli yakamı tuttu.*²⁶

در سوخته‌ای آتش شمع رخس افتاد

از سوز دلش شعله انوار برآمد

*Yanağının mumunun ateşi bir yanmışa düştü, gönlünün yangınından nurlar alevlendi.*²⁷

پشت بر روزگار باید کرد روی در روی یار باید کرد

*Feleğe sırt çevirmek gerekir, sevgiliye yüz göstermek gerekir.*²⁸

حرقه صوفیانه بدریدیم کمر عاشقانه بر بستیم

²³ Divan, 191/2.

²⁴ Divan, 190/1.

²⁵ Divan, 160/5.

²⁶ Divan, 120/9.

²⁷ Divan, 151/7.

²⁸ Divan, 152/3.

*Sufilik hırkasını yırttık, âşıklık kemerini kuşandık.*²⁹

Fiil/Yüklem فعل :

ساقی می مهر ریز در جام بنما به شب آفتابی از جام

*Saki aşk şarabını kadehe **dök**, gecede kadehten bir güneş **göster**.*³⁰

آهی بر آوریم سحرگه ز سوز دل

وین بخت خفته را دمی از خواب بر کنیم

*Seher vakti gönül ateşinden bir ah **çekeriz** ve bu uyuyan bahtı o an **uyandırırız**.*³¹

می گریم روز در فراق می نالم شب در آرزویت

*Gündüz ayrılığın yüzünden **ağlıyorum** gece seni arzuladığımdan **inliyorum**.*³²

در صومعه و بتکده عشقش گذری کرد

مؤمن ز دل و گبر ز زئار برآمد

*Onun aşkı manastıra ve puthaneye bir kez **uğradı**; Müslüman gönlünü **verdi** ateşperest de zunnarını.*³³

جانا، حدیث حسنت در داستان ننگد

رمزی ز راز عشقت در صد بیان ننگد

*Ey can, senin güzelliğini anlatmak hikâyelere **sığmaz**, senin aşkının sırrından bir rumuz yüzlerce beyana **sığmaz**.*³⁴

آتش هجر تو پنهان جگرم می سوزد

لیکن از بیم نیارم که برآرم نفسی

²⁹ Divan, 183/7.

³⁰ Divan, 91/1.

³¹ Divan, 88/12.

³² Divan, 92/7.

³³ Divan, 151/3.

³⁴ Divan, 155/10.

*Senin ayrılık ateşin gizlice yüreğimi yakıyor, ama korkudan bir şey diyemiyorum.*³⁵

از می لعل یار مست شدیم وز دو جزعش خمار بشکستیم
*Sevgilinin kırmızı şarabından sarhoş olduk, onun iki gözüyle kendimize geldik.*³⁶

2.1.1.3. Nesne مفعول بی واسطه/مفعول صریح

Yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde öznenin yaptığı iş ve eylemden doğrudan etkilenen ögedir. İsimler, zamirler, isimleşmiş sıfatlar, tamlamalar, fiilimsiler, soru kelimeleri veya kelime grupları nesne olabilir.³⁷ Cümle içerisinde genellikle “را” edatı ile birlikte kullanılır,³⁸ İsmi –i halini karşılayan “را edatı” kullanıldığı kelimeyi مفعول رایى belirtili nesne yapar.³⁹

Nesne yükleme sorulan “ne?, neyi?” ve “kimi?” sorularına cevap verir.⁴⁰

ز خود صبری و آرامی نمی یابم نمی یابم
 ز تو لطفی و احسانی نمی بینم نمی بینم

Kendimden *bir sabır, bir huzur* bulmuyorum, bulmuyorum, senden *bir lütf, bir iyilik* görmüyorum görmüyorum.⁴¹

مرا در سینه تاب اندوه تو بسی خوشتر ز آب کوثر آید

*Gönlümdeki derdinin sıcaklığı Kevser suyundan daha hoş gelir bana.*⁴²

ماه رویا رخ ز من پنهان مکن چشمم از هجران خود گریان مکن

*Ey ay yüzlü yüzünü benden gizleme, ayrılığınla gözümü ağlatma.*⁴³

³⁵ Divan, 162/2.

³⁶ Divan, 183/9.

³⁷ Erjeng, 37; Efşâr, 40; Hânlerî, 63; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 124-125; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 210; Dizdaroğlu, 77.

³⁸ Efşâr, 40; Tabîbzâde, 433.

³⁹ Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul 2013, 137.

⁴⁰ Özkan-Sevinçli, 143.

⁴¹ Divan, 187/7.

⁴² Divan, 190/17.

⁴³ Divan, 197/8.

ندیمان را مگر هشیار دیدند شراب بی خودی در کام کردند

*Dostları sanki ayık gördüler, kendinden geçmişlik şarabını onların ağzına dök-tüler.*⁴⁴

خود زره چو آفتاب بیند در سایه دلش نگیرد آرام

*Zerre kendisini güneş gibi görür, gönlü gölgede huzur bulmaz.*⁴⁵

در وقت مناجات خیال رخسار فروخت فریاد و فغان از دل ابرار برآمد

*Münacat esnasında yüzünün hayali ortaya çıktı, ebrar ehlinin gönlünden feryat figan koptu.*⁴⁶

در دل همه مهر او نویسیم بر جان همه نقش او نگاریم

*Gönle hep onun sevgisini yazarız, ruha hep onun resmini nakşederiz.*⁴⁷

2.1.1.4. İkinci Nesne مکمل/متمم فعل ناقص

gibi anlamları açısından nâkıs fiillerle kurulu cümlelerde yüklem, nesne almasına rağmen anlamlarının tamamlanabilmesi için bazen ikinci bir nesneye ihtiyaç duyar, ihtiyaç duydukları bu nesneye ikinci nesne denir.⁴⁸

عاشق دیوانه نامم کرده‌اند بر من آخر این چه نام افتاد باز

*Adımı divane âşık koymuşlar, bana niye bu ad konulmuş tekrar?*⁴⁹

هر زمان بهر دل مجروح من مرهمی از درد معجون کرده‌ای

*Her an ben yaralının gönlü için dertten bir merhemi ilaç yaptın.*⁵⁰

⁴⁴ Divan, 72/6.

⁴⁵ Divan, 91/5.

⁴⁶ Divan, 151/5.

⁴⁷ Divan, 153/4.

⁴⁸ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 259-260; Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 134; Nimet Yıldırım, *Farsça Cümle Bilgisi*, Ankara 2008; 28.

⁴⁹ Divan, 117/6.

⁵⁰ Divan, 204/7.

بی دلی را بی سبب آزرده گیر خاکساری را به خاک اسپرده گیر

*Bir aşığı sebepsiz incinmiş say, bir düşkünü toprağa bırakılmış say.*⁵¹

خسته‌ای از جور عشقت کشته دان والهی از عشق رویت مرده گیر

*Bir yaralıyı aşkının zulmünden ölmüş bil, bir aşığı yüzünün aşkından ölmüş say.*⁵²

لب میگون جانان جام در داد شراب عاشقانش نام کردند

*Sevgililerin şarap renkli dudağı kadeh verdi, onu “âşıkların şarabı” diye adlandırdılar.*⁵³

عراقی خود ندارد چشم، ورنه رخت خورشید تابان می نماید

*Irâkî'nin ümidi yoktur, yoksa senin yüzün parlak güneş gibi görünüyor.*⁵⁴

یاری ده محنت زده مشناس جز او کس

فریادرس بی کس تنها همه او دان

*O'ndan başkasını dertlinin yardımcısı bilme, kimsesizin yardımına ulaşanı ancak O'nu bil.*⁵⁵

2.1.1.5. **İsim Cümlesinin Yüklemleri** مسند

Cümlelerin guzare kısmında yer alan ve ek fiilden hemen önce gelen müsned, isim cümlelerinde ek fiille çekimlenmiş bir isim veya sıfat, zamir, zarf gibi isim soylu bir kelimelerin ya da kelime grubunun oluşturduğu yüklemdir.⁵⁶

شهری است بزرگ و ما درویم آبیست حیات و ما سبوییم

⁵¹ Divan, 196/6.

⁵² Divan, 196/7.

⁵³ Divan, 73/1.

⁵⁴ Divan, 176/4.

⁵⁵ Divan, 153/15.

⁵⁶ Erjeng, 36; Efşâr, 214; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 124; Kâmyâr, 96.

*Büyük bir şehirdir ve biz onun içindeyiz, bir hayat suyudur ve biz testiyiz.*⁵⁷

عشق سیمرغیست کورا دام نیست در دو عالم زو نشان و نام نیست

*Aşk tuzağı olmayan Simorg'tur, iki âlemde onun adı ve izi yoktur.*⁵⁸

درد ما را نیست درمان در جهان درد ما را روی او درمان بود

*Bizim derdimizin dermanı yoktur dünyada, bizim derdimize onun yüzü dermandır.*⁵⁹

ما درخور او نه‌ایم لیکن با این همه هم امیدواریم

*Biz ona layık değiliz; fakat buna rağmen ümitliyiz.*⁶⁰

خواهی که درون حرم عشق خرامی

در می‌کده بنشین که ره کعبه دراز است

*Aşk Harem'inde salınmak istiyorsan, meyhanede otur; çünkü Kâbe yolu uzundur.*⁶¹

از خودی خودم ده مرا ز غم برهان کز خودم زخم هست و مرهم نیست

*Kendi benliğimden bir kurtuluş ver; çünkü yaram vardır ama merhem yoktur.*⁶²

بر فلک آنکه هر شبی شنوی ناله بیدلان زار بود

*Felekte her gece duyduğun, inleyen âşıkların feryadıdır.*⁶³

⁵⁷ Divan, 299/11.

⁵⁸ Divan, 234/10.

⁵⁹ Divan, 121/9.

⁶⁰ Divan, 153/6.

⁶¹ Divan, 241/4.

⁶² Divan, 99/9.

⁶³ Divan, 90/12.

2.2.1. Cümlelerin Yardımcı Ögeleri اجزای جمله

2.2.1.1. Dolaylı Tümleç متمم/مفعول با واسطه/مفعول غیر صریح

Yüklem anlamını, çıkma, bulunma ve yönelme bakımlarından tamamlayan ögedir. Yükleme sorulan “kime?, kimde?, kimden?, neye?, neyde?, nereye?, nerede?, nereden?” sorularına cevap veren kelime ya da kelime grupları dolaylı tümleç görevinde bulunur.⁶⁴

دل بتو دادم و ندانستم که ترا ناز و کبر چندینست

*Gönlümü sana verdim; ama senin nazının ve kibrinin bu kadar olduğunu bilemedim.*⁶⁵

در شهر ز عشق تو بسی فتنه و غوغاست

از خانه برون آ بنشان شور و شغب خیز

*Şehirde senin aşkıdan dolayı çok fazla fitne ve kavga vardır, evden dışarı çık, karmaşa çıkar, kalk.*⁶⁶

وین جان من شیفته را جز سر زلفت

اندر همه گیتی سر سودای دگر نیست

*Ben aşğın bu canının senin zülfünün ucu dışında bütün dünyada başka bir sevdada niyeti yoktur.*⁶⁷

در بزم ز رخساره تو شمع بر افروز

وز لعل شکر بار می و نقل فرو ریز

⁶⁴ Erjeng, 37; Efşâr, 41; Ferîdver, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 209; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 127; Hânlerî, 81-83; Mişkâtuddinî, 75; Karahan, 32.

⁶⁵ Divan, 160/16.

⁶⁶ Divan, 275/14.

⁶⁷ Divan, 241/1.

Mecliste yüziinle mum yak ve şeker saçan kırmızı dudağından şarap ve meze dök.⁶⁸

در کوی تو چون پرد دگر بار آن مرغک بال و پر شکسته

*Bu kolu kanadı kırılmış kuşcağız **senin sokağında** tekrar nasıl uçar?*⁶⁹

در خرابات با می و معشوق نفسی شادمانه بنشستیم

Meyhanede şarapla ve sevgiliyle bir an mutlu oturduk.⁷⁰

سوختم ز آتش جدایی او دود سوزم به آسمان برسان

Onun ayrılık ateşinden yandım; yangının dumanını *gökyüzüne* ulaştır.⁷¹

2.2.1.2. Zarf Tümleci قيد

Yüklemin anlamını zaman, durum, yön, miktar, tarz, vasıta, şart, sebep, birliktelik karşılaştırma gibi yönlerden tamamlayan öğelerdir.⁷²

Zarf tümlecini bulmak için yükleme “nasıl?, ne zaman?, ne ile?, kiminle?, hangi şartlarda?, kim tarafından?, niçin?, ne kadar?, hangi yöne?” soruları sorulur.⁷³

باز در دام بلا افتادهام باز در چنگ عنا افتادهام

Yine bela tuzağına düşmüşüm *yine* acının pençesine düşmüşüm.⁷⁴

آمدم بر درت به اومیدی ناامید از درم مگردان باز

*Bir umutla kapına geldim, beni kapından **ümitsiz** geri gönderme.*⁷⁵

⁶⁸ Divan, 275/9.

⁶⁹ Divan, 214/2.

⁷⁰ Divan, 183/8.

⁷¹ Divan, 221/8.

⁷² Hânlerî, 70; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 131; Mişkâtuddinî, 72; Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul 2013, 401; Özkan-Sevinçli, 145.

⁷³ Özkan-Sevinçli, 149; Karahan, 36.

⁷⁴ Divan, 126/2.

⁷⁵ Divan, 188/5.

چون ز خود یاد کنند آینه گردد تیره
چون ازو یاد کنند آینه رخشا بینند

*Kendini hatırladıklarında ayna kararır, onu andıklarında aynayı **parlak** görürler.*⁷⁶

هین، پرده بساز و خوش همی سوز کان یار نشد هنوز دمساز

*Haydi, ezgi çal ve iyice yan; çünkü o sevgili **henüz** yar olmadı.*⁷⁷

بیمار خود را می پرس گه گه پیوسته از ما مگزین جدایی

*Ara sıra kendi hastanı sor; **hiçbir zaman** bizden ayrılmayı tercih etme.*⁷⁸

بهر تشویش خاطر ما را برفشان طرّه پریشان را

*Bizim gönlümüzün karıştırmak için perişan zülfünü dağıt.*⁷⁹

در خرابات با می و معشوق نفسی شادمانه بنشستیم

*Meyhanede **şarapla ve sevgiliyle** bir an mutlu oturduk.*⁸⁰

2.2.1.3. بدل

Yardımcı bir öge olarak cümlede bulunan ve çıkarılması cümlemin anlamında eksikliğe yol açmayan, kelimeleri veya kelime gruplarını daha iyi tanıtmak üzere kullanılan, açıkladığı ögeden hemen sonra yer alan ve açıkladığı ögeyle aynı görevi üstlenen kelime veya kelime grubuna açıklayıcı öge denir. Sıfattan ve tamlayandan farkı araya izafet kesresi almamasıdır.⁸¹

⁷⁶ Divan, 51/8.

⁷⁷ Divan, 148/11.

⁷⁸ Divan, 220/11.

⁷⁹ Divan, 67/7.

⁸⁰ Divan, 183/8.

⁸¹ Efşâr, 231; Hânlerî, 93-94; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 138; Ferîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 232-233; Kâmyâr, 97; Tabîbzâde, 427.

خوش مجلسی است درد ندیم و دریغ یار

غم میزبان و ما، همه، مهمان صبحگاه

*Nedimin derdi ve sevgilinin ahı hoş bir meclistir, gam ev sahibi ve biz hepimiz sabah misafiri.*⁸²

چه حاجت خود ترا اینجا به سیر و طیر چو کونین

همه در قبض تو جمع است و تو در قبض دیانی

*Burada senin kendinin gezip dolaşmaya ve uçmaya ne ihtiyacın var; çünkü iki âlem her biri senin emrin altında toplanmış, sense Allah'ın emri altındasın.*⁸³

صاحب حق بهاء عالم قدس زکریّا، ندیم رحمان کو

*Hakk'ın dostu, ilahi âleminin azizi, Zekerîyya, Rahman'ın nedimi, nerede?*⁸⁴

دایم تو، ای عراقی، می گوی این حکایت

با بوی مشک معنی عنبر چه کار دارد

*Sen, ey Irâkî, daima bu hikayeyi anlat; mana miskinın kokusuyla amberin ne işi olur?*⁸⁵

بازیچه مدان تو، خواجه، ما را ما از صفت جلال اویم

*Sen, efendi, bizi oyuncak sanma, biz O'nun yüce sıfatındanız.*⁸⁶

راحت دوستان، عمادالدین، چونی امروز بهترک هستی

*Dostlara huzur veren, İmaduddin, nasılsın bugün? Biraz daha iyi misin?*⁸⁷

⁸² Divan, 142/3.

⁸³ Divan, 37/3.

⁸⁴ Divan, 60/8.

⁸⁵ Divan, 329/10.

⁸⁶ Divan, 300/2.

⁸⁷ Divan, 218/4.

ولی‌الدین عزیز حق، محمد حاجی، آن عاشق

که گرد کعبه وحدت می صد بار در جنبد

*Din dostu, Hakk'ın değerli kulu, Muhammed Hacı, vahdet kabesinin etrafını bir anda yüzlerce defa tavaf eden âşık.*⁸⁸

2.2.1.4. Ünlem منادی

Yalnız başına anlamı olmayan, cümle içinde, sevinme, korku, özlem, kızma gibi duyguları anlatan ya da seslenme bildiren sözcüklere ünlem denir.⁸⁹

Ünlemler cümlelerin kuruluşuna katılmayan, yani öge olmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan unsurlardır. Cümle içerisinde yükleme sorulan sorulara cevap vermeyen ve yükleme bu anlamda bir bağlantısı olmayan bağlaçlar, hitaplar, ara sözler, cümle kuruluşunun dışında kalan unsurlardır.⁹⁰

شدم از عشق تو شیدا کجایی به جان می جویمت جانا کجایی

*Aşkından deliye döndüm, neredesin? Canla başla seni arıyorum, ey sevgili! Neredesin?*⁹¹

نگارا بر تو نگزینم کسی را تویی از جمله خوبان اختیارم

*Ey sevgili! Sana karşı kimseyi tercih edemem, bütün güzellerden benim tercihim sensin.*⁹²

ای فتنه که آموخت ترا کز رخ چون ماه بفریب دل جمله جهان ناگه و بگریز

*Ey fitne! "Ay yüzlü sevgiliyle bir anda bütün dünyanın gönlünü çal ve kaç" diye sana kim öğretti?*⁹³

⁸⁸ Divan, 312/1.

⁸⁹ Efşâr, 49; Hânlerî, 99; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 129; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 234; Kâmyâr, 96-97.

⁹⁰ Ergin, 401; Karaağaç, 236.

⁹¹ Divan, 210/10.

⁹² Divan, 260/18.

⁹³ Divan, 275/13.

ای صبا جلوه ده گلستان را با نوا کن هزار دستان را

*Ey saba! Gül bahçesine cilve yap, nağmeyle binlerce hikâye anlat.*⁹⁴

ای دل چو در خانه خمار گشادند می نوش، که از می گره کار گشادند

*Ey gönül! meyhanenin kapısını açtıklarında şarap iç; çünkü şarapla işin düğümü çözülür.*⁹⁵

غلام روی توام ای غلام باده بیار که فارغ آمدم از ننگ و نام باده بیار

*Ey köle! Senin yüzünün kölesiyim, şarap getir; çünkü şan ve şöhretten vazgeçmişim, şarap getir.*⁹⁶

تنگ آمد از وجود خود، تنگ ای مرگ به سوی من کن آهنگ

*Sıkıldım kendi varlığımdan sıkıldım, ey ölüm, bana niyet et.*⁹⁷

2.3. CÜMLE TÜRLERİ

2.3.1. Anlamları Bakımından Cümleler

2.3.1.1. Haber Cümlesi جمله خبری

Haber verme, bilgi aktarma, duygu ve düşünceleri anlatma amacıyla kurulan cümlelerdir. Yüklemeleri, haber kiplerinden biriyle çekimlenmiş bir fiildir. Haber cümleleri olumlu veya olumsuz cümle, isim veya fiil cümlesi olabilir.⁹⁸

باز دل از در تو دور افتاد در کف صد بلا صبور افتاد

*Yine gönül senin kapından uzak düştü, yüzlerce belaya sabretti.*⁹⁹

⁹⁴ Divan, 66/6.

⁹⁵ Divan, 75/3.

⁹⁶ Divan, 101/2.

⁹⁷ Divan, 123/1.

⁹⁸ Efşâr, 224; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 321; Hânlerî, 103-105; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 113; Koç, 516-517.

⁹⁹ Divan, 191/15.

هستی آنکس را سزد کز نیستی هر نفس صد گونه هستی می کند

*Varlık, yokluktan her an yüzlerce çeşit varlık var edene layıktır.*¹⁰⁰

تماشا می کند هر دم دلم در باغ رخسارش

به جام جان همی نوشد می لعل شکر بارش

*Gönlüm her an bahçe gibi olan yüzünü izliyor, can kadehiyle şeker saçan kırmızı dudağından şarap içiyor.*¹⁰¹

جز دیدن روی تو مرا رای دگر نیست

جز وصل توام هیچ تمنّای دگر نیست

*Benim senin yüzünü görmekten başka bir düşüncem yoktur, sana kavuşmaktan başka bir arzum yoktur.*¹⁰²

زیر هر تار مو نظاره کنیم صد هزار آفتاب خوش دیدار

*Her siyah saçın altında, yüzbinlerce güzel görünümlü ararız.*¹⁰³

بویی به مشام ما رسیده است ما زنده بدان نسیم و بوییم

*Bizim burnumuza bir koku geldi, biz o [güzel] esinti ve kokuyla yaşıyoruz.*¹⁰⁴

بجز غوغای مهر تو درون دل نمی یابم

بجز سودای عشق تو میان جان نمی دانم

*Gönlümde senin sevginin kavgasından başka bir şey bulamıyorum, ruhumda senin aşkının sevdasından başka bir şey bilmiyorum.*¹⁰⁵

¹⁰⁰ Divan, 82/8.

¹⁰¹ Divan, 276/2.

¹⁰² Divan, 240/12.

¹⁰³ Divan, 25/2.

¹⁰⁴ Divan, 300/1.

¹⁰⁵ Divan, 300/7.

2.3.1.2. Soru Cümlesi جمله پرسشی

İçinde soru anlamı bulunan; bir konuda bilgi edinmek, şüpheleri gidermek ve düşünceleri onaylatmak için kurulan cümlelere soru cümlesi denir.

Soru cümlesi soru zarfı, soru zamiri, soru edatı, soru sıfatı veya ses tonlaması ile oluşturulur, olumlu ya da olumsuz cümle, isim veya fiil cümlesi olabilir.¹⁰⁶

آن مونس و غمگسار جان کو؟ آن شاهد جان انس و جان کو؟

*Canın o dostu ve dert ortağı nerede? İnsanların ve cinlerin can sevgilisi nerede?*¹⁰⁷

کی باز رهم ز بیم و امید؟ کی پاک شوم ز ننگ و از نام؟

*Ne zaman kurtulurum korkudan ve ümitten? Ne zaman temizlenirim şandan ve şöhretten?*¹⁰⁸

دل مسکین چرا غمگین نباشد؟ که در عالم نیابد دل ربایی

*Zavallı gönül nasıl dertli olmasın? Çünkü âlemde bir sevgili bulamıyor.*¹⁰⁹

هر که در بند زلف یار بود در جهانش کجا قرار بود؟

*Sevgilinin saçının tuzağında [tutsak] olan, dünyada nasıl huzur bulur?*¹¹⁰

با عاشقان شیدا، سلطان کجا برآید؟

در پیش آشنایان بیگانه‌ای چه سنجد؟

*Sultan, divane âşıklara nasıl çıkar? Tanıdıkların yanında bir yabancı nasıl bulunur?*¹¹¹

¹⁰⁶ Efşâr, 224; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 321; Hânlerî, 106-108; Ferîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 113-114; Karaağaç, 251.

¹⁰⁷ Divan, 89/4.

¹⁰⁸ Divan, 91/8.

¹⁰⁹ Divan, 184/14.

¹¹⁰ Divan, 90/7.

¹¹¹ Divan, 90/1.

خون شد ز فراق یار و از یار جز خون جگر دگر چه حاصل؟

*Sevgilinin ayrılığından [gönlüm] kan oldu; sevgiliden ciğer kanından başka ele ne geçer ki?*¹¹²

ای کرده به کام دشمناتم با یار چنین، چنین کند یار؟

*Ey düşmanlarımın arzusuna göre davranan, böyle bir dosta böyle mi yapar dost?*¹¹³

2.3.1.3. Emir Cümlesi جمله امری

Yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş veya anlamca emir özelliği taşıyan cümlelerdir. Bu cümleler emir anlamı dışında rica, hatırlatma, dilek gibi anlamlar da taşıyabilir.¹¹⁴

عراقی دامن او گیر و خوش باش که من با تو درین اندیشه یارم

*Irâkî, onun eteğini tut ve mutlu ol; çünkü ben bu konuda seninle dostum.*¹¹⁵

بر دلم بار هجر پیش منه آخر این خسته نیز جان دارد

*Gönlüme ayrılık yükünü fazla yükleme; artık bu yorgunun da bir canı vardır.*¹¹⁶

از سر خشم گفت خیز برو نه کسی بوسه رایگان دارد

*Öfkeyle "kalk, git, kimseye bedava öpücük yoktur" dedi.*¹¹⁷

چون خاک در توام کرم کن یاد آر به جرعه‌ای شرابم

*Mademki senin kapının toprağıym, ikramda bulun, bir yudum şarapla hatırla beni.*¹¹⁸

¹¹² Divan, 140/4.

¹¹³ Divan, 145/16.

¹¹⁴ Efşâr, 224; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 115; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 321; Hânlerî, 121; Dizdaroğlu, 325.

¹¹⁵ Divan, 261/5.

¹¹⁶ Divan, 63/13.

¹¹⁷ Divan, 64/4.

¹¹⁸ Divan, 98/10.

در می‌کده ساقی شو می در کش و باقی شو

جویای عراقی شو کو را همه او دیدم

*Meyhanede saki ol, şarap iç ve ölümsüz ol, Irâkî'yi ara bul; çünkü onu tamamen O gördüm.*¹¹⁹

چون حجاب من است هستی من گر نباشد مباش گو غم نیست

*Mademki benim varlığım perdedir bana, olmayacaksa olmasın, gam değil.*¹²⁰

اگر برفت دل از دست گو برو چو مرا

به جای دل سر زلف نگار در چنگست

*Eğer gönül elden gittiyse, gitsin; çünkü benim elimde gönlün yerine sevgilinin zülfü vardır.*¹²¹

2.3.1.4. Ünlem Cümlesi /عاطفی/جمله تعجبی

Sevgi, korku, şaşırma, hayret, üzüntü, coşku, heyecan, sitem gibi duyguları ifade etmek için kullanılan cümlelere ünlem cümlesi denir.¹²²

خوشا دردی که درماتش تو باشی خوشا راهی که پایانش تو باشی

*Ne mutlu o derde ki dermanı sensin! Ne mutlu o yola ki sonu sensin!*¹²³

خواهم که کشم ز چه عراقی را افسوس که ریسمان نمی یابم

*Irâkî'yi kuyudan çıkarmak isterim; ne yazık ki ip bulamıyorum!*¹²⁴

خواهم که شوم به بام عالم بر چه حيله که نردبان نمی یابم

¹¹⁹ Divan, 85/16.

¹²⁰ Divan, 99/10.

¹²¹ Divan, 237/2.

¹²² Efşâr, 224; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 115; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 321; Hânlerî, 117; Dizdaroğlu, 334.

¹²³ Divan, 180/1.

¹²⁴ Divan, 114/2.

*Âlemin çatısına çıkmak isterim, ne çare ki merdiven bulamıyorum!*¹²⁵

کاشکی دانستمی باری که تو هیچ با من یک نفس خوش بوده‌ای

*Keşke bilseydim, bir kez olsun sen benimle bir an bile mutlu oldun mu hiç!*¹²⁶

هان راز دل خسته ما فاش مکن با یار عزیز خویش پرخاش مکن

*Sakın benim yaralı gönlümün sırrını ortaya çıkarma, kendi değerli sevgilinle kavga etme!*¹²⁷

ای دوست الغیث که جانم بسوختی فریاد کز فراق روانم بسوختی

*Ey dost canımı yaktın imdat! Ayrılıktan ruhumu yaktın imdat!*¹²⁸

خوش بوده روزگاری بر بوی وصل یاری

هم خوشدلش رفته هم روزگار هیهات

*Bir sevgiliye kavuşma ümidiyle günleri güzeldi; hem mutluluğu gitti hem de günleri yazık!*¹²⁹

2.3.1.5. جملہ دعا Cümlesi

Yüklemi dua kipi ile çekimlenmiş cümlelerdir. Belirli birkaç fiilin dışında modern dilde çok fazla kullanılmaz. Dua cümleleri istek kipinin üçüncü tekil çekimiyle de yapılır.¹³⁰

به جمالت که مجمع حسن است دیده جان ما منور باد

*Güzelliğin toplandığı yüzünle bizim kalp gözümüz aydın olsun.*¹³¹

¹²⁵ Divan, 114/1.

¹²⁶ Divan, 204/15.

¹²⁷ Divan, 364/5.

¹²⁸ Divan, 171/16.

¹²⁹ Divan, 103/9.

¹³⁰ Mukarrebî, 98; Şahinoğlu, 514; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 52.

¹³¹ Divan, 63/4.

جهان هنر دایم آباد باد از آن معدن فضل و کان هنر

*Hüner dünyası o fazilet madeniyle ve hüner ocağıyla daima bayındır olsun.*¹³²

از عشق تو ای صنم غم پر غم باد سودای توام مقیم و دم بر دم باد

*Ey sevgili, senin aşkınla gamım gamla dolsun, senin sevdan bana her an, sürekli olsun.*¹³³

اکنون که امید من فکندی در خاک خاکت بر سر هر آنچه خواهی می کن

*Benim ümidimi toprağa attıktan sonra, toprak başına istediğini yap.*¹³⁴

کجایی؟ ای ز جان خوشتر ، شبت خوش باد من رفتم

بیا در من خوشی بنگر شبت خوش باد من رفتم

*Neredesin ey candan daha güzel olan? Gecen mutlu olsun, ben gittim, gel bana hoşça bir bak, gecen mutlu olsun ben gittim.*¹³⁵

باد ز انوار تو جهان روشن تا جهان نور خور جهان دارد

*Dünyada güneş ışıktığı sürece dünya senin ışıklarıyla aydınlık olsun.*¹³⁶

2.3.1.6. جملۀ معترضه Ara Cümle

Genellikle dua, dilek, arzu, açıklama gibi cümlelerden oluşan, anlatılmak istenen konuyu daha fazla açıklamak, ihtiyaç duyulan bir ifadeyi eklemek veya anlatıma zenginlik katmak için kullanılan cümlelerdir.¹³⁷

Ara cümlelerin cümleden çıkarılması cümlelerin anlamında eksiklik ya da bozulma meydana getirmez, cümlelerin herhangi bir ögesi olmaksızın kullanılır.¹³⁸

¹³² Divan, 318/9.

¹³³ Divan, 356/1.

¹³⁴ Divan, 334/16.

¹³⁵ Divan, 206/1.

¹³⁶ Divan, 66/9.

¹³⁷ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 538; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* II, 327; Koç 544.

¹³⁸ Efşâr, 227; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî* I, 209; Demir, 258.

الْمَنْتُ لِلَّهِ كِه پَس از محنت بسیار با تو نفسی خوش بنشستیم دگر بار

*Allah'a şükürler olsun ki birçok sıkıntıdan sonra seninle bir an güzelce oturduk
tekrar.*¹³⁹

مرا گویی رسم روزی بفریاد عفا الله، نیک فریادم رسیدی

*Bana "bir gün imdadına yetişirim" dersin, Allah affetsin imdadıma iyi yetiştin!*¹⁴⁰

آیی و زود بگذری و باز ننگری ای جان من فدای تو، این نیز بگذرد

*Gelirsin ve çabucak geçersin ve bir daha bakmazsın, ey benim canım sana feda
olsun, bu da geçer.*¹⁴¹

جانها ت فدا که از لطافت آسایش صد هزار جانی

*Sana canlar feda; çünkü latefetinle yüz binlerce cana huzur verirsin.*¹⁴²

غم چو بسیار هست و نیست، دریغ، با غم غمگسار چتوان کرد

*Gam çok ve gamıma gam ortağı yok, yazık, ne yapılabilir?*¹⁴³

عمری اندر جست و جویت دست و پای می زدیم

عمر ما، افسوس، بگذشت و ترا نشناختیم

*Bir ömür seni arayıp sormada çırpındık, ömrümüz, yazık, geçip gitti ama seni
tanıyamadık.*¹⁴⁴

همه آن خودی جانا ز خود با کس نپردازی

چه باشد، ای ز جان خوشتر، که یک دم آن من باشی

¹³⁹ Divan, 258/4.

¹⁴⁰ Divan, 334/3.

¹⁴¹ Divan, 135/5.

¹⁴² Divan, 264/5.

¹⁴³ Divan, 115/6.

¹⁴⁴ Divan, 169/12.

*Ey sevgili hep kendininsin, başkasıyla ilgilenmezsin, ne olur, ey candan daha tatlı, bir an benim olsan.*¹⁴⁵

2.3.1.7. Olumlu Cümle جمله مثبت

Fiil cümlesinde yüklem bildirdiği eylemin gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini; isim cümlesinde yüklem durumundaki varlık ya da kavramın var olduğunu, bulunduğunu bildiren cümlelerdir.¹⁴⁶

یاران ما ز بادیه آسان گذشته‌اند من بی رفیق در ره دشوار مانده‌ام

*Bizim dostlarımız çölden kolayca geçmişler, arkadaşsız bense çetin bir yolda kalmışım.*¹⁴⁷

تو کار بدو گذار و خوش باش گر زهر دهد ترا و گر نوش

*Sen işi ona bırak ve mutlu ol, sana ister zehir versin isterse bal.*¹⁴⁸

نور وحدت چو آشکار شود متواری شود جهان ناچار

*Birlik nuru aşikâr olunca dünya çaresiz gizlenir.*¹⁴⁹

باز دل از در تو دور افتاد در کف صد بلا صبور افتاد

*Yine gönül senin kapından uzak düştü, yüzlerce belaya sabretti.*¹⁵⁰

نگارا گرچه از ما بر شکستی ز جانت بنده ام هر جا که هستی

*Ey sevgili! Her ne kadar bizden yüz çevirdiysen de olduğun her yerde candan kölenim senin.*¹⁵¹

¹⁴⁵ Divan, 251/6.

¹⁴⁶ Efşâr, 160-161; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 209; Yıldırım, *Farsça Cümle Bilgisi*, 55; Karaağaç, 250.

¹⁴⁷ Divan, 131/2.

¹⁴⁸ Divan, 85/5.

¹⁴⁹ Divan, 25/7.

¹⁵⁰ Divan, 191/15.

¹⁵¹ Divan, 201/6.

پیری بدر آمد از خرابات سرمست و ز جام عشق بیهوش

*Bir pir meyhaneden çıktı, sarhoş ve aşk şarabıyla kendinden geçmiş.*¹⁵²

2.3.1.8. Olumsuz Cümle جمله منفی

Fiil cümlesinde yüklem bildirdiği eylemin gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmeyeceğini; isim cümlesinde yüklem durumundaki varlık ya da kavramın var olmadığını veya bulunmadığını bildiren cümlelerdir.¹⁵³

Haber ve istek kiplerinde çekimlenmiş fiillerin başına ن (ne) olumsuzluk edatı, emir çekimlerinde fiillerin başına م (me) olumsuzluk edatı getirilerek olumsuz cümle yapılır.¹⁵⁴

مرا جز عشق تو جانی نمی بینم نمی بینم دلم را جز تو جانانی نمی بینم نمی بینم

*Benim için senin aşkıdan başka bir can görmüyorum görmüyorum, gönlüm için senden başka bir sevgili görmüyorum görmüyorum.*¹⁵⁵

دلم که حلقه به گوش در تو، مفروش که هیچ قدر ندارم بهای قطره خون

*Senin kapında köle olan gönlümü satma; çünkü bir damla kan kadar bir değerim yoktur.*¹⁵⁶

نگویی یار کای غمخوار چونی همیشه با غم و تیمار چونی

*Sevgili “ey üzgün nasılsın, daima gam ve dertle nasılsın” demezsin.*¹⁵⁷

نگذاشت که با سگان کویش گرد سر کوی او بیپویم

*Sokağının köpekleriyle sokağının etrafında gezip dolaşmamıza izin vermedi.*¹⁵⁸

¹⁵² Divan, 84/9.

¹⁵³ Efşâr, 160-161; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 209; Yıldırım, *Farsça Cümlebilgisi*, 56; Karaağaç, 250.

¹⁵⁴ Hânlerî, 125-128.

¹⁵⁵ Divan, 187/6.

¹⁵⁶ Divan, 193/9.

¹⁵⁷ Divan, 199/14.

¹⁵⁸ Divan, 223/6.

وین جان من شیفته را جز سر زلفت اندر همه گیتی سر سودای دگر نیست

*Ben aşığın bu canının senin zülfünün dışında bütün dünyada başka bir sevda düşüncesi yoktur.*¹⁵⁹

بجز تو در همه عالم کسی دلبر نمی بینم بجز تو در همه گیتی دگر جانان نمی دانم

*Bütün âlemde senin dışında başka bir sevgili görmüyorum, bütün dünyada senin dışında başka bir sevgili bilmiyorum.*¹⁶⁰

در چشم پرآب من جز دوست نمی آید در جان خراب من جز یار نمی گنجد

*Benim yaş dolu gözüme dosttan başkası girmez, benim harap canıma sevgiliden başkası sığmaz.*¹⁶¹

2.3.2. Yüklemleri Bakımından Cümleler

2.3.2.1. جمله اسمی *İsim Cümlesi*

Ek fiil (افتادن، آمدن، هستن-استن، بودن) veya ek fiil anlamında kullanılan fiillerle (کردن، آمدن، رفتن، گشتن، شدن) kurulu cümlelerdir.¹⁶² Bu cümlelerde guzare kısmında yer alan, ek fiilden hemen önce gelen ve ek fiille çekimlenmiş bir isim, sıfat, zamir, zarf gibi isim soylu bir kelime ya da kelime grubu vardır, buna müsned denir.¹⁶³ Ek fiil müsned ile birlikte isim cümlesinin guzaresini oluşturur.¹⁶⁴

همه جام است و نیست گویی می یا مدام است و نیست گویی جام

*Hepsi kadehtir, sanki şarap değil yahut şaraptır sanki kadeh değil.*¹⁶⁵

اول و آخر اوست در همه حال ظاهر و باطن اوست در همه باب

¹⁵⁹ Divan, 241/1.

¹⁶⁰ Divan, 249/8.

¹⁶¹ Divan, 248/3.

¹⁶² Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 323; Şahinoğlu, 498.

¹⁶³ Erjeng, 36; Efşâr, 214; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 124; Kâmyâr, 96.

¹⁶⁴ Yıldırım, *Farsça Cümle Bilgisi*, 58.

¹⁶⁵ Divan, 225/2.

*Her durumda önce ve sonra O'dur, her husuta zahir ve batın O'dur.*¹⁶⁶

دیده باید که جان تواند دید ورنه او در همه جهان پیداست

*Canın görebilmesi için göz gerekir oysa O bütün dünyada açıktır.*¹⁶⁷

هر چه هست اندر همه عالم تویی نام هستی بر جهان نتوان نهاد

*Dünyada var olan herşey sensin, dünyaya varlık ismi konulamaz.*¹⁶⁸

در خماریم کو لب ساقی نیم مستیم کو کرشمه یار

*Mahmuruz, sakinin dudağı nerede? Yarı sarhoşuz sevgilinin cilvesi nerede?*¹⁶⁹

یارب آن لعل شکرین چه خوشست

یارب آن روی نازنین چه خوشست

*Ya Rab o şeker gibi tatlı kırmızı dudak ne güzeldir! Ya Rab o nazlı güzelin yüzü ne tatlıdır!*¹⁷⁰

هر کسی را نام معشوقی که هست می برد معشوق ما را نام نیست

*Herkes var olan sevgilisinin adını anar, bizim sevgilimizin adı yoktur.*¹⁷¹

چند سرگشته دویدم چو فلک تا آخر حاصلم درد دل و سینه بریان آمد

*Felek gibi o kadar avare koştum ki sonunda elime geçen gönül derdi ve yanık gönül oldu.*¹⁷²

2.3.2.2. جمله فعلی Fiil Cümlesi

Bir hareketi, işi, oluşu karşılayan, yüklemi çekimli bir fiil olan cümlelerdir.¹⁷³

¹⁶⁶ Divan, 229/9.

¹⁶⁷ Divan, 61/6.

¹⁶⁸ Divan, 261/13.

¹⁶⁹ Divan, 223/11.

¹⁷⁰ Divan, 230/12.

¹⁷¹ Divan, 235/5.

¹⁷² Divan, 274/10.

¹⁷³ Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 322; Karaağaç, 243.

باز اقبال از کف من بر پرید ز اغ اديارم به دام افتاد باز

*Yine talih [kuşu] benim elimden uçup gitti, yine uğursuz karga düştü ağıma.*¹⁷⁴

از من مسکین به هر جرمی مرنج بس به هر جرمی مرنجانم، مکن

*Ben zavallının bir hatasıyla incinme, bir suç yüzünden beni incitme; yapma.*¹⁷⁵

از سر مستی همه دریای هستی درکشند

چون نترسند از ملامت خیمه بر صحرا زنند

*Sarhoşluktan varlık denizini hepsini içerler, kınanmaktan korkmadıkları için meydana çadır kurarlar.*¹⁷⁶

شاهد سرمست من دید مرا در خمار داد ز لعل خودم جام عقیق مذاپ

*Benim sarhoş sevgilim mahmurken gördü beni, lal dudağından kırmızı şarap verdi bana.*¹⁷⁷

جامی از میکه روان کردند پیش او صد روان، روان برخاست

*Meyhaneden bir kadeh şarap gönderdiler, onun önünde yüzlerce ruh kalktı hemen.*¹⁷⁸

آن جام طربفزای ساقی بنمود مرا لقای ساقی

*Sakinin o neşe veren kadehi bana sakinin yüzünü gösterdi.*¹⁷⁹

جز به دشنام و جفا یادم مبر جز به درد و غصّه مهمانم مکن

*Beni ancak küfürle ve cefa ile hatırla; beni ancak dertle ve gamla misafir et.*¹⁸⁰

¹⁷⁴ Divan, 117/7.

¹⁷⁵ Divan, 199/3.

¹⁷⁶ Divan, 43/7.

¹⁷⁷ Divan, 46/9.

¹⁷⁸ Divan, 73/12.

¹⁷⁹ Divan, 296/5.

¹⁸⁰ Divan, 199/1.

2.3.3. Kuruluşları Bakımından Cümleler

2.3.3.1. Düz Cümle مستقیم جمله

Cümlelerin öğelerinin cümle kuruluşu kurallarına göre sıralandığı cümlelerdir.¹⁸¹

Farsçada öğelerin sıralanışı Türkçede olduğu gibi özne+tümleç+yüklem şeklindedir. Ferîdverdi Farsça öğelerin dizilişini şöyle sıralamaktadır:¹⁸²

نهاد/قید تمنّا/ قید زمان + مفعول بی واسطه + مفعول با واسطه/ قیدهای وصفی/ کیفیت/ حالت + فعل

رنج من می بین و فریادم مرس درد من می دان و درمانم مکن

*Benim sıkıntımı gör fakat imdadıma yetişme, benim hastalığımı bil fakat bana ilaç verme.*¹⁸³

دامن از اغیار در خواهیم چید سر ز جیب یار بر خواهیم کرد

*Elimizi eteğimizi yabancidan çekeceğiz, başımızı sevgilinin yakasından çıkarcacağız.*¹⁸⁴

ذره بودیم و آفتاب شدیم از عراقی چو مهر بگسستیم

*Zerre idik, güneş olduk; Irâkî'den güneş gibi ayrıldık.*¹⁸⁵

پرده از چهره زمانی دور کن کافتابی را به گل اندوده‌ای

*Yüzünden örtüyü bir an kaldır; zira güneşi balçıkla sıvamışsın.*¹⁸⁶

جان ما را به غمزه مست کنی دل ما را به طره بربایی

¹⁸¹ Efşâr, 221; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 322; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 281; Karaağaç, 249.

¹⁸² Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 92.

¹⁸³ Divan, 198/15.

¹⁸⁴ Divan, 237/8.

¹⁸⁵ Divan, 183/13.

¹⁸⁶ Divan, 203/12.

*Bizim canımızı gamzenle sarhoş edersin; bizim gönlümüzü kâkülünle çalarsın.*¹⁸⁷

ای عشق بمن کجا فتادی وی درد بمن چه رخ نهادی

*Ey aşk benim karşıma neden çıktın ve ey dert bana ne diye geldin?*¹⁸⁸

خون من ز ابروی و مژگان ریختی

تیر به زان در کمان نتوان نهاد

*Benim kanımı kaşlarınla ve kirpiklerinle döktün; yaya ondan daha iyi bir ok konulamaz.*¹⁸⁹

هیچ کسی در جهان یار عراقی نشد

لاجرمش هجر یار بی کس و تنها گرفت

*Dünyada hiç kimse Irâkî'nin sevgilisi olmadı, kuşkusuz sevgilinin ayrılığı onu kimsesiz ve yalnız yakaladı.*¹⁹⁰

دین و دل و هوش من هر سه به تاراج داد

جان و تن و هرچه بود جمله به یغما گرفت

*Dinimi, gönlümü ve aklımı her üçünü talan etti; canımı, bedenimi ve var olan her şeyimi hepsini yağmaladı.*¹⁹¹

2.3.3.2. Devrik Cümle جمله غیر مستقیم

Genellikle yüklem başta veya ortada olduğu, diğer öğelerin de cümle kuruluşu kurallarına göre sıralanmadığı cümlelerdir.¹⁹²

¹⁸⁷ Divan, 209/2.

¹⁸⁸ Divan, 129/1.

¹⁸⁹ Divan, 261/11.

¹⁹⁰ Divan, 116/4.

¹⁹¹ Divan, 116/2.

¹⁹² Efşâr, 221; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 322; Karîb-Humâyî-Yâsemî-Behâr-Furûzânfer, 281; Karaağaç, 250.

آمد به درت ندیده رویت زان شد دل من مگر شکسته

*Senin kapına geldi, senin yüzünü görmedi, belki ondan dolayı benim gönlüm kırıldı.*¹⁹³

شد در سر سودای رخس دین و دل ما

بنگر دل و دین داده به بادیم دگربرار

*Bizim dinimiz ve gönlümüz yüzünün sevdası için gitti, bak, gönlü ve dini kaybetmişiz yine.*¹⁹⁴

در خانه ما نمی نهد پای از دست مگر بداد ما را

*Bizim evimize bir adım atmıyor, yoksa bizden vaz mı geçti?*¹⁹⁵

شدم صد بار بر درگاه وصلش ندادم بار یکباری دریغا

*Yüz binlerce kez buluşmak için onun kapısına gittim, ne yazık ki bir kez olsun girmeme izin vermedi!*¹⁹⁶

بده جامی و بشکن توبه من خلاصم ده ازین زهد نفاقی

*Bir kadeh ver ve benim tövbemi boz, bu ikiyüzlü zühtten beni kurtar.*¹⁹⁷

ندیدم در جهان کامی، دریغا بماندم بی سرانجامی، دریغا

*Dünyada bir murat görmedim yazık, amacıma ulaşamadım yazık!*¹⁹⁸

که برد از من غمخوار به یارم خبری

یا که آرد ز نسیم سر کویش اثری

¹⁹³ Divan, 214/1.

¹⁹⁴ Divan, 106/3.

¹⁹⁵ Divan, 126/11.

¹⁹⁶ Divan, 128/5.

¹⁹⁷ Divan, 225/1.

¹⁹⁸ Divan, 123/13.

*Ben üzgünden sevgilime kim bir haber götürür ya da kim onun sokağının başının esintisinden bir koku getirir.*¹⁹⁹

2.3.4. Yapıları Bakımından Cümleler

2.3.4.1. Basit Cümle جمله ساده

Tek bir yargıyı, duyguyu, düşünceyi, işi, oluşu bildiren içerisinde tek çekimli fiil bulunan, tek başlarına tam ve eksiksiz bir anlam ifade eden bağımsız cümlelere basit cümle denir.²⁰⁰

از صفای می و لطافت جام در هم آمیخت رنگ جام و مدام

*Şarabın saflığından ve kadehin güzelliğinden kadehin ve şarabın rengi birbirine karıştı.*²⁰¹

می نماید ز روی هر ذره آفتاب رخت عیان روشن

*Senin güneş yüzün her zerrede açıkça görünüyor.*²⁰²

بی قراری عشق شورانگیز شر و شوری فکند در عالم

*Kargaşa çıkaran aşkın huzursuzluğu âlemde bir kargaşa çıkardı.*²⁰³

ساقی، بده آب زندگانی اکسیر حیات جاودانی

*Saki! hayat suyunu ver, sonsuz hayat iksirini.*²⁰⁴

این چشم جهانگرد مرا در همه عالم

جز بر سر کوی تو تماشای دگر نیست

¹⁹⁹ Divan, 217/10.

²⁰⁰ Efşâr, 225-226; Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 94; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 324; Hânlerî, 219; Karaağaç, 237.

²⁰¹ Divan, 225/1.

²⁰² Divan, 227/9.

²⁰³ Divan, 228/9.

²⁰⁴ Divan, 93/1.

*Benim bu gezgin gözümlün bütün âlemde senin sokağından başka bakacak yeri yoktur.*²⁰⁵

از حدیث یار و آب چشم ما گوش و دامن پرگهر خواهیم کرد
*Sevgilinin sözüyle ve gözyaşımızla kulağı ve eteği inciyle dolduracağız.*²⁰⁶

لفظ شیرین عراقی چون لب ت می فشاند از سخن هر جا شکر
*Irākī'nin tatlı sözü senin dudağın gibi sözle her tarafa şeker saçıyor.*²⁰⁷

2.3.4.1.1. İki Ögeli Basit Cümle جمله ساده دو ترکیبی

Cümlelerin temel öğelerinden yani özne ve yüklemden oluşan cümlelerdir.²⁰⁸

2.3.4.1.1.1. İki Ögeli Basit Kısa Cümle جمله ساده دو ترکیبی کوتاه

Basit cümlelerin kuruluşunda gerekli iki temel öğeden biri olan yüklem, türüne göre anlamlı ve eksiksiz bir cümle kurulması bakımından başka öğelere ihtiyaç duymaktadır. Geçişli fiillerle kurulu cümlelerde nesne, nâkıs fiillerle kurulu cümlelerde nesne ve ikinci nesne, ek fiil ile kurulu cümlelerde ise mûsned olmak zorundadır.²⁰⁹

Özne+geçişsiz fiil

رفت دل و نمی رود آرزوی تو از دلم
 عمر شد و نمی شود نقش تو از خیال من

*Gönül gitti; fakat gönlümden senin arzun gitmiyor, ömür bitti; fakat senin suretin hayalimden gitmiyor.*²¹⁰

شبنمی بر زمین چکید سحر روی خورشید دید و دروا شد

²⁰⁵ Divan, 240/13.

²⁰⁶ Divan, 238/1.

²⁰⁷ Divan, 239/5.

²⁰⁸ Şifâî, 164; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 324; Kâmyâr, 14.

²⁰⁹ Şifâî, 187; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, 197; Hânlerî, 62-63; Kâmyâr, 16-17; Şahinoğlu, 483; Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi*, 17.

²¹⁰ Divan, 174/10.

*Seher vakti yeryüzüne bir çiğ düştü, güneşin yüzünü gördü ve perişan oldu.*²¹¹

Özne+nesne+geçişli fiil

نرگس مستت ربوده عقل من برده خوابم غمزه جادوی تو

*Senin sarhoş nergis gözün benim aklımı çalmış, senin büyücü gamzen uykumu kaçırmış.*²¹²

خون دل ما بریز وانگاه با خاک درت بهم بیامیز

*Bizim gönül kanımızı dök, sonra da kapının toprağıyla karıştır.*²¹³

Özne+nesne+ikinci nesne+nâkıs fiil

کس نگوید نوش جانها را نبات کس نخواند جان شیرین را شکر

*Kimse canların içeceğine tatlı demez, kimse tatlı cana şeker demez.*²¹⁴

یاری ده محنت زده مشناس جز او کس

فریادرس بی کس تنها همه او دان

*O'ndan başkasını dertlinin yardımcısı bilme, kimsesizin yardımına ulaşanı ancak O'nu bil.*²¹⁵

Özne+müsned+ek fiil

مهر مهر دلبری بر جان ماست جان مادر حضرت جانان ماست

*Sevgilinin sevgi mührü bizim canımızdadır, bizim canımız sevgilimizin huzurundadır.*²¹⁶

ما درخور او نه ایم لیکن با این همه هم امیدواریم

²¹¹ Divan, 225/14.

²¹² Divan, 191/2.

²¹³ Divan, 266/14.

²¹⁴ Divan, 238/6.

²¹⁵ Divan, 153/15.

²¹⁶ Divan, 298/16.

*Biz ona layık değiliz; fakat buna rağmen ümitliyiz.*²¹⁷

2.3.4.1.1.2. İki Ögeli Basit Uzun Cümle جمله ساده دو ترکیبی گسترده

Özne ve yüklem ile birlikte cümlelerin anlamını tamamlayan yardımcı ögelerin de içinde bulunduğu cümlelerdir.²¹⁸

Özne+dolaylı tümleç+geçişsiz fiil

بر من مسکین ستم تا کی کنی خستگی و عجز من می بین مکن

*Ben zavallıya daha ne kadar sitem edeceksin, benim yorgunluğuma ve acizliğime bak, [sitem] etme.*²¹⁹

Özne+zarf+(zarf)+dolaylı tümleç+geçişsiz fiil

بر در یار هر سحر، مست خراب می روم جام طرب کشیده ام زان بشتاب می روم

*Her seher vakti sevgilimin kapısına körkütük sarhoş giderim, mutluluk şarabı içmişim o yüzden koşarak giderim.*²²⁰

Özne+nesne+dolaylı tümleç+geçişli fiil

نبینی هیچ شادی در دل ما ولی اندوه و غم بسیار بینی

*Bizim gönlümüzde hiç mutluluk görmezsin; fakat üzüntü ve gamı çok görürsün.*²²¹

گفت و گویی در زبان ما فکند جست و جویی در روان ما نهاد

*Konuşmayı bizim dilimize attı, arayıp sormayı bizim ruhumuza bıraktı.*²²²

Özne+nesne+zarf tümleci+geçişli fiil

گزیدی هر کسی را بهر کاری عراقی را برای غم گزیدی

²¹⁷ Divan, 153/6.

²¹⁸ Şifâî, 187-188; Ferîdverdi, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 119; Kâmyâr, 18-22.

²¹⁹ Divan, 168/4.

²²⁰ Divan, 331/10.

²²¹ Divan, 160/8.

²²² Divan, 233/2.

*Her bir kimseyi bir iş için seçtin, Irâkî'yi gam için seçtin.*²²³

Özne+zarf+nesne+geçişli fiil

آفتاب رخ جهان گـیرت دم بدم می کند جهان روشن

*Senin dünyayı kuşatan güneş yüzün anbean dünyayı aydınlatıyor.*²²⁴

Özne+dolaylı tümleç+musned+ek fiil

ز روی روشن هر ذره شد مرا روشن که آفتاب رخت در همه جهان پیداست

*Senin güneş yüzünün bütün dünyada görüldüğü her zerrenin parlak yüzünden bana malum oldu.*²²⁵

2.3.4.1.2. Tek Ögeli Basit Cümleler جمله ساده یک ترکیبی

Sadece guzare kısmından oluşan cümlelerdir. Bu tür cümlelerde özne dışındaki diğer bütün ögeler cümlede yer alabilir; önemli olan eylemin kimin yaptığı değil, yapılan eylemdir. Nihad grubu olmayan bu tür cümleler birleşik cümlelerde kullanıldıklarında cümlelerin temel cümle kısmını, yan cümle ise temel cümlelerin nihad grubunu oluşturur.²²⁶ Şahıssız cümleler, belirsiz şahıslı cümleler ve genel şahıslı cümleler olmak üzere üçe ayrılır:

2.3.4.1.2.1. Şahıssız Cümleler جمله های بی شخص

نظر می آید، gibi kelimelerin ek fiil ile kullanılması ile، شایستن، شدن، بایستن، شایستن، حیف، ممکن، معلوم، روشن، یقین، حیف، رفتن، رسیدن، آمدن gibi احتمال می رود، به نظر می رسد، fiillerin kelime ya da kelime gruplarının birleşerek oluşturdukları kalıplar şahıssız cümleleri oluştururlar. Bunlar, temel cümle olarak kullanılır.²²⁷

²²³ Divan, 208/11.

²²⁴ Divan, 227/7.

²²⁵ Divan, 260/8.

²²⁶ Şifâî, 164-165; Şahinoğlu, 522-523.

²²⁷ Şifâî, 168-169; Tabîbzâde, 431; Çiftçi, 220-221.

همچنین در خاک و خون غلتانش باید جان سپرد

خسته‌ای کامید دارد از نکورویان وفا

*Öyle ki toprakta ve kanda yuvarlanarak **can verilmeli**; bir hasta güzel yüzlülerden vefa istemektedir.*²²⁸

پیش شمع رخس چو پروانه سوختن اختیار باید کرد

*Onun mum gibi yanağının önünde kelebek gibi yanmak **tercih edilmeli**.*²²⁹

به چشم او رخ او بین، به دیده خفاش

به آفتاب نظر آشکار نتوان کرد

*Onun gözüyle O'nun yüzünü gör, yarasanın gözüyle güneşe açıkça **bakılamaz**.*²³⁰

خورد زنگار غمت آینه دل فسوس نیست ممکن که جمال تو در آنجا بینیم

*Gönül aynası senin gamınla paslandı yazık, orada senin yüzünü görmemiz **mümkün değildir**.*²³¹

حیف نبود من چنین تشنه جگر؟ و آب حیوان رایگان در جوی تو

*Hayat suyu senin ırmağında bedava iken ben böyle ciğeri susuz[luktan yanmış] yazık değil mi?*²³²

چه خوش باشد دلا کز عشق یار مهربان میری

شراب شوق او در کام و نامش در زبان میری

*Ey gönül, şefkatli sevgilinin aşkından ölürsen, onun şevk şarabı ağzında ve adı dilinde ölürsen **ne iyi olur**.*²³³

²²⁸ Divan, 215/9.

²²⁹ Divan, 152/5.

²³⁰ Divan, 86/6.

²³¹ Divan, 195/9.

²³² Divan, 244/12.

²³³ Divan, 154/3.

ای منزل دوست، خوش هوایی داری پیداست که بوی آشنایی داری

*Ey dostun evi hoş bir havan var, bir bildik kokuya sahip olduğun bellidir.*²³⁴

2.3.4.1.2.2. جمله‌های با شخص غیر معین Belirsiz Şahıslı Cümleler

Bu cümlelerde bulunan tek asıl öge, üçüncü çoğul şahıslı çekimlenmiş bir fiilden oluşan guzare grubudur. Ancak fiilin üçüncü çoğul şahıslı olması, bu cümlelerdeki eylemi gerçekleştiren öznenin belli olduğunu göstermez; çünkü bu fiil, belirli değil belirsiz birini gösterir. Üçüncü çoğul şahıslı fiiller özellikle edilgen çevrildiklerinde belirsiz şahısları gösterir. Yine bu cümlelerde fiilden hareketle ortada bulunmayan özne yerine, belirli olan üçüncü çoğul şahıs zamiri de konulamaz.²³⁵

گویند که عشق را بیوشان خورشید به گل توانم اندود

*“Aşkî gizle” derler; güneşi balçıkla sıvayabilir miyim?*²³⁶

چند گویند مرا صبر کن ار لشکر مرگ

بر من از گوشه‌ای ناگاه بتازد چه کنم

*Bana daha ne kadar “sabret” derler, eğer ölüm ordusu ansızın bir köşeden saldırırsa bana, ne yaparım?*²³⁷

گلیم بخت کسی را که بافتند سیاه

سفید کردن آن نوعی از محالات است

*Bir kimsenin kara dokunmuş baht kilimini beyazlatmak imkânsız bir şeydir.*²³⁸

ملک دو جهان را به طلبکار دهند وین سود و زیان را به خریدار دهند

*İki dünya mülkünü isteyeneye verirler, bu kârı ve zararı ise alıcıya verirler.*²³⁹

²³⁴ Divan, 366/7.

²³⁵ Şifâî, 180; Şahinoğlu, 530.

²³⁶ Divan, 287/7.

²³⁷ Divan, 122/3.

²³⁸ Divan, 106/11.

²³⁹ Divan, 346/15.

به حقیقت یقین کنند که نیست جز یکی در همه جهان دیار

*Bütün dünyada birden başka bir kimse olmadığını kesin olarak kabul ederler.*²⁴⁰

نخستین گم کنند آنگاه جویند چو تو چیزی نکردی گم چه جویی

*Önce kaybederler sonra ararlar mademki sen bir şey kaybetmedin ne ararsın?*²⁴¹

همچو غنچه چرام بند کنند چونکه از زر چو سوسن آزادم

*Zambak gibi altından özgür olduğum halde gonca gibi beni niçin bağlarlar.*²⁴²

2.3.4.1.2.3. جمله‌های با شخص عمومی

Cümlede bulunan tek asıl öge, genellikle ikinci tekil şahıslı bir fiilden oluşan yüklemidir. Ancak belirli bir şahsı göstermez ve genel anlam ifade eder. Muhatabı kesinlikle belli değildir.²⁴³

به نور لم یزل بینی جمال لایزالی را

به علم بی آمد دانی همه اسرار پنهانی

*Sonsuz nurla sonsuz güzelliği görürsün, sonsuz ilimle gizlenmiş tüm sırları bilirsin.*²⁴⁴

گر یاد کنی جمال ساقی جان و دل و دین کنی فراموش

*Eğer sakinin güzelliğini hatırlarsan canı, gönlü ve dini unutursun.*²⁴⁵

ازل آنجا ابد بینی، ابد آنجا ازل یابی

ز نور تابش کیهان ببینی تابش کانی

²⁴⁰ Divan, 25/6.

²⁴¹ Divan, 81/13.

²⁴² Divan, 216/11.

²⁴³ Şifâî, 181; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 98.

²⁴⁴ Divan, 37/6.

²⁴⁵ Divan, 84/13.

*Başlangıcı orada son **görürsün**, sonu orada başlangıç bulursun, dünyaya yansıyan nurundan madenin parlaklığını **görürsün**.*²⁴⁶

در این دریا فکن خود را مگر درّی بدست آری

کزین دریای بی پایان گهر بسیار برخیزد

*Kendini bu denize at, belki bir inci **elde edersin**; çünkü bu uçsuz bucaksız denizden birçok inci çıkar.*²⁴⁷

هواء دنیی دون را جز از دون همّتی میسند

که وامانی به مرداری درین وادی ظلمانی

*Alçak dünyaya düşkünlüğü himmeti düşükten başkasına **layık görme**, yoksa bu karanlık vadide bir leşe **kalırsın**.*²⁴⁸

اگر شاخ وفا بینی ز دیده آب ده آنرا

وگر خار جفا یابی بزن زآه پشیمانی

*Eğer vefa dalı **görürsen**, onu gözyaşıyla sula, cefa dikenini bulursan, pişmanlık ahıyla **yok et**.*²⁴⁹

ببینی هر چه هست و بود و خواهد شد درین لمحہ

بدانی آنچه می بینی، ببینی آنچه می دانی

*Her ne varsa, var idiye ve olacaksa o anda **görürsün**; gördüğünü **bilirsin**, bildiğini **görürsün**.*²⁵⁰

Tek ögeli cümleler grubunda “کلمه-جمله” kelime-cümle ya da “عوض جمله” ıvez-i cümle adıyla bilinen özel bir cümle türü vardır. Tek bir kelimedenden oluşan bu grup cümlelerin ögelerinden biri değildir, bir duyguyu düşünceyi aktarır ve bir cümlelerin yerine geçebilir. Bir sorunun cevabında pekiştirme ve onaylama amacıyla kullanılan آری، البته، بلی gibi ünlemler; نه، هرگز، ابدًا، خیر، خیر، نه gibi herhangi bir soruda sorulan soruyu olumsuz

²⁴⁶ Divan, 36/4.

²⁴⁷ Divan, 88/3.

²⁴⁸ Divan, 30/3.

²⁴⁹ Divan, 31/1.

²⁵⁰ Divan, 37/4.

olarak karşılayan kelimeler; فغان!، حیف!، عجب!، دریغا!، آفرین! gibi övgü, şaşkınlık, acıma, kıskançlık, mutluluk, üzüntü, keder, nefret, şüphe, gibi duyguları aktaran kelimeler bu grupta yer alır. Bu kelimeler bağımlı birleşik cümlelerde yan cümlesi dolaylı tümleş olan temel cümle olarak görev yaparlar.²⁵¹

2.3.4.1.3. Kesik Cümle جملة ناقصة

Bir veya birkaç ögesi birtakım karinelere dayanılarak atılmış olan cümlelere kesik cümle denir.²⁵² Kesik cümleler, hem tek ögeli hem de iki ögeli basit cümleler olabilir. Kesik cümleler ile tek ögeli basit cümleler arasındaki fark, kesik cümlelerde atılmış olan öge tekrar yerine konularak tam cümle olabilir; ancak tek ögeli cümlelerde özne ve yüklemden biri yoktur ve yerine konulamaz.

2.3.4.1.3.1. Öznesi Düşen Kesik Cümleler

Cümlenin temel öğelerinden biri olan özne, sorulara cevap teşkil eden cümlelerde özellikle de sıralı birleşik cümlelerde ortak öge olarak kullanıldığında atılabilir. Ardarda gelen ayrı ayrı cümlelerde özne görevinde kullanılan aynı kelime tekrar edilmez, birden fazla özne görevli kelime yerine tek bir özne kullanılır ve aynı görevde bulunan diğer özneler düşürülür.²⁵³

من مست می عشقم هشیار نخواهم شد

وز خواب خوش مستی بیدار نخواهم شد

*Ben aşk şarabının sarhoşuyum, ayılmayacağım ve sarhoşluğun güzel uykusundan uyanmayacağım.*²⁵⁴

یا رب این بوی چنین خوش ز گلستان آمد یا ز باغ ارم و روضه رضوان آمد

*Ya Rabbi, böyle güzel bir koku ya gül bahçesinden geldi yahut İrem bahçesinden veya cennet bahçesinden geldi.*²⁵⁵

²⁵¹ Erjeng, 46; Şahinoğlu, 535.

²⁵² Erjeng, 46; Kâmyâr, 127; Dizdaroğlu, 274.

²⁵³ Meşkûr, 246; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 335-336; Kâmyâr, 25-26; Hânlerî, 242.

²⁵⁴ Divan, 280/11.

²⁵⁵ Divan, 273/13.

بتم از غمزه و ابرو همه تیر و کمان سازد

به غمزه خون دل ریزد، به ابرو کار جان سازد

Sevgilim sürekli gamzesinden ve kaşından ok ve yay yapar, gamzesiyle gönül ka-
*nını döker, kaşıyla da canın işini yapar.*²⁵⁶

ساقی به یک کرشمه بشکن هزار توبه

برهان مرا ز من باز زان چشم جادوانه

Saki! Bir cilveyle binlerce tövbe boz, beni benden kurtar yine o büyüleyici gözle-
*rinle.*²⁵⁷

با عشق تو ما راه خرابات گرفتیم از صومعه و زهد برستیم دگر بار

Biz senin aşkınla meyhane yolunu tuttuk, manastırdan ve zahitlikten kurtulduk
*yine.*²⁵⁸

حال من ناتوان تو دانی کن بهتر ازین کنی توانی

*Ben zavallının halini sen bilirsin, bundan daha iyi yap, yaparsın, muktedirsın.*²⁵⁹

بی روی تو عاشق به رخ گل چه کند

بی بوی خوشت به بوی سنبل چه کند

Âşık senin yüzün olmadan gülün yüzünü ne yapsın, senin güzel yüzün olmadan
*sümbül kokusunu ne yapsın?*²⁶⁰

2.3.4.1.3.2. Yükleme Düşen Kesik Cümleler

Cümlelerin temel öğelerinden olan yüklem de özne gibi sorulara cevap olan cümlelerde özellikle de sıralı birleşik cümlelerde ortak öge olarak kullanıldığında atılabilir.

²⁵⁶ Divan, 251/11.

²⁵⁷ Divan, 246/7.

²⁵⁸ Divan, 197/3.

²⁵⁹ Divan, 162/4.

²⁶⁰ Divan, 346/1.

Ardarda gelen ayrı ayrı cümlelerde bir tek fiil, birden fazla cümlelerin ortak yüklemi görevinde bulunduğu fiil düşer.²⁶¹ Genellikle dua ve ünlem cümlelerinde yüklem düşer; ancak bu cümlelerde yüklem kullanılmasa da bu cümleler bir yargı içerir ve tam bir anlam taşır.²⁶²

En çok باشد، باد، است، gibi fiillerle kurulu cümlelerde yüklem düşer.²⁶³

چيست عالم نیم ذره در فضای کبریات

آفتاب قدرتت تابى بر آن انداخته

*Âlem nedir? Senin büyüklük fezanda bir yarım zerre, kudretinin güneşi ona ışık saçmış.*²⁶⁴

پیش ازین بى رخت چه بود جهان سایه‌ای در عدم سرای خراب

*Bundan önce senin yüzün olmadan dünya ne idi? Yıkık yokluk sarayında bir gölge.*²⁶⁵

برف خوانند آب را چو ببست باز چون حل شود چه گویند آب

*Su donunca [ona] kar derler, tekrar çözülünce ne derler? Su.*²⁶⁶

به حدیث تو کام دل شیرین به جمال تو چشم جان روشن

*Senin sözünle gönlümün damağı tatlı, senin yüzünle kalp gözüm aydın.*²⁶⁷

مرهم جان خستگان لعل حیات بخش تو دام دل شکستگان طره دلربای تو

*Yaralıların canının merhemi senin hayat bahşeden kırmızı dudağın, üzgünlerin gönlünün tuzağı senin gönül çalan kâkülün.*²⁶⁸

²⁶¹ Meşkûr, 257; Ferîdverd, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 150-153; Erjeng, 46; Özkan-Sevinçli, 222.

²⁶² Ferîdverd, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 150; Givî-Enverî, Destûr-i Zebân-i Fârsî II, 232-235; Kâmyâr, 24.

²⁶³ Erjeng, 46.

²⁶⁴ Divan, 5/3.

²⁶⁵ Divan, 229/6.

²⁶⁶ Divan, 229/11.

²⁶⁷ Divan, 227/5.

²⁶⁸ Divan, 239/7.

دل گرفتار کمند زلف تو جان شکار غمزه جادوی تو

*Gönül senin zülfünün kemendinin esiri, can senin büyücü gamzenin avı.*²⁶⁹

همه از بی خودی در های و هویی همه ز آشفتگی در هوی و های

*Herkes kendinden geçmişlikten hay huy içinde, herkes perişanlıktan hay huy içinde.*²⁷⁰

2.3.4.1.4. Ortak Ögeli Cümle جمله با اعضای همجنس

Bu cümle türünde aynı cinsten ve aynı görevde kullanılan iki ya da daha fazla öge bir arada kullanılır. Aynı görevde kullanılan kelimeler arasında tamlanan-tamlayan, sıfat-mevsuf, açıklayıcı gibi herhangi bir görevsel ilgi bulunmaz; bu kelimeler cümlede aynı ögeye bağlıdır. Bu şartlar dahilinde birden fazla özne, nesne, dolaylı tümleç aynı yükleme bağlanabilir, bir özne de birden fazla yükleme bağlanabilir.²⁷¹

2.3.4.1.4.1. Ortak Yüklemlî Öznelerle Kurulu Cümleler

جرعه‌ای ریختند بر سر خاک شور و غوغا ز جرعه‌دان برخاست

*Toprağın başına bir yudum şarap döktüler, şarap kadehinden coşku ve kargaşa yükseldi.*²⁷²

بگشای نقاب از رخ و بنمای جمال ای از تو منور شده ماه و خورشید

*Ey güneş ve ay kendisinden aydınlanmış, yüzünden peçeni aç ve göster cema-lini.*²⁷³

بهار و باغ و گلزار عراقی روی جانان است

ز صد خلد برین خوشتر بهار و باغ و گلزارش

²⁶⁹ Divan, 244/13.

²⁷⁰ Divan, 83/7.

²⁷¹ Şifâî, 191; Şahinoğlu, 540; Dizdaroğlu, 18, 42, 80, 103, 148.

²⁷² Divan, 73/13.

²⁷³ Divan, 343/6.

*Irâkî'nin baharı, bağı ve gül bahçesi sevgilinin yüzüdür, onun baharı, bağı ve gül bahçesi yüzlerce ulu cennetten daha hoştur.*²⁷⁴

از فراق تو برای درد دل صد بلا و غصه معجونست باز

*Senin ayrılığından gönül derdi için yüzlerce bela ve dert macundur yine.*²⁷⁵

آن جان و جهان کجاست آخر و آن آرزوی همه جهان کو

*Artık o can ve dünya nerede? O bütün dünyanın arzusu nerede?*²⁷⁶

مرا جور و جفا و رنج و محنت غمت هر دم دگرسان می نماید

*Bana her an senin sitemin, cefan, kederin, sıkıntın ve gamın başka şekilde görünüyor.*²⁷⁷

جان و تن از غصه بیرون خواست شد محنت آمد دامن جانم گرفت

*Ruh ve beden gamdan dolayı dışarı çıkmak istedi; mihnet geldi, canımın eteğini tuttu.*²⁷⁸

2.3.4.1.4.2. Ortak Özneli Yüklemlerle Kurulu Cümleler

از پرده برون آمد ساقی قدحی در دست هم پرده ما بدرید هم توبه ما بشکست

*Saki elinde bir kadeh perdeden dışarı çıktı, hem bizim perdemizi yırttı hem bizim tövbemizi kırdı.*²⁷⁹

می داند آن نگار که من صید لاغر آخر به دام طره شکارم چه می کند

*O sevgili benim zayıf bir av olduğumu biliyor da kâkül tuzağıyla beni ne diye avlıyor?*²⁸⁰

²⁷⁴ Divan, 276/8.

²⁷⁵ Divan, 189/3.

²⁷⁶ Divan, 89/5.

²⁷⁷ Divan, 176/2.

²⁷⁸ Divan, 120/11.

²⁷⁹ Divan, 137/3.

²⁸⁰ Divan, 324/13.

سخن جرعه عاشقی بشنید نعره زد و از سر جهان برخاست

*Bir âşık bir yudum [şarap] sözünü işitti, bağırdı ve dünyayı terk etti.*²⁸¹

غنچه از بند زر نشد آزاد زان گرفتار زخم خار آمد

*Gonca altın esaretinden kurtulmadı, o yüzden diken yarasına yakalandı.*²⁸²

ای آرزوی جان، دلم از آرزوی تو بیمار گشت به نشود جز به بوی تو

*Ey canın arzusu, gönlüm senin arzundan hasta oldu, senin kokundan başkasıyla iyileşmez.*²⁸³

ما دگر بار توبه بشکستیم وز غم ننگ و نام و ارستیم

*Biz tekrar tövbemizi bozduk ve şan şöhret gamından kurtulduk.*²⁸⁴

دل که ز جان سیر گشت خون جگر می خورد

بر سر خوان غمت باز به مهمانی است

*Candan usanan gönül, ciğer kanını yiyor, senin gam sofranın başında misafirdir yine.*²⁸⁵

2.3.4.1.4.3. Ortak Yüklemlerle Kurulu Cümleler

نام و ننگ ما همه بر باد داد نام ما دیوانه رسوا نهاد

*Bizim şan ve şöhretimizi alıp götürdü, bizim adımızı rüsva divane koydu.*²⁸⁶

عشق ناگاه برکشید علم تا به هم برزند وجود و عدم

*Aşk varlık ve yokluk birbirine girsin diye ansızın bayrak çekti.*²⁸⁷

²⁸¹ Divan, 73/14.

²⁸² Divan, 143/11.

²⁸³ Divan, 162/12.

²⁸⁴ Divan, 183/6.

²⁸⁵ Divan, 188/7.

²⁸⁶ Divan, 75/1.

²⁸⁷ Divan, 228/8.

گر مونس و همدمی می یافتمی زو چاره و مرهمی همی یافتمی

*Eğer bir an **bir dost ve arkadaş** bulduysam, ondan **bir çare ve merhem** buldum.*²⁸⁸

در بزم ز رخساره تو شمع برافروز وز لعل شکر بار می و نقل فرو ریز

*Mecliste yüzünle mum yak ve şeker saçan kırmızı dudağından **şarap ve meze** dök.*²⁸⁹

بی تومان جان و دل نمی باید دل ما را به جان تو می بایی

*Bize sensiz **can ve gönül** gerekmez, senin canına yemin olsun ki bizim gönlümüz için gereklisin.*²⁹⁰

وز پی برگ و نوای بلبلان رنگ و بویی در گل رعنا نهاد

*Bülbüllerin nağmesinin ve sesinin ardından güzel gülde **renk ve koku** bıraktı.*²⁹¹

از لب لعلت چه عجب گر مرا آرزوی قند و رطب می کند

*Lal dudağından **şeker ve hurma** arzu edersem, niye tuhaf olsun?*²⁹²

2.3.4.1.4.4. Ortak Yüklemlı Dolaylı Tümleçlerle Kurulu Cümleler

بیا در گلشن ای بی دل به بوی گل برافشان جان

که از گلزار و گل امروز بوی یار می آید

*Ey âşık! Gül bahçesine gel gülün kokusuyla can saç; çünkü **gül bahçesinden ve gülden** bugün sevgilinin kokusu geliyor.*²⁹³

چون نیست مرا لب تو روزی چه سود ز عمر و کامرانی

²⁸⁸ Divan, 350/1.

²⁸⁹ Divan, 275/9.

²⁹⁰ Divan, 209/2.

²⁹¹ Divan, 74/13.

²⁹² Divan, 263/7.

²⁹³ Divan, 144/8.

*Bir gün bile senin dudağın bana nasip olmayacak madem, ömürden ve mutluluk-tan ne fayda?*²⁹⁴

او را چه خبر از من و از حال دل من کو دیده پر خون و دل ریش ندارد

*Benden ve benim gönül halimden nasıl haberi olur onun? Çünkü kan dolu gözü ve yaralı gönlü yoktur onun.*²⁹⁵

ای جمالت برق از رخ ناگهان انداخته

عالمی در شور و شوری در جهان انداخته

*Ey [sevgili]! Cemalin bir anda yüzünden peçeyi atmış, bir âlemi feryat figana salmış.*²⁹⁶

در میکده و گلشن می نوش می روشن

می بوی گل و سوسن کاینها همه او دیدم

*Meyhanede ve gül bahçesinde berrak şarap iç, gülü ve zambağı kokla; çünkü bunların hepsinde O'nu gördüm.*²⁹⁷

کی باز رهم ز بیم و امید کی پاک شوم ز ننگ و از نام

*Korkudan ve ümitten nasıl kurtulurum? Ne zaman şan ve şöhretten temizlenirim?*²⁹⁸

نیاری یاد از من کای ز غم زار درین رنج و غم بسیار چونی

*Beni “ey gamdan perişan, bunca acı ve dert içinde nasılsın?” diye anmazsın.*²⁹⁹

²⁹⁴ Divan, 162/9.

²⁹⁵ Divan, 278/10.

²⁹⁶ Divan, 138/7.

²⁹⁷ Divan, 85/15.

²⁹⁸ Divan, 91/8.

²⁹⁹ Divan, 200/1.

2.3.4.2. Birleşik Cümle جمله مرکب

Birden çok çekimli fiilden yani birden çok basit cümleden oluşan cümleler birleşik cümleleri oluşturur.³⁰⁰

Bir anlatımın içinde anlamca birbirine bağlı birden fazla cümle bulunabilir. Bu cümleler bağlaçlar yardımıyla ya da virgül, noktalı virgül ile bağlaçsız olarak ard arda sıralandıklarında sıralı birleşik cümleleri,³⁰¹ birbiri içerisinde çeşitli anlam ilişkileri kurarak değişik görevler üstlendiklerinde ise bağımlı birleşik cümleleri oluşturur.³⁰²

چون تو را جز تو نمی بیند کسی منتهی بر عاشقان نتوان نهاد

*Mademki seni senden başka bir kimse görmüyor, âşıklara minnet yüklenemez.*³⁰³

به غمزه گر نربودی دل همه عالم

ز عشق تو دل جمله جهان چرا شیدا است

*Eğer gamzenle bütün âlemin gönlünü çalmadıysan neden senin aşkından bütün dünyanın gönlü divanedir?*³⁰⁴

ز دلتنگی به جانم، با که گویم ز غصه ناتوانم با که گویم

*Sıkıntıdan canım boğazıma geldi, kime söyleyeyim? Üzüntüden aciz kalmışım, kime söyleyeyim?*³⁰⁵

خاطر دوستان غمگینست تا تو در خانه شاد بنشستی

*Sen evinde mutlu oturasın diye dostlarının gönlü gamlıdır.*³⁰⁶

در جهان گر خوشی کم است مرا خوش بدانم که ناخوشی کم نیست

³⁰⁰ Kâmyâr, 11; Hânlerî, 219; Dizdaroğlu, 223.

³⁰¹ Erjeng, 167; Mişkâtuddînî, 117; Dizdaroğlu, 223.

³⁰² Erjeng, 23; Mişkâtuddînî, 118; Hânlerî, 219; Dizdaroğlu, 190.

³⁰³ Divan, 261/14.

³⁰⁴ Divan, 260/12.

³⁰⁵ Divan, 117/10.

³⁰⁶ Divan, 218/8.

*Eğer dünyada ben mutsuz isem iyi bilirim ki mutsuz kimse azdır.*³⁰⁷

چون ز خود یاد کنند آینه گردد تیره،

چون ازو یاد کنند آینه رخشا بینند

*Kendilerini hatırladıklarında ayna buğulanır, onu andıklarında aynayı berrak görürler.*³⁰⁸

در جام جهان‌نمای می بین سرّ دو جهان ولی مکن فاش

*Dünyayı gösteren kadehte iki dünyanın sırrını gör; fakat ifşa etme.*³⁰⁹

2.3.4.2.1. Sıralı Birleşik Cümleler **جمله‌های مرکب پیوسته**

En az iki bağımsız cümlelerin sıralanmasıyla oluşan, aralarında zaman, uygunluk, eşitlik, zıtlık, sebep-sonuç gibi anlam ilişkisi olan,³¹⁰ و، اما، ولی، چون، زیرا، لیکن، پس، بلکه، نه...نه gibi bağlaçlarla veya virgül, noktalı virgül ile bağlaçsız olarak birbirine bağlanan cümlelere sıralı birleşik cümle denir.³¹¹

Sıralı birleşik cümleler, iki veya daha fazla basit ya da bağımlı birleşik cümleden oluşabilir. Sıralanan cümleler fiil cümlesi olabileceği gibi isim cümlesi de olabilir. En az iki yükleme sahip bu cümleler, birbirine sadece anlam ilgisiyle değil aynı zamanda öğeleri bakımından da bağlı olabilir yani özne, nesne ya da herhangi bir tümleç farklı yüklemelerin ortak öznesi, nesnesi, tümleci olabilir.³¹²

2.3.4.2.1.1. Zaman İlgisi **علاقه زمانی**

Bu cümle türünde ard arda gelen cümleler ya aynı zaman diliminde ya da birbiri peşine gerçekleşmektedir, aynı zaman dilimde gerçekleşen olayları anlatan cümlelerde cümlelerin yeri değişebilir; ancak ard arda gerçekleşen olayları anlatan cümlelerde bu

³⁰⁷ Divan, 100/1.

³⁰⁸ Divan, 51/8.

³⁰⁹ Divan, 81/3.

³¹⁰ Mişkâtuddinî, 92; Hânlerî, 248; Ferîdverd, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 96; Çiftçi, 222.

³¹¹ Erjeng, 167; Mişkâtuddinî, 117; Dizdaroğlu, 223.

³¹² Muhammed Rızâ-yi Batînî, *Tovsîf-i Sâhtumân-i Destûrî-yi Zebân-i Fârsî*, Tahran 1348 hş., 64-65; Mişkâtuddinî, 94; Dizdaroğlu, 223.

durum söz konusu değildir. Zaman ilgisi ile kurulan cümleler birbirine genellikle و bağlacı ile veya virgül ile bağlaçsız olarak bağlanır.³¹³

درون رفتم، ندیمی چند دیدم همه سرمست عشق دلربایی

*İçeri girdim, birkaç tane nedim gördüm hepsi sevgilinin aşkının sarhoşu.*³¹⁴

به پیران سر دل و دین داد بر باد، شد از بند جهان آزاد و وارست

*Yaşlılık zamanında gönlünü ve dinini yok etti, dünya bağından azad oldu ve kurtuldu.*³¹⁵

زلفش گرهی بگشاد، بند از دل ما برخاست

جان دل ز جهان برداشت، اندر سر زلفش بست

*Zülfü bir düğüm çözdü, bizim gönlümüzün bağı çözüldü; ruh dünyadan ilgisini kesti, zülfünün ucuna bağlandı.*³¹⁶

شب نمی بر زمین چکید سحر، روی خورشید دید و در واشد

*Seher vakti yeryüzüne bir çiğ düştü, güneşin yüzünü gördü ve yok oldu.*³¹⁷

ما دگر بار توبه بشکستیم وز غم ننگ و نام وارستیم

*Biz yine tövbemizi bozduk ve şan şöret gamından kurtulduk.*³¹⁸

در راه جست و جوی تو هر جانبی دوید، در راه بماند، راه نیلورد سوی او

*Seni arayıp bulma yolunda her bir tarafa koştu, yolda kaldı, senin tarafına yol bulamadı.*³¹⁹

وام کرد از جمال تو نظری، حسن رویت بدید و شیدا شد

³¹³ Şifâî, 279-280; Hânlerî, 226.

³¹⁴ Divan, 83/6.

³¹⁵ Divan, 245/6.

³¹⁶ Divan, 137/5.

³¹⁷ Divan, 225/14.

³¹⁸ Divan, 183/6.

³¹⁹ Divan, 163/3.

*Senin yüzünden bir bakış borç aldı, senin yüzünün güzelliğini gördü ve âşık oldu.*³²⁰

2.3.4.2.1.2. Mantık İlgisi *علاقة منطقی*

Bu cümle türünde peş peşe gelen cümleler arasında sebep-sonuç, başlangıç-sonuç, zaman sırası gibi anlamsal bir bağ vardır. Cümleler arasında genellikle virgül bulunur.³²¹

در صومعه بیهده چه باشی، در میکده رو شراب می نوش

*Ne diye boş yere ibadethanede durursun, meyhaneye git ve şarap iç.*³²²

دلبری بود در کنار مرا، کرد از من کنار، می گریم

*Benim yanımda bir sevgili vardı, benden uzaklaştı, ağlıyorum.*³²³

ساقی می مهر ریز در جام، بنما به شب آفتابی از جام

*Saki! Sevgi şarabını kadehe dök, gece kadehle bir güneş göster.*³²⁴

دل جست ترا نیافت، افسوس واماند، کنون ز جست و جویت

*Gönül seni aradı, bulamadı, yazık, şimdi seni aramaktan aciz düştü.*³²⁵

بیفشاند آستین بر هر دو عالم، قلندروار در بتخانه بنشست

*Her iki âlemi terk etti, kalender gibi puthanede oturdu.*³²⁶

نخست از چه به صد زاریم درون خواندی؟

به آخر از چه به صد خواریم برون کردی؟

³²⁰ Divan, 225/12.

³²¹ Hânlerî, 247; Şahinoğlu, 552.

³²² Divan, 84/12.

³²³ Divan, 138/2.

³²⁴ Divan, 91/1.

³²⁵ Divan, 92/5.

³²⁶ Divan, 245/8.

*Neden önce beni yüzlerce yakarıyla içeri çağırdın da sonra beni yüzlerce hakirlikle dışarı attın neden?*³²⁷

نرّه بودیم و آفتاب شدیم، از عراقی چو مهر بگسستیم

*Zerre idik, güneş olduk, Irākī'den güneş gibi ayrıldık.*³²⁸

نخست گم کنند، آنگاه جویند چو تو چیزی نکردی گم چه جویی؟

*Önce kaybederler sonra ararlar; mademki sen bir şey kaybetmedin ne ararsın?*³²⁹

2.3.4.2.1.3. Uygunluk İlgisi **علاقة مطابقت**

Kip, zaman, şahıs gibi her açıdan birbirine benzer cümlelerin *gibi* و، نیز، هم، نیز هم atıf harflerinden biriyle veya bağlaçsız olarak birbirine bağlanmasıyla oluşan sıralı birleşik cümle türüdür.³³⁰

بوی او را بدو توان در یافت، روی او را بدو توان دیدن

*Onun kokusu onunla elde edilir, onun yüzü onunla görülür.*³³¹

روی در خاک کوی او مالیم وز غمش ناله‌های زار کنیم

*Onun sokağının toprağına yüz sürelim ve onun üzüntüsünden ağlayıp sızlayalım.*³³²

به غم زان شاد می باشم که غمخوارم تو خواهی بود،

از آن با درد می سازم که تو درمان من باشی

*Sen dert ortağım olduktan sonra gamla mutlu olurum, sen benim dermanım olduktan sonra dertle anlaşıyorum.*³³³

³²⁷ Divan, 202/8.

³²⁸ Divan, 183/13.

³²⁹ Divan, 81/13.

³³⁰ Hânlerî, 247-248; Şahinoğlu, 552.

³³¹ Divan, 230/12.

³³² Divan, 77/6.

³³³ Divan, 251/3.

بمانده بی رخ زیبای دوست دشمن کام،

فتاده خوار و خجل در کف زمانه زیور

*Sevgilinin güzel yüzü olmayınca muradına ermedi, feleğin elinde perişan oldu, hor ve hakir düştü.*³³⁴

بگذارم این قفس که پر و پال من شکست،

زانسوی کائنات پر و بال گستر

*Kolumu kanadımı kıran bu kafesi bırakayım, kâinatın o tarafına kol kanat açayım.*³³⁵

هم به چشم خود جمال خود بدید تهمتی بر چشم نابینا نهاد

*Kendi gözüyle kendi cemalini gördü de görmeyen göze bir töhmet bıraktı.*³³⁶

بده جامی و بشکن توبه من، خلاصم ده ازین زهد نفاقی

*Bir kadeh ver ve benim tövbemi boz, bu ikiyüzlü zühtten beni kurtar.*³³⁷

2.3.4.2.1.4. علاقه تساوی Eşitlik İlgisi

چه...چه، خواه...خواه، Cümleler arasında tek bir yönden eşitlik ilgisi bulunduğu، خواه...خواهی، اگر...اگر، گر...گر ikili bağlaçlarıyla birbirine bağlanarak sıralı birleşik cümle oluşturulur.³³⁸

دل زان تست بر سر کویت فکندهام خواهی ز چشم افکن و خواهی همی نواز

*Gönül senindir, sokağının başına atmışım, ister gözünden uzaklaştı, ister okşa.*³³⁹

تا بینی درو که جمله یکیست خواه یکصد شمار خواه هزار

³³⁴ Divan, 179/12.

³³⁵ Divan, 19/6.

³³⁶ Divan, 234/4.

³³⁷ Divan, 111/1.

³³⁸ Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 283; Erjeng, 169; Hânlerî, 24.

³³⁹ Divan, 23/3.

*Her şeyin bir olduğunu onda görmek için ister yüzlerce say ister bin.*³⁴⁰

به هر رویی که بتوانم من از تو رو نگردانم
اگر بر تخت بنشانی و گر بر دار می داری

*İster beni tahta oturt ister darağacına çek gücüm yettiğince ben senden yüz çevir-mem.*³⁴¹

هم زان توییم هر چه هستیم گر محتشمیم و گر گداییم

*İster efendi olalım ister köle her ne isek seniniz.*³⁴²

خواهی بساز کارم خواهی بسوز جانم با کار پادشاهان ما را چه کار باشد؟

*İster işimi yap ister canımı yak, padişahların işiyle bizim ne işimiz olur.*³⁴³

تو کار بدو گذار و خوش باش گر زهر دهد ترا و گر نوش

*Sana ister zehir versin ister bal, sen işi ona bırak ve mutlu ol.*³⁴⁴

اگر دلسست و اگر جان از آن توست همه به هیچ وجه مرا با تو نیست انبازی

*İster gönül olsun ister can hepsi senindir, hiçbir şekilde ben seninle ortak ola-mam.*³⁴⁵

2.3.4.2.1.5. Nöbetleşme İlgisi علاقه تناوب

Ard arda, sırasıyla gerçekleşen olayların anlatımında kullanılan sıralı birleşik cümle türüdür. Cümleler birbirine گاهی...گاهی، گاه...گاه، یا...یا ikili bağlaçları ile bağlanır; bu ikili bağlaçların tek başlarına kullanıldıkları da görülür.³⁴⁶

³⁴⁰ Divan, 224/5.

³⁴¹ Divan, 177/4.

³⁴² Divan, 166/2.

³⁴³ Divan, 175/6.

³⁴⁴ Divan, 75/5.

³⁴⁵ Divan, 259/15.

³⁴⁶ Ferîdverdi, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 282; Ferîdverdi, Destûr-i Mufasssal-i İmrûz, 532; Hânlerî, 248-249; Şahinoğlu, 556.

گه برآید به کسوت حوا گه برآید به صورت آدم

*Bazen Havva suretinde ortaya çıkar, bazen Âdem şeklinde ortaya çıkar.*³⁴⁷

چه خوش باشد دل آن لحظه که در باغ جمال او

گهی گل چیند از رویش گهی شکر ز گفتارش

*Onun güzellik bahçesinde gönlün onun yüzünden bazen gül derip bazen de sözünden şeker topladığı an ne kadar mutlu olur.*³⁴⁸

که برد از من غمخوار به یارم خبری یا که آرد ز نسیم سر کویش اثری

*Ben üzgünden sevgilime kim bir haber götürür ya da kim onun sokağının başının esintisinden bir koku getirir.*³⁴⁹

یا حسد برد دشمن بد دل یا مرا دوستی غیور افتاد

*Ya kötü kalpli düşman haset etmiştir ya da bir dost beni kıskanmıştır.*³⁵⁰

گاه خرم کند دل غمگین گاه غمگین کند دل خرم

*Bazen üzgün gönlü mutlu eder, bazen mutlu gönlü üzer.*³⁵¹

همه جام است نیست کوی می یا مدام است، نیست کوی جام

*[Ya] hepsi kadehtir sanki şarap değil ya şaraptır sanki kadeh değil.*³⁵²

از غمزه و روی او گه مستم و گه هشیار وز طره و لعل او گه نیستم و گه هست

*Onun gamzesinden ve yüzünden bazen sarhoş bazen ayığım ve onun kâkülünden ve lal [dudağından] bazen yokum bazen var.*³⁵³

³⁴⁷ Divan, 228/11.

³⁴⁸ Divan, 276/4.

³⁴⁹ Divan, 217/10.

³⁵⁰ Divan, 191/17.

³⁵¹ Divan, 228/12.

³⁵² Divan, 133/1.

³⁵³ Divan, 137/11.

2.3.4.2.1.6. Zıtlık **علاقة تضاد**

Cümlede birbirine karşıt iki yargının veya durumun birlikte kullanılmasıdır. İki cümleden ikincisi, kendinden önce gelen cümlemin anlamını sınırlar veya ilk yargının anlamına karşı çıkar. وگرنه، ورنه، بلکه، ولی، لیکن، و لیکن، لیکن، اما، gibi bağlaçlarla veya bağlaçsız olarak oluşur.³⁵⁴

کرده در شرع تو شروع ولیکن نفس بر پای او عقل شده

*Senin dinine başlamış; **fakat** nefis onun ayağını bağlamış.*³⁵⁵

خواست بر نظم او نثار کند آن گهر لیک عقل نپسندید

*Onun nazmına o inciye saçmak istedi; **ancak** akıl beğenmedi.*³⁵⁶

به لطف صید کنی صدهزار دل هر دم ولی نگاه نداری تو خود دل غمناک

*Her an lütfunla yüzbinlerce gönlü avlarsın; **fakat** bir dertlinin gönlüne bakmaz-sın.*³⁵⁷

می خواست پدر که با تو باشد همه عمر اما چه توان کرد چنین بد تقدیر

*Baban bütün ömür seninle olmak isterdi; **ama** ne yapılabilir? Böyleydi takdir.*³⁵⁸

ما بر در تو چو خاک ماندیم مقیم ورنه دگران چو باد آیند و روند

*Biz senin kapında toprak gibi yerleştik **oysa** diğerleri rüzgâr gibi gelir ve gider-ler.*³⁵⁹

رنج من می بین و فریادم مرس درد من می بین و درمانم مکن

³⁵⁴ Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 278; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 532; Erjeng, 168; Hânlerî, 249.

³⁵⁵ Divan, 42/6.

³⁵⁶ Divan, 327/11.

³⁵⁷ Divan, 243/5.

³⁵⁸ Divan, 334/18.

³⁵⁹ Divan, 357/12.

*Benim acımı gör; fakat feryadıma yetişme, benim derdimi bil; fakat bana derman olma.*³⁶⁰

همه جایی ترا خوشست ولیکن بی تو خوش نیست اهل ملتان را

*Senin için her yer güzeldir; fakat Multan halkı sensiz iyi değildir.*³⁶¹

2.3.4.2.1.7. Olumluluk-Olumsuzluk İlgisi و نفی اثبات

Cümlede bir olumlu bir olumsuz yargının veya durumun birlikte kullanılmasıdır. Cümleler cümleye olumsuz anlam kazandıran *ne*, *ni* ön edatları ile birbirine bağlanır.³⁶²

خوشدلان از رخس امروز بهشتی دارند

نه بهشتی که دگر طایفه فردا بینند

*Bugün mutluların onun yüzünün sayesinde bir cenneti var, başka bir tayfanın yarın görecekları bir cennet değil.*³⁶³

دارم گله ها ولی نه از دوست از دشمن پر فسون و نیرنگ

*Şikâyetlerim var; fakat dostun elinden değil, büyüğü ve hileli düşmanın elinden.*³⁶⁴

آنچ از تو سزد بجای ما کن نی آنچه که ما بدان سزاییم

*Sana layık olanı bizim yerimize koy, bizim ona layık olduğumuzu değil.*³⁶⁵

گفت جان را نثار باید کرد بر آن عقد خوش نه مروارید

*Dedi: O güzel gerdanlığa can saçılmalı, inci değil.*³⁶⁶

سبحانی آن نفس ز من ار بشنوی بدانک آن او بود نه من بشوی هیچ منکرم

³⁶⁰ Divan, 198/15.

³⁶¹ Divan, 68/3.

³⁶² Hânlerî, 250; Şahinoğlu, 557.

³⁶³ Divan, 52/1.

³⁶⁴ Divan, 123/10.

³⁶⁵ Divan, 166/1.

³⁶⁶ Divan, 327/12.

*Subhanallah eğer o an benden işitecek olursan, bil ki o O'dur ben **değilim**, beni asla inkâr edemezsin.*³⁶⁷

دُردنوشان که همی دُرد دَرْدش نوشند مستی از دُردی دَرْدش نه ز صهبا بینند

*Daima onun dert şarabını içenler, sarhoşluğu şaraptan **değil** onun dert şarabından bilirler.*³⁶⁸

کار آن دارد که بر در تو هر لحظه و هر دمیش بارست
نی آنکه همیشه چون عراقی بر خاک درت چو خاک خوارست

*Senin kapında her an ve her dakika giriş izni olanın işi iştir,
İrâkî gibi daima senin kapının eşiğinde toprak gibi hakir olan **değil**.*³⁶⁹

2.3.4.2.1.8. Olumlulukta Ortaklık İlgisi اثبات در مشارکت

Olumlulukta ortak olan iki veya daha fazla bağımsız cümle birbirine **هم...هم** ikili bağlacıyla bağlanarak sıralı birleşik cümlelerin bu türünü oluşturur.³⁷⁰

هم تو متبوع اولیا به قدم **هم** تو مغبوط انبیا به مقام

***Hem** arifler senin gittiğin yolda gitmişler **hem de** peygamberler senin makamına gıpta etmişler.*³⁷¹

هم از در تو گشایدم کار کام **هم** از آن مکان بر آید

***Hem** senin kapında işim hallolur **hem de** o yerden arzuma ulaşırım.*³⁷²

هم از لطافت می می گرفت رنگ قدح **هم** از صفای قدح می نمود باده عیان

³⁶⁷ Divan, 20/1.

³⁶⁸ Divan, 52/5.

³⁶⁹ Divan, 159/11.

³⁷⁰ Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 278; Hânlerî, 251; Şahinoğlu, 558.

³⁷¹ Divan, 62/1.

³⁷² Divan, 178/14.

*Hem kadeh şarabın berraklığından renk alıyor, hem kadehin berraklığından şarap açıkça görünüyordu.*³⁷³

خاطر مفلسی چه سان باشد هم دل از دست رفته هم دلداری

*Her şeyini kaybetmişin gönlü neye benzer, hem gönül elden gitmiş hem sevgili.*³⁷⁴

خوش بوده روزگاری بر بوی وصل یاری

هم خوشدلش رفته هم روزگار هیئات

*Bir müddet bir sevgiliye kavuşma ümidiyle mutlu imiş, [ama şimdi] hem mutluluğu gitmiş hem zamanı, yazık!*³⁷⁵

هم خضر خجل هم آب حیوان چون از لب و خط شکرشانی

*Dudağından ve ayva tüyünden şeker saçınca hem Hızır utanır hem hayat suyu.*³⁷⁶

ناگه در آن میانه یکی موج زد محیط

هم قطره گشت غرقه، هم کون و هم مکان

*O sırada büyük bir deniz ansızın bir dalga vurdu hem damla boğuldu hem varlık hem de âlem.*³⁷⁷

2.3.4.2.1.9. علاقة مشاركت در نفی Olumsuzlukta Ortaklık İlgisi

نه... نه Olumsuzlukta ortak olan iki veya daha fazla bağımsız cümlelerin birbirine ikili bağlacıyla bağlanmasıyla oluşur.³⁷⁸

نه در شب تیره دیده روشن نه خفته عدو نه بخت بیدار

*Ne karanlık gecede gözler görmüş, ne düşman uyumuş ne baht uyanık kalmış.*³⁷⁹

³⁷³ Divan, 310/3.

³⁷⁴ Divan, 57/8.

³⁷⁵ Divan, 103/9.

³⁷⁶ Divan, 266/5.

³⁷⁷ Divan, 21/7.

³⁷⁸ Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 532; Hânlerî, 250; Şahinoğlu, 557.

³⁷⁹ Divan, 145/13.

نه پای آنکه ز پیش فراق بگریزد

نه دست آنکه ز دست بلا شود بیرون

*Ne ayrılığın önünden kaçacak ayak var ne de belanın elinden kaçacak el var.*³⁸⁰

ور عکس جام باده ناگاه بر تو تابد

نز خویش گردی آگه نز جام نز شعاعات

*Eğer şarap kadehinin yansıması ansızın sana düşecek olsa ne kendinden haberin olur ne kadehten ne de ışıklardan.*³⁸¹

نز ذره گردم آگه، نز خود نز آفتاب

در بحر ژرف بیخودی ار غوطه‌ای خورم

*Eğer kendinden geçmişlik büyük denizine bir kez dalacak olsam, ne zerreden haberim olur, ne kendimden, ne de güneşten.*³⁸²

آنجا نه اسم باشد نی رسم نی خبر

نه عرش نه اثری نه اشارت نه ترجمان

*Orada ne isim olur ne resim ne haber, ne arş ne yeryüzü ne işaret ne de peygamber.*³⁸³

نه دل‌داری که باشد مونس دل نه غم‌خواری که گردد غم‌گسارم

*Ne sevgili gönlümün dostu, ne de dost dert ortağım.*³⁸⁴

نه سیرت آن که دوست داری کسی را نه صورت آن که کسی ترا دارد دوست

*Ne kimseyi seven bir siretin var ne de bir kimsenin seni sevdiği suretin var.*³⁸⁵

³⁸⁰ Divan, 179/13.

³⁸¹ Divan, 79/1.

³⁸² Divan, 19/9.

³⁸³ Divan, 21/10.

³⁸⁴ Divan, 21/10.

³⁸⁵ Divan, 352/4.

سَرّ او از زبان هر ذره خود تو بشنو که من نیم غمّاز

*Onun sırrını her zerrenin dilinden sen kendin dinle; çünkü ben gammaz değilim.*³⁹³

2.3.4.2.1.11. Sonuç Bildirme İlgisi **علاقة بیان نتیجه**

Bileşiği oluşturan bağımsız cümlelerden ikincisi, birinci cümlede meydana gelen olayın veya durumun sonucunu açıklar. Cümleler birbirine لهذا، بنابراین، بـلاخره، gibi bağlaçlarla bağlanır.³⁹⁴

چرا پیوستی، ای جان، با من اول چو آخر دست از ما می گسستی

*Ey can! Sonunda bizden el çekecektin, önce neden benle dost oldun?*³⁹⁵

شاید که بدرگاه تو عمری بنشینم در آرزوی روی تو، آنگاه نبینم

*Senin dergâhında bir ömür senin yüzünün arzusuyla oturayım da yüzünü görme-yeyim ha! Uygun mu?*³⁹⁶

شکر احسان او ز من بشنو پس به گوش جهانیان برسان

*Onun iyiliğinin şükrünü benden duy sonra dünya halkının kulağına ulaştır.*³⁹⁷

در این اومید عمرم رفت کـاخر کند یادم به پیغمی دریغا

*Bu ümitle ömrüm bitti; ah! Acaba sonunda bir haberle hatırlar mı beni!*³⁹⁸

تا چه بد کردم که بد شد حال من هر چه کردم عاقبت آنم گرفت

³⁹³ Divan, 228/1.

³⁹⁴ Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 280; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 532; Hânlerî, 252; Şahinoğlu, 559.

³⁹⁵ Divan, 201/8.

³⁹⁶ Divan, 213/3.

³⁹⁷ Divan, 221/7.

³⁹⁸ Divan, 124/4.

*Ne kötülük yaptım ki benim halim kötü oldu? Her ne yaptıysam **sonunda** o beni buldu.*³⁹⁹

روان کرده لب ساقی لبالب جام مشتاق مشویش کرده در باقی حدیث نفس انسانی

*Sakininin dudağı aşk kadehini dolu dolu sunmuş **sonunda** insanın içindeki sözleri katıp karıştırmış.*⁴⁰⁰

بس که سودای سر زلف تو پختم به خیال عاقبت چون سر زلف تو شدم سودایی

*O kadar çok senin zülfünün ucunu hayal ettim ki **sonunda** senin zülfünün ucu gibi sevdalandım.*⁴⁰¹

2.3.4.2.2. Bağımlı Birleşik Cümleler **جمله‌های مرکب وابسته**

Bağlaçlı veya bağlaçsız olarak çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağlanan, birinin varlığı diğerini etkileyen ve aralarında yakın ilişki bulunan cümlelerdir. Bu cümlelerde anlatılmak istenen asıl yargıyı bildiren bir temel cümle (فراکرد پایه) ile ona bağlı olarak kullanılan bir ya da birkaç yan cümle (فراکرد پیرو) bulunur.⁴⁰²

Temel cümleler bağımlı birleşik cümlelerin yüklem görevini üstlenen ve asıl yargıyı ifade eden cümlelerdir.⁴⁰³ Her bir bağımlı birleşik cümlede sadece bir temel cümle bulunur, bu temel cümle basit cümle veya sıralı birleşik cümle olabilir.⁴⁰⁴

Yan cümleler temel cümlelerin anlamını belirleyen, açıklayan, sınırlayan, tamamlayan veya genişleten cümlelerdir. Basit cümle veya sıralı birleşik cümle olabilir. Bu cümleler temel cümlelerin öznesi, nesnesi, zarfı gibi herhangi bir ögesi veya bu ögelerden herhangi birinin sıfatı, açıklayıcısı, bedeli gibi belirleyicisi olabilir. Ayrıca temel cümledeki yargının şartını, sebebini, amacını veya sonucunu açıklar.⁴⁰⁵

³⁹⁹ Divan, 120/14.

⁴⁰⁰ Divan, 33/5.

⁴⁰¹ Divan, 252/9.

⁴⁰² Mişkâtuddini, 118; Erjeng, 23; Kâmyâr, 116; Hânlerî, 219, 227.

⁴⁰³ Hânlerî, 227; Özkan-Sevinçli, 197.

⁴⁰⁴ Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 98.

⁴⁰⁵ Efşâr, 226; Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 94-96; Hânlerî, 219; Givî-Enverî, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, 324; Şahinoğlu, 563; Karaağaç, 238.

Bağımlı birleşik cümlelerde dilin kuralı gereği önce temel cümle sonra yan cümle gelir; ancak cümlelerin sıralanış düzeni bağlaçların özelliklerine, cümlelerin yapılarına, yazarın tarzına, nazım ve nesir şekline göre değişmektedir.⁴⁰⁶ Bağımlı birleşik cümleler temel cümleyle yan cümlelerin bir araya geliş şekillerine göre türlere ayrılır:

2.3.4.2.2.1. Belirleyici Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو تعیینی/وصفی

Bu cümleler, temel cümlelerin isimsel öğelerinden herhangi birini değişik açılardan açıklayan, belirleyen ya da niteleyen yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir.⁴⁰⁷ Bu cümlelerde yan cümle ile temel cümle birbirine genellikle که bağlacı ile, nadir olarak da کجا bağlacı ile bağlanır.⁴⁰⁸

Yan cümlelerin temel cümlede hangi öğeye bağlı olduğunu veya hangi öğeyi açıkladığını göstermek için, eğer bu kelime veya kelime grubu belirsiz isim ise, kelimenin sonuna işaret yâsı (یای اشارت)⁴⁰⁹ veya yan cümlelerin belirlediği kelime veya kelime grubunun başına این/آن işaret zamiri veya هر belgisiz sıfatı gelebilir.⁴¹⁰

کارهایی که چشم یار کند نه به بازوی روزگار بود

*Sevgilinin gözünün yaptığı işler feleğin eliyle olmaz.*⁴¹¹

طرّهای کو که دل درو بندیم چهرهای کو که جان کنیم نثار

*Gönlümüzü bağlayacağımız kâkül nerede? Can vereceğimiz yüz nerede?*⁴¹²

دلم آن گاه خوش گردد که تو دلداری من باشی

مرا جان آن زمان باشد که تو جانان من باشی

⁴⁰⁶ Şahinoğlu, 611; Nimet Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, Erzurum 2015, 150.

⁴⁰⁷ Meşkûr, 244; Erjeng, 157; Kâmyâr, 117; Şahinoğlu, 567.

⁴⁰⁸ Şifâî, 307-308; Ferîdverd, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 289; Ferîdverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 537; Şahinoğlu, 568.

⁴⁰⁹ Erjeng, 157; Kâmyâr, 117; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 157.

⁴¹⁰ Ferîdverd, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 345; Şahinoğlu, 570.

⁴¹¹ Divan, 90/10.

⁴¹² Divan, 223/12.

*Gönlüm, senin benim sevgilim olduğun an mutlu olur. Sen benim sevgilim olduğun zaman ben yaşarım.*⁴¹³

Bazen ise bir kelimenin başında این/آن işaret zamiri veya هر belgisiz sıfatı bulunurken sonunda da işaret yâsı bulunabilir:⁴¹⁴

سرفراز آن کسی بود که چو چرخ بر درش سر بر آستان دارد

*Başı yücelerde olan felek gibi onun kapısında başını eşiğe koyan kişidir.*⁴¹⁵

در آن دلی که ندارم همیشه می‌یابم ز تیر غمزه تو لحظه لحظه پیکانی

*Sahip olmadığım gönülde daima senin ok gibi olan gamzenden bir ok bulurum anbean.*⁴¹⁶

Belirleyici yan cümle bazen muzâfı bazen muzâfun ileyi bazen de her ikisini birden belirleyebilir:⁴¹⁷

هجر او را که جان ما خون کرد به کف وصل در سپار کنیم

*Onun bizim canımızı kan eden ayrılığını vuslat eline teslim edelim.*⁴¹⁸

بنگر که دو صد مهر به هر ذره نمودند از یک سر مویی که ز رخسار گشادند

*Bak, yüzünden açılan bir saç telinden her zerreye iki yüz güneş göründü.*⁴¹⁹

İşaret yâsı özel isimlere, şahıs zamirlerine, işaret ve pekiştirme zamirlerine, sayılara ve belirli isimlere gelmez:⁴²⁰

این جمله شکایت از عراقیست کو بر تن خود نگشت سرهنگ

*Bunca şikayet kendi bedenine sahip olamayan Irâkî'dendir.*⁴²¹

⁴¹³ Divan, 251/2.

⁴¹⁴ Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 345; Şahinoğlu, 570.

⁴¹⁵ Divan, 65/4.

⁴¹⁶ Divan, 222/9.

⁴¹⁷ Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 344; Şahinoğlu, 571.

⁴¹⁸ Divan, 77/8.

⁴¹⁹ Divan, 75/6.

⁴²⁰ Şahinoğlu, 570; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 158-159.

⁴²¹ Divan, 123/12.

من که هر لحظه زار می‌گیرم نر غم روزگار می‌گیرم

*Her an hümgür hümgür ağlayan ben zamanın gamından ağlamıyorum.*⁴²²

2.3.4.2.2. Nesne Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد مفعول/متمم بی واسطه

Geçişli fiil ile kurulmuş temel cümlelerin anlamını tamamlama veya açıklama maksadıyla kullanılan yan cümleler ile kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir.⁴²³ Temel cümleye sorulan “ne?, neyi? ve kimi?” sorularına cevap verir. Nesne görevli yan cümleler tahlîlî ve terkîbî olmak üzere ikiye ayrılır.

Tahlîlî türde genel olarak yan cümle temel cümleden hemen sonra gelir, direkt olarak fiile bağlıdır yani temel cümlede yer alan kapalı nesneyi açıklayan bir yan cümle şeklinde gelmez. Bağlaçsız olarak da kullanılan bu tür cümleler en çok که bağlacıyla veya bu bağlaçla aynı anlama gelen تا ve کجا bağlaçlarıyla birbirine bağlanır.⁴²⁴

دانم که سوختی ز غم عشق خود مرا

لیکن ندانم آنکه چه سانم بسوختی؟

Kendi aşkının gamından beni yaktığını bilirim; fakat beni nasıl yaktığını bil-
*mem.*⁴²⁵

جانا روا مدار که با دیده پرآب

نایافته مراد ز کوی تو بگذرم

Ey sevgili, senin sokağından muradımı almadan gözyaşı dolu gözlerle geçmemi
*reva görme.*⁴²⁶

از من مسکین چه پرسى حال من حالم از خود پرس تا چون کرده‌ای

⁴²² Divan, 137/13.

⁴²³ Şifâî, 338; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 167.

⁴²⁴ Şifâî, 341; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 168.

⁴²⁵ Divan, 172/2.

⁴²⁶ Divan, 242/11.

*Ben zavallıya ne diye sorarsın halimi? Halimi nasıl yaptığını kendine sor!*⁴²⁷

با خیال لب تو دوش دلم گفت جان عزم آن جهان دارد

*Dün gece gönlüm senin dudağının hayaliyle “canım öbür dünyaya gidiyor” dedi.*⁴²⁸

Terkîbî türde genel olarak yan cümle temel cümleden önce gelir ve temel cümle içerisinde yer alan kapalı nesneyi açıklar; bu yan cümle bağımlı olduğu öge ile birlikte nesne görevini üstlenir.⁴²⁹

آنچ از تو سزد به جای ما کن نه آنچه که ما بدان سزاییم

*Sana layık olanı bizim yerimize koy, bizim ona layık olduğumuzu değil.*⁴³⁰

غمزه خونخوار تو کرد آنچ کرد تا چه خواهد کرد با ما خوی تو؟

*Senin zalim gamzen yapacağını yaptı. Bakalım, senin huyun bize ne yapacak?*⁴³¹

به دشمنی نکند هیچ کس بجای کسی

که تو بدوستی آن با من زبون کردی

*Hiç kimse düşmanlıkla senin ben düşküne dostlukla yaptığını bir başkasına yapmaz.*⁴³²

هر چیز که دانی جز او دان که همه اوست

یا هیچ مدان در دو جهان یا همه او دان

*O’ndan başka bildiğin her şeyin hep O olduğunu bil; ya iki dünyada hiçbir şey bilme ya da hep O’nu bil.*⁴³³

⁴²⁷ Divan, 204/6.

⁴²⁸ Divan, 64/2.

⁴²⁹ Şifâî, 346; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 170.

⁴³⁰ Divan, 166/1.

⁴³¹ Divan, 320/7.

⁴³² Divan, 202/14.

⁴³³ Divan, 153/17.

2.3.4.2.2.3. Dolaylı Tümleç Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فرائرد مفعول با واسطه/متمم با واسطه

Temel cümledeki fiilin, sıfat-fiillerin, mastarların, isim-fiillerin yani durum ve hareket bildiren fiil anlamında kullanılan bütün kelimelerin anlamını, çıkma, bulunma ve yönelme bakımından tamamlayan yan cümleler ile kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir.⁴³⁴ Temel cümle ünlem cümlesi şeklinde de gelebilir.⁴³⁵ Temel cümledeki bu tür kelimelere sorulan “kime?, kimde?, kimden?, neye?, nede?, nereye?, nerede?, nereden?” sorularına cevap verir.

بمن ار خدنگ غمزه فکند چه باک، لیکن

منی من اوست ترسم که بدو رسد خدنگش

*Eğer gamze okunu bana atarsa niye korkayım ki; ancak benim benliğim odur, okunun ona gelmesinden korkarım.*⁴³⁶

بگذار که بگذرم به کویت یکدم ز سگان کویم انگار

*Senin sokağından geçmeme izin ver, bir an beni sokağının köpekleri san.*⁴³⁷

حاش لله کزو کنیم گله گله از بخت و روزگار کنیم

*Ondan şikâyet etmekten Allah korusun! Bahttan ve felekten yakınırsınız.*⁴³⁸

به هر که می نگرم صورت تو می بینم

از این بتان همه در چشم من تو می آیی

*Baktığım herkeste senin suretini görüyorum, bütün bu güzellerden benim gözüme sen geliyorsun.*⁴³⁹

تو هم بر بند رخت خود ازینجا که همراهات بر بستند محمل

⁴³⁴ Şifâî, 350; Şahinoğlu, 620.

⁴³⁵ Şahinoğlu, 620.

⁴³⁶ Divan, 320/7.

⁴³⁷ Divan, 146/5.

⁴³⁸ Divan, 77/9.

⁴³⁹ Divan, 240/7.

*Yol arkadaşların mahmil bağladığı yerden sen de yükünü bağla git.*⁴⁴⁰

دارم هوس آنکه ببینم رخ خوبت

پس جان بدهم نیست تمنای جز اینم

*Senin güzel yüzünü görmeye heyesliyim, sonra da can vermeye. Bundan başka bir arzum yoktur*⁴⁴¹

باری بپرس حال دل ناتوان من بنگر چگونه می طید از آرزوی تو

*Bir kez olsun ben zavallının gönlünün halini sor, senin arzundan nasıl çırpındı-
ğına bak.*⁴⁴²

2.3.4.2.2.4. Özne Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağimli Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو نهادی

Bağimli birleşik cümlelerin bu türünde temel cümle guzare kısmını oluşturur, yan cümle ise temel cümlede bulunmayan nihad görevini üstlenir. Temel cümleye sorulan “ne? ve kim?” sorularına cevap verir. Bu yan cümleler, temel cümledeki fiilin etken, edilgen ve ek fiil olmasına göre gerçek özne, sözde özne ve isimsel özne olur. Özne görevli yan cümleler yapılarına göre tahlîlî, terkîbî ve terkîbî-tâhlîlî olmak üzere üç türde incelenir.⁴⁴³

Tahlîlî türde temel cümle yan cümleden önce gelir ve bir isim cümlesidir. Yan cümle açık bir şekilde temel cümlelerin öznesini verir, که ve bazende تا bağlacıyla temel cümleye bağlanır.⁴⁴⁴

کی بوک ز لطف دل نوازت گیرم همه کام دل در آغوش

⁴⁴⁰ Divan, 149/15.

⁴⁴¹ Divan, 209/6.

⁴⁴² Divan, 162/13.

⁴⁴³ Şifâî, 359; Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 353; Şahinoğlu, 592; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 180.

⁴⁴⁴ Şifâî, 361-362; Hânlerî, 254; Şahinoğlu, 589; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 179.

*Senin gönül okşayan lütfunla bütün gönül arzusunu kucağa almam nasıl olur?*⁴⁴⁵

شگفت نیست که در بند زلف تست دلم

که هر کجا که دلی هست هم درین سوداست

*Gönlümün senin zülfünün bağında olması tuhaf değildir; çünkü nerede bir gönül varsa bu sevdadadır.*⁴⁴⁶

Terkîbî türde genel olarak önce temel cümle sonra yan cümle gelir, yan cümle temel cümle içerisinde özne görevinde yer alan چیز، همان، چه، هر، این، آن gibi bağımlı ögeyi açıklar, bu yan cümle bağımlı olduğu öge ile özne görevini üstlenir.⁴⁴⁷

بگذشت آنکه دوست همی داشتی مرا

دیگر شدست رای تو، این نیز بگذرد

*Senin beni sevdiğin [zamanlar] geçti, senin görüşün değişmiş, bu da geçer.*⁴⁴⁸

بر من آن است که با اندوه او می‌سازم

وصلش ار با من بیچاره نسازد چکنم؟

*Bana onun üzüntüsüyle birlikte olmam düşer, ona kavuşmak ben çaresizle anlaşılmazsa ne yapayım?*⁴⁴⁹

Terkîbî-tâhlîlî türde yan cümle temel cümleden önce gelir. Cümlelerin başında، آنکه، هر چه gibi bir birleşik bağlaç vardır, yan cümle، چه، هر، این، آن gibi kapalı olan bağımlı ögeyi açıklar ve açıkladığı bu bağımlı öge ile birlikte temel cümlelerin öznesi olur.⁴⁵⁰

هر که او دعوی هستی می‌کند آشکارا بتپرستی می‌کند

⁴⁴⁵ Divan, 94/5.

⁴⁴⁶ Divan, 260/11.

⁴⁴⁷ Şifâî, 372; Şahinoğlu, 591; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 180.

⁴⁴⁸ Divan, 135/8.

⁴⁴⁹ Divan, 121/12.

⁴⁵⁰ Şifâî, 371; Hânlerî, 254-255; Şahinoğlu, 591; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 180.

*Varlık iddiasında bulunan açıkça putperestlik yapıyor.*⁴⁵¹

آنک اندر جهان نمی گنجد در میان دل حزین چه خوشست

*Dünyaya sığmayan, hazin gönül içinde ne güzeldir.*⁴⁵²

2.3.4.2.2.5. Yüklem Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو گزاره‌ای

Bu tür cümlelerde temel cümle fiili her zaman bir ek fiildir. Yan cümle temel cümlede müsned yerine kullanılan کس، چنین، چنان، چیز، همان، چه، هر، این، آن gibi bir bağımlı ögenin açıklayıcısı şeklinde gelir ve bu açıklayıcı yan cümle ile birlikte bağımlı birleşik cümlelerin yüklemine oluşturur.⁴⁵³

از گلشن جان بی خبری، خار این است میلت به طبیعت است دشوار این است

*Diken [olman], can gülşeninden habersiz olmandır, zor olan meylinin tabiata olmasındır.*⁴⁵⁴

عاشق آن است کو نخواهد هیچ همه خود گر وصال یار بود

*Âşık hiçbir şey istemeyendir, sevgiliye kavuşmak olsa bile.*⁴⁵⁵

بیم آن است که در خون جگر غرق شویم

بس که بر خاک درت خون جگر می ریزیم

*Korku ciğer kanında boğulmamızdır, senin toprağına nice ciğer kanı döküyoruz.*⁴⁵⁶

⁴⁵¹ Divan, 82/7.

⁴⁵² Divan, 230/17.

⁴⁵³ Pervîz Nâtil-i Hânlerî, "Sâhtımân-i Cumle Der Zebân-i Fârsî", Sohen, (11-12), Tahran 1343 hş., 16-17; Hânlerî, 255; Ferîdver, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 350; Şahinoğlu, 606; Yıldırım, Farsça Sözdizimi, 193-194.

⁴⁵⁴ Divan, 351/5.

⁴⁵⁵ Divan, 90/18.

⁴⁵⁶ Divan, 214/7.

به معنی زیستن باشد که نزد دوست جان بازی

حقیقت مردن آن باشد که دور از دوستان میری

*Dostun yanında can vermen gerçekte yaşamandır; gerçekte ölmen dostlardan uzakta ölmendir.*⁴⁵⁷

آنم که توام ز خاک برداشته‌ای نقشم به مراد خویش بنگاشته‌ای

*Senin beni topraktan çıkarıp, nakşımı kendi muradınca çizmiş olduğun [kişiyim] ben.*⁴⁵⁸

بیم آن است کز غم عشقت سر بر آرد دلم به شیدایی

*Korkum, aşkının gamından dolayı gönlümün aşka isyan etmesidir.*⁴⁵⁹

گفتی از لب بدهم کام عراقی روزی

وقت آنست که آن وعده وفا فرمایی

*Bir gün dudağından Irâkî'nin arzusunu veririm dedin. O sözü yerine getirmenin zamanıdır şimdi.*⁴⁶⁰

2.3.4.2.2.6. Zaman Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو زمانی

Temel cümledeki olayın, durumun, hareketin gerçekleştiği zamanı belirleyen yan cümleler ile kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir. Temel cümle ile yan cümlede gerçekleşen olaylar birbiriyle eş zamanlı olabilir, ardıardına, önce veya sonra gerçekleşebilir. Yan cümle başlangıç, bitiş veya süreklilik anlamı taşıyabilir.⁴⁶¹ Yan cümlelerin ifade ettiği zaman kavramına göre که، وقتی که، زمانی که، هنگامی که، آندم که، آنگه که (-ken, -dığında) (-) به محض این که، به مجرد این که، همین که، همین طور که، (-ınca, -dıkça) gibi، تا، چون، چو، که، gibi،

⁴⁵⁷ Divan, 154/7.

⁴⁵⁸ Divan, 260/11.

⁴⁵⁹ Divan, 332/10.

⁴⁶⁰ Divan, 253/3.

⁴⁶¹ Şifâî, 398; Ferîdverdi, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 311; Şahinoğlu, 632; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 210.

تا, gibi (dığından itibaren) از وقتی که, از آن زمان که, از آن روز که, از موقعی که, gibi (ar armaz) از آن که, بعد از آن که, از آن پس که, gibi (dek, -değin, -ıncaya kadar) وقتی که, تا مدتی که, تا این که, gibi (dan sonra) پیش از آن که, قبل از آن که, از آن پیش که, gibi (dan önce) gibi bağlaçlarla birbirine bağlanır.⁴⁶²

فلک پیشم زمین بوسد چو من خاک درت بوسم

ملک پیشم کمر بندد چو تو سلطان من باشی

*Ben senin kapının toprağını öpünce gökyüzü önümde yeryüzünü öper; sen benim sultanım olunca melek önümde kemer bağlar.*⁴⁶³

به روی خرّم تو شادمان نشد، افسوس

دل عراقی از آندم که عشقباز آمد

*Irâkî âşık olduğundan beri senin hoş yüzünle mutlu olmadı, yazık.*⁴⁶⁴

در جهان یک دم نبودم شادمان زان زمان کـانـدوه جانانم گرفت

*Beni sevgilinin üzüntüsü tuttuğundan beri dünyada bir an mutlu olmadım.*⁴⁶⁵

زمان زمان که دلم یاد چهره تو کند

شود ز یاد رخت جان من گلستانی

*Gönlümün senin yüzünü andığı zamanlarda senin yüzünün yâdından benim canım bir gül bahçesi olur.*⁴⁶⁶

پیش از آن کز تو مرا جان به لب آید ناگاه نظری کن که نمادست مرا عمر بسی

*Senden dolayı ansızın ölmeden önce bir bak; çünkü fazla ömrüm kalmamıştır benim.*⁴⁶⁷

⁴⁶² Ferîdverdi, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 312-313; Ferîdverdi, Destûr-i Mufasssal-i İmrûz, 539; Şahinoğlu, 632-640; Yıldırım, Farsça Sözdizimi, 220-226.

⁴⁶³ Divan, 250/9.

⁴⁶⁴ Divan, 220/6.

⁴⁶⁵ Divan, 120/12.

⁴⁶⁶ Divan, 222/14.

⁴⁶⁷ Divan, 161/13.

که هر کجا که در آمد یقین گمان برخاست

*Sen benim yanıma gel de ben ortadan kalkayım; çünkü **yakin olan** her yerde şüphe ortadan kalktı.*⁴⁷³

حدیث حسن تو هر جا که در میان آمد

ز ذوق هر که دلی داشت در میان انداخت

*Senin güzellik sözünün ortaya çıktığı her yerde bir gönlü olan zevkten [gönlünü] ortaya attı.*⁴⁷⁴

جایی که عاشقان را رزم حیات باشد

آی بک چه وزن دارد سنجر چه کار دارد

*Âşıkların hayat savaşı verdiği yerde Aybek'in ne değeri olur, Sencer'in ne işi olur!*⁴⁷⁵

هر کجا بوی دلارامی شنید یا رخ خوب نگاری دید رفت

*Bir sevgilinin kokusunu duyduğu ya da bir güzelin güzel yüzünü gördüğü yere gitti.*⁴⁷⁶

ای دوست بدوستی قرینیم ترا هر جا که قدم نهی زمینیم ترا

*Ey dost! Dostluk bakımından sana yakınız, bizde **adım attığın** her yer senin yerindir.*⁴⁷⁷

صبح و شامم طره و رخسار اوست گرچه آنجا کوست صبح و شام نیست

*Her ne kadar **olduğu** yerde sabah ve akşam olmasa da sabahım onun yüzü, akşamım onun kâkülüdür.*⁴⁷⁸

⁴⁷³ Divan, 255/8.

⁴⁷⁴ Divan, 324/17.

⁴⁷⁵ Divan, 329/5.

⁴⁷⁶ Divan, 315/10.

⁴⁷⁷ Divan, 350/5.

⁴⁷⁸ Divan, 234/13.

*Sarhoşluktan varlık denizinin hepsini içerler, kınanmaktan korkmadıkları için meydana çadır kurarlar.*⁴⁸⁵

تا بینی درو که جمله یکسیت خواه یکصد شمار، خواه هزار

*Her şeyin bir olduğunu onda görmeyen için ister yüzlerce say ister bin.*⁴⁸⁶

تا نشانی دهد ز ابروایت ماه در هر مہی ہلال شدہ

*Ay, kaşına işaret etmek için her ay hilal olmuş.*⁴⁸⁷

2.3.4.2.2.9. Maksat Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو مقصدی

Temel cümlede ifade edilen olayın, durumun, hareketin meydana geliş amacını açıklayan yan cümleler ile kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir.⁴⁸⁸ Temel cümleye sorulan “hangi amaçla?” veya “ne amaçla?” sorularına cevap verir.

En çok تا ve که bağlaçlarıyla birbirine bağlanan bu cümlelerde برای این که، به قصد gibi bağlaçlar da kullanılır.⁴⁸⁹

تا معطر شود همه آفاق بگشا بند زلف جانان را

*Bütün ufuk güzel kokulu olsun diye sevgililerin zülfünün düğümünü aç.*⁴⁹⁰

باز آمدم از درت دگر بار یابم مگر از درت عطایی

*Belki senin kapından bir bağış bulurum diye tekrar kapına geldim yine.*⁴⁹¹

در سر زلف یار دل بندیم که به روز آید آخر این شب تار

⁴⁸⁵ Divan, 43/7.

⁴⁸⁶ Divan, 224/5.

⁴⁸⁷ Divan, 41/5.

⁴⁸⁸ Şifâî, 498; Muhammed Cevâd-i Meşkûr, *Destûrnâme Der Sarf ve Nahv-i Zebân-i Pârsî*, Tahran 1342 hş., 245; Şahinoğlu, 682; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 257.

⁴⁸⁹ Şifâî, 504-505; Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 298; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 539; Şahinoğlu, 682.

⁴⁹⁰ Divan, 67/6.

⁴⁹¹ Divan, 254/13.

*Artık bu karanlık geceye gün doğsun diye yârin zülfünün ucuna gönül bağladık.*⁴⁹²

دم بدم گرد درت خواهم گشت تا مگر بر رخت افتد نظرم

*Belki senin yüzüne bakışım düşer diye anbean senin kapının etrafında dolaşacağım.*⁴⁹³

یک جرعه ز جام عشق در ده تا بو که رهائیم ز خود باز

*Aşk kadehinden bir yudum ver, belki kendimizden kurtuluruz.*⁴⁹⁴

در من نظری کن که مگر باز رهم زین درد دلی که از عراقی دارم

*Bana bir bak, belki Irâkî'den dolayı sahip olduğum bu gönül derdinden kurtulurum.*⁴⁹⁵

بلبل آسا همه شب تا به سحر نعره زنم بوک بویی به مشامم ز گلستان آید

*Olur da gül bahçesinden burnuma bir koku gelir diye bülbül gibi bütün gece sabaha kadar inlerim.*⁴⁹⁶

جز نقش نگار هر چه بینی از لوح ضمیر پاک بخراش

باشد که ببینی ای عراقی در نقش وجود خویش نقاش

Sevgilinin nakşından başka gördüğün her şeyi gönül levhandan tamamen temizle.

*Ey Irâkî belki kendi varlığının nakşında nakkaşı görürsün.*⁴⁹⁷

⁴⁹² Divan, 223/15.

⁴⁹³ Divan, 171/5.

⁴⁹⁴ Divan, 149/2.

⁴⁹⁵ Divan, 346/6.

⁴⁹⁶ Divan, 270/5.

⁴⁹⁷ Divan, 81/5,6.

2.3.4.2.2.10. Sonuç Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو نتیجه‌ای

Temel cümlede gelişen olayın, durumun, hareketin sonucunu ifade eden yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir.⁴⁹⁸ İki grupta incelenir. İlk grupta olan cümleler birbirlerine تا این که، تا آن که، با آن که، تا که، در نتیجه‌ای آن که، gibi bağlaçlarla bağlanır ve bağlı oldukları cümle direkt olarak temel cümlelerin sonucunu verir. İkinci grupta olan cümleler ise birbirine که... به قدری...، که... آنقدری...، که... به طوری...، که... بدانگونه که، که... چنان... gibi bağlaçlarla bağlanır ve cümleye sonuç anlamıyla birlikte nicelik ve nitelik anlamı kazandırır.⁴⁹⁹

Sonuç zarfı görevli yan cümleler maksat görevli ve miktar zarfı görevli yan cümlelerle karıştırılmaktadır. Yan cümle kaldırıldığında temel cümle tam bir anlam ifade ediyor ve bağlaçtan sonra sonuçta, sonuç olarak (در نتیجه) ifadesi getirilebiliyorsa o cümle sonuç zarfı görevli yan cümledir.⁵⁰⁰

چند سرگشته دویدم چو فلک تا آخر حاصلم درد دل و سینه بریان آمد

*Felek gibi o kadar avare koştum, sonunda hâsılum gönül derdi ve yanık gönül oldu.*⁵⁰¹

امروز مرا در دل جز یار نمی گنجد از یار چنان پر شد کاغیار نمی گنجد

*Bugün gönüme sevgiliden başkası sığmıyor, sevgiliyle öyle doldu ki yabancı sığmıyor.*⁵⁰²

فریب زلف تو با عاشقان چه شعبده ساخت

که هر که جان و دلی داشت در میان انداخت

*Senin zülfünün hilesi âşıklara ne hokkabazlık yaptı ki canı ve gönlü olan, ortaya attı.*⁵⁰³

⁴⁹⁸ Şifâî, 516; Şahinoğlu, 686.

⁴⁹⁹ Şifâî, 530, 536; Şahinoğlu, 689; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 263.

⁵⁰⁰ Şahinoğlu, 686.

⁵⁰¹ Divan, 274/10.

⁵⁰² Divan, 248/2.

⁵⁰³ Divan, 272/6.

گزاری کن که دمی با تو مگر بنشینیم

نظری کن که خوشی از سر جان بر خیزیم

*Bırak da bir an seninle yalnız oturalım, bir bak da candan mutlu olalım.*⁵⁰⁴

چنان تنگ آمد از غم دل که در وی نیابی خوشدلی را جایگاهی

*Gönül derdinden öyle sıkıldı ki onda mutluluk olan bir yer bulamazsın.*⁵⁰⁵

چنان نالیدم از شوقش که شد بیدار همسایه

ز خواب این دیده بختم نشد بیدار چتوان کرد

*Onun şevkiyle öyle ağladım ki komşu uyandı, bahtımın bu gözü uyanmadı, ne yapılabilir?*⁵⁰⁶

بس که از خوان او نواله ربود در بغل یک دوتای نان دارد

*Onun sofrasından o kadar azık toplamış ki bir koltukta iki ekmeği vardır.*⁵⁰⁷

2.3.4.2.2.11. Nitelik Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو چگونگی

Temel cümlede ifade edilen olayın, durumun, hareketin nasıl, ne şekilde, ne tarzda ve ne durumda gerçekleştiğini gösteren yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir.⁵⁰⁸

که، چو، چون، همانطوری که، در حالی که، به نحوی که، به طوری که، Yan cümle temel cümleye gibi bağlaçlarla bağlanır.⁵⁰⁹ که، چنان که، بدون آن که، بی آن که، به نوعی که، بر آنسان که، به روشی که

⁵⁰⁴ Divan, 214/5.

⁵⁰⁵ Divan, 84/2.

⁵⁰⁶ Divan, 119/2.

⁵⁰⁷ Divan, 45/8.

⁵⁰⁸ Şifâî, 591; Ferîdver, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 318; Şahinoğlu, 648; Yıldırım, Farsça Sözdizimi, 308.

⁵⁰⁹ Şifâî, 593-597; Ferîdver, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 318; Ferîdver, Destûr-i Mufasssal-i İmrûz, 539; Şahinoğlu, 648; Yıldırım, Farsça Sözdizimi, 309.

بی آنکه دو دیده بر جمالت نگریست

در آرزوی رخ تو خونابه گریست

*İki gözüüm senin cemalini görmeden yüzünün arzusuyla kanlı gözyaşı döker.*⁵¹⁰

قصّه خوبان به نوعی باز گفت کاتشی در پیر و در برنا نهاد

*Güzellerin hikâyesini yaşlı ve genç [herkese] ateş salacak şekilde tekrar anlattı.*⁵¹¹

به نوعی زندگانی کن که راحت یابی از مردن

ببین چون می زیی امروز، فردا همچنان میری

*Öldüğünde huzur bulacağın şekilde yaşa, bugün yaşadığın gibi yarın aynı şekilde öleceğini gör.*⁵¹²

وان دعا نیز آنچنان گفتم که بجز سمع حق کسی نشنید

*O duayı da Hakk'ın kulağından başka kimsenin duyamayacağı şekilde yaptım.*⁵¹³

ببین که پیش تو در خاک و خون همی غلتد

چنانکه هر که ببیند برو بگرید خون

*Senin karşında toprakta ve kanda [nasıl] yuvarlandığına bak, öyle ki gören herkes, ona kan ağlar.*⁵¹⁴

خود چنین غرقه بخون در که منم کی توانم که به رویت نگرم

*Ben böyle kana boğulmuşken, senin yüzüne nasıl bakabilirim?*⁵¹⁵

خاک در او ببوس و از ماش خدمت برسان چنانک دانی

⁵¹⁰ Divan, 345/9.

⁵¹¹ Divan, 74/8.

⁵¹² Divan, 154/11.

⁵¹³ Divan, 327/14.

⁵¹⁴ Divan, 179/11.

⁵¹⁵ Divan, 171/6.

*Onun kapısının toprağını öp ve **bildiğin gibi** bizden ona selam ulaştır.*⁵¹⁶

2.3.4.2.2.12. Zıtlık Bildiren Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو خلاقی

Temel cümledeki olayın, durumun, hareketin aksini ifade eden yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir. Temel cümle ile yan cümle arasında zıt anlam ilişkisi vardır.⁵¹⁷

اگر، اگرچه، هرچند، هرچه، با وجود این که، با آن که، هر قدر که، چندان که، بلکه، نه تنها...بلکه،
gibi bağlaçlarla kurulurlar.⁵¹⁸ نه همان...بلکه، علاوه بر این که

هر چند نه‌ایم در خور تو لیکن چه کنیم؟ مبتلاییم

*Her ne kadar sana layık değilsek de ne yapalım, [sana] tutkunuz.*⁵¹⁹

وگر یابم دمی بوی وصالش نیابم نیز آنم را بقایای

*Her ne kadar bir an ona kavuşma kokusu bulsam da o anı sonsuz bulamıyorum.*⁵²⁰

اگرچه در صورت گدایی می‌کنیم گنج معنی در دل ویران ماست

*Her ne kadar görünüşte dilencilik yapıyor olsak da mana hazinesi bizim virane gönlümüzdedir.*⁵²¹

هم بسوزیم ز تاب رخ تو ناگاهی

همچو پروانه ز شمع ارچه بسی پرهیزیم

*Her ne kadar kelebek gibi mumdan çok kaçınsak da senin yüzünün sıcaklığından ansızın yanarız.*⁵²²

⁵¹⁶ Divan, 263/12.

⁵¹⁷ Şifâî, 577; Şahinoğlu, 658.

⁵¹⁸ Şifâî, 580-583; Şahinoğlu, 658.

⁵¹⁹ Divan, 165/12.

⁵²⁰ Divan, 83/15.

⁵²¹ Divan, 299/9.

⁵²² Divan, 214/6.

تو را گفتم که مشنو گفت بد گوی علی رغم من مسکین شنیدی

*Küfürbazın sözüne kulak verme dedim, ben zavallının [sözüne] rağmen kulak verdin.*⁵²³

بر خاک درت فتاد مسکین با آنکه نرفته بود جایی

*Zavallı senin kapının toprağına düştü, oysa bir yere gitmemişt.*⁵²⁴

در غم هجر تو تنها نه منم کز یاران هر کس راست بقدر خود ازین غم قدری

*Senin ayrılığının gamında olan sadece ben değilim; dostlardan her birinde kendi kadrince bu gamdan bir miktar vardır.*⁵²⁵

2.3.4.2.2.13. Miktar Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو مقداری

Temel cümledeki fiili miktar, sayı, derece bakımından niteleyen ayrıca temel cümlede var olan olay ile yan cümlede gerçekleşen olay arasında azlık-çokluk bakımından karşılaştırma yapan yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir.⁵²⁶ Temel cümleye sorulan “ne kadar?” sorusuna cevap verir.

gibi تا، به قدری که، به حدی که، آن قدر که، همان قدر که، تا اندازه‌ای که، تا آنجا که، چنان که bağlaçlarla kurulur.⁵²⁷

مستم کن آنچنان که در حال از هستی خود کنم فراموش

*Beni hemen kendi varlığını unutacak kadar sarhoş et.*⁵²⁸

تا توانی هیچ فرمانم مکن هیچ گونه چاره جانم مکن

⁵²³ Divan, 208/5, 6

⁵²⁴ Divan, 254/1.

⁵²⁵ Divan, 218/1.

⁵²⁶ Şifâî, 603; Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 338-339; Şahinoğlu, 663; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 288.

⁵²⁷ Şifâî, 604; Ferîdverdi, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 339; Ferîdverdi, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 539; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 290-291.

⁵²⁸ Divan, 94/2.

*Yapabildiğin kadar bana boyun eğme, hiçbir şekilde canıma çare bulma.*⁵²⁹

ذکر ذاتت را فرو گیرد چنانک نایدت یاد از دل و جان و روان

*Gönlünü, canını ve ruhunu aklına getirmeyecek kadar senin zatını anmaya dalar.*⁵³⁰

نازینا، ناز کن بر جان من ناز تو چندان که بتوان می کشم

*Ey nazlı sevgili, çekebileceğim kadar bana nazlan.*⁵³¹

در صومعه تو دانی می کوش تا توانی

در میکده رها کن از سر فضول طاعات

*Sen bilirsin [ya] manastırda gücün yettiğinde çalış [ya da] meyhanede boş ibadetlerden kurtul.*⁵³²

مستم کن آنچنان که سر از پای گم کنم

وز شور و عربده همه عالم کنم بیاب

*Başım ve ayağımı ayırt edemeyecek, heyecan ve arbedeyle âlemi yok edecek kadar sarhoş et beni.*⁵³³

2.3.4.2.2.14. Karşılaştırma Zarfı Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو مقایسه‌ای

Bağımlı birleşik cümlelerin bu türünde temel cümlede aktarılan olay, durum, hareket ile yan cümlede meydana gelen olay, durum, hareket ortaklık veya benzerlik bakımından birbiriyle karşılaştırılır. Bu karşılaştırma nitelik veya miktar açısından da yapılabilir; ancak bu cümle türünde asıl maksat temel cümle ile yan cümlede ifade edilen olayları mukayese etmektir.⁵³⁴

⁵²⁹ Divan, 198/14.

⁵³⁰ Divan, 136/2.

⁵³¹ Divan, 324/2.

⁵³² Divan, 79/6.

⁵³³ Divan, 18/5.

⁵³⁴ Şifâî, 607, 609; Şahinoğlu, 667; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 294.

چون، چنان که، همانطور که، به همان ترتیب که، همچنان که، همان قدر که، هرچه، هر چند، مانند این که،
 535. gibi bağlaçlarla kurulur. مثل این که

چنان که غمزه تو خون خلق می‌ریزد عجب نباشد اگر رستخیز برخیزد

*Gamzen halkın kanını döktüğü gibi, kıyameti de koparırsa tuhaf olmaz.*⁵³⁶

چندانکی همه گواه گشتند بر هستی وحدتش به یکبار
 دیدند عیان که اوست موجود ویشان همگی خیال و پندار

*Hepsi bir anda O'nun bir olduğuna tanık olduğu gibi, varlığın O olduğunu ve onların hepsinin de hayal ve zan olduğunu açıkça gördü.*⁵³⁷

حال دل بودی پریشان پیش ازین نی چنین درهم که اکنونست باز

*Gönlün hali bundan önce perişandı, şimdiki kadar tarumar değildi.*⁵³⁸

در ره چو باز مانده‌ام ار یار دیدمی با او بگفتمی که من ای یار مانده‌ام

*Yolda geri kaldığım gibi sevgiliyi de görseydim, ona "ey sevgili, ben kalmışım" derdim.*⁵³⁹

ز جور یار چه نالم که طالع دل من چنان که بخت عراقی است همچنان آمد

*Sevgilinin zulmünden ne diye ağlarım; Irâkî'nin bahtı nasılsa benim gönlümün bahtı da aynı öyle oldu.*⁵⁴⁰

به نوعی زندگانی کن که راحت یابی از مردن

ببین چون می‌زیی امروز فردا همچنان میری

⁵³⁵ Meşkûr, 245; Ferîdverd, Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî, 299; Ferîdverd, Destûr-i Mufasssal-i İmrûz, 539; Şahinoğlu, 667.

⁵³⁶ Divan, 279/9.

⁵³⁷ Divan, 285/1,2.

⁵³⁸ Divan, 189/2.

⁵³⁹ Divan, 131/3.

⁵⁴⁰ Divan, 179/9.

*Öldüğünde huzur bulacağın şekilde yaşa, bugün yaşadığın gibi yarın aynı şekilde öleceğini gör.*⁵⁴¹

کاروان عمر ازین منزل روان شد ناگهی

چون روان شد کاروان، ما هم روان خواهیم کرد

*Ömür kervanı ansızın bu dünyadan gitti, kervanın gittiği gibi biz de gideceğiz.*⁵⁴²

2.3.4.2.2.15. Açıklayıcı Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو بیانی

Temel cümlede herhangi bir görevde kullanılmış ögenin içeriğini, aslını veya niteliğini açıklamak amacıyla kullanılan yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerdir. Belirleyici görevli ve nesne görevli yan cümlelere benzetilmektedir; ancak açıklayıcı yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerde temel cümle tek başına bir anlam ifade eder ve yan cümlelerin kaldırılması anlam bozukluğuna sebep olmaz yine belirleyici yan cümlelerde belirlenen öğeye işaret yâsı gelirken bu türde işaret yâsı kullanılmaz. Yan cümleyi temel cümleye bağlayan tek bağlaç که bağlacıdır,⁵⁴³ ayrıca noktalama işaretleri veya vurguyla da birbirine bağlanır.

از بهر عراقی به درت آمده‌ام باز فرمای جوابم، بروم یا بنشینم

*Irâkî için senin kapına gelmişim yine, cevap ver bana, gideyim mi yoksa oturayım mı?*⁵⁴⁴

در حقیقت دو جهان آینه‌ایشان است که بدو در رخ زیباش هویدا بینند

*Aslında iki dünya, kendisinde güzel yüzü açıkça gördükleri aynalarıdır.*⁵⁴⁵

تمنا می کند مسکین عراقی که دریابد بقا بعد از فنایی

⁵⁴¹ Divan, 154/11.

⁵⁴² Divan, 104/3.

⁵⁴³ Şifâî, 621-622; Şahinoğlu, 696; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 299-300.

⁵⁴⁴ Divan, 213/8.

⁵⁴⁵ Divan, 51/7.

*Zavallı Irâki yokluktan sonra beka bulmayı temenni ediyor.*⁵⁴⁶

از دولت لطف تو که عام است محروم چراست بی نوایی

*Herkese olan lütuf devletinden bir zavallı neden mahrumdur?*⁵⁴⁷

در دم عیسی دمیده شمّه‌ای از خلق او تا دهد مژده کالایا قوم قد جاء البشیر

*O'nun varlığından güzel bir koku "ey kavim müjdecî gelmiştir" müjdesini versin diye İsa'nın nefesine üflemiş.*⁵⁴⁸

آواز ز میخانه بر آمد که عراقی در باز تو خود را که در میکده باز است

*Meyhaneden "Irâkî kapıyı aç, meyhanenin kapısı sana açıktır" diye bir ses yükseldi.*⁵⁴⁹

جو دانه دل تو که جوجوز غم شدست انداز پیش مرغ نواخوان صبحگاه

*Gamdan dolayı az az biten arpa tanesi gibi olan gönlünü, sabah vakti öten kuşun önüne at.*⁵⁵⁰

2.3.4.2.2.16. Bedel Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو بدلی

Temel cümle içerisinde *این، آن، هر* gibi belgisiz bir zamirden veya bu belgisiz zamirlerin içerisinde bulunduğu *هرچه، همین، همان* gibi birleşiklerden oluşan bir bağımlı öge bulunur; bu bağımlı öge temel cümlede bir ögenin yerini tutar, gelen yan cümle bu bağımlı ögenin kapalılığı açıklar, kapalılığı açıklama amacıyla kullanılan bu cümle bedel görevli yan cümledir. Bu yan cümle anlamını açıkladığı bağımlı öge ile birlikte temel cümlede yerini tuttuğu öge görevinde kullanılır.⁵⁵¹ Yan cümle temel cümleye *که* bağlacı

⁵⁴⁶ Divan, 185/12.

⁵⁴⁷ Divan, 301/12.

⁵⁴⁸ Divan, 14/4.

⁵⁴⁹ Divan, 80/12.

⁵⁵⁰ Divan, 142/8.

⁵⁵¹ Ferîdîverd, *Cümle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 349-351; Erjeng, 159-160; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 304-305.

ile bağlanır. Bu yan cümleler, öznenen, müsnedden, nesneden, dolaylı tümleçten, zarftan, muzâfun ileyhten, sıfattan veya münâdâdan bedel olabilir.⁵⁵²

Öznenen bedel

وانکه دل بست در سر زلفش ماهی آسا میان شست افتاد

*Gönlü onun zülfünün ucuna bağlayan, balık gibi ağa düştü.*⁵⁵³

Müsnedden bedel

ای دوست گناه ما همین است کز دیده و جانت دوست داریم

*Ey dost bizim günahımız seni gözümüzden ve canımızdan daha çok sevmemizdir.*⁵⁵⁴

Nesneden bedel

آنج از تو سزد به جای ما کن نه آنچه که ما بدان سزاییم

*Sana yakışanı bize yap, bizim kendisine layık olduğumuzu değil.*⁵⁵⁵

Dolaylı Tümleçten bedel

مبند ای دل بجز در یار خود دل امید از هر که جز یارست بگسل

*Ey gönül kendi yârinden başkasına gönül bağlama, sevgiliden başka herkesten ümidini kes.*⁵⁵⁶

Zarftan bedel

گرد خاک درش نگرdd دیو زانکه جبریل پاسبان دارد

*Bekçisi Cebrail olduğu için şeytan onun kapısının etrafında dolaşamaz.*⁵⁵⁷

Sıfattan bedel

⁵⁵² Erjeng, 160; Şahinoğlu, 580.

⁵⁵³ Divan, 78/3.

⁵⁵⁴ Divan, 153/10.

⁵⁵⁵ Divan, 166/1.

⁵⁵⁶ Divan, 149/6.

⁵⁵⁷ Divan, 65/10.

نه پای آنکه ز پیش فراق بگریزد نه دست آنکه ز دست بلا شود بیرون

*Ne ayrılığın önünden kaçacak ayak var ne de belanın elinden kaçacak el var.*⁵⁵⁸

Muzâfun ileyhten bedel

بسا خون جگر، جانا که بر خوان غمت خوردم

به بوی آنک یک باری تو هم مهمان من باشی

*Ey sevgili, bir an sen de benim misafirim olursun ümidiyle gam sofranda çok ciğer kanı içtim.*⁵⁵⁹

Münâdâdan bedel

ای که از لطف سراسر جانی جان چه باشد که تو صد چندان

*Ey baştanbaşa can olan, can nedir ki sana yüzlerce can feda.*⁵⁶⁰

Yan cümle gizli آن zamirinden bedel olup onun yerine geçmiştir.

هرگز نکنم تو را فراموش ای آنکه مرا همیشه یادی

*Seni asla unutamam ey daima hatırimda olan.*⁵⁶¹

2.3.4.2.2.17. Şart Görevli Yan Cümlelerle Kurulu Bağımlı Birleşik Cümleler

جمله‌های مرکب وابسته با فراکرد پیرو شرطی

Şart görevli yan cümlelerle kurulu bağımlı birleşik cümlelerde temel cümlede ifade edilen olayın, durumun, hareketin meydana gelmesi yan cümledeki kavramın gerçekleşmesine bağlıdır,⁵⁶² bu cümleler arasında ayrıca sebep-sonuç ilgisi de bulunur, yan cümlede verilen sebep, temel cümledeki sonucu meydana getirir.⁵⁶³

⁵⁵⁸ Divan, 179 /13.

⁵⁵⁹ Divan, 251/4.

⁵⁶⁰ Divan, 294/7.

⁵⁶¹ Divan, 129/4.

⁵⁶² Pervîz Nâtil-i Hânlerî, "Sâhtımân-i Cumle Der Zebân-i Fârsî", *Sohen*, (11-12), Tahran 1343 hş., 16-17; Hânlerî, 265; Şahinoğlu, 701; Özkan-Sevinçli, 197; Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 267.

⁵⁶³ Yıldırım, *Farsça Sözdizimi*, 267.

En çok اگر bağlacının ve onun kısaltılmış şekillerinin ر، ار، و، گر، kullanıldığı bu cümlelerde اگر bağlacı ile aynı anlama gelen به شرط آن که، هر گاه، هر آینه، چون، تا، چنان چه، هر آینه، هر گاه، به شرط آن که، gibî bağlaçlar da kullanılır.⁵⁶⁴

ای باد صبا به کوی آن یار گر بر گذری ز بنده یاد آر

*Ey saba rüzgârı, eğer o sevgilinin sokağına uğrarsan, bu kulu hatırlat.*⁵⁶⁵

نز ذره گردم آگه نز خود نز آفتاب

در بحر ژرف بیخودی ار غوطه‌ای خورم

*Eğer kendinden geçmişlik büyük denizine bir kez dalacak olsam ne zerreden haberim olur, ne kendimden, ne de güneşten.*⁵⁶⁶

ساقی چو نمی دهی شرابم خونابه مده بجای آبم

*Saki, eğer şarap vermiyorsan bana, su yerine kanlı gözyaşı da verme bana.*⁵⁶⁷

ور از دو جهان کران گرفتی جان و دل و دیده در میان کو

*Eğer iki dünyadan vazgeçtiysen, ortada can, gönül ve göz nerede?*⁵⁶⁸

عراقی پس عجب نبود که اندر تو بود حیران

چو خود را بنگری در من، تو هم حیران من باشی

*Öyleyse Irâkî'nin sana hayran olması acaip olmaz, sen bana bakarsan sen de benim hayranım olursun.*⁵⁶⁹

شاید ار شور در جهان فکنیم کز می لعل یار سر مستیم

⁵⁶⁴ Şifâî, 548-549; Takî Vahîdiyân-i Kâmyâr, “Cumlehâ-yi Şartî Der Zebân-i Fârsî”, *Mecelle-yi Zebânşenâsî*, (2), Tahran 1364 hş., 44; Ferşidverd, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, 300; Ferşidverd, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, 539; Şahinoğlu, 701.

⁵⁶⁵ Divan, 145/8.

⁵⁶⁶ Divan, 19/9.

⁵⁶⁷ Divan, 98/5.

⁵⁶⁸ Divan, 99/4.

⁵⁶⁹ Divan, 251/10.

*Şayet eğer dünyada kargaşa çıkarırsak, sevgilin kırmızı dudağından sarhoş olduğumuz içindir.*⁵⁷⁰

اگر شاخ وفا بینی ز دیده آب ده آن را وگر خار جفا بینی بزن ز آه پشیمانی

*Eğer vefa dalı görürsen onu gözyaşıyla sula, cefa dikenini bulursan pişmanlık ahıyla yok et.*⁵⁷¹

⁵⁷⁰ Divan, 183/10.

⁵⁷¹ Divan, 31/1.

SONUÇ

Fahreddîn-i Irâkî, 610 (1213)-688 (1289) yılları arasında yaşamış âlim ve sufi şairlerdendir. İyi bir eğitim almış, tüm aklî ve naklî ilimleri ders verecek derecede öğrenmiştir.

Şair, Hindistan, Mısır ve Anadolu'da birçok bölgeye seyahat etmiş, Konya'da Mevlâna Celâleddîn ile görüşmüş, ayrıca yine Konya'da bulunan Sadreddîn Konevî'nin derslerini takip etmiş, dönemin ünlü mutasavvıf şahsiyetleri Şemsuddîn-i Mardinî, Şeyh Saîd-i Fergânî, Şerefeddîn-i Mavsilî ve Mueyyeduddîn-i Cendî ile de tanışmıştır.

Irâkî, eserlerini tasavvufun etkisi altında, âşıkane ve arifane bir dille kaleme almış, tevhid sırlarını, hakiki aşkı ve mutlak güzelliği anlatmıştır. Şiirlerinin güç ve anlaşılmaz tarafı az olup kelimeler genellikle bilinen anlamlarıyla kullanılmıştır.

Uşşâknâme, Lema'ât, Dîvân, Istilâhât-ı Sûfiyye ve Mektuplardan oluşan eserleri vardır.

Şairin kaside, gazel, terkihibent, terciibent, rubâî ve kıta nazım türlerinden oluşan *Dîvân*'ı dilbilgisindeki isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlemden oluşan sekiz kelime türünde seçkin örneklere sahiptir; ancak baba-oğul ilgisi bildiren tamlama ve parçalara ayrılmış tamlama konularına uygun beyit bulunamamıştır. Şair özellikle benzetme ve istiâre bildiren tamlama konularında oldukça başarılıdır. Fiillerde zaman konusunda en sık görülen örnekler; görülen geçmiş zaman ماضى مطلق şimdiki ve geniş zamanın hikâyesi ماضى استمرارى duyulan geçmiş zaman ماضى نقلى geniş zaman مضارع ساه şimdiki ve geniş zamanın hikâyesi ماضى استمرارى'dir; ancak sürmekte olan şimdiki zamanın hikâyesi ماضى ملموس sürmekte olan şimdiki zamanın rivayeti ماضى نقلى sürmekte olan şimdiki zaman مضارع ملموس gibi modern dilde kullanılan zamanlar; şimdiki zamanın rivayeti ماضى نقلى مستمر duyulan geçmiş zamanın rivayeti ماضى ابعدا istek kipinin geçmiş zamanى گذشته آيدى konusunda örneklere rastlanmamıştır. Zamirler konusunda ayrı şahıs zamiri ايشان'a örnek yoktur. Bir beyitte hem خود hem خوشتن pekiştirme zamiri bir arada kullanılmıştır.

Cümlelerin öğeleri, basit, sıralı birleşik ve bağımlı birleşik cümle türleri başlığı altında işlenen konularda özellikle zaman ilgisi, zıtlık ilgisi, olumluluk-olumsuzluk ilgisi, sebep-sonuç ilgisi ile kurulu sıralı birleşik cümlelerde; zaman zarfı görevli, bedel görevli,

sebeup zarfı görevli, şart görevli yan cümle ile kurulu bağımlı birleşik cümlelerde çokça örnek mevcuttur; ancak basit cümle başlığının alt başlıklarını oluşturan şahıssız cümleler, belirsiz şahıslı cümleler, genel şahıslı cümleler konularında örnekler bulunmakla birlikte diğerleri kadar zengin değildir.

Ayrıca *Dîvân*'da bir kelime için iki farklı edatın kullanılması, emr-i gaib yapısı; görülen geçmiş zaman ماضى مطلق ve geniş zaman مضارع ساده çekiminin başına ب harfinin getirilmesi; şimdiki ve geniş zamanın hikâyesi ماضى استمرارى şimdiki ve geniş zaman مضارع اخبارى ve emir امر çekimlerinde kullanılan مى edatının همى şeklinde kullanılması; gelecek zaman آینده mutlak gereklik وجوبى مطلق mutlak yeterlik اقتدارى مطلق çekimlerinde hafifletilmiş mastar yerine asıl mastarın kullanılması gibi en çok fiil yapı ve zamanlar konusunda görülen klasik Farsça kurallar çokça bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Algar, Hamid, “Bahâeddîn Zekerîyyâ”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 463.
- Âştîyânî, Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğol*, Tahran, 1387 hş.
- Atabay, Neşe-Kutluk, İbrahim-Özel, Sevgi, *Sözcük Türleri*, Ankara 1983.
- Ateş, Ahmet-Tarzî, Abdulvehhâb, *Farsça Grameri*, İstanbul 1962.
- Bakırcı, Selami, *Arapça 'ya Giriş (Temel Bilgiler)*, Erzurum 2011.
- Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Ankara 2011.
- Batınî, Muhammed Rızâ, *Tovsîf-i Sâhtımân-i Destûrî-yi Zebân-i Fârsî*, Tahran 1348 hş.
- Beder, Nergis Muhammedî, *Ferhengvâre-yi Dîvân-i Fahreddîn İbrâhîm-i Irâkî*, Tahran 1386 hş.
- Bilgin, Orhan, “Fahreddîn-i Irâkî”, *DİA*, İstanbul 1995, XII, 85.
- Börekçi, Muhsine, *Atatürk'ün Nutuk'unda Sözdizimi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994.
- Caferbeglu, İbrahim, *Destûr-i Zebân*, Tahran 1373 hş.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman, *Dîvân-i Câmî*, (tsh. Muhammed-i Rûşen), Tahran 1380 hş.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahmân, *Nefâhâtü'l-uns*, Tahran 1386 hş.
- Cemiloğlu, İsmet, *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Sözdizimi Bakımından Bir İnceleme*, Ankara 2001.
- Çetinkaya, Gökhan, *Fahrüddîn-i Irâkî'nin Uşşâknâme Adlı Eseri (Tercüme ve İnceleme)*, (Yüksek lisans tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2014.
- Çiftçi, Hasan, *Uygulamalı Farsça Grameri (Gramer-Metin-Sözlük)*, Erzurum 2013.
- Değirmençay, Veyis, *Farsça Arûz ve Kafiye*, Erzurum 2012.
-, *Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü*, İstanbul 2010.
-, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî*, Ankara 2014.
-, *Karakoyunlu Hükümdarı Cihânşâh ve Farsça Şiirleri*, Erzurum 2004.
- Delice, H. İbrahim, *Sözcük Türleri*, Sivas 2008.
- Demir, Tufan *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara 2013.
- Deny, Jean, *Türk Dil Bilgisi (Osmanlı Türkçesi)*, (Çev. Ahmet Benzer), İstanbul 2012.
- Dihhudâ, Ali Ekber, *Luğatnâme*, Tahran 1341 hş., I-L.
- Dizdaroğlu, Hikmet, *Tümce Bilgisi*, Ankara, 1976.
- Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul 2005.

- Eflâkî, Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri*, (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1986, I-II.
- Efşâr, Huseyin İmâd, *Destûr-i Sâhtimân-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1380 hş.
- el-Eflâkî el Ârifî, Şemseddîn Ahmed, *Menâkibu'l-ârifîn*, (tsh. Tahsin Yazıcı), Ankara 1976.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul 2013.
- Erjeng, Gulam Rıza, *Destûr-i Zebân-i Fârsî-yi İmrûz*, Tahran 1374 hş.
- Ferşidverd, Husrev, *Cumle ve Tahavvul-i Ân Der Zebân-i Fârsî*, Tahran 1375 hş.
-, *Destûr-i Mufasssal-i İmrûz*, Tahran 1392 hş.
-, *Goftârâyî Der Bâre-yi Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1348 hş.
- Gaznevî, Senâî, *Divân-i Hekîm-i Senâî-yi Gaznevî*, (nşr. Pervîz Bâbâî), Tahran 1375 hş.
- Givî, Hasan Ahmedî-Enverî, Hasan, *Destûr-i Zebân-i Fârsî I*, Tahran 1391 hş.
-, *Destûr-i Zebân-i Fârsî II*, Tahran 1392 hş.
- Hânlerî, Pervîz Nâtil, "Sâhtimân-i Cumle Der Zebân-i Fârsî", *Sohen*, (11-12), Tahran 1343 hş., 16-17.
-, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1392 hş.
- Hayyâmpûr, Abdurresûl, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tebriz 1392 hş.
-, *Ferheng-i Sohenverân*, Tahran 1368 hş.
- Hengirmen, Mehmet *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara 2007.
- Hidâyet, Rızâ Kulî Hân, *Mecmau'l-Fusahâ*, Tahran 1339 hş.
- Irâkî, Fahreddîn, *Dîvân-i Irâkî*, (nşr. Ekber Hâni-yi Cezenî), Tahran 1391 hş.
-, *Kulliyât-i Şeyh Fahreddîn İbrâhîm-i Hemedânî*, (nşr. Sâid-i Nefisî), Tahran 1377 hş.
-, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, (tsh. Nesrîn-i Muhteşem (Hezâî)), Tahran 1392 hş.
- İzzedperest, Nurullâh, *Destûr-i Zebân-i Sadî*, Tahran 1359 hş.
- Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul 2010.
- Kâmyâr, Takî Vahîdiyân, "Cumlehâ-yi Şartî Der Zebân-i Fârsî", *Mecelle-yi Zebânşenâsî*, (2), Tahran 1364 hş., 44.
-, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1392 hş.
- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul, 2012.
- Karîb, Abdulazîm-Humâyî, Celâl-Yâsemî, Reşîd-Behâr Melikuşşuarâ-Furûzânfer, Bediuzzamân, *Destûr-i Zebân-i Fârsî (Penc Ustâd)*, Tahran 1392 hş.

- Kâzvînî, Hamdullah Mustevfî, *Târîh-i Guzîde*, (tsh. Abdülhuseyn-i Nevâî), Tahran 1387 hş.
- Kesik, Muharrem, “Muînuddîn Süleyman Pervâne”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 93.
- Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul 1996.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara 2014.
- Meşkûr, Muhammed Cevâd, *Destûrnâme Der Sarf ve Nahv-i Zebân-i Pârsî*, Tahran 1342 hş.
- Mevlâna Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî, *Kullîyât-i Dîvân-i Şems-i Tebrîzî*, (nşr. Bediüzzamân-i Furûzânfer), Tahran 1374 hş., I-II.
- Mişkâtuddînî, Mehdî *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Meşhed 1392 hş.
- Muîn, Muhammed, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1375 hş., I-IV.
- Mukarrebî, Mustafâ, *Terkîb Der Zebân-i Fârsî*, Tahran 1372 hş.
- Nîşâbürrî, Attâr, *Dîvân-i Attâr*, (tsh. Takî-yi Tefezzulî), Tahran 1380 hş.
- Okumuş, Ömer, “Abdurrahman-i Câmî”, *DİA*, İstanbul 1993, VII, 96.
- Öngören, Reşat, “Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 445.
- Özkan, Mustafa-Sevinçli, Veysi, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul 2013.
- Öztürk, Mürsel, *Farsça Dilbilgisi*, Ankara 2013.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2012.
- Rehber, Halîl Hatîb, *Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1380 hş.
- Safâ, Zebîhullah, *Genc-i Sohen*, Tahran 1354 hş.
-, *Târîh-i Edebiyyât der Îrân*, Tahran 1386 hş.
- Seccadî, Seyyid Cafer, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü* (Çev. Hakkı Uygur), İstanbul 2007.
- Semerkindî, Devletşâh, *Tezkiretu’ş-Şuarâ*, Tahran 1366 hş.
- Şahinoğlu, M. Nazif, *Farsça Grameri (Sarf ve Nahiv)*, İstanbul 1997.
- Şefî, Mahmûd, *Şâhnâme ve Destûr*, Tahran 1377 hş.
- Şifâî, Ahmed, *Mebânî-yi İlmî-yi Destûr-i Zebân-i Fârsî*, Tahran 1363 hş.
- Şîrâzî, Sadî, *Kullîyât-i Sadî*, (nşr. Nasır-i Ahmedzâde), Tahran 1390 hş.
- Şîrâzî, Şemseddîn Muhammed Hâfız, *Dîvân-i Hâfız*, (nşr. Nizâmeddîn Nûrî), Tahran 1387 hş.
- Tabîbzâde, Umîd, *Destûr-i Zebân-i Farsî*, Tahran 1393 hş.
- Tanrıkörur, Ş. Barihüda, “Tokat Mevlevîhânesi”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXI, 227.

Tokmak, A. Naci “Evhâdüddîn-i Merâğî”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, 520.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001.

Yıldırım, Nimet, *Farsça Cümle Bilgisi*, Ankara 2008.

....., *Farsça Dilbilgisi*, İstanbul 2015.

....., *Farsça Sözdizimi*, Erzurum 2015.

....., *Farsça’da Fiiller Kipler ve Zamanlar*, Erzurum 1997.

....., *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, İstanbul, 2012.

....., *Sa’di-yi Şîrâzî’nin Bostân ve Gülistân’ında Sözdizimi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1996.

DİZİN

- Açıklama/Yorumlama Zarfı, 153
 Açıklayıcı Öge, 183
 Açıklayıcı Tamlama, 59
 Açıklayıcı Yan Cümle, 242, 257
 Ahmed-i Gazzâlî, 12
 Aitlik Sıfatı, 78
 Alet İsmi, 25
 Anadolu, 5
 Ara Cümle, 193
 Attâr, 8
 Ayrı Şahıs Zamiri, 92
 Azîzuddîn/Veliyyuddîn Muhammed El-Hâcî, 8
 Bâbâ Figânî-yî Şîrâzî, 11
 Baba-Oğul İlgisi Bildiren Tamlama, 63
 Bağdat, 4,5
 Bağ-Fiil/Ulaç, 124
 Bağlımlı Birleşik Cümle, 211, 219, 220, 234
 Bağlaç, 33, 122, 156, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 185, 219, 234, 235
 Bahâeddîn Zekerîyyâ, 2, 4, 5
 Bahreyn, 5
 Basit Bağlaç, 162
 Basit Cümle, 202, 203, 219, 234, 235
 Basit Edat, 156, 157
 Basit Fiil, 101, 102
 Basit İsim, 28
 Basit Sıfat, 64
 Basit Zarf, 138
 Bedel Görevli Yan Cümle, 258
 Beğenme ve Teşvik Ünlemleri, 166
 Belgisiz Sıfat, 85, 235, 236
 Belgisiz Zamir, 98
 Belirleyici Tamlama, 58
 Belirleyici Yan Cümle, 235, 236, 257
 Belirli İsim, 19, 20, 236
 Belirlilik Edatı, 158
 Belirsiz İsim, 20, 23, 235
 Belirsiz Şahıslı Cümleler, 206, 208
 Belirtme Sıfatı, 80
 Benzetme Zarfı, 150
 Bildirme Kipi, 115
 Birleşik Bağlaç, 164, 241
 Birleşik Cümle, 123, 206, 219
 Birleşik Edat, 157
 Birleşik Fiil, 103
 Birleşik İsim, 29, 33, 52
 Birleşik Sıfat, 51, 65
 Birleşik Türemiş İsim, 33
 Birleşik Türemiş Sıfat, 69
 Birleşik Zarf, 138
 Bitişik Şahıs Zamiri, 55, 92, 93, 130
 Câmi, 10
 Cins İsim, 15, 16, 58
 Cümle Halinde Zarf, 141
 Cümlelerin Zarfı, 136
 Çağırma/Ünlem Hali, 44
 Çoğul İsim, 38, 39
 -de hali, 42
 Dehnâme, 10, 11
 Delhi, 4
 -den hali, 43
 Devrik Cümle, 200
 Dîvân, 11
 Dolaylı Tümleç, 42, 43, 174, 181, 205, 206, 211, 214, 259
 Dolaylı Tümleç Görevli Yan Cümle, 239
 Dönüşlü Fiil, 112
 Dua Cümlesi, 191
 Duyulan Geçmiş Zaman, 114, 124, 125
 Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi, 114, 125
 Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti, 114, 126
 Düz Cümle, 199
 -e hali, 42
 Edilgen Ortaç, 69, 74, 76, 122, 123, 124, 125, 126, 131
 Ek Fiil, 114, 115, 124, 171, 172, 174, 179, 196, 203, 204, 206, 213, 240, 242
 Ekber Hânî-yi Cezenî, 11
 Emir Cümlesi, 189
 Emir Kipi, 117, 189
 Emir Ünlemleri, 169
 Emr-i Gaib, 130

- En Üstünlük Sıfatı, 86, 90
 Eşitlik İlgisi, 224
 Eşitlik Sıfatı, 87
 Etken Fiil, 111, 172
 Etken Ortaç, 75, 69, 122
 Ettirgen Fiil, 110
 Evhadüddîn-i Merâgî, 10
 Fahreddîn-i Irâkî, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
 10, 11, 12, 13, 14, 16, 21, 22, 27, 28,
 32, 33, 41, 46, 52, 54, 55, 56, 59, 67,
 72, 73, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 90,
 92, 96, 98, 101, 107, 111, 116, 118,
 123, 131, 147, 152, 153, 160, 162,
 163, 165, 167, 169, 170, 171, 175,
 182, 187, 192, 193, 202, 203, 206,
 209, 218, 226, 233, 241, 247, 248,
 250, 254, 261, 262, 266, 267, 268
 Fiil Cümlesi, 186, 194, 195, 197, 220
 Fiilimsi, 119, 132, 172
 Fiilin Zarfı, 132
 Geçişli Fiil, 106, 110, 171, 177, 203,
 204, 205, 206, 237
 Geçişsiz Fiil, 107, 108, 110, 203, 205
 Gelecek Zaman, 127, 129
 Gelecek Zamanın Hikâyesi, 129
 Genel Şahıslı Cümleler, 209
 Geniş Zaman, 75, 114, 127, 130
 Gerçek Özne, 112, 172, 173, 174, 240
 Gereklik Fiili, 130
 Gıyaseddîn Belben, 5
 Görülen Geçmiş Zaman, 114, 123, 130
 Guzare, 171, 179, 196, 206, 208, 240
 Haber Cümlesi, 186
 Hâfız, 10
 Hafifletilmiş Mastar, 120, 131
 Hal Zarfı, 144
 Hâtif-i İsfehânî, 10
 Hemedan, 1, 2, 4, 5, 154
 Hicaz, 5
 Hindistan, 4, 20
 Irâk-ı Acem, 4, 5
 Istılâhât-ı Sûfiyye, 12
 -i hali, 41
 İbnu'l-Arâbî, 5, 7
 İçin Hali, 44
 İhtisas Bildiren Tamlama, 56
 İki Ögeli Basit Cümle, 203, 211
 İki Yönlü Fiiller, 108
 İkili İsim, 36
 İkili Bağlaç, 164, 225, 226
 İkinci Nesne, 172, 178, 204
 İle Hali, 43
 İmâd Fâkih-i Kirmânî, 11
 İmâd-i Şîrâzî, 11
 İsim Cümlesi, 194, 195, 196, 221, 241
 İsim Cümlesinin Öznesi, 174
 İsim Tamlaması, 43, 45, 48, 49, 51
 İstek Kipi, 115
 İstek Kipinin Geçmiş Zamanı, 126
 İstek Kipinin Şimdiki Zamanı, 131
 İstiâre Bildiren Tamlama, 62
 İstisna Zarfı, 152
 İşaret Sıfatı, 19, 80
 İşaret Zamiri, 96, 236
 İşaret ۛ sı, 20, 21
 İyelik Bildiren Tamlama, 55
 İyelik Zamiri, 100
 İzafet Kesresi, 48, 55, 64, 90, 184
 Kâdı Ahmed, 1, 2, 4, 7, 13
 Karşılaştırma Zarfı Görevli Yan Cümle,
 255
 Kebîruddîn, 2, 6, 7
 Kesik Cümle, 211
 Kesik Tamlama, 29, 52
 Konya, 5, 12
 Kumcân, 1
 Küçültme İsmi, 26
 Lema'at, 5, 10, 12
 Liyakat Sıfatı, 74, 79
 Maksat Zarfı Görevli Yan Cümle, 248
 Mantık İlgisi, X, 222
 Mastar, 118
 Mastarın Zarfı, 135
 Mazî Gövde, 120, 121, 123, 124, 129,
 131, 132
 Mekke, 5
 Mevlâna Celâleddîn, 5, 7, 9
 Mevsuf, 64, 90, 215
 Mısır, 6
 Miktar Zarfı, 143
 Miktar Zarfı Görevli Yan Cümle, 251,
 254
 Mueyyedüddîn-i Cendî, 5
 Muhammed Derviş, 11
 Muînuddîn Pervâne, 5
 Multan, 4, 5, 6, 7, 16, 59, 231

- Mutlak Gereklik, 131
 Mutlak Yeterlik, 132
 Muzâf, 20, 22, 237
 Muzâfun ileyh, 20,237, 260, 261
 Muzâri Gövde, 25, 110, 120, 121, 127, 130
 Müsned, 41, 171, 180, 197, 204, 205, 260
 Müsnedin Zarfı, 135
 Nesne Görevli Yan Cümle, 238, 258
 Nesrîn-i Muhteşem, 11
 Nihad, 171, 172, 207, 241
 -nin hali, 43
 Niteleme Sıfatı, 73, 74, 86, 122
 Nitelik Zarfı, 145
 Nitelik Zarfı Görevli Yan Cümle, 252
 Nöbetleşme İlgisi, 226
 Olasılık/Kuşku Zarfı, 148
 Oldurgan Fiil, 110
 Olumlu Cümle, 194
 Olumluluk-Olumsuzluk İlgisi, 229
 Olumlulukta Ortaklık İlgisi, 230
 Olumsuz Cümle, 187, 188, 195
 Olumsuzluk Zarfı, 151
 Olumsuzlukta Ortaklık İlgisi, 231
 Onaylama Ünlemleri, 170
 Onaylama/Kesinlik Zarfı, 145
 Ortak Ögeli Cümle, 215
 Ortak Zarf, 137
 Ön Edatlı Birleşik Fiil, 104
 Ön Edatlı Fiil, 102
 Özel İsim, 14, 19, 20, 58, 237
 Özel Zarf, 137, 140
 Özetleme Zarfı, 150
 Özne Görevli Yan Cümle, 241
 Parçaları Ayrılmış Tamlama, 55
 Pekiştirme Zamiri, 94, 237, 264
 Sadî, 9
 Sadreddîn Konevî, 5
 Saîd-i Nefîsî, 11
 Sâlihîyye, 7
 Sayı Sıfatı, 82
 Sebep Zarfı, 149
 Sebep Zarfı Görevli Yan Cümle, 248, 265
 Sebep-Sonuç İlgisi, 232, 261
 Senâî, 8
 Sevânihu'l-uşşâk, 12
 Sıfat Görevli Yan Cümle, 72
 Sıfat Grubu, 71, 86
 Sıfat Tamlaması, 47, 49, 51, 62
 Sıfatın Zarfı, 133
 Sınırlama Zarfı, 149
 Sıralama Zarfı, 153
 Sıralı Birleşik Cümleler, 211, 212, 219, 220
 Sinop, 6
 Somut İsim, 17
 Sonuç Bildirme İlgisi, 233
 Sonuç Zarfı Görevli Yan Cümle, 250
 Soru Cümlesi, 188
 Soru Sıfatı, 83, 188
 Soru Zamiri, 97, 188
 Soru Zarfı, 152, 188
 Soyut İsim, I, 19
 Sözde Özne, 173, 240
 Sühreverdiyye, 4, 7
 Sürmekte Olan Şimdiki Zaman, 128
 Sürmekte Olan Şimdiki Zamanın Hikâyesi, 126
 Sürmekte Olan Şimdiki Zamanın Rivayeti, 127
 Şahıs Zamiri, 92, 94, 208, 236
 Şahıssız Cümleler, 206
 Şam, 4, 5, 6, 7
 Şart Görevli Yan Cümle, 261
 Şaşıрма Ünlemleri, 169
 Şaşıрма Zarfı, 147
 Şemseddîn Cuveynî, 11
 Şemsuddîn-i Mardinî, 5
 Şerafeddîn Abdusselâm, 2, 4
 Şerefeddîn-i Mavsilî, 5
 Şeyh Saîd-i Fergânî, 5
 Şeyh Şemseddîn Muhammed, 8
 Şimdiki ve Geniş Zaman, 130
 Şimdiki ve Geniş Zamanın Hikâyesi, 124, 130
 Şimdiki Zamanın Rivayeti, 114, 125
 Tedricilik Zarfı, 154
 Tek Ögeli Basit Cümleler, 206, 211
 Tekil İsim, 35, 36, 90
 Tekrarlama Zarfı, 155
 Temel Cümle, 72, 141, 207, 211, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 24, 244, 246, 248, 249, 251, 252, 254, 256, 258, 259, 261

Temenni/Arzu Zarfı, 146
 Tenvinli Zarf, 140
 Ters Çevrilmiş Tamlama, 51
 Tokat, 4, 5, 6
 Topluluk İsmi, 40
 Türemiş İsim, 32
 Türemiş Sıfat, 68
 Türemiş Zarf, 139
 Türetilmemiş İsim, 30
 Türetilmemiş Sıfat, 67
 Ubeyd-i Zâkânî, 11
 Umman, 5, 58
 Uşşâknâme, 10, 11
 Uyarı Ünlemleri, 168
 Uygunluk İlgisi, 223
 Ümit, Arzu ve Dua Ünlemleri, 166
 Ünlem, 44, 166, 185, 211
 Ünlem Cümlesi, 190, 240
 Üstünlük Sıfatı, IV, 89
 Üzüntü Ünlemleri, 167
 Üzüntü Zarfı, 146
 Yalanlama Ünlemleri, 170
 Yalın Hali, 41
 “لـ” Tamlama, 55

Yalın Sıfat, 74, 86
 Yan Cümle, 72, 141, 207, 211, 235, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 248, 249, 251, 252, 257, 258, 260, 263
 Yer Zarfı Görevli Yan Cümle, 246
 Yer/Yön Zarfı, 142
 Yeterlik Fiili, 131
 Yüklem Görevli Yan Cümle, XI, 246
 Zaman İlgisi, X, 224
 Zaman Zarfı, VII, XI, 144
 Zaman Zarfı Görevli Yan Cümle, 247
 Zamir, 55, 65, 92, 122, 173, 181, 198
 Zarf, 42, 44, 46, 66, 120, 124, 139, 142, 177, 182, 199, 208, 209
 Zarf Grubu, 141
 Zarf Tümleci, 43, 44, 175, 182, 206
 Zarfın Zarfı, 134
 Zıtlık Bildiren Yan Cümle, 254
 Zıtlık İlgisi, 227
 Zincirleme İsim Tamlaması, 48
 لـ Edatı, 19, 21, 41, 43, 44, 45, 53, 131, 159, 177

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Pelin Seval Çağlayan Esen
Doğum Yeri ve Tarihi	Ordu/1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	Farsça, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi, GOP Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	pelins.c@hotmail.com
Tarih	16.08.2017